Volkan YARAŞIR

ULUSLARARASI İŞÇİ HAREKETLERİ 2

Portekiz Karanfil Devrimi

1968 Prag Baharı

Dayanışma Sendikası

İspanya İşçi Komisyonları

Macaristan İşçi Konseyleri

Doğu Almanya Fabrika Konseyleri

bibliotek

Volkan Yaraşır

ULUSLARARASI İŞÇİ HAREKETLERİ 2

Portekiz Karanfil Devrimi,
1968 Prag Baharı, Dayanışma Sendikası,
İspanya İşçi Komisyonları, Macaristan İşçi Konseyleri,
Doğu Almanya Fabrika Konseyleri

Bibliotek Yayınları

Bibliotek Yayınları
Araştırma - İnceleme Dizisi

Uluslararası İşçi Hareketleri 2
Portekiz Karanfil Devrimi,
1968 Prag Baharı, Dayanışma Sendikası,
İspanya İşçi Komisyonları, Macaristan İşçi Konseyleri,
Doğu Almanya Fabrika Konseyleri
Volkan Yaraşır

Kapak Düzenleme
Levent Yılmaz

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Gül Ata

Düzelti
Necdet Aydemir

Baskı ve Cilt:
Mart Matbaası (0212) 212 03 39-40

© Bibliotek Yayınları

Birinci Basım
Ekim 1998

Bibliotek Yayınları
Salkım Söğüt Cad. 30/2 Cağaloğlu-İST.

Volkan Yaraşır

ULUSLARARASI İŞÇİ HAREKETLERİ 2

Portekiz Karanfil Devrimi,
1968 Prag Baharı, Dayanışma Sendikası,
İspanya İşçi Komisyonları, Macaristan İşçi Konseyleri,
Doğu Almanya Fabrika Konseyleri

Bibliotek Yayınları

İçindekiler

Önsöz 9

I.Bölüm
İspanya İşçi Komisyonları ve Anti-Faşist Mücadele 15
İç Savaş Sonrası İspanya 17
Franco Faşizmi Döneminde İşçi Hareketi ve Gelişimi 25
Comisiones Obreras - CC.OO. İşçi Komisyonları'nın Doğuşu 30
İşçi Komisyonları'nın Gelişimi 35
İşçi Komisyonları'nın Özellikleri 45
İşçi Komisyonları'nın İşleyişi 48
İşçi Komisyonları'nın Mücadele Tarzı 50
1970'li Yıllar: İspanya'da Geçiş Süreci 51
Genel Grevlerin İşçi Komisyonları Örgütlülüğüne Etkileri 58
Franco Diktatörlüğünün Sonuna Doğru 62
Siyasal Güçlerin İşçi Komisyonları'na Yaklaşımı 64
İspanya'da Faşist Diktatörlükten Burjuva Parlamenter Sisteme Geçiş 69
Tarihsel Birikimler Geleceğe Işık Tutuyor 78
Bask Ülkesinde Ulusal ve Toplumsal Mücadele 79
Euzkadi Ta Askatasuna - ETA'nın Doğuşu ve Gelişimi 83
Franco Döneminin Sonu 91

II. Bölüm
1974 Portekiz Karanfil Devrimi ve İşçi Komisyonları 101
Salazar Diktatörlüğü 102
Karanfil Devrimi 112
Sömürgelerdeki Durum 114
Tarım Sorunu ve Kır Emekçilerinin Durumu 117

İşçi Hareketinin Mücadele Birikimleri ve İşçi Komisyonları 120
İşçi Komisyonları 123
İşçi Komisyonları'nın Yapısı ve İşleyişi 129
Kitleler Toplumsal Mücadele İçinde; Mahalle Komisyonları 131
İşçi Hareketi Geri Çekiliyor 132
İşçi Komisyonları Deneyimine Kısa Bir Bakış 137

III. Bölüm
Doğu Almanya 1945-1953 Fabrika Konseyleri ve Grev Komiteleri 141
Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne Doğru Siyasal Şekilleniş (1945-1948) 142
Fabrika Konseyleri (1945-1948) 146
Sendikal Örgütlenmelerin Gelişimi, Fabrika Konseyleri'nin Feshi 150
Soğuk Savaş ve Etkileri, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin Kuruluşu 152
Ekonomik Gelişmeler 159
İşçi Muhalefeti Yükseliyor: 1953 Haziran Ayaklanması 161
1953 Ayaklanmasının Özellikleri 166
Demokratik Almanya'da Yeni Dönem 167
Berlin Duvarı'nın Yıkılışından Bugüne 174

IV. Bölüm
1956 Macaristan İşçi Konseyleri 179
Macar Komünü Yenilgisinden II. Dünya Savaşı'na 179
Kurtuluştan Macaristan Cumhuriyeti'ne 185
1953 Sonrası Gelişmeler 192
SBKP'nin 20. Kongresi Sonrası Gelişmeler 194
Ayaklanma 196
İşçi Konseyleri, İkili İktidar Durumu 199
İşgale Doğru İşçi Konseyleri 204

İşgal ve İşçi Konseyleri'nin Dağılması ... 206
Macar İşçi Konseyleri'nin Düşündürdükleri ... 213
Kadar Dönemi ... 215
Macaristan'da Yeni Dönem ... 220

V. Bölüm
Çekoslovakya: 1968-1969 Prag Baharı ve İşçi Konseyleri ... 225
Komünist Partisi, Savaş ve Halk İktidar Organları ... 226
Bağımsızlıktan Halk Demokrasisi'ne ... 230
Örnek Model: Sovyetler Birliği ... 236
Ekonomik Yapıdaki Durum ve Merkezi Planlama Sistemi ... 240
Stalin'in Ölümü ve 1953 Sonrası Gelişmeler ... 245
Parti Yönetiminde Değişiklik İhtiyacı: Dubçek Parti Genel Sekreterliğine Getiriliyor ... 249
Geçici Eylem Programı ve İşçi Konseyleri ... 251
Prag Baharı: İşçi Konseyleri Yaygınlaşıyor ... 256
İşçi Konseyleri'nin Yapısı, İşlevi, İşleyişi ... 259
"Normalleşme" Dönemi: İşçi Konseyleri'nin Sonu ... 262
Çekoslovakya İşçi Konseyleri'nin Düşündürdükleri ... 264
Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti'nden İki Bağımsız Devlete: Çek Cumhuriyeti ve Slovakya ... 265

VI. Bölüm
Polonya'da İşçi Muhalefeti İşçi Konseyleri ve Komiteleri ... 271
Polonya Bağımsızlığına Kavuşuyor ... 273
Nazi İşgali ve Faşizme Karşı Direniş ... 276
Halk Demokrasisi'nin Kuruluşu ... 279
Ekim 1956 Poznan Ayaklanması ... 283
Gomulka Yönetimine Tepkiler Yükseliyor Mart 1968 Öğrenci Ayaklanması ... 289
Gomulka Politik Gücünü Yitiriyor ... 291
Aralık 1970 İşçi Sınıfı Genel Grevde ... 292
Szczecin İşçi Komitesi ... 294
İşçi Hareketini Engellemek Yönünde Yeni Politik Manevra; Gierek İktidarı ... 296

İşçi Eylemlerindeki Durgunluk Yeni Bir Yükseliş Yarattı 298
1971-1976 Arası Polonya'nın Ekonomik Gelişimi 301
1976 Grevleri: Aydınların Desteği Sağlanıyor 303
KOR'un Niteliği 306
1980'de İşçi Grevleri: SOLİDARNOSC'un (Dayanışmanın) Doğuşu 310
Dayanışma Sendikası'nın Özellikleri ve Gelişimi 314
Dayanışma Sendikası'nın Tarihsel Kökleri 317
Dayanışma Sendikası'nın Örgütlenme Tarzı 320
Özyönetim Hareketi ve Dayanışma Sendikası'nın Programı 321
Ordu Yönetime El Koyuyor: Dayanışmanın Politik Dönüşümü 325
Askeri Yönetim Döneminde Piyasa Ekonomisi 328
Büyük Çöküş'ten 1998'e Polonya 331

Kaynakça 337

Dizin 357

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, uluslararası işçi hareketlerinin yakın tarihine ilişkin özörgütlenme deneyimleri incelenmiştir.

Çalışmada incelenen ülkeleri genel olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. Bu başlıklardan birincisi; uzun bir sömürgeci geçmişe sahip ve uzun süre faşist diktatörlüklerle yönetilmiş olan İspanya ve Portekiz'de işçi sınıfının mücadele tarihi, deneyimleri ve yarattığı örgütlenmelerdir. İkincisi; II. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa'da (Demokratik Almanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya'da) kurulan "Halk Demokrasileri"nde yaşanan özörgütlenmeler ve işçi muhalefetlerinin doğuşu ve gelişimidir.

Her biri farklı toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılara sahip bu ülkelerdeki toplumsal inisiyatif organlarının doğuşu, gelişimi, işleyişi ve yarattığı etkiler çalışmanın ana eksenini oluşturmuştur.

İspanya ve Portekiz'in siyasal ve ekonomik tarihi, sömürgecilik dönemiyle bağlar kurularak değerlendirilmiş ve bu ülkelerde yarım yüzyıla yakın süren Franco ve Salazar faşizminin özgün karakterlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. İspanya ve Portekiz'de işçi sınıfının doğuşu, gelişimi, yarattığı pratikler incelenerek, faşist rejimlerin genelde toplumsal muhalefeti, özelde ise işçi hareketini boğmak yönünde izlediği politikalara değinilmiş ve bu politikaların işçi sınıfı üzerinde yolaçtığı tahribat ele alınmıştır.

Ispanya'da 1950'lerin ortalarında Franco faşizmine karşı mücadelenin içinden çıkan ve bir mücadele organı gibi hareket ederek, işçi sınıfının doğrudan demokrasi anlayışının vücut bulduğu yapılar olan Comisiones Obreras- CC.OO. İşçi Komisyonları çalışmada özel olarak incelenmiştir. İşçi Komisyonları'nı ortaya çıkaran nedenler, komisyonların kuruluş dönemi ve gelişimi, anti-faşist mücadele içindeki yeri, siyasal

güçlerle ilişkisi, Franco faşizminin yıkılışı ve Ispanya'nın faşist diktatörlükten burjuva parlamenter sisteme geçiş döneminde ve sonrasında komisyonların yaşadığı evreler çalışmada değerlendirilmiştir.

Ayrıca Ispanya'nın siyasal gündemini halen işgal eden Bask sorunu ve Bask ülkesindeki ulusal ve toplumsal mücadele İspanya bölümünde incelenmiş, ulusal ve toplumsal mücadelenin taşıyıcı organları olan ETA ve Herri Battasuna üzerinde durulmuştur.

Portekiz'e ilişkin bölümde ise Salazar diktatörlüğünün özgünlüğü, Salazar tarafından inşa edilen korporatif devletin özellikleri belirtirelerek, korporatizmin işçi sınıfı üzerinde yarattığı etkiler ortaya konulmuştur.

Portekiz'de 1974 yılında gerçekleşen Karanfil Devrimi ile toplumsal dönüşümün temel gücü olan İşçi Komisyonları ve Mahalle Komisyonları örgütlenmeleri özel olarak irdelenmiştir. Emekçi güçlerin faşizme karşı, kendiliğindenci bir tarzda gerçekleştirdikleri mücadele sonucunda kurdukları bu iki örgülenme biçiminin yarattığı olağanüstü zenginlikler ve uluslararası işçi hareketine kazandırdıkları birikimler ele alınmıştır.

Özellikle çalışmanın ilk iki bölümünde incelenen ülkelerde, faşizmin uzun yıllar iktidarda kalmasını sağlayan güç ilişkilerinin ve faşizmi iktidarda tutan tarihsel, sosyal, ekonomik, kültürel temellerin neler olduğunu belirlemek için faşizm konusunda geniş kapsamlı okumalar yapılmıştır. Faşizm konusunda benzer okuma ve araştırma "Halk Demokrasileri"nin kurulduğu ülkeler içinde (1930-1945 yılları arasındaki döneme ilişkin olarak) yapılmıştır. Okuyucunun göreceği gibi bu ülkelerin her birinde (bazı benzeşen yanların bulunmasına rağmen) faşizmin gelişimi ve kurumsallaşması, kendi özgünlüğünde ve kendi içdinamiklerine bağlı olarak gelişmiş, farklı kaynaklardan beslenmiş ve güç almıştır. Refleksleri, çalışma-örgütlenme tarzları, ideolojik hegemonlarını kurmalarındaki farklılıklar, devlet ve faşizm konusunda yeniden düşünmeye değerdir.

Demokratik Almanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya'yla ilgili bölümlerde ise; II. Dünya Savaşı sonrası bu ülkelerde kurulan ve "Halk Demokrasisi" adı verilen rejimlerin kuruluş süreci ve bu rejimlerin geçirdiği evreler, tarihsel bir arka plan içinde; uluslararası güç dengeleri ve Sovyetler Birliği'yle girilen ekonomik, siyasal, ideolojik ilişkiler bağlamında değerlendirilmiştir. "İşçi devleti" diye tanımlanan bu ülkelerdeki en dikkat çeken görüntü, II. Dünya Savaşı'nın sonunda eski rejimlerin çöküşüyle birlikte doğan otorite boşluğunun farklı toplumsal inisiyatif organlarıyla doldurulmasıdır. Kitleler bu organlarla kolektif inisiyatiflerini geliştirerek doğrudan karar alma süreçlerine katılmış, hayatın her alanına yönelik müdahalelerde bulunmuşlardır.

Bu işçi örgütlenmeleri ağırlıkta 1944-1948 yılları arasında kurulmuşlardır. Doğu Almanya'da Fabrika Konseyleri, Çekoslovakya'da Narodni Vybory'ler - Halk İktidar Organları ve Zanodni Vybory'ler - Fabrika Komiteleri, Macaristan'da Fabrika Komiteleri, Üretim Komiteleri, Ulusal Komiteler gibi özörgütlenmelerin faaliyetlerine bir dönem izin verilse de Sovyetler Birliği ve onun güdümündeki yerel komünist partiler tarafından faaliyetlerinin engellenmesi uzun sürmemiştir. Tüm inisiyatif önce, kurulan koalisyon hükümetlerine, daha sonra bürokrasiye devredilmiştir. Doğrudan demokrasi organlarının yok edilmesiyle kitlelerin depolitizasyonu yönünde başlatılan uygulamalar, kitleleri karar alma süreçlerinden uzaklaştırmış, yabancılaşmalarına neden olmuştur.

Buna rağmen Doğu Avrupa'daki bu ülkelerin 1948'ten sonra girdikleri -ekonomik, politik, toplumsal, kültürel- yeni süreç, genelde kitlelerin özelde ise işçi sınıfının toplumsal inisiyatif geliştirme yönündeki arayışlarını durduramamıştır.

Doğu Avrupa'da ilk işçi muhalefeti örgütlü gücünü 1953 yılında Demokratik Almanya'da yaşanan genel grevlerde yaratılan Grev Komiteleri'nde göstermiştir. Demokratik Almanya'daki bu gelişmeyi 1956 yılında Macaristan'da yaşanan ayaklanma esnasında kurulan İşçi Konseyleri takip etmiştir. 1968 Prag Baharı'nda Çekoslovak işçi sınıfının oluşturduğu

İşçi Konseyleri deneyimi, bu gelişimin sürdürülmesinden başka bir anlam taşımamaktadır.

1956 Poznan ayaklanması ve 1970 genel grevlerinde işçi sınıfının kendi özdeneyimleri sonucu kurduğu İşçi Konseyleri ve İşçi Komiteleri, Polonya işçi sınıfının benzer bir arayışının ifadesidir. Bu süreç aynı zamanda Dayanışma Sendikası'nı ortaya çıkaran birikimleri de sağlamıştır.

Doğu Avrupa ülkelerinde farklı tarihsel koşullarda, kendi özgünlüklerinde yaşanan bu özörgütlenme deneyimlerinin; doğuş, gelişme ve dağılma süreçleri tek tek incelenerek değerlendirilmiştir. Bu deneyimler yaşanırken yerel komünist partilerinin ve Sovyetler Birliği'nin tavrı ortaya konulmuş, özellikle Macaristan ve Çekoslavakya'da olduğu gibi Sovyet askeri müdahalelerinin uluslararası "komünist harekete" etkileri belirtilmiştir.

Ayrıca çalışmada, Sovyetler Birliği'nin sosyo-ekonomik yapısındaki değişimler ve izlediği devlet politikalarının sonuçları ortaya konularak Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ülkeleri tarafından örnek model alınmasının bu ülkeler üzerinde yarattığı etkiler açıklanarak, 1985 yılından sonra, Sovyetler Birliği'nin Gorbaçov faktörüyle girdiği Glasnost ve Prestroyka süreci ve sürecin Doğu Avrupa ülkelerine yansımaları da çalışmanın kapsamında yer almıştır. Bununla birlikte 1989'da yaşanan "Büyük Çöküş"ten sonra Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin içine girdiği yeni dönem hakkında değerlendirmeler yapılarak, bu yeni dönemin işçi sınıfı üzerindeki etkilerinin neler olduğu belirtilmiştir.

Uzun dönem sol platformlarda tartışılan "piyasa sosyalizmi" kavramının bu ülkelerdeki pratikleri incelenerek, "sosyalizmin demokratikleşmesi" adı altında Doğu Avrupa, Sovyetler Birliği ve Çin'de uygulanan "piyasa sosyalizmi"nin 1989 öncesindeki ve yeni dönemdeki etkileriyle sonuçları değerlendirilmiştir.

Kısaca; çalışmada ele alınan özörgütlenme pratiklerinin doğuş koşulları, gelişmeleri, yapısal özellikleri, işlev ve işleyişleri incelenerek, bu organların bilinçli olarak nasıl etkisiz-

leştirildiği, "dönüştürüldüğü" ve dağıtıldıkları ortaya konulmuş yerel ve evrensel düzeyde yarattığı etkiler açıklanmıştır.

İşçi sınıfının bu deneyimleri, bugünden yarını fethetme çabasıdır.

İspanya ve Portekiz işçi sınıfı, yarattıkları İşçi Komisyonları ve Mahalle Komisyonları örgütlenmeleriyle; umudun ayaklanmasını sağlayarak, ülkelerini karanlık bir dönemden çıkarmayı başarmışlardır.

Demokratik Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'da farklı adlarla, farklı tarihlerde doğan işçi muhalefetleri ve özörgütlenmeler, "sosyalizmin" bir uygulama biçiminin krizini açığa çıkararak, işçi sınıfının her düzeyde yaşadığı yabancılaşmaya ve depolitizasyona karşı, sınıfın yaratıcı ve başeğmez gücünü ortaya koyan deneyimler olmuştur.

Bu deneyimlerin bütünü, uluslararası işçi sınıfının kolektif bilinç ve hafızasına yeni birikimler ve katkılar sağlayarak, bugüne ışık tutmaktadır. Eşitliğin, özgürlüğün, adaletin kurumları olan özörgütlenmeler, geleceği kazanmanın da yolunu göstermektedirler.

Ekim 1998

İSPANYA İŞÇİ KOMİSYONLARI VE ANTİ-FAŞİST MÜCADELE

"İşçi Komisyonları nın faaliyetinin dayandığı temel ilke demokrasidir. Bu ilke, hem kararların alınmasında hem de temsilcilerimizin seçilmesinde geçerlidir. Toplantılarımıza katılan herkes, sınırsız ve hiçbir koşul aranmadan kararların alınmasına ve tartışmalara katılabilir. Biz, geleceğin demokrasisini uygulamaya çalışıyoruz; çünkü biz biliyoruz ki bütün işçilerin demokrasisi, bizim geleceğimizdir."[1]

İspanya'da iç savaş, sınıflar mücadelesinde köklü bir kopuşun ve ayrışmanın ifadesi oldu. 1939 yılı, karşı devrimin başarıya ulaştığı, işçi hareketinin bütünüyle bastırıldığı, her düzeyde örgütlülüğün dağıtıldığı tarihi işaretliyordu.

İktidara yerleşen faşist Franco rejimi, egemen güçlerin çıkarları yönünde İspanya'nın ekonomik, siyasi, hukuki, askeri anlamda yeniden yapılanması doğrultusunda hareket etti.

Egemen güçlerin kendi aralarındaki tüm çelişki ve çatışkılara rağmen Franco rejimi, ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanması yönünde bir tutkal işlevi görmekteydi.

Bunun başta işçi sınıfı olmak üzere diğer halk kesimleri için anlamı daha fazla baskı ve sömürüydü.

Franco rejimi ilk iş olarak, işçi sınıfının iç savaş sonrasında dağılmış ve parçalanmış durumunu daha da derinleştirmek için yeni uygulamalara girişti.

Bir yandan, işçi sınıfına yönelik baskı ve şiddet politikala-

1. İşçiler ve Toplum, sayı 4, s.94-95.

rını rafine ederek yoğunlaştırırken, diğer yandan kurduğu devlet (faşist) sendikaları aracılığıyla işçi sınıfının tam kontrolü yönünde düzenlemelere gitti.

İşçi sınıfını düzene entegre etme yönünde aparat işlevi gören bu sendikal yapılar, fiilen devletin denetim mekanizması olarak faaliyet gösterecekti.

Franco rejiminin işçi sınıfının her düzeydeki örgütlülüğüne yönelik bu saldırıları, işçi hareketinde çok ciddi geri çekilmelere neden oldu. II. Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu süreç, savaş sonrasında uluslararası konjonktüründe etkisiyle yavaş yavaş aşılmaya başlandı. İspanya işçi hareketi yeniden bir şekilleniş dönemine girdi. 1947 yılı bu anlamda önemli bir yıl oldu. 1947 yılında, İspanya işçi sınıfı iç savaş sonrasındaki ilk ayağa kalkışını gerçekleştirdi. Bask bölgesinde gerçekleşen genel greve Basklı işçilerin % 75'i katıldı.

1950'liler, işçi sınıfının en temel ekonomik ve demokratik haklarını elde etme yönünde bir dizi geniş çaplı ve etkili genel grev örgütlediği yıllardı.

İşçi sınıfı, bu eylemlerle zengin örgütlenme biçimleri yaratarak mücadelesini geliştirdi. İşçi sınıfı faşizme karşı yürüttüğü mücadelesinin sürekliliğini sağlamak ve somut ihtiyaçlarını karşılamak yönünde savunma komiteleri, grev komiteleri, toplusözleşme komiteleri gibi örgütlenmeler kurdu.

1960'lara böyle girildi. 1960'lar işçi sınıfının örgütsel gücünü geliştirdiği ve toplumsal mücadele içinde ki ağırlığını giderek arttırdığı bir dönemdi.

Bu dönemde işçi sınıfı yaşadığı atomizasyonu aşarak, yaptığı eylemlerle yeni birikimler ve deneyimler kazandı.

İşçi hareketindeki bu yükseliş, bir yandan illegal Confederacion Nacional del Trabojo-CNT Ulusal İşçi Konfederasyonu, Union General de Tabazadores-UGT Genel İşçi Sendikası gibi sendikaların güçlenmesini sağlarken, diğer yandan işçi sınıfının yeni örgütsel biçimler yaratmasına yol açtı.

Özellikle, geleneksel sendikal yapıların dışında Comisiones Obreras-CC.OO. İşçi Komisyonları adıyla tanımlanan yeni tip işçi örgütlenmeleri işçi hareketinin bütününe nüfuz

etmeye başladı. İşçi Komisyonları hareketi giderek Franco faşizmine karşı işçi sınıfının bağımsız karşı duruşunun ve hak elde etmesinin temel organları haline dönüştü.

İÇ SAVAŞ SONRASI İSPANYA

İç savaş sonrası İspanya'da gelişmeler çok hassas dengeler üzerinde şekillendi. Krallık yanlısı Requetesler İspanya'da krallığın sürmesinden yanaydı. Falanjistler[2] ise nasyonal sen-

2. Falanj, Yunanca kökenli bir kelimedir. Eski Yunan'da ordunun en etkin gücünü oluşturan kuvvetlere verilen addır. "Greklerin askerlik alanında, sık saflarda yürüyen mızrak ve kalkanlı askerler alayını (Phalax) bulmaları, önemli siyasal ve toplumsal değişiklikleri de bereberinde getirdi. Saflardaki askerler arasında toplumsal statü ve zenginlik farklılıkları ortadan kalkmış bunların yerine güç, cesaret, disiplin önem kazanmıştı. Bu da doğal olarak kentin askerleri arasında dayanışma duygusunu arttırmış ve eşitlik anlayışına yol açmıştı. İyi bir kent yurttaşının ölçütü, kendini geçindirecek büyüklükte bir toprak parçasına sahip, gerektiğinde kendisini mızrak ve kalkanla silahlandırıp, savaş alanında yurttaşlık görevini yapacak bağımsız çiftçinin mütevazi yaşamı haline gelmişti. Böylece canlı bir eşitlik ruhu ve toplumsal dayanışma duygusu, Grek kent devletleri döneminin öteki uygarlıklarından ayırıcı nitelikler olmuştur." (Oral Sander, Siyasi Tarih; İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, 1994, s.28-29) Güç, cesaret, eşitlik, disiplin gibi kavramlar Almanya'da Naziler'in, İtalya'da Mussolini ve sonraki faşist rejimlerin ideolojik argümanlarının başında gelmektedir. Phalax kavramının İspanyol fasiştlerince seçilmesi bilinçli bir tercihtir. Falanjistlerle savaşçı Grek köylülerini biraraya getiren ideolojik motivasyonların benzerlik göstermesi dikkat çekicidir. Falange Espanola-İspanya Falanjı, 1933 yılı Ekim'inde Jose Antonio Primo de Rivera tarafından kuruldu. Falanj, Nazi Almanyası'nda Sturmabteilung-SA Hücum Kıtaları'ndan ve Mussolini İtalyası'nda Squadristi-Kara Gömlekliler'den esinlenerek oluşturuldu. Hitler'in nasyonal sosyalizminden, Mussolini'nin faşizm düşüncelerinden hareket eden ve beslenen Falanj, komünist ve kapitalist devlet dışında, üçüncü yol olarak nasyonal-sendikal falanjı savunmaktaydı. Parlamentarizm ve demokrasi düşüncesini reddeden Falanj, İspanya'nın uniter bir devlet olduğu iddiasıyla ülkedeki farklı halkların ulusal bağımsızlık isteklerine ve hareketlerine kesinlikle karşıydı. Sömürgeci bir mantıkla Fas'ı İspanya'nın sınırlarında kabul ederek Cebelitarık Boğazı'nı ülkenin bir parçası görmekteydi. Kendisine "birleşmiş, büyük İspanya" idealini gerçekleştirme misyonu biçmekteydi. Falanj, İspanya, iç savaşında karşı devrimin en önemli vurucu güçlerinden biri oldu. İç savaşta Falanj'ın kurucusu olan Jose Antonio Primo de Rivera devrimciler tarafından yakalanıp, kurşuna dizilerek cezalandırıldı. Falanj, iç savaş döneminde, Krallık rejiminin yeniden kurulmasına çalışan ve karşı devrimci bir milis örgütü olan Requetesler'le ittifak yaptı. Ama iç savaş sonrasında bu ittifak bozuldu. Bu arada bir falanj grubu Hitler'le işbirliğine girip Franco'yu devirmeye kalkıştı.

dikal Falanjın yani; Almanya ve İtalya'daki gibi faşist devletlere benzer bir devletin Ispanya'da kurulmasını istemekteydiler.

Ayrıca Nazi Almanya'sı Franco'ya Almanya'nın yanında savaşa girmesi yönünde baskı yapmaktaydı. 1940'lı yılların başında İspanya nın siyasal gündeminde, bu çatışma ve tartışmalar vardı. İspanya, Almanya'nın bütün baskılarına rağmen dünya savaşına girmedi ve "tarafsızlık" politikası izledi. Almanya, Franco iktidarının bu tavrına karşılık bir yandan İspanya'nın işgali yönünde planlar hazırlarken, öte yandan İspanya'daki nüfuzunu kullanarak Franco'ya karşı darbe hazırlığına girişti. Bu yönde iç savaş döneminde karşı devrimin etkin generallerinden Falanjist Yagüe ile ilişki kurdu. Yagüe'nin aracılığıyla Almanya'nın komplo girişimi başarılı olamadı.[3]

Aynı yıllarda Falanjistlerle kralcılar arasında çatışmalar başladı. Çatışmalar, iç savaşta Falanj ve kralcı Requetes grubunun milislerini tek bir çatı altında toplayan Falange Espanola Tradici onalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sendicalista-FET Partisi içinde de etkisini gösterdi.

Daha sonra Falanj liderliğine Franco'nun bacanağı Serrano getirildi. 1942'de İspanya'nın politik yaşamında etkin rol oynayan Falanj, bu etkinin Franco'nun iktidarını sarsacak boyuta ulaşmasından dolayı, gücü kontrol altında tutularak etkisizleştirdi. 1943 yılında Franco; Falanj'ın milislerini dağıttı. 1943'te de Falanj'ın yönetim organı olan Politik Cunta lağv edildi. Falanj 1957'den sonra sosyal yardım ve dayanışma derneği haline getirildi. Falanj'ın tasfiye sürecinde gözardı edilmemesi gereken olgu, Falanj'ın esin kaynağını oluşturan Almanya ve İtalya'da faşizmin çökmesi ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Falanj'ın görüşlerinin lanetlenmesidir. Daha geniş bilgi için bkz., Franco Kimdir, Falanjizm Nedir?, Der. T. Kakınç, Kitaş Yay., 1969.; Stanley G. Payne, Falange-A History of Spanish Fascism, Oxford University Press, 1962.

3. Franco iktidarı İngiltere, Fransa, ABD tarafından hemen tanındı. Franco, Portekiz'le dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzaladı. Nazi Almanyası'nın İspanya'yı işgalini engellemek için uluslararası dengelerden "ustaca" yararlandı. "Almanya'nın Sovyetler Birliği ile saldırmazlık paktı imzalaması ve katolik Polonya'nın işgal edilmesi İspanya'da büyük şok yaratmış, ancak 1941 Haziran'ında Almanların Sovyet'lere saldırmasından sonra İspanya tekrar Almanya ile beraber olmuş ve Ukrayna'da çarpışmak üzere gönüllü göndermiştir. ... Alman ordularının Fransız'ları ezerek Pirine'lere gelmesi üzerine General Franco 23 Ekim 1940'da Hendaya'de Hitler ile 12 Şubat 1941'de de Bordighera'da Mussolini ile buluşarak kendi topraklarına taaruz edilmesi ihtimalini önlemişti." Doğan Özgüden (Haz.), Faşizm, Akşam Kitap Klubü, 1966, s.117.

Franco, Ispanya'da ki siyasal güçleri dengeleyen bir misyon yüklenerek, çatışmaları yatıştırdı ve duruma egemen oldu. Franco, iç savaşta Franco-Falanj bağlantısını sağlayan bacanağı Serrano'yu Dışişleri Bakanı yaparak etkisizleştirdi.

Falanjın önde gelen liderlerinden Serrano'nun Dışişleri Bakanı olması Franco'nun Falanj içinde Nazi-Yagüe komplosuna katılanları kolayca tasfiyesine olanak sağladı.

Franco, Falanj'ın nasyonal-sendikacı devlet anlayışına sıcak bakmadı. "Düzen, huzur, disiplin ve inançtan oluşan bir toplum" programıyla hareket ederek Ispanya'da faşizmin özgün bir biçimini yarattı. İspanya'da iç savaş sonrası yaşanan siyasal çalkantılar içinden sıyrılan ve otoritesini pekiştiren Franco, egemen güçlerce bu konumuyla onay gördü.

İşçi devrimine karşı bir bütün halinde hareket eden egemen güçler Franco ya tam destek verdiler. Aralarında farklı çıkar çelişkileri olmasına rağmen, Franco iktidarı, burjuva egemenliğinin tek güvencesiydi. Bundan dolayı büyük toprak sahipleri, kilise, ordu ve sanayiciler monarşinin korunması, devletle kilisenin işbirliğinin sağlamlaştırılması, devlet otoritesinin yeniden inşa edilmesi için ortak hareket ettiler.

Franco iktidarı, egemen güçler arasında yaşanan siyasal ve ekonomik boyutlu çelişkilerin ikincil planda kalmasını sağladı. İşçi devriminin yarattığı korku egemen güçlerin bir güç bloku oluşturmasını kolaylaştırdı.

Var olan ekonomik ve siyasal statünün korunması her şeyin önüne geçerek, egemen güçlerin arasındaki çelişkileri dengeleyen, emekçi güçlere karşı baskı aracı olan bir siyasal rejimin kurulmasına yol açtı. Bu yönler iç savaş sonrası şekillenen faşist devletin en belirgin karakteristik özellikleri olarak öne çıktı. Franco iktidarı bu zeminler üzerinde hareket etti ve siyasal hegemonyasını derinleştirdi.

Fakat, iç savaş İspanya'nın ekonomik yapısını olağanüstü sarsmış ve ciddi bir kriz içine sokmuştu.

1940'lı yıllar İspanya halkı açısından "açlık yılları' ydı. II. Dünya Savaşı nın sürmesi ve savaşın yıkıcı etkileri İspanya ekonomisinin daha ağır sorunlar yaşamasına neden olmak-

taydı. Almanya'nın ekonomik yardım karşılığında, İspanya'nın yeraltı ve yerüstü kaynaklarını işletme talepleri, ulusal sanayileşme eğilimlerini güçlendirmişti. 1929'da yaşanan dünya ekonomik krizinin ve arkasından gelen II. Dünya Savaşı'nın uluslararası pazarlarda yarattığı daralma ve parçalanmalar İspanya nın ekonomik açıdan iyice içe kapanmasına ve kendi kendine yeten bir ekonomik programla hareket etmesine yol açtı.

İspanya'da 1940'lardan 1950'li yılların ortalarına kadar bu ekonomik politika belirleyici oldu.

Franco rejiminin bu dönemde izlediği tarım politikası, bütünüyle büyük toprak sahiplerinin çıkarları yönündeydi. Kırsal kesimde yoğun bir yoksullaşma anlamına gelen politikalar küçük toprak sahiplerinin çoğunun topraklarını kaybetmesine neden oldu. "Opus Dei teknokratları, İspanyol ekonomisinin en büyük sorunu olan feodalizmden kalma mülkiyet ve sömürü ilişkilerini bir toprak reformu ile çözmeyi düşünmüyorlardı. 'Prusyanın yolunda' yürümeyi ve toprağı büyük toprak sahiplerininde yardımı ile fazla iş gücünden temizlemeyi yeğlediler. Köylülerin yüzde 91,59'unu kırsal alanların yüzde 19'una sıkıştıran rezil toprak dağılımına hiç dokunulmadı. Buna uygun olarak tarımsal işletmelerin çapı eskisi gibi kaldı: 50 hektara kadar tarımsal işletmelerin yüzde 6,5'i, bugüne dek işlenebilen alanların yüzde 39,1'i üzerinde kaldı. Fakat 100 hektardan fazla olanların yüzde 1.8'i tarıma uygun yerlerin yüzde 52,8'den fazlasına yayılmıştır."[4]

Büyük toprak sahipleri, izlenen tarım politikaları sonucu, sayıları gittikçe artan tarım emekçileri sayesinde bir taraftan ucuz işgücü sağlarken, diğer taraftan bu işgücünün şehirlere kaymasını (göç etmesini) engellemek yönünde rejimin çıkardığı "göç yasaları"ndan azami ölçüde yararlandılar ve vahşi bir sömürü gerçekleştirme olanağı buldular.

Bu dönemde; "Her zaman dışarıya tarım ürünleri satan İspanya, aynı ürünleri dışardan almak zorunda kalan bir tarım

4. Hans-Werner Franz, Bugünkü İspanya'da Sınıflar Savaşı, Sorun Yay., 1976, s.18-19.

ülkesi haline dönüştü. Geçim, 1940'larda o kadar zorlaştı ki, köylülerin sayısı gittikçe yükseldi. 1950 yılında kırsal kesimde yaşayan insanların sayısı 1930'dakinin üstüne çıktı."[5]

Büyük toprak sahipleri bu durumlarıyla iktidar bloku içinde güçlerini koruyarak önemli siyasal olanaklar yakaladılar.

Rejimin sanayileşme politikasında ise devlet sübvansiyonları belirleyici önem kazanmaktaydı. Temelde sanayi üretiminin artmasına yönelik bu politikalarda; işçi ücretlerinin ayarlanmasından, yatırımların ve finansal desteğin belirlenmesine kadar devlet önemli bir rol oynuyor, hatta gelişmesi istenen bazı sanayi sektörlerinin yatırımlarını kendi başlatarak, sanayicileri bu alanlara çekmek yönünde politikalar izliyordu.

Devletin sanayi üretiminin artmasına yönelik bu politikaları, 1950'li yılların ortalarına kadar olumlu sonuçlar yaratsa da ekonomik yapıdaki dengesizlikler ve izlenen ekonomik politikanın yarattığı bazı olumsuzluklar, sorunları çözmekten öte daha da derinleştirdi.

"Sanayi üretimindeki büyüme hızı 1950-1957 arasında yılda ortalama yüzde 8, tüm ekonomideki büyüme hızı ise yüzde 4,4 oldu. Hammadde üreten sanayi kollarındaki fiat uygulamaları, yanlış yatırımlar, mali politikalar ve istihdam politikaları emek üretkenliğini artırmanın önünde ciddi engeller oluşturuyor ve bu alanda ciddi düşüşler yaşanıyordu."[6]

Ekonomik yapıda yaşanan sorunların çözülememesi ve izlenen ekonomik politikalardan direkt etkilenen işçi sınıfından tepkilerin yükselmesi, rejimin acil önlemler alarak bu politikalardan vazgeçmesini zorunlu kıldı.

Ayrıca Ispanya'nın ABD emperyalizmiyle (1950 ortalarında) girdiği ekonomik, politik ve askeri nitelikli ikili anlaşmalar, ekonomide bir dizi istikrar önlemlerinin alınmasını dayatmaktaydı.

Bu anlaşmaların arkasından, bazı Ortak Pazar ülkeleriyle

5. Age., s.13.
6. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İletişim Yay., c.5, 1988, s.1569.

girilen ekonomik ilişkiler, yabancı sermayenin Ispanya'ya transferi yönünde yeni bir sürecin açılmasını beraberinde getirdi.

Başta ABD sermayesi olmak üzere (1953'te başlayan, 1960'lardan sonra hızlanan) yabancı sermayenin Ispanya'ya yatırım yapmasıyla şekillenen yeni sömürgecilik ilişkileri sonucu; tarımda kapitalist ilişkiler hızla gelişirken, sanayide ise (ağırlıkla patent ve montaja dayalı sanayide) gözle görülür ilerlemeler kaydedildi.

"İspanya'da ilk sanayileşme patlaması ülkeyi Amerikan sermayesine açan ikili ekonomik ve politik anlaşmaları takip eden yıllarda, 1953'ten itibaren başlamıştı. Ancak bu süreç istikrar dönemi denilen devrenin sonlarına doğru, aşağı yukarı 1960 yılında hızlanmaya başlamıştır. O zamandan beri yabancı yatırım epeyi gösterişli bir şekilde artmış, 1960'da 36.1 milyon dolarken, 1968'de yaklaşık 180 milyona ulaşmıştır. Burada da sermaye, çok uluslu şirketlerin dalları aracılığıyla yoğunlaşmış, özellikle kimya, elektrikli araç-gereç ve ağır inşaat (gemi inşaatı, otomobil) gibi ve diğer bazı imalat sanayilerine yönlendirilmiş durumdadır. 60'lı yıllarda İspanya'nın GSMH'sındaki artış oranı yılda yüzde 7'lik bir ortalamaya ulaşmıştır. Bunun başlıca etkeni 1956 ve 1969 arasında dört kat artış gösteren sanayi üretimindeki genişlemedir. 1969'a gelindiğinde, tarım sektöründe faal nüfusun sadece yüzde 31'i çalışıyordu ki bu sayı 1960'larda yüzde 42'ydi. Gene sanayide etkin nüfusun yüzde 36'sı (1960'ta yüzde 32) ve hizmetlerde yüzde 33'ü (1960'ta yüzde 27) çalışıyor durumdaydı."[7]

Ekonomik yapıdaki bu değişimler ve uygulanan etkili sömürü yöntemleriyle İspanya, yeni sömürge ülkeler içinde göreceli bir ekonomik gelişme göstererek özel bir konumlanış içine girdi.

Eski bir sömürge imparatorluğu olması ve özellikle Latin Amerika ve bazı Afrika ülkeleriyle varolan ekonomik ilişkilerini ve nüfuzlarını iyi değerlendiren İspanya giderek "emperyalist" bir kimliğe büründü.

7. Nicos Poulantzas, Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci, Alan Yay., 1981, s.12.

Bu ülkelere sanayi malları (özellikle makina) satmaya, bir dönem sonrada sermaye vermeye başladı.

ABD ve Ortak Pazar ülkeleri ise İspanya nın bu özel durumundan yararlanarak "Sömürgenin Sömürgesi" konumuna gelmiş Afrika'daki bazı ülkeler yer yer direkt ama genellikle İspanyol sermayesi aracılığı nüfuz ettiler. Bu yönde geleneksel ekonomik ve kültürel ilişkiler kullanılarak, doğabilecek tepkilerin daha baştan nötrleştirilmesi ya da yön değiştirmesi sağlandı.

Hızlı bir kapitalistleşme yaşayan İspanya'da bu süreç çarpık ve eşitsiz gelişim seyri izledi. Bu durum kendini en somut biçimde tarım ve sanayi alanlarında gösterdi.

"Kuzeyin endüstri alanları ile güneyin tarım bölgeleri arasındaki geleneksel derin uçurum; (Madrid dışında) ıssız iç bölgeler ile iş bakımından etkin kıyılar arasında nüfus ve gelir dağılımında görülen ve ekonomik yapının bir sonucu olan büyük dengesizlik, azalacağı yerde, kanunlarını acımasızca uygulayan kapitalist endüstrileşmeyle giderek arttı."[8]

Sanayi üretiminde ki genişlemeye ve özellikle turizm sektörünün[9] yarattığı olanaklara rağmen halkın alım gücünün düşmesi, piyasada arz-talep dengesizliği yaratmaktaydı.

Yaşanan bu çelişkiye benzer bir çelişkide ulusal gelirde görülen artışa rağmen (1965 ve 1966'da yıllık ortalama artış yüzde 7,5-8 arasındaydı) bütçede ortaya çıkan makro düzeydeki açıktı. Bu açık, 1966'da 140 milyar pesata'ya ulaşmıştı. Bu durum ekonomik yapıda ciddi sorunlara yol açmaktaydı.

Özellikle 1966 yılında yaşanan şiddetli ekonomik bunalım üretimde önemli düşüşlere neden oldu. İşsizlik kronik bir sorun haline geldi.

Ekonomik bunalımı aşmak yönünde Franco rejiminin hız-

8. Hans-Werner Franz, age., s.17.

9. Turizm sektörü İspanya'nın en önemli döviz girdisini oluşturan sektördür. Bu özelliğinden dolayı sektörün gelişmi İspanya'nın ekonomik kalkınmasıyla özdeş tutulmaktadır. "1958-1961 yılları arasında turist sayısında 3,2 milyondan 7,4 milyona varan bir artış olmuştur. 1973'de ise bu sayı, ilk olarak 30 milyonu aşmıştır. Bu gelişmenin getirdiği milyarlar (1972'de 2,6 milyar dolar) ülkeye, büyüklüğü ve etkenliği açısından Marshall Planı ile gelen dolarla karşılaştırılabilecek bir sermaye yedeği sağlamıştır." Hans-Werner Franz, age., s.15.

la uygulamaya soktuğu önlemler (vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi ve pesata'nın devalüe edilmesi) rejimin dayanak noktaları olan güç ilişkilerinde çelişkileri arttırmaktan başka sonuç yaratmadı.

Ispanya'nın yaşadığı bağımlı kapitalistleşme süreci, tarımda da kapitalist ilişkilerin yaygınlaşmasına yol açtı. Uluslararası kapitalist işbölümün sonucu olarak tarımın ülke ekonomisinde ağırlığı azaldı. Kırdan şehirlere doğru yoğun bir nüfus sirkülasyonu yaşandı. Tarımda modern tekniklerin (makineleşme, sulama sistemleri, gübreleme vb.) kullanımı arttı.

"Kırsal alanlarda çalışanlar, 1960 yılında etken insanların yüzde 39,3'ünü oluşturuyorlardı. (Salt tarım sektörü ve balıkçılık yüzde 41,65'i buluyordu). Bu oran 1970'de yüzde 28,3'e (balıkçılık yüzde 0,8'e) düşmüştür. Küçük köylüler ve yevmiyeliler şanslarını büyük kentlerde ve yurtdışında sınamak için milyonlar halinde, ya ailelerini de yanlarına alarak veya tek başlarına, kırsal bölgeleri terk ettiler. Sadece on yıl içinde, tarımsal işletmelerin sayısı yarım milyon civarında azaldı. Tarımın yurt içi gayri safi üretimindeki payı yüzde 22,5'den (1960) 14'4'e (1970) düştü. Kırsal bölgeler tüm olarak boşaldı veya sadece kadın, çocuk ve yaşlıların barındığı bölgeler olarak kaldı.

...1939'dan önce 100 hektardan büyük olan işletmelerin sadece yüzde 10,6'sı sulanıyordu; bu oran 1939 ile 1961 arasında yüzde 29,6'ya çıktı. 1962'lerde ise birden yüzde 70,4'e ulaştı. Makineleşme hızla arttı ve 1972 yılında, 306.189 traktörle 1960'ın iki katına çıktı..."[10]

Iktidar bloku içinde yaşanan çelişkiler, ekonomide yaşanan yapısal sorunlar, 1967 yılında Franco rejiminin sert önlemler almasını zorunlu kıldı. Bu yönde hayata geçirilmeye çalışılan "istikrar" önlemlerinin faturası başta işçi sınıfı olmak üzere bütün çalışan kesimlerin üzerinden çıkarılmak istendi.

İç savaş sonrasında şekillenen devlet/toplum ilişkilerinin ve 1960'lı yıllarda işçi hareketinde görülen gelişmenin sonucu olarak çıkarılan çalışma yaşamına ve ücret politikalarına

10. Age., s.19.

ilişkin yasalar, yeniden düzenlenerek ve ağırlaştırılarak uygulanmaya başlandı.

1967 yılında uygulanmaya başlanan bu politikaların özü; bağımsız işçi örgütlerinin büyük bir şiddetle engellenmesi, ücretlerin dondurulması, çalışma saatlerinin uzatılması, zorunlu mesai ve düşük ücret sistemiydi.

1972 yılına kadar hayata geçirilmeye çalışılan bu uygulamalara göre kafa emekçilerinin haftalık çalışma saati 48 saat, kol emekçilerinin ise 58 saatti. İşçi sınıfı, üzerindeki bu yoğun baskı politikalarına karşı tepkiler geliştirdi. Yeni örgütlenme ve mücadele biçimleri yaratarak faşizme karşı aktif bir karşı duruş gerçekleştirdi.

FRANCO FAŞİZMİ DÖNEMİNDE İŞÇİ HAREKETİ VE GELİŞİMİ

İç savaş sonrası İspanya işçi hareketi ağır bir yenilginin bütün sonuçlarıyla karşı karşıya kaldı. İşçi sınıfının sendikal ve siyasal örgütlenmelerinin tümü dağıtılarak yasaklandı. Yüzbinlerce kişi tutuklanarak hapsedildi. Toplama kampları kurularak binlerce anti-faşist, sosyalist, anarşist, komünist bu kamplara atıldı.[11] Grev, darbe girişimi sayılarak, vatan hainliğiyle özdeş tutuldu. Yalnızca faşist parti ve sendikalara faaliyet izni verildi. İşçi sınıfının örgütsel gücü şiddet, terör ve baskıyla dağıtılarak, işçiler yoğun bir sömürü çarkının içinde olağanüstü kötü koşullarda çalışmaya zorlandı. İşçi ücretleri rejim tarafından belirlenerek, toplu sözleşme sistemi ortadan kaldırıldı.

Oluşturulan faşist sendikalara işçiler zorla üye yapıldı. Bu sendikalar faşist devletin kurumsallaşmasını sağlamak ve uyguladığı ekonomik politikalara yardımcı olmak işleviyle ha-

11. İç savaş sonrasında İspanya'nın yaşadığı toplumsal ruh halini yakalamak ve faşist rejimin baskı araçlarından biri olan polisin çalışma biçimini değerlendirmek ve İspanyol toplumunun nasıl enkaz haline getirildiğini görmek açısından Castillo'nun Karar Gecesi adlı romanı çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Bkz., Michel del Castillo, Karar Gecesi, Can Yay., 1984.

reket ettiler. İç savaş yenilgisi ve savaş sonrası yaşananlar işçi sınıfının hızla atomize olmasına yol açtı. İşçi sınıfının yaşadığı parçalanma ve şekilsizleşme süreci uzun yıllar devam etti.

II.Dünya Savaşı sonuna kadar süren bu dönem içinde işçi sınıfı sessiz ve tepkisiz kaldı.

1943 yılında, Fransız direniş hareketi içinde yer alan İspanyol kökenli anarşist ve komünistler, İspanya'da faşist Franco rejiminin yıkılması doğrultusunda gerilla savaşına başladı.

Şehirlerde ve işçi sınıfı içinde nüfuz edecek yeterli bağlar kuramayan gerilla hareketi, ağırlıkta kırsal kesimde etkili bir güç oldu.

Faşizme karşı uzun yıllar direniş savaşı veren devrimciler, oldukça etkili askeri operasyonlar gerçekleştirerek ordu birliklerine önemli zaiyat verdiler.

Fakat gerilla güçlerinin, özellikle kentlerle ve işçi sınıfıyla güçlü bağlar oluşturamaması, gerilla mücadelesinin 1950'lere doğru yenilmesine yol açtı. Bu mücadelede on beş bin devrimci öldürüldü.

II.Dünya Savaşı'nda faşizmin yenilmesi ve Sovyetler Birliği'nin gösterdiği başarı İspanya'da faşizme karşı direniş hareketini olumlu yönde etkiledi.

Savaş sonrasında Franco rejiminin bütün baskısına ve rejimin payandası konumuyla hareket eden sendikaların engellemelerine rağmen, işçi direnişleri ülkenin çeşitli bölgelerinde kendini göstermeye başladı.

Rejimin, her düzeydeki baskı, şiddet, pasifikasyon politikalarına karşı sınıf bilinçli işçiler ve anarşist, sosyalist ve komünistler mücadelelerine hiç ara vermeden farklı sendikal örgütlenme biçimleri geliştirerek, sınıfın örgütlü gücünün yaratılması uğraşı içinde oldular.

Bir dönem illegal sendikalar kurma uğraşı içinde olan bu güçler daha sonra faşist sendikaların içinde yer alarak (çalışmalarını ağırlıkta illegal düzeyde yürüterek) sendikal faaliyeti çalışma ve yaşam alanlarının bütünlüğünü yaratmak yö-

nünde sürdürdüler. Bu arada, sınıf mücadelesinin farklı bir zenginliği olan işçi örgütlenmeleri ortaya çıktı. İşçi temsilcileri ya da grupları olarak adlandırılan bu örgütlenmeler direkt işçiler tarafından işyerlerinde fiilen oluşturuldular.

Devletin belirlediği çok düşük işçi ücretlerine karşı işçilerin gerçekleştirdiği mücadeleler sonucunda oluşan ve çalışanların onayıyla belirlenen bu örgütlenmeler, işverenlerle görüşmeler yürütmekle görevliydiler.

İşçi sınıfı, Franco faşizmine karşı bir yandan illegal çalışma olanakları yaratarak diğer yandan da legal olanakları alabildiğine değerlendirerek gücünü toparlamaya çalıştı.

Özellikle 1947 yılı 1 Mayıs'ında Bask ülkesinin Bilbao kentinde gerçekleşen genel grev, sınıf hareketinin on yılları kapsayan ataletini kırıcı bir etkide bulundu.

İç savaş sonrasında işçi sınıfının ilk geniş kapsamlı eylemi olan genel grev, illegal sendikalar tarafından organize edildi. Çalışma koşullarının düzeltilmesi ve işçi ücretlerinin arttırılması talepleriyle başlayan greve Basklı işçilerin dörtte üçü katıldı. Genel grev İspanya'nın diğer kesimlerine yansımadan rejim tarafından şiddetle bastırıldı.

Her şeye rağmen genel grev işçi hareketinin ayağa kalkışını simgeledi. İşçi sınıfı 1947'den sonra giderek toplumsal mücadele içinde ağırlığını göstermeye başladı.[12]

1951 yılında zamlara ve toplu taşımacılığın pahalılaşmasına karşı değişik toplumsal kesimler çeşitli eylem biçimleriyle tepkilerini gösterdiler. Barcelona halkının Mart ayında 12 gün süren arabalara binmeme, boykot etme eylemi sonucu, şehrin bütün ulaşım ağı felç oldu. Eylemin giderek güçlenmesi ve kitleselleşmesi karşısında rejim fiatların arttırılmasına yönelik kararını geri çekmek zorunda kaldı. Franco faşizmine karşı halkın kazandığı bu ilk başarı, başta işçi sınıfı olmak üzere, bütün emekçilerin moral kazanmalarına ve kendi güçlerinin

12. İspanya'nın sanayileşme sürecinin kır-kent ilişkilerine yansıması ve kırdan şehirlere göçün etkisiyle yeni bir işçi profili ortaya çıktı. Kırsal ilişkilerden kopup gelen bu genç işçi kesimlerinin, iç savaş kuşağı işçilerden farklı olarak, sınıfsal bilinç düzeyleri göreceli olarak zayıf ve mücadele deneyimleri azdı. İşçi sınıfının kimliğindeki bu yönler sınıf hareketinin gelişiminde de etkisini göstermiştir.

farkına varmalarına yol açtı.

Aynı yılın Nisan ayında Bask ülkesinde başlayan genel grev yayılarak etkisini ülkenin kıyı bölgelerindeki sanayi merkezlerinde ve bazı iç bölgelerdeki kentlerde de gösterdi. 2 gün süren greve 250 bin işçi katıldı. Genel grev, köylülerin tepkilerini açığa çıkarıcı bir sonuç yarattı. Grev, kırsal kesimde toplumsal mücadelenin ivmelenmesinde olumlu etkilerde bulundu.

Mayıs ayına girildiğinde bu sefer Madrid halkı harekete geçti. Halk hayat pahalılığına ve zamlara karşı; otobüslere binmeyerek, kahve, lokanta, eğlence yerlerine gitmeyerek vb. eylem biçimleriyle çeşitli genel boykotlar gerçekleştirdiler.

Bu eylemler emekçi kitlelerin mücadele gücünü geliştirirken örgütsel arayışlarını da hızlandırdı. Özellikle grevlerde, büyük işletmelerdeki anti-faşist işçi temsilcileri ve işyeri temsilcileri önemli rol oynadılar. Bu işçi örgütlenmeleri, işçi hareketinin yaşadığı atomizasyonun aşılması ve hareketin bağımsız bir çizgide gelişmesinde ön açıcı bir işlev gördü.

1954 yılında Franco rejiminin uluslararası sermayeyle girdiği ilişkilerininde etkisiyle uygulamaya koyduğu istikrar paketi, temel tüketim maddelerine yeni zamların yapılmasını içermekteydi. Çalışan kesimlerin ücretlerindeki düşüklük yeni zamlara karşı toplumsal hoşsuzluğun yayılmasını hızlandırdı.

1955 yılında hayat pahalılığına , zamlara karşı ve işçi ücretlerinin yükseltilmesi talepleriyle Pamplona'da başlayan grev büyük bir grev dalgasının doğmasına neden oldu. Grev dalgası kısa sürede Katalonya'yı sardı ve arkasından ülkenin kuzey bölgesine aşama aşama yayıldı. Tekstil ve metal işçilerinin taşıyıcı güç olarak hareket ettiği bu grev dalgası, iç savaş sonrası İspanya'sında gerçekleşen en büyük ve en kitlesel işçi eylemiydi.

Ekonomik taleplerle başlayan grev, kısa zamanda Franco iktidarının çalışma rejimini etkisiz kılacak içeriğe büründü. İşçi mücadelesi karşısında geri adım atan faşist diktatörlük, 1956 yılında işçi ücretlerine % 27 oranında zam yapmak zo-

runda kaldı.[13]

Bu kazanım, İspanyol halkının üzerindeki pasifikasyon çemberinin kırılmasına yol açarken faşizme karşı mücadele azmini körükledi.

Franco rejimi, işçi sınıfının gelişen mücadelesinin radikal bir içerik kazanmasını engellemek yönünde, çalışma yaşamına ilişkin yasalarda yeni düzenlemelere gitti. Yasaları esnekleştirerek, işçi mücadelesinin faşist rejimin belirlediği sınırlarda hapsedilmesini amaçladı.

Daha önce yasaklanan toplu sözleşme hakkı, işyeri bazında sözleşmelerin yapılması kaydıyla yeniden uygulamaya sokuldu. Diktatörlük, böylece işçi ücretlerinin arttırılmasında olduğu gibi toplu sözleşme hakkını tanımasıyla kendi yasağını kendi delmiş oluyordu. Yasaya göre, tek tek işyeri düzeyinde yapılacak toplu sözleşmeler, devlet/faşist sendikalar tarafından hazırlanacak ve hükümler yalnızca toplu sözleşme yapılan işyerini bağlayacaktı.

Rejim bu toplu sözleşme sistemiyle işçi temsilcilerini de devreye sokarak kendi ekonomik politikalarına ve ücret sistemlerine işçilerin destek vermesini amaçlamaktaydı. Ayrıca gene işçi temsilcileri aracılığıyla doğması muhtemel işçi eylemlerini (grev, direniş, protesto, gösteri gibi) baştan engellemeyi ya da bu tehlikeyi en asgariye indirgemeyi hesaplıyordu.

Diktatörlük bir anlamda işçi sınıfını kendi içinden vurmak

---

13. Franco faşizmi 1938'de çıkardığı çalışma yasasıyla, faşist devletin çalışma rejimini (işgünü süresi, asgari ücretin belirlenmesi, mesleki sınıflandırma, ücret, çalışma koşulları, izin, çalışma ve verimlilik yöntemleri vs.) belirledi. Sendikalar bu yasayla devletin bir kurumu haline geldi. Özellikle işçi örgütlenmelerinin dağıtılması ve faşistleştirilmesiyle birlikte, işçi sınıfına kölece bir çalışma düzeni ve kölece bir ücret sistemi dayatıldı. Bu ücret sistemiyle sömürü olağanüstü bir boyuta yükseltildi. "(Durağan fiyatlara göre) sanayi kesimindeki ücret endeksini 1935'de 100 sayarsak, bu 1940'da 69'du ve 1956'da ancak 97,6'yı buldu. Sanayi işçilerinin ücretleri ile kişi başına gelir arasındaki uçurum 1940-1952 arasında devamlı büyüme göstermiştir. Açlık yıllarından sonra işçi sınıfının kitle eylemlerinin ne kadar güçlü olduğu, 1950-54 arası endeksin 73'den 93.9'a sıçramasında görülür; endeks artışı 1956-1957 arası 7,3 olmuştur. Halbuki bu sayılar 1940'dan 50'ye kadar sadece 5 artmıştır." Aktaran, Hans Werner Franz, age., s.53.

istiyordu. Fakat diktatörlüğün sınıfa yönelttiği bu yeni silahın, kendine dönmesi uzun sürmedi.

Çünkü toplu sözleşme sisteminin varlığı, içeriği ne olursa olsun, işçi sınıfının fiilen ve hukuki olarak toplu sözleşme yapma hakkını elde etmesini sağlamaktaydı. Faşist sendikaların işçilerin haklarını elde etmesinin önünde engel oluşu, işçi sınıfı içinde devletin bir organı gibi işlev görmesi, işçilerin kendi haklarını kendilerinin elde etmesi zorunluğunu ortaya koymaktaydı.

İşçi sınıfı da bu yönde hareket etti. Resmi/devlet sendikalarının dışında, mücadelenin dayattığı ve kendi ihtiyaçlarına cevap verecek örgütsel oluşumlar içine girdi.

İşyeri temelinde gelişen bu örgütsel yapılar ilk başta grevlerin, direnişlerin, toplu sözleşme görüşmelerinin sürdürülmesi için ihtiyaçlara denk düşen komiteleşmeler şeklinde kuruldular.

Fakat mücadelenin gelişmesi ve giderek sertleşmesi dönemsel ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan toplu sözleşme, grev, direniş komiteleri gibi örgütlenmelerin yerine bu işlevleri de yerine getirecek daha kapsayıcı ve kalıcı örgütlenmelerin yaratılmasını dayattı.

İşte bu noktada devlet sendikaları ve geleneksel sendikal yapıların dışında, işçi sınıfının direkt mücadele organı gibi hareket edecek, işçi inisiyatifinin doğrudan yansıdığı Comisiones Obreras-CC.OO. İşçi Komisyonları ortaya çıktı.

COMİSİONES OBRERAS-CC.OO. İŞÇİ KOMİSYONLARI'NIN DOĞUŞU

1950'li yılların ortalarından itibaren, işçi sınıfının mücadelesinin yükselmesine paralel olarak İşçi Komisyonları nın öncülleri sayılabilecek örgütlenmeler ortaya çıkmaya başladı.

İç savaş sonrası koşullarda işçi hareketinin yeniden toparlanması ve faşizme karşı direniş hareketinin yürütülmesi yönünde çabalar görülse bile, dönemin özelliklerine ve ihtiyaç-

larına uygun örgütlenme ve mücadele biçimleri geliştirilemediğinden başarılı olunamadı.[14]

Bir dönem varolan ilişkileri toparlamak ve işçi sınıfı içinde çalışmaları sürdürmek yönünde anarko sendikalist bir yapı olan Confederacion Nacional del Trabojo-CNT Ulusal İşçi Konfederasyonu, Partido Socialista Obrero Espanol-PSOE İspanyol Sosyalist İşçi Partisi'nin çizgisindeki Union General de Tabazadores-UGT Genel İşçi Sendikası ve Partido Cominista de Espana-PCE İspanyol Komünist Partisi'nin etkisindeki sendikalar illegal faaliyet yürüttüler. Bu yapıların büyük bir fedakarlıkla gerçekleştirdiği mücadele başarılı olamadı. Geleneksel işleyiş, örgütlenme ve çalışmalarla yürütülen sendikal faaliyet; talepleri, özellikleri ve profilleri değişen, atomize olmuş işçi sınıfını kavrayamadı. Özellikle İşçi Komisyonları'nın ortaya çıkışıyla işçi hareketinin dışında kalarak, varlık koşullarını yitirdiler.

14. İspanya'da işçi devriminin yenilgisinden sonra, Halk Cephesi faaliyetlerini yurt dışında (başta Fransa'da) yürütmeye başladı. Franco faşizmine karşı ilk mücadele ve direniş hareketleri de ağırlıkta İspanya'nın dışında yaşayan mülteci devrimciler tarafından gerçekleştirildi. Halk Cephesi, İç Savaş sonrasında İspanya'nın dışında sürgün hükümeti oluşturdu. II. Dünya Savaşı yıllarında varlığını sürdüren bu hükümet, savaşın bitmesi ve uluslararası boyutta yeni bir siyasal konjonktürün başlamasıyla sorunlar yaşamaya başladı. Zamanla Halk Cephesi'ni oluşturan partiler arasında başlayan ayrılıklar giderek cephenin parçalanmasına yol açtı. Halk Cephesi içinde yeralan bazı siyasal yapılanmalar, İspanya'da (burjuva) demokratik bir rejim kurulması için bütün umutlarını, savaş galipleri olan Batılı güçlere dayandırmaktaydı. İspanya'nın iç dinamiklerini hiçe sayan bu yaklaşım büyük bir hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Bunun yanında Komünist Partisi, CNT ve POUM İspanya'da gerçekleşecek toplumsal bir dönüşümün ancak ülkenin içinde yürütülecek bir direniş savaşıyla mümkün olacağı perspektifiyle hareket etti. 1943 yılında başlayan gerilla mücadelesi ve işçi sınıfı içinde yürütülmeye çalışılan illegal sendikal çalışmalar bu perspektifin ürünüydü. Büyük bir inanç, inat ve fedekarlıkla yürütülen bu vb. mücadele biçimleri istenen sonuçlara ulaşmadı. İşçiler ve emekçiler üzerinde yeterli etki yaratamadı. Çünkü artık İspanya, 1936'ların İspanyası değil, emperyalist güçlerinde desteğiyle giderek kurumsallaşan faşizmin toplumsal yaşamın bütün alanlarında kendini hissettirdiği bir ülkeydi. Devlet/toplum/birey ilişkilerinde köklü değişimler yaşanmaktaydı. İşçi sınıfı ve emekçi güçler yoğun bir atomizasyona uğramıştı. Ayrıca sınıf ve sendikal bilinç düzeyi geri olan ve hiçbir mücadele birikimi olmayan genç bir işçi kuşağı doğmuştu. Bütün bu etkenler farklı bir momenti göstermekteydi. Sınıflar mücadelesi içinde tarihsel momentler arasındaki bağın yeterince kurulamaması, yeni momente uygun örgütsel ve politik donanıma sahip olunamaması faşizme karşı mücadelede acı yenilgilere neden oldu.

Ayrıca CNT, UGT ve PCE'nin etkisindeki OSO (Sendikal İşçi Muhalefeti), işçilerin işyeri temelinde kurduğu, somut sorunların çözümlenmesi işlevini yüklenen, işten atılmalara ve polisin saldırılarına karşı oluşturulan savunma komiteleri; grevlerin sürdürülmesi ve yönlendirilmesi amacıyla kurulan grev komiteleri; toplu sözleşme görüşmelerinin yürütülmesi amacıyla organize edilen toplu sözleşme komiteleri gibi örgütlenmelere gereken önemi vermeyerek, bu örgütlenmeleri, kendi sendikal faaliyetleri içinde eritmeye çalıştılar. Fakat bu yeni tip örgütlenme biçimleri geleneksel sendikal kalıpları aşan, bir anlamda bu tarz çalışmanın yarattığı yetersizlikten doğan yapılardı. Sınıflar mücadelesinin yarattığı sorunlar ve arayışlar bu örgütlenmeleri kısa zamanda daha niteliksel oluşumlar içine girmeye zorladı.

1955 yılında Pamplona'da başlayan genel grev, işçi sınıfının yeni dönemdeki mücadele ve örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkarmasında önemli bir rol oynadı. İşçi Komisyonları da ilk olarak bu dönemde ortaya çıktı.

1956 yılında bütün Bask ülkesini saran genel grev, bazı işyerlerinde işçilerin ortak iradesiyle seçilen delegelerden oluşan İşçi Komisyonları'nın kurulmasını sağladı. İşçi Komisyonları geniş bir işçi kesimi tarafından dikkatle izlendi.

1957 yılında, işçi hareketinin yükselişi faşist diktatörlüğün önlemler almasına yol açtı. Bu nedenle rejimin kuruluş sürecinde çerçevesi belirlenen, çalışma yaşamı ve ücret rejiminde belirli revizyonlar yapıldı.

Büyük işletmelerde, işyeri toplu sözleşme sistemi başlatılarak işçi hareketinin gelişmesi kontrol altında tutulmak istendi. Fakat bu politikalar işçi hareketini durdurmaktan öte daha da gelişip güçlenmesini sağladı.

Daha sonraki yıllarda işçilerin, temel haklarını korumak ve geliştirmek için toplu sözleşme sistemine müdahale etme uğraşı, devlet sendikaları tarafından engellenmeye çalışıldı. İşçiler bu mücadelesinde yer yer devlet güçleriyle çatıştı. Sert direnişler gerçekleşti.[15]

15. Ayrıca aynı yıllar, Bask ülkelesinde ulusal kurtuluş mücadelesinin ivme

1960'larda Ispanya'nın yaşadığı ekonomik dönüşüm ve gelişmeler, sanayinin enerji gereksimini sağlayan sektörlerde de farklılaşmalar yarattı.[16]

Petrol ve hidroelektrik santrallerinden elde edilen enerji, sanayide daha yoğun kullanılmaya başlandı. Bu enerji kaynaklarının devreye girmesi bazı kömür madenlerinin kapanmasına yol açarken, sektörde çalışan işçilerin sayısında da orantısal azalmalara neden oldu. Fakat maden işçileri çalışma koşullarının düzeltilmesini, ücretlerin arttırılmasını sağlamak ve rejimin baskılarını protesto etmek için mücadelelerini sürdürdüler.

1962 yılı mücadelenin yayılarak güçlendiği bir yıl oldu. 1962 yılında demir-çelik işçilerinin toplu sözleşme görüşmelerinde, ücretlerinin artması yönünde taleplerde bulunması, maden işçilerinin de bu yönde harekete geçmesini sağladı.

Asturya maden işletmelerinde yeni toplu sözleşme görüşmeleri sürerken devlet sendikalarının üretim standartlarının yükseltilmesi kararını vermesi, işçiler tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı.

Maden işçilerinin çalışma koşullarının düzeltilmesi ve ücretlerinin arttırılması yönündeki talepleri işverenler tarafından olumlu karşılanmadı.

Bu arada bazı işçilerin işten atılması yeni bir grev dalgası-

---

kazandığı yıllardır. Vietnam ve Cezayir savaşının ve deneyimlerinin etkisiyle Bask ülkesinde yani Euzkadi'de İspanya'nın hala siyasal gündemini oluşturan Euzkadi ta Askatusuna-ETA Euzkadi ve Özgürlük kuruldu (31 Temmuz 1959).

16. İç savaş sonrasının İspanya'sında, sanayinin enerji ihtiyacı, kömür üretimi ve ithalatıyla karşılandı. Madencilik sektörü bu özelliğini 1960'a kadar korudu. İşçi sayısında orantısal yükselişler görüldü. Kömür üretiminin İspanyol ekonomisi açısından taşıdığı önem bu sektörde çalışan işçilerin devlet tarafından yoğun bir baskı altında tutulmasına yol açmaktaydı. Ağır çalışma koşullarında faaliyet gösteren ve düşük ücrete mahkum edilen maden işçileri, İspanya işçi hareketinin durgun olduğu dönemlerde bile en hareketli ve direngen kesimiydi. 1960 sonrasında maden işçilerinin niceliksel oranıda düşmeler görüldü. 1959'da kömür madenlerinde çalışan işçilerin sayısı 50 binken, 1962'de bu sayı 43 bine düştü. 1964'de ise maden işçilerinin sayısı 40 bine geriledi. İlerleyen yıllarda bu sayı daha da geriledi. Ayrıca, maden ocaklarının coğrafi olarak dağılmışlığından kaynaklanan (işçilerin blok tavır almalarını zorlaştıran) problemler yaşandı. Ama bütün bu gelişmelere rağmen maden işçileri direngen ve mücadeleci tavırlarını 1960'lı ve 1970'li yıllarda da sürdürdü.

nın başlangıcı oldu.

Asturya'da 'Mieres ve Langreo madenlerinin yöneticileri, toplu görüşmeler sürerken çalışma temposunu çok yükselttiler. Nicolasa ocağı yöneticileri, madencilerin işi yavaşlatmalarına, 7 Nisan 1962'de büyük randıman nedeniyle, kuyu ağzında çalışan yedi işçiyi çıkarmakla tepki gösterdiler."[17]

Grev, kısa bir zamanda bütün Asturya'ya yayıldı. Nisan sonuna gelindiğinde grev diğer kömür üretilen bölgelerde de etkisini gösterdi. Bask ülkesi ve Katalonya'da grevin desteklenmesi yönünde çeşitli (iş yavaşlatma, dayanışma grevleri gibi) dayanışma eylemleri yapıldı. 1 Mayıs 1962'den sonra grev dalgası diğer sektörleride kapsadı. Mayıs ayı içinde grev İspanya'nın bütün sanayi bölgelerine yayılarak genişledi. İspanya'nın her eyaletine yayılan grevler sonucu üretim felce uğradı. Grev dalgasının doruğunda, greve katılan işçilerin sayısı 400 bine ulaştı.

İşçi hareketindeki bu dalgasal yükselişe karşı Franco diktatörlüğü olağanüstü hal ilan etti. İşçilerin üzerine ordu ve polis güçlerini yolladı. Falanjistler işçi eylemlerini durdurmak yönünde provakasyon eylemlerine girişti. Diktatörlüğün baskı, şiddet ve provakasyonları işçi eylemlerini durduramadı. İşçiler direnişlerini kesintisiz sürdürdüler.

Franco rejimi işçilerin taleplerinin büyük bir çoğunluğunu kabul etmek zorunda kaldı. İşçilerin istediği oranda ücretlerinde artış olmasa bile, rejimin çalışanların ücretlerini dondurma politikası eylemler sonucu geçersizleşti.

İşçilerin ücretlerinde genel olarak yüzde 25 artış sağlandı. Çalışma koşullarının düzeltilmesi yönünde önemli adımlar atıldı.

Grev hareketi, İspanyol işçi hareketinin mücadelesinde iç savaş sonrası önemli eylemlerinden biri oldu. İşçi sınıfının yaşadığı dağınıklık ve atomizasyon grev hareketiyle aşılarak, işçi sınıfının birliği yönünde yeni birikimler sağlandı. İşçi sınıfının mücadelesinin gelişmesinde dalga kıran işlevi gören devlet sendikalarının niteliği, eylemler sonucu bütünüyle açı-

17. Age., s.32.

ğa çıktı. İşçiler direkt kendi inisiyatifleri doğrultusunda yeni örgütlenmeler yarattılar.

İşçi Komisyonları adı verilen bu örgütlenmeler, işyerlerinde yapılan toplantılarda bizzat işçiler tarafından seçilen delegelerden oluşmaktaydı. Komisyonlar işçilerin ortak iradesini yansıtan kararları gerçekleştirmekle görevlendirilmişti.

Asturya bölgesi, İşçi Komisyonları nın ilk ve en yaygın geliştiği bölge olarak, özel bir yere sahip oldu.[18]

1962 yılında bölgede 50'den fazla işyerinde İşçi Komisyonları oluşturuldu.

İŞÇİ KOMİSYONLARI'NIN GELİŞİMİ

Asturya maden işçileri, 1962 ilkbaharında yaşanan grevlerle birlikte bölgede oluşturdukları İşçi Komisyonları örgütlenmeleriyle, rejimin önlerine koyduğu tüm "yasal" prosüdürü fiilen aşarak, işverenlerle pazarlık edecek konuma geldiler.

İşçi Komisyonları nın bu başarısı, komisyon örgütlülüğünün 1962 yılından sonra İspanya'nın çeşitli bölgelerinde yaygınlaşmasını kolaylaştırdı.

İşçi Komisyonları, ilk kuruluş döneminde, çoğu zaman yaşanan baskılardan dolayı işyerlerinde seçim yapılamadığından, üretim birimlerinde yer alan önder işçilerce oluşturulmuştu.

Süreç ilerledikçe ve mücadelenin gelişmesine paralel olarak, komisyon üyeleri işyerlerindeki bütün işçilerin katıldığı toplantılarda yapılan seçimlerle belirlendi. İşçi sınıfının ko-

---

18. Asturya bölgesinde maden ocakları dağınık bir yapıdaydı. Bu ocaklarda çalışan işçilerin sayısı da oldukça azdı. Ocakların bu dağınık yapısı doğan eylemlerde koordinasyon ihtiyacını yakıcı olarak hissettirmekteydi.
Maden işçileri bu zorluğu aşmak için kendi aralarından seçtikleri temsilcileri devreye soktular. Temsilcileri, eylemlerdeki koordinasyonu sağlamak ve yönlendirmekle görevlendirdiler. Bu temsilcilerden oluşan örgütlenmeye İşçi Komisyonu adı verildi. Asturya madencilerinin mücadeleci geleneğinin bölgenin karakteristik özelliğiyle birleşmesi, 1962 yılındaki genel grev hareketleri içinde en yaygın İşçi Komisyonları'nın oluşmasını sağladı.

lektif iradesini yansıtan bu örgütlenmeler bir yanıyla da işçi sınıfının kolektif mücadele organı oldular.

Asturya bölgesinde işçilerin katılımının ve inisiyatifinin daha gelişkin ve yetkin olduğu komisyon örgütlülükleri yaratılırken, İspanya nın diğer bölgelerinde oluşan İşçi Komisyonları Asturya ölçüsünde bir katılım gerçekleştiremediler.

İşçi Komisyonları, önceleri, gündelik mücadelenin ve acil ihtiyaçların karşılanması yönünde, doğrudan üretim birimlerindeki işçilerden aldıkları destek ve güçle hareket etmekteydiler. Yasalarca belirlenen engelleri böylece aşan Komisyonlar işverenlerle görüşmeler yaparak, temsil ettikleri işçilerin taleplerini hayata geçirmek yönünde mücadelelerini sürdürdüler.

Örgütlenmeler, ilk dönemler, görevlerini yerine getirdikten sonra genel olarak dağılmaktaydı. Sınıflar mücadelesinin gelişmesine paralel olarak, önceleri gündelik mücadelenin ihtiyaçlarına göre biçim alan örgütlenmeler, giderek gündelik mücadelenin ihtiyaçlarının karşılanması yanında, genel bazı taleplerin de gerçekleştirilmesi yönünde bir örgütsel içerik kazandılar.

Komisyonlar, İspanya'daki toplumsal mücadelenin yönlendirici organlarına dönüşmeye başladılar. Faşizme karşı, işçi sınıfının kalıcı mücadele organları haline geldiler.

İşçi Komisyonları, devlet sendikalarının işçi sınıfı üzerindeki baskılarını ve mücadeleyi kırıcı etkilerini bertaraf ederek örgütsel varlıklarını yaygınlaştırdılar.

İşçi sınıfının uzun yıllardır yaşadığı atomizasyonu aşarak, işçi sınıfının birliğini mücadelenin içinde sağladılar ve geliştirdiler.

Bu süreç, İspanya işçi hareketinin en temel sorunu olan parçalanmışlığını ortadan kaldırmak yönünde, işyerleri temelinde gelişen ve ülke düzeyinde yaygınlaşan gerçek birliğe doğru giden yolun adımları oldu.

1963 yılında Bask ülkesindeki işyerlerinde süren mücadelenin birleştirilmesi ve dayanışma ağının yeterince örülebilmesi için biraraya gelen İşçi Komisyonları, merkezi bir orga-

nizasyon yaratarak, ilk bölgesel İşçi Komisyonu'nu oluşturdular.

Bölgesel Komisyon, Bask ülkesindeki işçi hareketinin koordine edilmesiyle yükümlüydü.

Egemen güçlere karşı yürütülen mücadelenin başarıya ulaşmasında vazgeçilmez bir önem taşıyan işçi sınıfının birliği olgusu, böylece İşçi Komisyonları aracılığıyla hem de bölgesel düzeyde yaratılan bir örgütsellikle somut bir biçime bürünüyordu.

İşçi hareketi açısından önemli bir yere sahip olan başkent Madrid'de aynı yıllarda 100.000'in üzerinde işçinin çalıştığı 427 büyük ölçekli, 5590 küçük ölçekli işyerinde İşçi Komisyonları faaliyet yürütmekteydi.

1960'lı yılların ortalarında İşçi Komisyonları hareketi gelişerek güçlendi; işçi sınıfının değişik kesimleri üzerindeki nüfuzunu yaygınlaştırdı.

İşçiler, ülke düzeyinde salt büyük ölçekli işyerleri değil, 5-10 kişinin çalıştığı atölyelerde de komisyon örgütlenmeleri oluşturdular.

İşçi Komisyonları örgütlülüğün yaygınlaşmasına rağmen, mücadelenin koordine edilmesinde zorluklar yaşanmaktaydı. Asturya'da İşçi Komisyonları merkezi bir organizasyon yaratarak, örgütlenmeler arasındaki koordinasyonu gerçekleştirme yönünde önemli bir aşama kaydetti. Ayrıca Merkezi Komisyon, işçiler arasında bilgi ve deneyimlerin aktarılması, yaşanan sorunların ortaya konulması ve çözümlenmesi yönünde bir kürsü işlevi gören aylık bir yayın organı çıkarmaya başladı.

İspanya nın çeşitli yerlerinde hem bölgesel düzeyde hem de işkolu esasına göre şekillenerek ortaya çıkan İşçi Komisyonları'nın koordinasyonu yönündeki girişimler, 1966 yılında Madrid İşçi Komisyonları'nca hazırlanan programın açıklanmasıyla üst bir boyuta ulaştı. İşçi Komisyonları'nın bir program etrafında örgütlenmesi ve yaygınlaşması komisyon hareketinin daha da gelişmesini sağladı.

"Kurulların (komisyonların) hareketi 1964-1966 yıllarında

tüm ülkeyi kapladı. Kurullar artık eylem sonunda nadiren dağılıyorlardı. Dağılmaların olduğu veya kurulun hiç bulunmadığı yerlerde en eylemci işçiler, çoğunlukla komünistler ve katolik sendikacılar kurullarda birleşiyorlardı."[19] İşçi Komisyonları hareketi gün geçtikçe işçi sınıfı içinde prestijini ve örgütsel gücünü arttırdı.

Rejimin bütün desteğini alan devlet sendikalarının işçi sınıfı üzerinde yarattığı çemberi parçalayarak, sınıfın bağımsız hareket etmesini sağlayacak olanaklar yarattı.

1966 yılının başında kitlelerde yükselen demokratik tepkiler, rejimi yeni düzenlemeler yapmak ve bazı ödünler vermek zorunda bıraktı.

İşçi Komisyonları bu ödünleri iyi değerlendirerek inisiyatifini arttırdı. 1966 yılının sonbaharında yapılan sendika seçimlerine İşçi Komisyonları "özgür listelerle" katıldı. Rejimin seçimlerden beklentisi Komisyon örgütlülüğünün yapılan manevralarla devlet sendikacılığı içinde eritilmesi yönündeydi. Ama beklenilen olmadı, İşçi Komisyonları bu olanağı çok iyi kullanıp, kendi örgütsel kapasitesini yaygınlaştırdı. Seçimler, İşçi Komisyonları nın başarısıyla sonuçlandı.

"Seçim programlarının ayrıntılı tartışmaları sırasında kurullar, işçilerden 'sendikaların' seçim parolası olan 'En iyiyi seç!'e uymalarını istedi. Seçim, işçi kurulları için büyük başarı oldu. Önceki seçimlerde katılma oranı çoğu kez yüzde 30'un altında iken ve seçim pusulalarına şaka yapılarak Sophia Loren veya El Cordobes (tanınmış matador) gibi aday isimleri yazılmışken, son seçime katılma oranı resmi verilere göre, 6 milyonu geçkin seçmenin yüzde 83,3 oldu. 200.000'i aşkın işçi temsilcisinden sadece yüzde 22.5'i yerinde kaldı; seçilen işçi temsilcilerinin dörtte üçü işçi kurullarının (CC.OO.) listesinden geldi. Birçok büyük işletmede, özellikle Madrid metal endüstrisinde tüm temsilciler, kurul listelerinden seçildi."[20]

İşçi Komisyonları nın seçim zaferiyle birlikte, işyerlerinde

19. Age., s.34.
20. Age., s.34-35.

önder işçilere yönelik saldırılar başladı. Birçok işçi işten atıldı, bir kısmı tutuklandı. Seçimler sonucu belirlenen işçi temsilcilerinin bir çoğunun görev yapmalarına olanak tanınmadı.

1967 Şubat ayında İşçi Komisyonları rejim tarafından "illegal kuruluşlar" olarak ilan edildi.

Fakat rejimin bütün işten atma, tutuklama ve soruşturma açma gibi saldırıları, İşçi Komisyonları örgütlülüğün gelişmesini durduramadı.

İşçi Komisyonları, örgütlenmelerini yayarak güçlendirdi. "Her işyerine bir komisyon" şiarıyla hareket edilerek işçi sınıfının bu örgütlenmelerde bütünleşmesi sağlandı. Sanayi bölgelerinde, komisyon örgütlenmeleri arasında koordinasyonlar yaratıldı.

Bu yönde en ciddi adım, Madrid'de 1967 yılı Haziran ayında, kilit öneme sahip sanayi işletmelerinin bulunduğu şehirlerdeki İşçi Komisyonları'nın katılımıyla oluşan, İşçi Komisyonları'nın I.Ulusal Kongresi'yle atıldı.

Ulusal Kongre'ye 50 ilden temsilci katıldı. İspanya işçi hareketinin yeni dönemini işaretleyen bu gelişme, bir yandan işçi sınıfının faşizme karşı örgütlü gücünü simgelerken öte yandan işçi sınıfının doğrudan demokrasi anlayışının somut yansımalarını ulusal düzeyde ortaya koyduğu pratik oldu.

Kongre sonrasında yayınlanan bildiride, İşçi Komisyonları için "koordine edici bir güç, açık bir hareket olduğu belirtilerek komisyonların ortak özelliğinin grup ve güçlerin birliği olarak anlaşılmaması gerektiği, aksine işçilerin politik ideoloji, felsefi görüş ve dini inançları bir yana iterek ortak katıldıkları bir hareket"[21] olduğu açıklandı. Bildiride İşçi Komisyonları çalışma yöntemine ilişkin şunlar ifade edildi:

"CC.OO. her politik, sendikal ve dini gruptan bağımsız olarak çalışır;... kurullara her türlü eylemde yön veren demokratik ruh, işçi tabanından, özellikle, işçilerin toplantılarından kaynaklanır; çalışma yöntemi, her durumun özelliğine göre, kendisini yeraltına itecek girişimleri geri püskürtecek derecede açıktır."[22]

21. Aktaran, Hans-Werner Franz, age., s.36-37.
22. Aktaran, Hans-Werner Franz, age., s.37.

İşçi sınıfının mücadelesinin ülke düzeyinde koordine edilmesi, sınıfın hızla şekillenmesine neden oldu. İşçi sınıfının mücadelesi giderek radikalleşen ve kitleselleşen bir hatta oturdu.

1967 yılı içinde başlayıp 1968 yılında da devam eden ekonomik krizin yükünün, rejim tarafından, işçi sınıfı üzerinden çıkarılmaya çalışılması, tepkilerin doğmasına neden oldu.

İşten atılmaların yaygınlaştırılması, çalışma saatlerinin yükseltilmesi, primlerin kaldırılması, ücretlerin dondurulması ve işçi önderlerinin tutuklanması gibi politikalara karşı işçi sınıfı sessiz kalmadı.

İşçi Komisyonları örgütlülüğü toplumsal muhalefetin ekseninde yer alarak, emekçi güçlerin rejime karşı birleşik mücadelesini yürütmek yönünde önemli işlevler gördü.

1967 yılı Ekim'inde Madrid'te 150 bin işçinin katıldığı bir genel grev gerçekleştirildi. Ülkenin Barcelona, Bilbao, Valencia, Malaga, Zaragosa gibi birçok kentinde grevler ve iş durdurma eylemleri yapıldı. İşçi Komisyonları nın 27 Ekim eylemi sınıfın ülke çapında bilinç ve örgütlenme düzeyini açığa çıkaran bir pratik oldu.

Eylem, İşçi Komisyonları'nın bir yandan toplumsal mücadele içindeki ağırlığını arttırırken, öte yandan farklı toplumsal kesimlerin örgütlenme arayışlarını da hızlandırdı.

Köylüler, tarım işçileri, kadınlar, kent yoksulları, öğrenci gençlik yeni örgütsel yapılanmalar yaratarak toplumsal mücadelenin içinde daha aktif ve örgütlü yer almaya başladılar. Bu yönde Köy ve Tarım İşçileri Komisyonları, Öğrenci Komisyonları, Kadın Komisyonları, Mahalle Komisyonları, Komşular Komisyonları gibi birim örgütlenmeleri yaratıldı.

Toplumun her kesimini kapsayan bu örgütlenmeler İspanya'da faşizme karşı gerçekleşen mücadelede halk hareketinin şekillenmesini sağladı. İşçi Komisyonları bu mücadelenin gelişmesinde çekirdek örgütlenme misyonunu yüklendi.

1968 yılında kitle hareketi gelişerek, güçlendi. 1 Mayıs 1968'de başlayan grevler işçi sınıfının değişik kesimlerini de harekete geçirerek, ülkenin bütününe yayıldı. Mayıs ayında

Paris'te yaşanan olaylar İşçi Komisyonları içinde genel grev üzerine tartışmaları yoğunlaştırdı.

İşçi Komisyonları nın Temmuz ayında yapılan III. Genel Kurulu bu tartışmaların daha organizeli ve kolektif yapıldığı platform oldu. Genel Kurul'da Franco faşizmine karşı yürütülecek mücadelenin programı oluşturularak genel grev hazırlıkları başlatıldı.

Alınan kararlar şöyleydi;

"Yolumuz genel grevdir. Fakat son kitle hareketlerimizle Fransız işçilerinin eylemlerinden çıkardığımız en önemli derslerden biri, önceden saptanan ve çağrısı yapılan bir günde genel greve ulaşmanın çok zor olduğudur. Genel grevi biz, bir işyerinde, bir endüstri dalında veya bir kentte başlayan ve sonra bir yağ lekesi gibi tüm ülkeye yayılan bir dizi kısmi anlaşmazlığın genişletilmesi ve genelleştirilmesi olarak anlıyoruz. Bunun iki yönde, yaygın ve sert bir çalışma gerektirdiğini biliyoruz: bir yandan her fabrikada tüm işçilerin, hatta en bilinçsiz olanların bile destekleyeceği istemler koymasını bilen temsilci durumunda bir işçi komisyonu olmalıdır: diğer yandan yine her fabrikada mümkün olan en çok sayıda işçinin katıldığı işyeri toplantıları yoluyla istemlerin bir platformu oluşturulmalıdır. Unutmamalıyız ki, bizler şimdiye dek sayıca güçlü bir öncü kadroyu harekete geçirdik; fakat onlar daha milyonlarca işçiyi harekete geçirmek zorundalar."[23]

İşçi Komisyonları nın bu kararı ve kitle hareketinin yükselişi rejimin önlem almasını beraberinde getirdi.

1969 Ocak'ında İspanya nın bütününde sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetimle birlikte yoğunlaştırılan şiddet ve baskı politikalarına karşı İspanyol halkı direndi. Ocak sonunda bir öğrencinin işkenceyle öldürülmesi öğrenci gençliği harekete geçirdi. Madrid'te öğrenciler genel boykota çıktılar. Öğrenci gençliğin örgütlenmeleri polisin baskıları sonucu dağıtıldı. İşçi sınıfı baskı politikalarına karşı direnişini sürdürdü. İşçi Komisyonları'nın koordinasyonunda, birçok işçi önderinin tutuklanması ve sürgüne yollanmasından dolayı aksamalar yaşansa

23. Aktaran, Hans-Werner Franz, age., s.98.

da, sıkıyönetim işçi sınıfının mücadelesini engelleyemedi.

İşçi sınıfının kararlı direnişi karşısında rejim geri adım atmak zorunda kaldı. Sıkıyönetim uygulaması rejim için bir yenilgi oldu. Bundan dolayı, öngörülen tarihten önce kaldırıldı.

İşçi Komisyonları örgütlülüğü sıkıyönetim sürecinden güçlenmiş olarak çıktı. Fakat sıkıyönetim koşullarında yaşanan yoğun baskılar, Komisyon örgütlülükleri içinde mücadele yöntemi ve çalışma tarzı anlamında tartışmaların yaşanmasına neden oldu.

1969 yılının en önemli olaylarından biri, Bilbao şehrinin yakınlarında bulunan Erandio'da halkın hava kirliliğine karşı yaptığı yürüyüş oldu. Dow Chemicals ve Shell'e bağlı kimya fabrikalarının çevreyi ve havayı yoğun bir şekilde kirletmesine karşı, halkın protesto yürüyüşüne, polis silahlı müdahale de bulundu. Polisin katliamı sonucu iki işçi öldürüldü. Bu olay üzerine, İşçi Komisyonları V. Genel Kurulu Kasım 1969'da toplandı.

1970 yılı İspanya işçi hareketi tarihi açısından bir dönüm noktası oldu. 1970 yılı, işçi sınıfının yeni dönem toplu iş sözleşmelerinin başladığı yıldı. Bundan dolayı işçi sınıfı da genel bir hareketlenme içindeydi.

Nisan-Mayıs aylarında Asturya'daki maden ocaklarında çalışan işçiler, iş kazalarına karşı ve çalışma koşullarının ve ücretlerin düzeltilmesi için greve çıkmışlardı. Grevler kendini Bask ülkesinde ve Katalonya'da gösterdi. Bask ülkesinde ve Katalonya'da birkaç haftayı kapsayan değişik işçi eylemleri gerçekleşti. Haziran ayında Sevilla'da 25 bin inşaat işçisi greve çıktı. İnşaat işçilerinin grevi Sevilla'da farklı sektörlerdeki işyerlerine de sıçradı. Sevilla'da hayat bir hafta durdu.

Granada'da inşaat işçileri ücret görüşmelerinde tıkanmaları ve devlet sendikasının politikalarını protesto etmek için sendika binası önünde gösteri yaptılar. Polis gösteriye silahla müdahale ederek engellemeye çalıştı. Polis saldırısına karşı işçiler direndi, çatışma sokak çatışmalarına dönüştü. Çatışma sonucu, polis kurşunlarıyla 3 işçi öldürüldü, 10'a yakın işçi ise ağır yaralandı.

Bu gelişmelere karşı Granada işçi sınıfı harekete geçerek iş durdurdu. İş durdurma eylemi günlerce sürdü. Granada'daki katliam İspanya çapında geniş protestolarla lanetlendi. İspanya işçi sınıfı, öldürülen işçilerin anısı için makinaları durdurarak ülke çapında saygı duruşunda bulundu. Giydikleri elbiselere, yas içinde olduklarını göstermek için, siyah bandlar bağladılar. Madrid metro işçileri çalışma koşullarının düzeltilmesi ve Granada katliamını protesto için, iç savaş sonrasında ilk defa, greve çıktılar. Grev, yılbaşından hemen sonra başlayan iş yavaşlatma eylemlerinin doruğu oldu. Greve karşı hükümet devreye girerek, faşist çalışma yasalarında "askere alma" adında uygulanan bir çalışma düzenini Bakanlar Kurulu kararıyla uygulamaya soktu.

"Askere alma" yöntemi, devlet işletmelerinde çalışanları asker statüsüne sokarak, her türlü ekonomik ve demokratik hakkının gasp edilmesini içeren bir uygulamaydı.

Bu statü gereği işçilerin işten ayrılmaları yasaklanırken, iş yavaşlatma ve iş durdurma gibi eylemler suç kapsamında değerlendirmekteydi. Yasal Kovuşturmalar, sivil mahkemeler yerine askeri mahkemeler tarafından yürütülmekteydi.

İşçi hareketindeki bu dalgasal yükseliş diğer toplumsal kesimleri de harekete geçirici etkide bulundu. Sanayi işçileriyle tarım işçileri ve köylüler arasında mücadelenin birliği yönünde önemli adımlar atıldı.

1970 yılı Mayıs ayında Tarım İşçileri Komisyonları ve Comisiones Compesinas-Köylü Komisyonları nın ulusal düzeyde I. Genel Kurulu yapıldı. Genel Kurul işçilerin ve köylülerin birleşik mücadelesinin yaratılması yönünde karar aldı. Ayrıca "toprak işleyenin olmalı" şiarıyla hareket edilerek radikal bir toprak reformunun gerçekleştirilmesi, kırsal alanda yaşayanların sosyal güvenliklerinin sağlanması ve işsizlikle mücadele edilmesi yönünde bir dizi önemli kararlar da alındı. Madrid'te Ağustos ayında İşçi Komisyonları nın yaptığı VI. Genel Kurul, toplumsal muhalefetin birleşik gücünü yansıtması anlamında önem taşıdı. Genel Kurul'da Köylü Komisyonları, Mülteciler Delegasyonu, Madrid Banka Emekçileri

Hareketi, Öğrenci Hareketi, Demokratik Kadın Hareketi nin temsilcileri yer aldı.

Genel Kurul'da, grevci işçilerle, grevci ailelerle ve politik tutuklularla dayanışmanın başlatılması ve sendikal faaliyetlerden dolayı tutuklanan işçilerin serbest bırakılması yönünde genel af mücadelesinin başlatılması kararı alındı.

İşçi Komisyonları'nın genel af yönünde mücadelenin yoğunlaştırması kararı, 3 Kasım 1970 günü tüm İspanya düzeyinde yapılan eylemle kendini en üst boyutta dışa vurdu. Aynı dönemde 16 ETA üyesinin sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmaya başlanması (Aralık 1970), İspanya'da siyasal gelişmeleri hızlandırdı. Savcının, ETA militanları için 6 ölüm cezası ve toplam 752 yıl hapis cezası istemesi, 3 Kasım'dan sonra dayanışma eylemlerinin yükselmesine neden oldu.

Eylemler giderek geniş bir kitle hareketi şekline büründü. Kitlelerin bu olağanüstü ayağa kalkışı, kilise dahil farklı örgütlenme ve siyasal oluşumları harekete geçirdi. Aynı ay içinde Katalonya ve Bask ülkesinde, işçilerin büyük çoğunlukla içinde yer aldığı, iş bırakma eylemleri gerçekleşti. Üniversite gençliği ETA'lıları desteklemek için dersleri boykot etti.

Bask ülkesinde sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen işçiler genel greve çıktılar. Genel grev siyasal bir içeriğe sahipti. İspanya içinde bu gelişmeler olurken, Franco rejiminin ETA'lıları ölüm cezasına çarptırması uluslararası kamuoyu tarafından tepkiyle karşılandı. ETA'lılara yönelik geniş dayanışma kampanyaları düzenlendi.

Ulusal ve uluslararası düzeydeki dayanışma eylemleri Franco rejimini geri adım atmak zorunda bıraktı. Franco, 6 ETA'lı militanın ölüm cezasını kaldırmak zorunda kaldı. 16 ETA'lı militanın toplam cezaları 428 yıla indirildi.

İspanya halkının, faşist diktatörlüğe geri adım attırması, kitlelerin moral düzeyini yükselterek, özgüven kazandırdı.

ETA'lıların cezaevine giderken attıkları "Ya devrim, ya ölüm!" sloganı, aynı zamanda, İspanya'da yeni bir sürecin ifadesi oluyordu.

İŞÇİ KOMİSYONLARI'NIN ÖZELLİKLERİ

İşçi Komisyonları, İspanya' işçi hareketinin faşizme ve kapitalist sömürüye karşı kendiliğinden bir biçimde başlayan direnişlerinden doğan bir örgütlenmeydi.

Mücadelenin içinden çıkan İşçi Komisyonları bir mücadele organı gibi hareket etti.

Sınıf mücadelesinin odaklandığı, emekle sermaye arasındaki çelişkilerin en somut ve yalın yaşandığı işyerlerinde kurulan bu örgütlenmeler, işyerlerindeki bütün işçileri kavrayıp, harekete geçirerek, işçi sınıfının birliği yönünde yapı taşı işlevi gördüler.

"CC.OO. belli bölümlerin değil, tüm işçi sınıfının birlik hareketidir... Arkadaşlarının ve sınıfın çıkarları doğrultusunda davranan her işçi, politik görüşü, dini inancı ve felsefi düşünceleri ne olursa olsun komisyonlara katılabilir."[24]

İşçi Komisyonları nın gelişmesinde önemli faktörlerden biri de daha önceki grevlerde kurulan grev sandıklarının bu örgütlenmeler tarafından kullanılmamasıdır.

İşçi Komisyonları nın örgütsel bir güç olarak ortaya çıkışında, işçi sınıfının bir savaş okulu olan grevlerin önemi oldukça fazladır.

Grev, işçi sınıfıyla sermaye arasındaki en keskin mücadelelerden biridir. Sınıf mücadelesinin bu keskin pratiği işçi sınıfının şekillenmesinde ve sınıfın bilincinin gelişmesinde zengin birikimler sunmaktadır. İşçi eylemlerinin bu ve benzeri birikimleri İşçi Komisyonları nın doğduğu zeminleri yaratmıştır. Bundan dolayıdır ki, işçi sınıfının mücadelenin her aşamasında etkin rol aldığı bir işleyişi esas alan İşçi Komisyonları, geleneksel sendikal yapılarda işçilerin mücadelesini denetim altında tutmanın bir aracı olarak değerlendirdikleri sabit grev sandıklarını kendi faaliyetlerinde kullanmamışlardır.

Grev sandıklarının olmaması işçilerin mücadeleleri sırasında ekonomik kriz yaşamalarına, bazı grevlerin maddi sorun-

24. Hans-Werner Franz, age., s.62.

lardan dolayı yürütülememesine yol açsa da, farklı düzeyde işçi inisiyatifinin gelişmesini de beraberinde getirmiştir.

İşçi sınıfı farklı bir dayanışma kültürü yaratarak, edilgen bir dayanışmacı rolünü terkedip etken, müdahale eden, hesap soran ve denetleyen bir rol kazanmıştır.

Bu dayanışma bilinci, sınıfın kimliğinin temel özelliklerini oluşturan dayanışma ve paylaşma kültürünün zenginleşmesini sağladı.

Böylece işçiler, yalnızca kendi fabrikalarında yaşanan sorun ve eylemlere duyarlı olmakla kalmamış işçi sınıfını ilgilendiren her olaya, her eyleme duyarlılık göstermiştir.

İşçiler, greve çıkmış olan her fabrikanın mücadelesine sahip çıkarak, bu eylemlerin propagandasını yaparak, toplumun her kesimine yönelik faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. İşçiler mahallelerde, kahvehanelerde, sokaklarda, üniversitelerde; memurlara, esnafa, çalışan kesimlere, öğrencilere yönelik ajitasyon ve propaganda faaliyetlerinde (bildiri dağıtma, afiş asma, yardım toplama, konuşmalar yapma vb. eylemlerde) bulundular.

İşçilerin bu çalışmaları bir yandan sınıf dayanışmasını geliştirirken, öte yandan toplumsal muhalefetin gelişip güçlenmesini sağladı. İşçi Komisyonları, sabit grev sandıkları yerine fabrikalar ve bölgelerarası dayanışma ağları oluşturdular. İşçi Komisyonları nın dayanışmaya ilişkin bu yaklaşımları yalnızca Franco rejimi döneminde değil Franco sonrasındaki süreçte de devam etti.

İşçilerin kolektif bir özne olarak hareket etmesine olanak hazırlayan bu uygulamalar sınıfın bağımsız ve kendisi için sınıf olma özelliklerini de geliştirdi.

İşçi Komisyonları sabit grev sandıklarına yönelik bu tutumlarının yanında, işçilerin aidat verme yükümlüklerini de kaldırdılar. İşçi Komisyonları aidat verme yükümlülüğünün, bürokratlaşmayı ortaya çıkarabileceği ve işçilerin dayanışmalarını zayıflatabileceği düşüncesine sahiptiler. Ayrıca, bu uygulamanın kendi misyonlarına da ters düştüğü inancındaydılar.

Bu örgütlenmeler işçi sınıfının iç savaş sonrasında yaşadığı atomizasyonun aşılarak, sınıfın, toplumsal mücadelenin ana gücü haline dönüşmesini sağladılar.

İşçi sınıfının kolektif iradesini yansıtan örgütlenmeler, aynı zamanda işçi sınıfının faşizme karşı kolektif karşı duruşunu da sağladı. İşçi Komisyonları, işçilerin rejime tabi olmasını amaçlayan, sınıfı içten denetlemek saikiyle hareket eden devlet sendikalarının etkinliğini parçalayarak, işçi sınıfının bağımsız kimliğini açığa çıkardılar.

İşçi Komisyonları örgütsel niteliği ve mücadele tarzıyla İspanya işçi hareketinin mücadele tarihinin bir sentezinin ifadesi oldular.

İşçi Komisyonları mücadele perspektifini salt sendikal alanla sınırlamadı, doğuş döneminde bu yönü ağır bassada zamanla bir toplumsal muhalefet hareketi konumuna geldi.

Komisyonlar, ekonomik alanla politik alan arasındaki ayrıma son vererek, bu iki alanı mücadelenin gelişim seyrine parelel olarak birleştirmeyi başardılar.

Ekonomik nitelikli talepler doğrultusunda yürütülen mücadele giderek politik muhteva kazandı.

Mücadelenin kendisi işçi sınıfına tek tek kazanılmış hakların yetersizliğini gösterirken, bu hakların kalıcılaşması ve geliştirilmesinin bile politik istemlerle bütünleştirilmesinin zorunluğunu ortaya çıkardı.

"Şu anda kendini ekonomik alanda sınırlayan her kitle hareketi, işçi sınıfını çıkmaz bir sokağa sürüklüyor ve sermayenin egemenliği altında tutuyor demektir. Birinci olarak işçi komisyonları bunu aşmış bir harekettir. Hem CNT, hem de UGT işçi sınıfının kurtuluşunu yalnızca ekonomik reformlara bağlıyorlar. İkinci olarak, bugün tekelci devlet kapitalizmi aşamasında artık ekonomi ile politika arasındaki sınır çizgisi tespit edilemez duruma gelmiştir. Üçüncüsü, bugün sosyopolitik bir kitle hareketi sömüren ve sömürülenin olmadığı yeni bir toplumda, kitlelerin iktidara katılmaları ve bu iktidarın kitlelerce demokratik biçimde denetiminin aracıdır. İşçi komisyonları, Franco diktatörlüğünün devrilmesi mücadele-

si içerisinde, sosya-politik bir hareket olduğunu yeterince göstermiştir."[25]

Ekonomi ile politika arasındaki diyalektiğin gereğince hareket eden İşçi Komisyonları, bu özelliğiyle, Franco rejimi döneminde ve Franco sonrasında politik özgürlüklerin kazanılması yönünde mücadele etti. İşçi Komisyonları bu nitelikleriyle İspanya da toplumsal kurtuluş mücadelesinin odağında yer aldı.

İŞÇİ KOMİSYONLARI'NIN İŞLEYİŞİ

İşçi Komisyonları'nın doğuşunda, devlet sendikalarının, işçi sınıfının örgütlenmesi ve birliğinin sağlamasında engelleyici faaliyet yürütmesinin, devletin siyasi ve ekonomik baskısının bir aracı olarak hareket etmesinin önemi büyüktür.

İşçilerin yaşadıkları sorunları çözmek için direkt devreye girmeleri ve yarattıkları örgütlenmelerin içinde doğrudan inisiyatif geliştirmeleri bir taraftan devlet sendikalarını devre dışı bırakırken, diğer taraftan geleneksel sendikal yapıların bürokratik işleyişine karşıda çok duyarlı olmalarını sağlamıştır. İşçilerin, komisyon örgütlenmelerinde yarattıkları demokratik ortam ve işleyiş, geleneksel sendikalara karşı bağımsız bir tutum içine girmelerini zorunlu kılmıştır. İşçi Komisyonları'nın kendi belgelerinde bu durum şöyle açıklanmaktadır:

"İşçi Komisyonları (CC.OO.), dini ve politik farklılık gözetmeksizin bütün işçilerin birleşik muhalefetidir veya işçilere faydası olmayan sendikal yapılara karşı işçilerin bir tavır alışıdır. Bu örgütlenmeler işçilerin taleplerini doğrudan savunma zorunluluğundan doğmuşlar ve özgürlüğün geleceğini ve sendikal birliği hazırlamaya çalışacaklardır. Bu nedenle işçi komisyonları ne bugün ne de gelecekte herhangi bir sendika veya siyasal grup olmak istememektedir. Biz, işçilerin kendi geleceklerini belirlemelerine zemin hazırlayacak

25. Aktaran, Yalçın Gür, "İspanya İşçi Hareketi ve Comisiones Obreras", İşçiler ve Toplum, sayı 1, 1987, s.91-92.

ve işçilerin çoğunluğunun istediği biçimde sendikal örgütlenmesini yaratmaya yardım ederek temel özgürlükler için mücadele ediyoruz."[26]

İşçi Komisyonları nda kolektif iradenin oluşumu işyerinde yapılan işçi toplantılarında gerçekleşmekteydi. İşyerlerindeki bütün işçilerin katıldığı bu toplantılarda varolan sorunlar ortak tartışılarak, ortak kararlar alınıp uygulanmaktaydı. Toplantılar aynı zamanda ileriye yönelik projelerinde oluşturulduğu platform işlevi görmekteydi. Her işçi, kolektif iradenin oluşumunda aktif bir özne olarak yer alarak söz, yetki ve karar sahibi olabilmekteydi.

İşyeri toplantıları doğrudan demokrasinin yaratıldığı ve yaşatıldığı alanlar olarak işlev gördü.

"Toplantının, proletarya demokrasisinin bilinçle kullanılan bir mücadele aracı olduğu yerde, işçilerin büyük bir bölümü katılırlar. Çünkü, bu toplantılar, işçi çıkarlarının gerçekten tüm açıklığı ile herkesin önünde tartışılabildiği yegane yerdirler. Toplantılarda sürdürülen ortak tartışma ve ortak karar alma, kararların uygulanmasındaki ortam eylem için temel taşlarıdır."[27]

İşyeri toplantıları, işçi iradesini yansıtan ve işçilerin mücadelesine yön veren en yüksek karar organı oldular. Rejimin baskılarının yoğunlaştığı koşullarda işyeri toplantıları gerçekleştirilemedi. Faaliyetler içinde doğan bu boşluğu İşçi Komisyonları çıkardıkları bildirilerle doldurdu. Bildiriler, işyeri sorunlarının tartışıldığı, çözüm önerilerinin üretildiği, genel bazı sorunlara cevap arandığı kürsü işlevi gördü.

Bildirilerin fabrikalarda her işçiye ulaştırılması ve görüşlerinin alınması yönünde çalışmalar gerçekleştirildi. Bazen İşçi Komisyonları'nın bu faaliyetleriyle işyeri toplantıları birlikte yürütüldü.

İşçi Komisyonları, işyeri toplantıları sonucu ortaya çıkan kararları uygulayan, gelişmelere müdahale eden bir örgütlenme olarak hareket etti. İşçi toplantılarının yapılamadığı

26. İşçiler ve Toplum, sayı 4, s.94.
27. Hans-Werner Franz, age., s.91.

koşullarda bütün yetki İşçi Komisyonları na devredilmişti. Komisyon üyelerinin bir işyerinde güven veren, sınanmış, ileri ve önder işçilerden seçilmiş olması, İşçi Komisyonları'nın iradi müdahalelerde bulunduğu koşullarda işçiler tarafından reaksiyonla karşılanmamakta, tam tersine kararlar büyük bir uyumla hayata geçirilmekteydi. Komisyon üyeleri içinde görevini yerine getiremeyen üyeler, işyeri toplantılarında görevinden alınabilmekte yerine yeni üyeler seçilmekteydi.

İşçi Komisyonları nın faaliyetlerini kesin illegal koşullarda yürüttüğü durumlarda bile azami demokratik işleyiş gözlenmiştir.

"CC.OO. demokratik bir harekettir. Fabrikalarda ki işçi toplantıları, hareketin anti-demokratik rejim ve 'sendika'ya karşı, demokratik karar ve eylemlerin konulduğu yerlerdir. Mücadele ile kazanılmış hakların olanak verdiği her zaman komisyon temsilcileri açık toplantılarda seçilmektedir. Fakat en eylemci ve en bilinçli işçilerin gizli toplantılarında seçilen temsilciler ve onların oluşturduğu komisyonlar, işyeri toplantılarının kararlarına uymak zorunda olup onların denetimi altındadırlar. Bu komisyonlar sınıf bilincinin, demokrasinin ve sosyalizmin okuludurlar."[28]

İşçi Komisyonları nın ağır baskı koşullarına rağmen işçi sınıfını şekillendirmesi ve bir bütün olarak harekete geçirmesinin temel nedeni, bu örgütlenmelerin işçi sınıfının en aktif ve en bilinçli çekirdeğini bir araya getirmesinden dolayıdır.

İŞÇİ KOMİSYONLARI'NIN MÜCADELE TARZI

İşçi Komisyonları, herhangi bir mücadele biçimini fetişleştiren, mücadeleyi tek bir formla ele alan bir yaklaşım içinde olmadı.

Sınıflar mücadelesinin zenginliğini, mücadelenin örgütü olarak kavradı ve bu zenginliğe uygun mücadele tarzları oluşturdu.

28. Hans-Werner Franz, age., s.62-63.

Dönem dönem İşçi Komisyonları nın içinde ve dışında yer alan siyasal grupların geliştirdikleri argümanların etkisi Komisyon örgütlülüğü içinde görülse de, İşçi Komisyonları hareketi işçi sınıfının ihtiyaçlarına ve sınıfsal mücadelenin momentlerine uygun mücadele tarzları geliştirdi. İşçi Komisyonları bunu başardığından dolayıdır ki gerçek bir kitle hareketi, gerçek bir toplumsal muhalefet gücü olabilmiştir.

Özellikle, 1966'da yapılan devlet sendikalarının seçiminde, işçilerin inisiyatif koyarak müdahale etmesi başarıyla sonuçlanmış, bir çok ilerici, devrimci, sınıftan yana işçi, işyeri ve işçi temsilcilikleri kazanılmıştır. Bu gelişme rejim ve rejimin sınıf içindeki bir aparatı gibi davranan devlet sendikalarını harekete geçirerek, bu unsurların tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmelerden dolayı, 1966'da yapılan seçimlerden sonra, 1971 yılma kadar yeni bir seçim yapılmamıştır.

Yaşanan bu ve benzeri gelişmeler bazı siyasal çevrelerce farklı mücadele tarzlarının fetişleştirilmesine yol açmıştır. İşçi sınıfının objektif durumunu gözardı eden bu reaksiyoner tavırlar sonucunda bir kısım sol çevre legal olanakları bütünüyle reddedip, salt illegal mücadeleyi temel alırken, bir kısım sol ise bütünüyle illegal mücadeleyi reddedip legal mücadeleyi asli mücadele olarak değerlendirmiştir. Birbirinden uzak gibi görünen bu tavırlar özünde aynı eksenin farklı uçlarıdır. Eksen, işçi sınıfından kopukluk ve toplumsal muhalefetin dışında kalmadır.

İşçi Komisyonları ise legal ve illegal mücadele araçlarını kombine olarak kullanıp mücadelenin gerekleri neyi gerektiriyorsa o gereği yerine getirmiştir. İşçi Komisyonları nın kazandığı bu esneklik bir çok deneyim ve birikimin üzerinde şekillenmiştir.

1970'Lİ YILLAR: İSPANYA'DA GEÇİŞ SÜRECİ

1970 li yıllara girildiğinde İşçi Komisyonları hareketi işçi sınıfının birliğini sağlamak yönünde ülke düzeyinde koordi-

nasyon ağını daha da geliştirdi.

İşçi sınıfının diktatörlüğe karşı gerçekleştirdiği mücadele, başta öğrenciler ve köylüler olmak üzere diğer çalışan kesimlerin tepkilerini açığa çıkarıcı etkilerde bulundu.

İşçi Komisyonları toplumsal muhalefet güçlerinin önderliğini yaparken ayrıca bu güçlerin örgütlenmesi ve kendi aralarında ki ilişkilerin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar attı.

Daha, 1967 yılında Madrid'te gerçekleşen İşçi Komisyonları I.Ulusal Kongresi nde bu yönde kararlar alınmıştı:

"... İşçi komisyonları, kadın hücreleri aracılığıyla, kadınların kendilerine ait taleplerini formüle ederler ve bu taleplerin gerçekleşmesi için de mücadele ederler. Bu nedenle ülkenin bütün işçi komisyonlarını bu kadın hücrelerini desteklemeye çağırıyoruz ve olmayan yerlerde kadın hücrelerinin kurulmasını talep ediyoruz.

... İşçi Komisyonları, köylü komisyonlarının gelişmesi için çaba harcarlar ve bunun için gerekli yardımı yaparlar.

Kongre, ülkedeki bütün muhalefete işçiler, köylüler, öğrenciler, aydınlar, serbest meslek sahibi kişiler vb. demokrasi için mücadelelerde birleşme çağrısı yapar. Toplumun bireylerinin barış içinde yaşadığı koşullarının yaratılması için, ortak mücadelelerin sürdürülmesi gerçekliğini vurgular."[29]

1970'lere kadar, bu kararların İspanya düzeyinde hayata geçirilmesinde önemli aşamalar kaydedildi. 1970'li yıllara girildiğinde işçi sınıfı toplumsal yaşamda bütün ağırlığını hissettirdi. İşçilerin ekonomik ve politik talepler için gerçekleştirdiği kitle grevleri toplumsal muhalefetin değişik güçlerinin harekete geçmesini kolaylaştırdı. Kitle grevleri, toplumsal muhalefetin bütünleşmesi yönünde olumlu gelişmeler sağladı.

İşçi Komisyonları VI. Genel Kurulu, özellikle eylem biçimi olarak, genel grevi güncelleştirme yönünde kararlar aldı. Bu karar 60'lı yıllarda kendiliğinden başlayan, 1968-1969 yıllarında sürekli bir grev hareketiyle kendini gösteren işçi eylem-

29. İşçiler ve Toplum, sayı 4. s.111-112.

lerinin birikimiyle doğdu. Ayrıca 1968 de Fransa işçi sınıfının deneyimleri de yeni süreçte birikim olarak değerlendirildi.

Genel Kurul un genel greve yaklaşımı şöyleydi; "...birincisi: genel grev, günlük görevlerimizle ilgisiz biçimi belli olmayan uzak bir slogan olmaktan çıkmıştır; CC.OO.'nun somut olarak ele alınması gereken ana amacı olmuştur; ikincisi: bunun nedenini, 1970'de yoğun olmak üzere geçen iki yılda, proleteryanın, köylülerin ve tarım işçilerinin en geniş kesimlerinin grev deneyini -örgütlenmesi ve yürütmesi- yapmış olmalarında aramak gereklidir...; eğer 1970'in yaşadığımız aylarındaki grev ve grevci işçi sayısının geçen yılların tümünden çok olduğunu öne sürersek abartma yapmış olmayız."[30]

İşçi Komisyonları'nın genel grev üzerinde yürüttüğü tartışmalar, toplumsal mücadelenin ihtiyaçlarına denk düşmekteydi. Çünkü, genel grev düşüncesi sürmekte olan ve geniş olarak yayılmış grev dalgasının, işçi sınıfının bilinç ve davranışlarında yaptığı yapısal etkilerden dolayı mücadelenin dayattığı ihtiyaçlardan kaynaklanmaktaydı.

1971 yılında El Ferrol ve Vigo'da yapılan genel grev, genel grev silahının gücünü ortaya koydu. Franco'nun doğum yeri olan El Ferrol (başbuğun El Ferrol'u olarakta anılmaktaydı), Galciya kıyısında yer almaktadır. Tersane işçilerinin yaygın olarak bulunduğu bu kent, tersane işçilerinin toplusözleşmelerinin çok kötü bir şekilde imzalanmasından dolayı 1971 yılına gergin olarak girdi. İşçiler, toplusözleşmede kendi istemlerinin hiçbirinin yer almamasından dolayı işyeri temsilciliğiyle birlikte harekete geçtiler. İşçiler daha önce iş yavaşlatma, fazla mesai yapmama, yemek boykotu gibi eylemler yaparak görüşmeleri etkilemeye çalıştılar. Bunun yanında kentte bir çok protesto gösterisi düzenlediler. İşçilerin bu yoğun tepki ve protestolarına rağmen toplusözleşme imzalandı. Herşeye karşın toplusözleşmenin imzalanmasına işçiler eylemlerini radikalleştirerek yanıt verdiler. 9 Mart'ta işçiler tarafından tersane işgal edildi.

Polis işgal eylemine müdahale ederek işçileri tersaneden

30. Aktaran, Hans-Werner Franz, age., s.99.

çıkarttı. İşçilerin çıkarılmasından sonra işyeri kapatıldı. İşçiler ertesi gün gelişmeleri protesto etmek amacıyla işyerinin önünde toplandı. Toplantıda, kentteki başka işyerleriyle temas kurularak, istem ve sorunların çalışan işçilere anlatılması kararı alındı.

Bu karar doğrultusunda işçilerin, işyeri ziyaretlerine başlamak için yürüyüşe geçmesi, polis tarafından engellenmek istendi. Polisin müdahalesi çatışmalara yol açtı. Çatışma, sokak çatışmasına dönüştü. Çatışmalarda polis kurşunlarıyla iki işçi öldürüldü. Kırka yakın işçi ağır yaralandı. Yaşanan katliam büyük bir tepkiyle karşılandı.

Halkın öfkesinden korkan polis kışlalara geri çekilmek zorunda kaldı. İşçiler kentteki bütün kontrolü ele geçirdiler. Farklı sektörlerdeki işçilerin greve çıkmasıyla kentte hayat felç oldu.

"...Kamu ulaştırma araçları işlemez oldu. Taksiler duraklarından kayboldular. Dükkanlar, meyhaneler, sinema ve tiyatrolar kapanarak dayanışma gösterdiler. Okullarda dersler kesildi. Telefoncu kızlar, polis postaneyi sarıncaya kadar işbaşı yapmadılar. Bütün kent grevdeydi."[31]

El Ferrol'daki genel grevi engellemek için polis başka eyaletlerden takviye alarak operasyona girişti. Ordu alarma geçti. El Ferrol limanında bulunan savaş gemileri toplarını ve uçak savarlarını kente yöneltti.

Polis, başlattığı operasyonlarla kitlesel tutuklamalar yaptı. Birçok işçi önderi işkenceden geçirildi. Polis, kapalı dükkanları baskıyla açmaya çalışsa da dükkan sahipleri dükkanlarını açmamakta direndi.

El Ferrol'da yaşananlar birçok kentte işçilerin harekete geçmesini sağladı. İşçiler dayanışma grevleri yaptılar. Vigo İşçi Komisyonu grev çağrısında bulundu. Komisyon; "Atılan kurşunlar bütün Galciya halkının üzerine sıkılmıştır." diye açıklama yaptı. Dayanışma grevi bütün Galciya metal sektörüne yayıldı. Bask ülkesinde onbinlerce işçi eylemlere katıldı. El Ferrol işçilerinin "Biz ekmek istiyoruz, sizler bize kurşun

31. Age., s. 102-103.

sıkıyorsunuz" sloganı Ispanya'da birçok fabrikaya asılan kızıl bayraklara yazılan slogan haline geldi.

Ispanya'nın bütününde işçiler, yasta olduklarını göstermek için siyah pazubentler taktı. Ülke içinde bu gelişmeler olurken, uluslararası düzeyde de enternasyonal dayanışmalar gerçekleşti. Tersane işçilerine önemli maddi yardımlar yapıldı.

El Ferrol'daki genel grev ancak sıkıyönetim ilanı ve polisin operasyonlarıyla sona erdirildi. Fakat işçiler grev dışında başka eylem biçimleriyle mücadelelerine devam etti. El Ferrol'daki genel grev Galciya bölgesindeki toplumsal mücadelenin gelişmesinde maya işlevi gördü.

Özellikle Vigo kentinde işçi sınıfı ayaktaydı. El Ferrol'daki olaylar döneminde Vigo kentindeki işçilerin destek eylemlerine başlaması, işverenler tarafından sert bir tepkiyle karşılanmış, işverenler lokavt ilan etmişlerdi. Lokavta rağmen dayanışma eylemleri ve grevleri yayıldı. Kentteki metal işçilerinin bütünü greve katıldı. İşverenin işten atma, ceza verme gibi baskıları yanında, polisin tutuklama operasyonları da eylemleri durduramadı. Mayıs ayına böyle girildi. Mayıs ayı, metal ve liman işçilerinin yeni döneme ilişkin toplusözleşme görüşmelerinin başladığı aydı. İşçilerde gerginlik ve duyarlılık en üst noktaya ulaşmıştı.

Vigo kentinde 5000 işçinin çalıştığı Citroen Otomobil Fabrikası ve Hijos de J. Barreras adlı, 3000 işçinin çalıştığı tersane gibi büyük işyerleri ve tersaneler bulunmaktaydı.

Toplusözleşmeleri Hijos de J. Barreras tersanesinde işyerlerinde yeni düzenlemeler yapılacağı gerekçesiyle bütün bölümlerde çalışan işçiler zorunlu izne çıkarıldı.

Zorunlu izin uygulaması işçiler tarafından tepkiyle karşılandı. Vigo'da tansiyon giderek yükseldi. İşçiler, çeşitli eylem biçimleriyle işverenlerin ve polisin uygulamalarını protesto etti. Protesto gösterileri, Vigo'nun bütününe yayıldı, kentte hayat durdu.

İşverenler, bu gelişmeler karşısında ancak on gün dayanabildi. On gün sonra, ücretlere yüzde 34 zam yaparak toplu-

sözleşmeyi imzalamak zorundu kaldılar.

Zam oranı, işverenin ilk başta teklif ettiği zammın aşağı yukarı on katıydı. Bunun yanısıra toplusözleşmenin imzalanmasıyla işten çıkarılan işçiler geri alındı ve cezalar kaldırıldı. Fabrikaların açılmasına rağmen, işçiler tutuklu işçilerin bütününün salıverilmesini isteyerek, iş başı yapmadılar. Bu eylemden dolayı da 15 işçi tutuklandı. İşçilerle polis arasında sert çatışmalar yaşandı. Ancak bu gelişmelerden sonra işçiler çalışmaya başladı.

Yaşanan genel grev pratikleri, faşizme karşı işçi sınıfının hızlı bir şekilde politikleşmesini sağladı. Genel grev eylemleri, faşizme karşı politik bir savaş biçimine büründü.

1972 yılı Eylül ayında Vigo'da işçi sınıfı yeniden hareketlendi. Çokuluslu tekel olan Citroen fabrikasının bir vardiyasındaki işçiler, cumartesi günlerinin yarım gün olması ve haftada 44 saat çalışma talepleriyle iş durdurdular. Bu eylem üzerine işveren beş önder işçiyi işten çıkardı. İşverenin bu tavrına karşılık fabrikanın yüzde yetmiş beşinin katıldığı iş bırakma eylemi gerçekleştirildi.

Eylem hafta sonuna geldiğinden dolayı bitirildi. Pazar günü Citroen fabrikasındaki işçilerle, şehirdeki farklı sektörlerde çalışan işçiler bir toplantı yaptı. İşçi toplantısında, izlenecek politikalar belirlendi.

Hafta başında Citroen çalışanlarının hiçbiri işbaşı yapmadı. İşçiler, atılan arkadaşlarının işe alınmasını talep ettiler. İşveren, işçilerin işbaşı yapmama eylemine karşılık olarak 4 işçi hakkında cezai kovuşturma açtı.

Bunun üzerine aynı gün içinde Vigo kentindeki, dört büyük tersanedeki dok işçileri dayanışma grevine çıktı.

Citroen işçileri ve dok işçilerinin temel talebi işten çıkartılan işçilerin işe geri alınması ve tutuklanmış bütün işçilerin serbest bırakılmasıydı.

İşçiler, işyerlerinden çıkıp kentte gösteri yaptı. İşçi Komisyonları çıkardığı bildiride (14 Eylül 1972) 48 saatlik genel grev çağrısında bulundu. Genel grev, büyük bir katılımla gerçekleşti. 50.000 işçinin katıldığı genel grev de geniş kitle gös-

terileri yapıldı. Polisle işçiler arasında bazı yerlerde çatışmalar yaşandı. Işçiler güvenlikleri için sokak aralarında ve fabrika önlerinde barikatlar oluşturdu.

17 Eylül'de biten genel greve rağmen işçiler eylemlerini sürdürdüler. 17 Eylül'de 30.000 işçi greve devam etti.

Polis, bu gelişmeler karşısında Vigo'ya takviye güçler yığdı.

İşçi Komisyonları, işçilerin yükselen mücadelesinin devlet güçleri tarafından provoke edilerek kırılmasını engellemek için, işçi eylemlerini aşama aşama bitirme yönünde bir yöntem izledi.

3000-4000 işçinin katıldığı işçi toplantıları düzenlenerek, izlenecek yol ve yöntemler belirlendi. İşçilerin moral düzeyini ve motivasyonunu sağlayan bu toplantılar bir anlamda kolektif inisiyatifin somut yansımaları oldu.

Genel grev 25 Eylül'e kadar sürdü. 23 Eylül'de greve çıkan işçilerin sayısı 25.000'e çıktı. Bazı işyerlerinde işverenler lokavt ilan etti. İşçilerle polis arasında yer yer çatışmalar yaşandı. Bazı semtlerde işçiler barikatlar oluşturarak polis saldırılarını püskürttü. El Ferrol'dakine benzer gelişmelerden çekinen devlet güçleri silah kullanmada temkinli davrandı. Çatışmalar esnasında Vigo halkı işçilere aktif destek verdi. Polisin üzerine halk, evlerinin balkonlarından, eski koltuk, sandalye, çiçek saksısı vb. şeyler atarak çatışmalarda rol aldı. Bütün bu gelişmelere rağmen, işverenler 6000 işçinin işine son verdi. Genel grev 25 Eylül'de bitirildi.

İşçiler, genel grevin bitirilmesinden sonra bir aya yakın bir zaman, farklı eylem biçimleriyle (iş yavaşlatma, fazla mesai yapmama gibi) mücadelelerini sürdürdüler.

Citroen fabrikasında, işverenle işçi temsilcileri arasında günlerce süren toplantılar gerçekleşti.

Toplantılar sonucunda, işverenlerden işten atılanların işe yeniden alınacağı ve hiçbir cezai yaptırım uygulanmayacağı sözü alınsa da bu söz tutulmadı. İşçilerin bir kısmı işe alınmazken, bir kısmı için disiplin kovuşturmaları devam etti. Daha önce tutuklanan işçilerde serbest bırakılmadı.

Bu sonuca rağmen, Vigo genel grevi, Franco faşizmine karşı işçi sınıfının gerçekleştirdiği çok ciddi bir atılım oldu. İşçi sınıfı bu grevle örgütsel şekillenişini hızlandırdı.

Vigo işçi komisyonu genel grevi şöyle değerlendirdi;

"Vahşi baskılara, kitle halinde işten çıkarmalara, tutuklamalara ve işkencelere karşın bu grev Franco diktatörlüğü için kendini tekrar toparlayamayacağı bir darbe oldu. Bu grev halkımız için ileri atılan büyük bir adım anlamındadır ve kamusal ve sendikal özgürlüklerin kazanılması mücadelemizde kesin ve daha büyük kavgalar için gerekli koşulları yaratmıştır."[32]

GENEL GREVLERİN İŞÇİ KOMİSYONLARI ÖRGÜTLÜLÜĞÜNE ETKİLERİ

İşçi Komisyonları inisiyatifinde gerçekleştirilen genel grev hareketleri, işçi sınıfının özgücünü harekete geçirici bir etki yarattı. Fakat genel grev eylemleri İşçi Komisyonları'nın bazı eksikliklerini de ortaya koydu. Genel grevler, şehir ve bölge düzeyinde etki yaratsa da, ülke düzeyinde istenen etkiyi gösteremedi. Bunun temel nedeni, ülke çapında İşçi Komisyonları'nın yaşadığı koordinasyon eksikliğiydi. Maddi sorunlarla birleşen bu eksiklik, varolan potansiyelin istenen düzeyde harekete geçirilmesini engelledi. Ayrıca İşçi Komisyonları örgütlenmelerinin İspanya düzeyinde eşitsiz gelişimi, komisyonlar arasında örgütsel kapasite ve etki gücü anlamında farklılıkların doğmasına yol açmıştı.

Örneğin, Katalonya'da gelişmiş ve güçlü bir işçi hareketi olmasına rağmen, İşçi Komisyonları örgütlülüğü, İspanya'nın diğer bölgelerinden biraz daha geç zamanda sınıfa nüfuz edebildi.

1973 Nisan ında Barcelona yakınındaki San Andrian'da inşaat işçilerinin grevi bu sürecin başlangıcı oldu. Bu grevle bölgede yaşananlar İşçi Komisyonları'nın örgütsel gücünü geliştirdi.

32. Aktaran, Hans-Werner Franz, age., s.110.

San Andrian'da inşaat işçilerinin greve çıkmasına karşılık işveren lokavt ilan etti. Lokavtı protesto etmek için inşaat alanının önünde toplanan işçilere polis saldırarak dağıtmaya çalıştı. Çıkan çatışmada bir işçi öldürüldü.

Bu olay üzerine Katalonya bölgesinde 150.000 işçinin katıldığı iş bırakma eylemleri gerçekleşti. Özellikle büyük işletmeler bu eylemlerin başını çekti. İş bırakma eylemlerini, grevler takip etti. Nisan ve Mayıs ayını kapsayan bu eylemlerin bütünü İşçi Komisyonları nın önderliğinde gerçekleşti.

1973 yılında en önemli genel grevlerden biri de, Navarra eyaletinin başkenti olan Pamplona'da yaşandı. Siyasal eğilim olarak muhafazakar bir geleneğe sahip Navarra eyaleti, İspanya'da gericiliğin merkezi konumundaydı. Daha önce bir tarım bölgesi olan Navarra 1950'li yılların ortalarından sonra ciddi ekonomik değişimler yaşayarak bir sanayi bölgesine dönüştü.

"1960'da çalışan halkın yüzde 44.2'si tarımla uğraşıyordu; 1969'da bu oran daha yüzde 28.1 idi. Aynı sürede endüstrinin payı, yüzde 27.5'den 40.8'e, hizmetler sektöründe çalışanların payı ise 21.7'den 31.1'e çıktı."[33]

Ekonomik yapıdaki bu dönüşüm, işçi sınıfının kısa zamanda önemli bir toplumsal güç olmasını beraberinde getirdi.

1973 yılı Nisan ayında, Pamplona İş Mahkemesi, Motor Iberica fabrikasında çalışan 200 işçinin işveren tarafından ödenmeyen ücretlerinin, ödenmesi kararını verdi. Motor Iberica işvereni, bu mahkeme kararına rağmen işçilerin ücretlerini ödemedi, geciktirici politikalar izledi. İşçiler, işverenin bu tavrına karşılık, 9 Mayıs günü yarım saatlik uyarı grevi yaptı. İşçilerin uyarı grevinden sonra işveren, işçi önderlerine ve işyeri temsilcilerine yönelik disiplin kovuşturmaları açarak, sert cezalar verdi. İşçiler bu gelişmeye karşı, hemen iş durdurarak iki günlük greve çıktılar.

İki gün sonra gerçekleştirilen işçi toplantısında, işçiler oy birliğiyle grevin sürmesi yönünde karar aldı. Bu karar haya-

33. Age., s.138-139.

ta geçirilmeden, işveren çalışan bütün işçileri işten attı ve lokavt ilan etti.

Lokavtın uygulanmasıyla birlikte işçiler, fabrikanın önünde mal giriş çıkışını ve işverenin makineleri işyerinden çıkarmasını engellemek için nöbet tutmaya başladı.

Direniş birinci ayını doldururken, işveren fabrikadan torna ve kaynak makineleri taşımaya başladı. Polis kontrolünde yapılan bu işleme işçiler engel olamadı.

Bu taşıma işlemi sürerken, işçiler gelişmeleri tartışmak için fabrikanın yakınında bir kilisede toplandı. Toplantı sonunda kilisede işçiler oturma eylemine başladı. Motor Iberica'daki bu gelişmeler ve işçilerin oturma eylemi, Pamplona şehrinde ki bütün işçilerin harekete geçmesini sağladı.

Küçük bir işyerinde, ekonomik taleplerle başlayan kıvılcım, şehri saran bir aleve dönüştü.

20.000 işçi Motor Iberica işçilerini desteklemek için greve çıktı. Grev, ertesi gün (15 Haziran'da) içinde Pamplona'nmda bulunduğu sanayi kuşağına yayıldı. Navarra eyaletinde hayat durdu. Onbinlerce işçi genel greve katıldı. Fabrikalar işçiler tarafından işgal edildi. Polis ve askeri birliklerin saldırısına karşı, işçi eşlerinin önderliğinde bütün halkla birlikte sokak barikatları oluşturuldu. Pamplona şehrinin denetimi işçilerin eline geçti. Savunma hedefli Sokak Komiteleri yanında, işyerlerinde, İşçi Komiteleri kuruldu.

Pamplona İşçi Komisyonları yaşananları şöyle değerlendirmektedir: "İşçi mahallelerinden ev kadınlarıda yürüyüşlere katıldılar. Çocuklar sokağa çıkarılmıyordu. Pencerelerde birçok kişi birikmişti. Kentin burjuva mahallelerinde gergin bir hava vardı, kimse sokağa çıkmamıştı... Bütün halkın politik bilinci tek bir günde bilendi. Binlerce insan sokaklara döküldüğünde, artık korkudan eser yoktu. Bu günlerde hiç kimse faşizmden yana değildi... polis güçleri beş katına çıkarıldı... fakat elinden bütün gücü alınmış, tamamen bertaraf edilmişti. Bu deney korkunç derecede önemlidir. Polisler bir yerin çevreyle olan bağlantısını kesebilirler, bu aynı zamanda üç veya dört olursa aynısını yapamazlar; hele tüm ülkeyi

sarma olanakları yoktur."[34]

Genel grev, büyük bir başarıyla bitirildi. 7 hafta süren genel grev sonunda işten atılan işçilerin tümü işe geri alındı. Genel grevin her aşamasına İşçi Komisyonları önderlik etti. Pamplona genel grevinin başarısı, işçi hareketinin mücadelesinde önemli bir aşama olurken, İşçi Komisyonları örgütlenmesinin sınıf içindeki nüfuzunu da arttırdı.

1974 yılına İspanya işçi hareketi bu ve benzeri birikimlerle girdi. İşçi Komisyonları açısından 1974 yılı, örgütsel etki, kapasite ve zenginliğini arttırdığı yıl oldu. İşçi inisiyatifinin kolektif örgütlülüğü olan komisyonlar, anti-kapitalist ve antifaşist mücadelenin, taşıyıcı organları haline evrilerek, yaygın bir örgütlenme ağı oluşturdular.

İşçi Komisyonları bir yandan sektör öte yandan coğrafi bazda (ilçe, eyalet düzeyinde) üst örgütlenme biçimleri yarattılar.

Nisan ayında, Comitede Coordinicion de las CC.OO. del Metal-Metal İş Kolu İşçi Komisyonları Koordinasyon Komitesi nin kurulmasıyla ülke çapında ilk sektörel bazda örgütlenme yaratıldı.

Bunun ardından Bask ülkesi, Katalonya ve Galciya bölgesinde Ulusal Komisyonlar oluşturuldu.

Andaluzya, Aragon, Asturias-Leon, Valencia, Madrid'te İşçi Komisyonları Bölge Koordinasyon Komiteleri kuruldu. Bu örgütlenmelerin yanında tüm İspanya çapında İşçi Komisyonları'nın çalışmalarını koordine eden, İşçi Komisyonları Genel Koordinasyon Kurulu adında bir üst örgütlenme yaratıldı. İşçi Komisyonları Genel Koordinasyon Kurulu, İşçi Komisyonları'nın dönemsel olarak gerçekleştirdikleri genel kurulların dışında, genel kuruldan daha az sayıda işçi temsilcisinin katıldığı ve daha sık toplanan bir yapıya sahipti.

İşyerlerindeki önder işçilerden ve direnişte olan fabrikalardan seçilen temsilcilerden meydana gelen Genel Koordinasyon Kurulu, işçi eylemlerinin olduğu her alana, delegelerini yollayarak müdahale etmekteydi. Böylece lokal düzeyde

34. Age., s.140-141.

kalabilecek eylemler, sınıf birliği ve dayanışması gerçekleştirilerek etki alanının genişlemesi sağlanmaktaydı.

FRANCO DİKTATÖRLÜĞÜ'NÜN SONUNA DOĞRU

İspanya işçi hareketi, 1960'lı yılların başından itibaren hızlı bir şekillenme sürecine girdi. Grev hareketleriyle bağımsız sınıf kimliği geliştiren işçi sınıfı, kendi özdeneyimleriyle yarattığı İşçi Komisyonları örgütlülüğüyle de nasıl bir dünya ve gelecek istediğini gösterdi.

Grev hareketi "1966'da 1.5 milyon iş saatini kapsarken, bu süre 1970'de 8.7, 1975'de 14.5 milyon saate yükseldi."[35]

Sınıf hareketindeki radikalleşmeye paralel olarak Franco rejiminin işçilere ve işçi önderlerine yönelik saldırıları da yoğunlaştı.

"Sendikal hareketin 500 lideri 1968-1973 arasındaki beş yıllık dönemi cezaevlerinde geçirdi, 24.817 işçi zorla ücretsiz izne ayırtıldı, 4379 işçi ise politik nedenlerle işten atıldı. Bu dönemde işçi liderlerinin toplu olarak askere alındığını, 1968-73 arasında 2000 işçi liderinin işsiz kaldığını da görüyoruz. Aynı dönemde, üç kez Sıkıyönetim ilan edilmiş olması da, Franco yönetiminin işçi hareketini nasıl bastırmaya çalıştığını örneklemektedir."[36]

Franco rejiminin baskı, terör ve yasaklarına rağmen, İspanya'da toplumsal muhalefet 1970'lerin ortasında sınıf eksenli gelişerek yükseldi. İşçilerin ekonomik ve politik talepler için gerçekleştirdiği kitle grevleri farklı toplumsal kesimlerin başta köylülerin, öğrenci gençliğin, aydınların harekete geçmesini sağladı. Süreç hızla farklı toplumsal muhalefet unsurlarının bütünleşmesi yönünde gelişti.

İşçi sınıfı, temel politik özgürlüklerin kazanılmasında olduğu gibi, bir dizi somut -işkencenin durdurulması, politik tutukluların serbest bırakılması, idam cezalarının kaldırılma-

35. Nergis Algün, "Ispanya'da Demokrasiye Geçiş ve Anti-Faşist Mücadelenin Temel Unsurları", Yarın-Aylık Sanat Edebiyat Dergisi, sayı 59, 1986, s.30.
36. Agm., s.30.

sı gibi- telepler yönünde eylemler gerçekleştirdi. Ayrıca köylülerin ve öğrenci gençliğin gelişen mücadelesini desteklemek yönünde dayanışma eylemleri yaptı. Bu yönde yapılan direniş, toplantı, sokak gösterilerinde devlet güçleriyle yer yer çatışmalar yaşandı. Franco rejiminin yükselen toplumsal muhalefeti boğma çabası sonuç vermedi.

1975 yılında ETA ve FRAP'a (1 Ekim Anti-Faşist Devrim Grubu'na) üye 5 devrimcinin idamı, İspanya halkı tarafından nefretle karşılandı. Ulusal ve uluslararası düzeyde kitlesel protesto gösterileri düzenlendi. Gösterilerde faşizm lanetlendi.

20 Kasım 1975'te diktatör Franco öldü. 22 Kasım'da Prens Juan Carlos yönetimi devraldı. Juan Carlos, Arias Navarro başkanlığındaki hükümet üzerinde geniş yetkilere sahip olarak İspanya meclisi önünde devlet başkanı ve kral ilan edildi.

1975 yılı içinde milyonlarca işçinin katıldığı yaygın grevler ve gösterilerde genel af, bağımsız sendika kurma hakkı, grev hakkı, ücretlerin yükseltilmesi, faşist uygulamalara son verilmesi yönünde taleplerde bulunuldu.

1975 yılında 14.5 milyon iş saati grevde geçerken, 1976 yılında grevde geçen iş saati 156 milyona ulaştı.

Franco'nun ölümünden sonra özellikle af doğrultusunda gelişen mücadele farklı toplumsal kesimleri harekete geçirdi. Siyasal iktidar bu gelişmeyi engellemek yönünde taktiksel bir manevra içine girerek kısmi bir af ilan etti. Aftan yurtdışında bulunan siyasiler ve Komünist Partisi önderleri yararlanamadı. Siyasal sürecin hızlı gelişmesi sınırlı demokratik açılımların yapılmasını beraberinde getirdi.

1974 ve 1975'te anti-faşist güçlerin birliğini oluşturmak yönünde kurulan iki cephe bu süreçte etkili oldu. Bunlar 1974 yılında PCE'nin önderliğinde kurulan Demokratik Cunta ve 1975 yılında İspanya Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) belirleyiciliğinde organize edilen Demokratik Geçiş Platformu'ydu.

PSOE ve burjuva liberal kesimin temsilcisi durumundaki Merkez Demokrat Birlik (UCD)'nin taşıyıcı partisi olan Hristiyan Demokrat Parti (PPDC), PCE'nin legalleşmesini ve li-

derlerinin affını savundu.

1 Şubat 1976'da PPDC'nin, diktatörlük döneminden sonra yaptığı ilk yasal mitingde, bu taleplerle birlikte bir dizi demokratik talepte dile getirildi.

Mart ayında Demokratik Cunta ve Demokratik Geçiş Platformu, Demokratik Koordinasyon adı altında birleşti. Bu birleşme liberal, sosyal demokrat, sosyalist, komünist gibi farklı çizgilerin ittifakını ortaya koydu.

Demokratik Koordinasyon ve önceli olan yapıların politik stratejisi, burjuva demokratik bir program içermekteydi. Siyasal faaliyetler de bu doğrultuda gerçekleştirildi. Demokratik Koordinasyon'un kurulması Ispanya'da faşist diktatörlükten, parlamenter demokrasiye geçiş sürecinin önemli adımlarından biri oldu.

Siyasal-toplumsal değişimleri ve gelişmeleri içeren bu süreç, her ne kadar işçi sınıfının temel bazı kazanımlar elde etmesini sağlasa da, sınıfın sosyal dönüşümünün motor gücü olmasını engelledi.

1 Temmuz 1976'da Falanjist kökenli Adolfo Suarez başbakanlığa getirildi. Suarez'in hazırladığı, Politik Reform Programı ordunun desteğiyle onaylandı. Ordu yalnızca Komünist Parti'nin yasallaşmasına karşı çıktı.

Program, 15 Aralık 1976'da yapılan referandumla kabul edildi. Artık İspanya'da, Başbakan Adolfo Suarez tarafından yönlendirilen açık faşist diktatörlükten, burjuva parlamenter rejime geçiş süreci başlamıştı.

SİYASAL GÜÇLERİN İŞÇİ KOMİSYONLARI'NA YAKLAŞIMI

İşçi Komisyonları'nın oluşum döneminde, faşist Franco rejimine karşı mücadele eden siyasal güçlerin, bu örgütlenmeler içinde hiçbir etkinliği yoktu.

İşçi sınıfı, iç savaş sürecinde yarattığı İşçi Komiteleri örgütlenmelerinin tarihsel birikimiyle ve sınıf mücadelesinin

güncel sorunlarına ilişkin geliştirdiği pratiklerle İşçi Komisyonları'nı kurdu.

Sınıfın özdeneyimleri sonucu ortaya çıkan bu örgütlenme, kısa bir dönem zarfında geniş kitleleri içinde barındırdı. Örgütsel gücü hızla gelişti.

Buna karşın CNT ve UGT gibi bir dönem İspanyol işçi hareketine damgasını vuran sendikal yapılar, sınıf mücadelesinin yeni momentine uygun politikalar geliştiremediğinden dolayı, giderek varlıklarını yitirme noktasına geldiler. PCE'nin önderliğinde kurulan OSO (Sendikal İşçi Muhalefeti)'da, işçi hareketi içinde etkili bir nüfuz sağlayamadı. Aynı durum siyasal güçler içinde geçerliydi. Bu güçlerde, işçi hareketinin gerisinde ve dışında kaldı. İşçi Komisyonları'nın işçi hareketini yönlendiren bir örgütlenme haline gelmesine rağmen komisyonların devrimci içeriği anlaşılamadı.

PCE ve PSOE gibi siyasal yapılanmaların yanında CNT, UGT ve OSO gibi sendikal yapılar, İşçi Komisyonları'nı ara ya da geçici bir örgütlenme olarak ele alıp, komisyonları kendi örgütlenmelerine entegre etme yönünde politikalar izledi.

PCE, iç savaş sonrasında ağırlıkta kendi varlığını koruma ve ayakta kalma mücadelesi verdi. 1945'te Demokratik Güçlerin Birliği adında kurulan, içinde sosyalistlerin ve cumhuriyetçilerin bulunduğu ittifakta yer aldı. Bir dönem gerilla mücadelesi gerçekleştiren PCE, 1948 sonrasında, faşist sendikalar içinde çalışmaya karar verdi. PCE'nin bu kararı, illegal düzeyde faaliyet yürüten UGT ve CNT tarafından onay görmedi.

PCE, 1956 yılında Franco rejimine karşı, içinde ordunun ve burjuvazinin çeşitli kesimlerininde yeralmasını düşündüğü, "Ulusal Birlik" politikası geliştirdi.

Bu politikanın sonucu olarak 1964 yılında OSO'yu dağıtıp, işçi sınıfının geniş kesimlerini kazanmak amacıyla İşçi Komisyonları içinde çalışmaya başladı. Süreç içinde komisyon örgütlülüğünün en etkili siyasal gücü oldu.

İspanyol işçi sınıfının bağımsız kimliğinin somut yansıması olan İşçi Komisyonları, örgütsel form olarak geleneksel

örgütlenmelerin dışında oluşmuş sınıf mücadelesinin çok boyutluluğu ve zenginliği içinde biçimlenmiş yapılanmalardı. Ekonomik alanla politik alanın içiçe geçtiği, birbirini tamamlayarak, etkilediği bu yapılar, Franco faşizminin parçaladığı işçi sınıfı yeniden yapılandırarak, şekillendirmişti.

PCE, İşçi Komisyonları'nın bu niteliğini kendi siyasi çerçevesine uygun görmediğinden, komisyon örgütlülüğünün içeriğini daraltma politikası izledi. Bu yaklaşım PCE'nin politik stratejisi ve "Ulusal Birlik" ittifakının sonucuydu.

PCE, İşçi Komisyonları nı, sınıf içinde yatay ilişkilerinin gelişmesi için bir araç olarak değerlendirdi. PCE, İşçi Komisyonları'nın bağımsız karakretini reddederek partiye bağımlı ve güdümlü bir yapı haline dönüştürmeye çalıştı.

İşçi Komisyonları'nın faaliyetlerini ekonomik alanla daraltarak işlev ve içeriğinin bozulması yönünde politikalar geliştirdi.

PCE, 1972 yılında yaptığı 8. Parti Kongresi'nde bu anlayışını, şöyle deklere etmekteydi:

"İşçi Komisyonları, ilk önce politik mücadele sürdürmemelidirler. Bu partilerin işidir. İşçi Komisyonları nın eylemleri sosyal alan içersinde olmalıdır."[37]

Kongrenin bu değerlendirmesine, benzer bir değerlendirmeyi, PCE Genel Sekreteri Santiago Carillo'da yapmaktaydı.

"İşçi komisyonları, proleter sınıf mücadelesinin ve demokrasi alanının içersinde hareket etmelidirler. Görevleri politik mücadele olmamalıdır. Bu görev partilere aittir."[38]

PCE, özcesi, İşçi Komisyonları nı geleceği kuracak toplumsal organlar olarak görmeyerek, komisyon örgütlenmelerinin mücadelesini ekonomik ve demokratik kazanımlarla sınırlı tutmaya çalıştı. Bu doğrultuda, sadece Franco faşizmine karşı gelişen toplumsal muhalefetin bir parçası olarak değerlendirildiği İşçi Komisyonları örgütlüğünü, (geleneksel) sendikal bir örgütlülüğe dönüştürmek yönünde faaliyetler yürüttü.

37. Aktaran, Yalçın Gür, agm., s.93.
38. Aktaran, Yalçın Gür, agm., s.93.

İşçi Komisyonları hareketi ise kendi açıklamalarında da belirttikleri gibi, hiçbir zaman mücadelelerini Franco faşizminin yıkılmasıyla sınırlı tutmadılar. İşçi sınıfının özörgütlenmeleri olarak anti-kapitalist mücadeleyi esas aldılar. Ancak başta PCE olmak üzere, değişik sol partilerin basıncını doğuşundan itibaren üzerinde hisseden İşçi Komisyonları, zamanla işçi sınıfının kendi bağımsız organları olma özelliğini yitirerek, PCE'nin denetimi altına girdi. Franco diktatörlüğünün yıkılmasından sonra bu süreç hızla gelişti. PCE, hareket içinde önder işçilerin etkisini kırarak, hareketin sendikal bir aygıta dönüşmesini sağladı. Tasfiye süreci anlamına gelen bu uygulamalar sonucunda, İşçi Komisyonları, 1977 yılına girildiğinde PCE'nin yasal sendikaları haline geldiler.

İşçi Komisyonları, yaşayacakları süreci önceden görmelerine rağmen, yeterli donanımdan yoksun olmaları gerekli önlemleri almalarını engelledi.

"1930'lu yıllara göre daha az bir ölçüde politize olmuş bir işçi sınıfı ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bu, tabanda bir demokrasinin hakim kılınmasını gerektiriyor. Toplantıların, komisyonların ve komitelerin güncel hareketi, İspanya işçi haraketine yeni bir ivme kazandırdı. PCE ve diğer gruplar çeşitli koordinasyon aygıtları ile bu hareketi ortadan kaldırmaya ve onu geleneksel bir sendika aygıtına dönüştürmeye çalışıyorlar. Böyle bir durum, şu koşullarda gelişmiş olan tabandaki demokrasinin kendi politik aygıtlarıyla ortadan kalkması demektir. Bu nedenden ötürü bugüne kadar gelişmiş olan özorganları, daha da geliştirmek ve güçlendirmek gerekiyor."[39]

İşçi Komisyonları'nın içinde yer alan siyasal eğilimlerden biri de, Katoliklerdi. Komisyon örgütlenmelerinin içinde önemli bir sayısal ağırlığa sahip olan Katolikler, "Katolik Kilisesi'nin Apostel Hareketi ve onun iki ana örgütlü olan HOAC (Katolik İşçi Kardeşliği Hareketi) ve JOAC (daha sonra JOC-Katolik İşçi Gençliği)'den ortaya çıkmışlardır. Bunların yanında 1955'de Cizvitler tarafından kurulan 'Öncü İşçiler' (VO)'de vardır."[40]

39. Aktaran Yalçın Gür, agm., s.94.
40. Hans-Werner Franz, age., s.119.

1950'li yılların ortalarından sonra sınıfsal mücadelenin içinde aktif olarak yer alan bu yapılar, ağırlıkta genç katolik işçilere dayanmaktaydı. Katolik "işçi" örgütlenmelerinin, Franco rejimine ve rejimin önemli dayanaklarından biri olan resmi kiliseye yönelik eleştirileri, katolik işçileri hızla mücadelenin içine soktu.

Emekle sermaye arasındaki çelişkinin en sıcak yaşandığı alan olan fabrikalarda gerçekleşen eylemlerin tüm çalışanları sarması ve işçi sınıfının birliği yönünde önemli adımların atılması, katolik örgütlere üye işçilerin ön yargılarını kırarak, mücadelenin önemli gücü haline gelmelerini sağladı.

Tüm Katolik Kiliseler Kurulu nun ilerici çıkışlarıyla "katolik" işçilerin aktivitesi daha da yükseldi.

1962 yılında VO'nun dönüşümüyle AST (Sendikal İşçi Hareketi) kuruldu. AST, tüm işçilerin mezhep ayrımı yapılmaksızın birliğini savundu.

Bu arada FST (İşçi Sendikaları Sosyal Dayanışma Federasyonu) ve USO (Sosyal-Demokrat Sendikalı İşçiler Birliği) gibi Katolik hareketin iki sendikal örgütü, illegal düzeyde faaliyetlerini yürütmekteydi. Bir dönem sonra bu örgütler, yarılegal bir tarzda kitle çalışması içine girdiler.

AST, İşçi Komisyonları içinde çalışarak, ciddi bir güç elde etti.

AST, konseyler esasına dayalı bir sosyalizm anlayışını savunmaktaydı. Bu siyasal perspektif, AST'ın İşçi Komisyonları içinde etkinliğinin kısa zamanda artmasını sağladı.

Buna rağmen AST kristalize bir yapı değildi. Zamanla hareket içinde farklı görüşlerde ortaya çıkmaya başladı. Doğrudan demokrasiyi ve işçi denetimini savunanlarla klasik bir sendikal çalışmayı esas alan anlayışlar arasındaki çelişki 1969 yılına girildiğinde kopma noktasına geldi.

Ayrılanların büyük bir kısmı ORT (Devrimci İşçi Örgütü)'yi kurdu. ORT, İşçi Komisyonları içinde çalışmalarını sürdürdü. ORT, Pamplona bölgesindeki sanayi işçileri içinde ve bölgenin kırsal kesimindeki tarım işçileri arasında belirleyici bir güç oldu.

USO ise, İspanya çapında demiryolu işçileri arasında güçlü ilişkiler geliştirdi. 1970'lerin başına kadar İşçi Komisyonları'na karşı mesafeli duran USO, 1970'den sonra İşçi Komisyonları'yla sıkı bir işbirliği içine girdi.

Bu Katolik örgütlerin dışında kalan geniş bir Katolik işçi kesimi, İşçi Komisyonları nın örgütsel gelişimi içinde kendiliğinden yer aldı. İşçi Komisyonları hareketinin gelişmesiyle, komisyonların bu işçiler üzerindeki etkisi daha da arttı.

İşçi Komisyonları nın Katolik işçiler üzerinde ki nufüzunun artmasına paralel olarak birçok papaz ve din adamı mücadelenin bir parçası haline geldi. Birçok kilise ve manastır İşçi Komisyonları toplantılarının yapıldığı mekanlar haline dönüştü.

İSPANYA'DA FAŞİST DİKTATÖRLÜKTEN BURJUVA PARLAMENTER SİSTEME GEÇİŞ

1977 yılı Şubat ayıyla Nisan ayı arasında, Franco diktatörlüğü döneminde yasaklanan partilerin büyük bir kısmı yasal faaliyete başladı.

Temmuz 1976'da ilan edilen affı, 1977 Mart ve Ekim ayında yapılan iki af daha izledi. Franco diktatörlüğünün tanıdığı tek "yasal" parti Movimiento ve Faşist rejimin denetimindeki sendikalar (Sindicatos Verticales) feshedildi.

Parlamentonun yeni oluşumu belirlemek için, 15 Haziran 1977 yılında yapılan genel seçimler Franco rejiminin kurumsal düzeyde aşılmasının somut ifadesi oldu.

İspanya halkı 1936'dan sonra ilk defa sandık başına gitti. Genel seçimlerin sonucunda kazanan toplumsal konsensus oldu. Oyların dağılımı şöyleydi;

İçinde PPDS'de dahil 10 sağ partiyle "bağımsızları" birarada getiren UCD (Merkez Demokrat Birlik) oyların yüzde 34.8'ini aldı. AP (Halk Birliği) adında diğer bir sağ blok yüzde 8.4 oy sahibi oldu.

PSOE (İspanya Sosyalist İşçi Partisi), yüzde 29.4, PCE (İs-

panya Komünist Partisi) ise yüzde 9.3 oy aldı. Alınan bu sonuçlar UCD'yi, Adolfo Suarez liderliğinde, yönetime getirirken ayrıca Franco yanlısı blok içinde çözülmeleri hızlandırdı. Adolfo Suarez, "Francosuz Francoculuğun" yürütülemeyeceğini düşünen siyasal evrimci kesimin sözcüsü oldu.

PSOE ve PCE, siyasal reform projesinin gerçekleşmesi koşulu ile UCD'yle uzlaştı. Ekim 1977'de imzalanan Moncloa Anlaşmaları PSOE ve PCE'nin UCD hükümetinin uygulayacağı ekonomik politikalara ve önlem paketlerine destek vermiş olduğunun göstergeleri oldu.

Aynı dönemde, Franco rejiminin temel dayanağı olan ordu içinde çözülmeler yaşandı.

İçine girilen geçiş süreci; egemenlik ilişkilerinde, devlet ve toplum yapılanmasında bir restorasyonu kapsamaktaydı. Oluşturulan konsensus, egemen güçler içinde ve siyasal temsilcilerinde çözülmeler, ayrışmalar, değişimler yaratırken, demokratik muhalefet cephesinde de etkisini gösterdi. Demokratik muhalefetin önemli bir bölümü kendi misyonunu ve tarihini reddeden bir tutum içine girdi.

Demokratik muhalefetin (içinde PSOE ve PCE'nin önemli etkisi vardı) belirleyici bir kesimi işbirlikçi bir tavırla monarşiyi ve Francocu geçmişi siyasal bir sorgudan geçirmeyerek, bir anlamda Franco diktatörlüğü dönemini meşrulaştırıcı siyasal tavırlar geliştirdi.

Yaşanan büyük siyasal altüst oluşa ve toplumun değişik kesimlerinde İşçi Komisyonları gibi alternatif örgütlenmeler ortaya çıkmasına rağmen, burjuva egemenlik ilişkilerinden net bir kopuş sağlayacak tarzda hareket edilmedi.

Zaten bu durum toplumsal konsensusun belirlenmiş sınırıydı. PCE, burjuva egemenlik ilişkilerinin restorasyonu konusunda üzerine düşen görevi büyük bir titizlikle yerine getirdi.

Aynı dönemde PCE'nin İşçi Komisyonları gibi toplumsal inisiyatif organlarını, sendikal bir yapıya dönüştürmesi boşuna değildi.

Faşist diktatörlükten, burjuva parlamenter bir düzene ge-

çişte PCE'nin siyasal duruşu, partinin hızla çözülüşü ve dağılışını beraberinde getirdi. PCE, 1977 seçimlerinden sonra, siyasal olarak Avrokomünist bir çizgiye kaydı.[41]

Franco döneminde anti-faşist mücadelenin önemli unsurlarından biri olan PCE, diktatörlüğün yıkılışından sonra kendi ideolojik-teorik ve politik-pratik hattı sonucunda, ciddi bir savruluş içine girdi.

PCE'nin "geleneksel" solun tüm zaafiyetlerini üzerinde taşıması ve yeni siyasal momente bu zaafiyetlerle girmesi, giderek rejimin restorasyon politikalarının parçası haline gelmesine yol açtı.

Geçiş sürecinin bütününde burjuvazinin politikalarına eklemlenen PCE, hızla kitle eylemleri ve sendikal hareket içinde etkinliğini yitirdi.

Burjuvazinin ideolojik hegemonyasını yaygınlaştırdığı bu süreç, işçi hareketinin zayıflamasına ve kırılmasına neden oldu.

Aslında yaşanan, paradoks gibi görünsede bir depolitizasyon süreciydi. Diğer bir tanımla; geçiş süreci bir yandan burjuvazinin hegemonyasını yaygınlaştırmasını sağlarken, öte yandan depolitizasyon süreci olarak işledi. Bu gelişmelerin yanı sıra geçiş döneminin ana partisi olan Suarez liderliğindeki UCD, ordu ve tekelci burjuvaziden aldığı desteği yitirerek siyasal etkinliğini kaybetti. UCD'yi etkisizleştiren bir di-

41. İspanya Komünist Partisi, 1968'de Çekoslovakya'nın Varşova Partı'na üye ülkeler tarafından işgal edilmesiyle Sovyet çizgisinden koptu. Kökleri 1960 başına dayanan bu kopuşta, İspanya'nın ABD'yle yaptığı üs anlaşmasıyla girdiği yeni sürecinin ve AET'yla ilişkilerin önemli etkileri olmuştur. Merkez Komite üyesi Fernando Claudin'in 1960'ların ortalarına doğru savunduğu yeni politik çizgi, 1970'lerin başında Santiago Carillo'nun genel sekreterliğindeki Komünist Partisi tarafından savunulan düşüncelerle örtüşmesine rağmen, Claudin'in"erken" düşünceleri tepkiyle karşılanmış, Claudin partiden ihraç edilmiştir. 1970 yılında, parti içindeki pro-sovyetik grup, Carillo çizgisinin partiye egemen olmasıyla partiden ayrılarak aynı adla (İspanya Komünist Partisi) başka bir oluşum içine girmiştir. Bu yapının etki gücü fazla olmamıştır. 1972 yılında yapılan İspanya Komünist Partisi VIII. Kongresi, Avrokomünist çizginin yerleşmesi açısından önem taşımıştır. 1975 Temmuz'unda İspanya Komünist Partisi'yle Enrico Berlinguer önderliğindeki İtalya Komünist Partisi ortak bir platform bildirisi hazırlamışlardır. Bu bildiriyle Avrokomünizm teorik öncülleri ortaya konulmuştur. Bildiriyi, İtalya Komünist Partisi ve George Marchais önderliğindeki Fransa Komünist Par-

ğer faktör ise sürecin özgün, iç çelişkileri oldu.

1980'li yıllara girerken PSOE işçi sınıfı içindeki geleneksel bağlarının sağladığı avantajlarla ve kitlelerin arayışlarına karşı geliştirdiği politik programla öne çıktı. PSOE'nin Franco diktatörlüğü sonrasında yaşadığı siyasal evriliş, partinin öne çıkışını kolaylaştırdı. PSOE, iç savaştan sonra, 1976 yılında gerçekleştirdiği ilk kongrede, kendisini "bir sınıf partisi, bir kitle partisi, Marxist bir parti" olarak tanımladı.

PSOE kitleler içinde imajını yükselten bu kongre sonrasında bazı radikal kararlar aldı. İspanya'nın 1978 yılında NATO'ya girmesini sert biçimde eleştiren PSOE, iktidara geldiğinde NATO'ya üyelik konusunu halkoylamasına sunacağını açıkladı.

Ekim 1982 yılında yapılan seçimlerde Felipe Gonzales başkanlığındaki PSOE, oyların yüzde 47'sini aldı. PCE'nin desteğine gerek duymadan tek başına hükümeti kurdu. Felipe Gonzales başbakanlığa getirildi. Böylece İspanya'da 14 yıl sürecek olan Gonzales dönemi başladı.

Felipe Gonzales döneminde İspanya ekonomisi, uluslara-

---

tisi'nin imzaladığı Roma bildirisi izlemiştir. Bu iki bildiri, bir kaç yıl sürecek olan Avrokomünist hareketin vücut bulmasını sağlayacak temelleri yaratmıştır. Avrokomünizm; İspanya, İtalya, Fransa Komünist Partileri arasında oluşturulan bir platformun adıdır. Bu platformun en belirleyici özellikleri şöyle sıralanabilir; Sovyetler Birliği'nin bir merkez olarak kabul edilmesinin reddedilmesi, ülkelerin özgül koşullarının önemi üzerinde durulması, partilerin ulusal kimliklerinin öneminin vurgulanması, ülke istikrarının önemli bir ögesi olduğunun kabul edilmesi ve burjuva demokratik değerlerin koşulsuz kabul edilmesi. Her ne kadar proletarya diktatörlüğü ve Leninizm parti tüzüklerinden çıkarılsa da, komünist geleneğin savunulması (en azından, örgüt içi işleyiş, söylem ve argüman olarak)... Avrokomünizmin doğuşunda tarihsel açıdan üç olay önem taşımıştır. 1956 Macaristan olayları, Avrokomünizmin doğum sancılarını açığa çıkaran olay olarak düşünülebilir. Her ne kadar İtalya ve İspanya Komünist Partileri 1956 Macaristan olaylarında Sovyetler Birliği'nin tavrını paylaşsalar da, bu gelişme Sovyetik çizgiden uzaklaşmada ilk adım olarak değerlendirilebilir. Özellikle 1968 Prag Baharı, Avrokomünist hareketi en çok etkileyen gelişmedir. Prag Baharı, hareketi oluşturan partilerin Sovyet çizgisinden bütünüyle uzaklaşmasını beraberinde getirmiştir. Şili deneyimi ise hareketin özgün teorik-pratik adımlarında etkili olmuştur. Berlinguer, "Tarihsel Uzlaşma" tezini, Şili'de Allende'nin devrilmesinden hemen sonra ileri sürmüştür. Carrilo'nun önderliğinde İspanya Komünist Partisi'nin 1977'de Moncloa Anlaşmasını imzalaması "Tarihsel Uzlaşma"nın İspanya'da uygulanmasından başka bir anlam taşımamaktadır.

rası sermayeye hızla entegre oldu. Bu yönde AT'ye girildi. Kurumsal olarak burjuva demokratik çerçevede önemli gelişmeler sağlandı. 1978'de oluşturulan anayasa ışığında, 1982 yılında İspanya Federatif bir yapıya büründü. Ispanya'da tarihsel köklere sahip ulusal sorunun "çözümü" yönünde gündeme getirilen özerklik politikaları, halkların daha rasyonel köleleştirilmesinden başka bir anlam taşımadı. PSOE adının başında işçi ve sosyalist kelimelerin bulunmasına rağmen tipik sosyal demokrat bir yapı olarak hareket edip, İspanya'da ulusal ve sınıfsal mücadelenin engellenmesi, mecra değiştirmesi, hiç değilse düzen sınırları içinde kontrol edilmesi yönünde politikalar geliştirdi. Bu amaçla Gonzales hükümetleri, Bask halkının ulusal mücadelesinin temsilcisi ve Bask ülkesinin tam bağımsızlığını savunan ETA'ya karşı kontr-gerilla yöntemlerine başvurdu. 1996 yılında başbakan Gonzales'in, ETA üyeleri ve sempatizanlarına yönelik bir ölüm makinesi gibi çalışan ve bir kontr-gerilla örgütü olan GAL'ın kurulmasına karar verdiği açıklandı. Başbakan Gonzales'in, GAL'ın yaptığı eylemlerden bilgi sahibi olduğu, bu oluşumu yönlendirdiği devletin en yetkili şahıslarının (İçişleri Bakanı gibi) ve GAL operasyonlarına katılan polis şeflerinin itiraflarından anlaşıldı.

Gonzales hükümetleri, Bask ülkesinde yoğun bir dezenformasyon kampanyaları yanında, reform ve şiddet politikalarını birlikte uyguladılar. ETA'nın halk desteğini yitirmesini amaçlayan bu politikalar sonuç vermedi. ETA, Bask halkı üzerindeki nüfuzunu daha da genişletti, etkinliğini artırdı.

İspanya'nın özellikle 1980'li yıllar içinde kapitalist-emperyalist sisteme hızlı entegrasyon süreci, işçi sınıfının nicel ve nitel düzeyde gelişimini de beraberinde getirdi.

Bu gelişmeye karşın, Franco dönemiyle net bir siyasal hesaplaşmanın yapılmaması, işçi sınıfı partisi olduğunu iddia eden PCE ve PSOE'nin, Franco sonrasında oluşturulan toplumsal uzlaşmada önemli görevler üstlenmesi, PSOE'nin iktidar olduğu dönemlerde emek karşıtı politikalar uygulaması, sınıfın toparlanmasına engel oldu. İşçi sınıfı ciddi bir bilinç

erozyonu ve toplumsal bellek kaybı içindeydi.

Gonzales hükümetleri, işçi sınıfının örgütsel gücünü parçalayarak ve varolan sendikal yapıları düzenin güdümüne sokmaya çalışarak, ekonomik-politikalarını hayata geçirdiler. PSOE etkisinde olan UGT, 1987 yılına kadar hükümet politikalarının destekleyicisi konumunda hareket etti.

Neo-liberal politikalar bütün şiddetiyle uygulandı. Bu yönde sistemli özelleştirmeler gerçekleştirildi. Esnek üretim modelleri yaygınlaştırılarak, yoğun bir sömürünün yanında, işçi sınıfının organik birliği dağıtılmak istendi. İşyeri kapatmaları ve toplu tensikatlarla işçiler, işsizliğe ve açlığa mahkum edildi.

İşsizlik oranının artması, halkın yaşam standartlarında önemli düşüşlerin yaşanması, çalışma koşullarının olağanüstü bozulması ve devletin sosyal harcamalarda yaptığı ciddi kesintiler, başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kesimlerin tepki ve arayışlarını hızlandırdı.

İşçi sınıfı en temel haklarını almak yönünde grevler, direnişler, protesto eylemleri gerçekleştirdi. İspanya'daki işçi eylemleri Avrupa ülkeleri içinde en yüksek orana ulaştı. 1985 yılına kadar örgütsel olarak dağınık ve güçsüz olan İspanya işçi sınıfı, bu yıldan sonra hızla toparlanma sürecine girdi.

Sendikalar giderek toplumsal muhalefetin sürükleyici gücü haline geldiler. UGT, Nicolas Redondo'nun başkanlığında, PSOE'den bağımsız bir çizgiye kaydı. 1977 yılında sendikal yapıya dönüştürülen CC.OO. - İşçi Komisyonları, işçi eylemleri içinde daha aktif yer aldılar. 14 Aralık 1988'de CC.OO.'ya ve UGT'ye bağlı en büyük sendikalara üye işçilerin aşağı yukarı yüzde yüzlük katılımıyla bir günlük genel greve gitmesi İspanyol işçi sınıfının özgüvenini arttırdı. 1990'lara kadar, işçi sınıfının mücadelesi yükseliş gösterdi.

İspanya'nın yaşadığı Avrupa merkezli ekonomik, siyasi, kültürel entegrasyon sürecinin sancıları ve bu sürecin yarattığı ekonomik kriz, emek cephesine yönelik yeni baskı yasalarını beraberinde getirdi.

Gonzales hükümeti, referanduma gitmeden onayladığı

Maastricht Anlaşmasıyla, uluslararası sermayenin kıta düzeyinde işçi sınıfına yönelik genel saldırısının bir parçası olarak, İspanyol işçi sınıfına karşı topyekün saldırı başlattı.

İşyeri kapatmaları ve işten çıkarmalar yoğunlaştı. İş yasalarında işverenler lehine önemli değişiklikler yapıldı. Esnek üretim modelleri yaygınlaştırıldı. İspanya da işsizlik oranı Avrupa Birliği ne üye ülkelerdeki oranın iki katına yükseldi.

Gonzales hükümeti uyguladığı neo-liberal politikalara, sendikalardan gelecek tepkiyi engellemek yönünde UGT içinde operasyonlara girişti. Bu operasyonlar sonucunda, 1987 sonrasında UGT'yi PSOE'den bağımsız bir çizgiye çeken Nicolas Redondo ve bazı yöneticiler tasfiye edildi.

Benzer bir gelişmede CC.OO. içinde yaşandı. PCE aracılığıyla sendikal örgütlülük iyice sağa savruldu. CC.OO.'nun yönetimine de sağ eğilimli unsurlar geldi.

1994 yılının ilk günlerinde Toledo'da işçi sendikaları, işverenler ve hükümet temsilcilerinden meydana gelen bir Sosyal Konsey oluşturdular. Konsey, sosyal güvenlik sisteminde belli reformların yapılması gibi, işçi sınıfının yaşamsal çıkarlarını etkileyen kararlar aldı. Toledo kararları diye anılan bu kararlar, Gonzales hükümetinin "rahatça" hareket etmesini sağladı.

Sendikal yapıların "ehlileştirilmesiyle" Gonzales hükümeti, işverenlere olağanüstü serbestlik kazandıran ve her türlü yükümlülükten kurtaran "istihdam reformlarına" girişti. Programın özü; sermayenin saldırıları karşısında işçi sınıfının bütünüyle savunmasız bırakılmasına dayanmaktaydı. Bu politika sonucunda İspanya'da işsizlerin oranı, resmi rakamlarda yüzde 15.4 gibi gösterilse de, gerçekte yüzde 25'lere yaklaştı. Günümüze kadar da bu oranda gözle görülür bir düşme yaşanmadı.

"1994'te yapılan istihdam reformlarından bu yana, sözleşmelerin yüzde 90'ı esnek çalışmaya dayanıyor ve bir milyondan fazla aile her hangi bir ücrete sahip değil."[42]

1990'ların başında geri çekilen işçi hareketi, sermayenin

42. Birlik ve Mücadele, sayı 4, 1998, s.40.

"istihdam reformu" adıyla gerçekleştirdiği topyekün saldırısına karşı yeniden yükseldi. 27 Ocak 1994'te gerçekleşen genel grev, İspanyol işçi sınıfının üzerindeki ataleti kırdı.

Genel grev işçi sınıfının mücadelesinde bir dizi farklı etki ve gelişmelere yol açtı. Başta, UGT ve CC.OO. yönetiminin uzlaşmacı çizgisini pratik olarak açığa çıkarıp, işçi sınıfının kendi özgücüne inancını geliştirdi ve genel grevin taşıyıcı gücünü oluşturan işyerindeki önder işçilerin, sendikal örgütlenmeler içinde ağırlıklarını arttırdı.

Bunun yanı sıra sendikal örgütlenmeler içinde ayrışma ve çatışmaları keskinleştirdi. Sendikal yapılar içinde devrimci muhalefet güç kazanma sürecine girdi.

Fransa'daki işçi direnişlerinin yarattığı atmosfer ve moral etki İspanyol işçi sınıfının mücadele gücünü yükseltti. 1995 Eylül ayında tersane işçilerinin işten atılmalara karşı gerçekleştirdikleri ve devlet güçleriyle sert çatışmaların yaşandığı direniş; özelleştirme, kemer sıkma politikalarına karşı gerçekleştirilen kitle gösterileri, İspanyol işçi sınıfı açısından önemli pratikler oldu.

Bu birikimler kendini, somut biçimde, 1996'da yapılan CC.OO.'nun VI. Kongresi nde gösterdi. Kongrede, devrimci muhalefet (ideolojik bazda kristalize bir yapı olmamasına rağmen) oldukça etkili bir güç olduğunu ortaya koydu.

Kongrede, devrimci muhalefet "delegelerin yüzde 37'sinin desteğini kazanmayı ve sendikanın konfederal yönetimine 7 üye seçtirmeyi başardı."[43]

1996 yılı İspanya'nın siyasal yaşamında belirli değişimlerin ortaya çıktığı yıl oldu. Genel seçimlerde PSOE'yi az bir farkla geçen PP-Halkçı Parti iktidara geldi. Yeni hükümet Halkçı Parti Genel Başkanı Jose Aznar tarafından kuruldu. Gerici Aznar Hükümeti, "sosyalist" hükümetten devraldığı neo-liberal politikaları kesintisiz sürdürdü.

Aznar hükümeti, ilk iş olarak, Maastricht kriterlerine hazırlanmak için sosyal harcamalarda 200 milyar pesata tasarruf yapılacağını, devlet memurlarının sayısının azaltılacağını açıkladı.

43. Birlik ve Mücadele, sayı 4, 1998, s.41.

Ekim 1996'da İspanya nın iki büyük sendikası olan CC.OO. ve UGT'nin yönetimi, Aznar hükümetiyle emeklilere yönelik sosyal yardımların sınırlanması doğrultusunda anlaşma imzaladılar.

CC.OO. ve UGT, Aznar hükümetinin ulaşım, sağlık ve eğitim alanındaki sosyal harcamaların kesilmesi programına da onay vererek, işçi sınıfının kazanılmış haklarının gaspına yönelik saldırının bir parçası oldular. Siyasal planda PSOE'nin yanında PCE'de "büyük konsensusun" parçası gibi hareket etmekteydi. PCE, Avrupa Birliği'nin belirleyici özü olarak değerlendirdiği para birliğine ulaşmak için işçi sınıfına fedakarlıkta bulunma çağrısı yaptı.

Bu gelişmeler karşısında, özellikle CC.OO. içindeki devrimci muhalefet, işçi sınıfının yeni umudu oldu. Özellikle Haziran 1996'da CC.OO. ve UGT tarafından gerçekleştirilen toplantı işçi sınıfının dikkatlerini CC.OO. içindeki devrimci muhalefete çekti. Kamu sektöründe uygulanan özelleştirme politikalarına karşı neler yapılabileceğinin tartışıldığı toplantıya, 2000 işçi ve sendikacı katıldı. İki sendika yönetimi tarafından da gerekli önem verilmeyen toplantı, işçi inisiyatifinin ortaya konulduğu platform işlevi gördü.

Toplantıda özelleştirmeye ve sosyal hakların gaspına karşı aktif mücadele kararı alındı. Bunun yanında CC.OO. içinde ki muhalefetin daha etkin ve koordineli faaliyet yürütmesi kararlaştırıldı. Alınan kararların hayata geçirilmesi için muhalif sendikacıların biraraya geldiği bir platform oluşturuldu.

Platform, özelleştirme uygulamalarının durdurulması, iş hakkının korunması, işçi sınıfının birleşik mücadelesinin yaratılması yönünde çalışmalar yürüttü.

1997 yılında İspanyol işçi sınıfı, Maastricht kriterlerine karşı kazanılmış ekonomik, demokratik ve sosyal haklarını savunma yönünde bir dizi eylem ve örgütlenmeler yarattı. Uluslararası sermayenin saldırısına karşı farklı ve yeni mücadele biçimleri gerçekleştirdi.

1995'lerden sonra Avrupa'yı saran işçi hareketleri, İspan-

ya'da da etkisini gösterdi. İspanyol işçi sınıfı, mücadelenin içinde yeni bir şekilleniş sürecine girdi. CC.OO. ve UGT yönetiminin sınıf uzlaşmacı tavırlarının yanında, işçi düşmanı politikalara angaje olmalarına karşı bağımsız sınıf hareketinin gelişmesi yönünde adımlar atıldı. Özellikle sağlık, haberleşme ve tersane işçileri bu mücadelenin ön saflarında yer aldı.

Bu dönemde, CC.OO. içindeki devrimci muhalefet, siyasal gündeme somut müdahaleleriyle güç kazandı.

TARİHSEL BİRİKİMLER GELECEĞE IŞIK TUTUYOR

İspanyol işçi sınıfı, 1936 iç savaş sürecinde ve Franco iktidarı döneminde yarattığı İşçi Komiteleri ve İşçi Komisyonları gibi örgütlenmelerle nasıl bir gelecek istediğini ortaya koymuştur. Özörgütlenme deneyimleri olan bu yapılar, sınıfın kolektif hafızasında silinmeyecek izler bırakmıştır.

İşçi Komiteleri ve İşçi Komisyonları gibi örgütlenmeler, İspanyol işçi sınıfının mücadeleci ve radikal geleneğinin somut dışavurumudur.

Devrimci ayağa kalkışlarla birlikte, acı yenilgileri de yaşayan İspanya işçi sınıfı, bu tarihsel birikimleriyle bugüne müdahele etmektedir.

Uluslararası sermayenin saldırılarına karşı kendini yeniden toparlama sürecine giren işçi sınıfı, bugün açısından her ne kadar sancılı bir dönem yaşasa da tarihindeki deneyimler ona izleyeceği yolu işaretlemektedir.

Bu yol, sınıfın bağımsız ve kolektif inisiyatifine dayanan mücadelenin yoludur.

Toplumsal hafıza, İşçi Komisyonları nın, CC.OO.'ların, aynı adı taşıyan klasik sendikal örgütlenmelere dönüştürülmesiyle belki kısa vadede yanılsamalara, aşınmalara uğrayabilir. Ama sınıf mücadelesinin çıplak gerçekliğinin ve zenginliğinin toplumsal hafızayı harekete geçiren temel nokta olduğu unutulmamalıdır.

BASK ÜLKESİNDE ULUSAL VE TOPLUMSAL MÜCADELE

Bask ülkesi - Euzkadi, tarihsel ve toplumsal açıdan, İspanya'nın siyasal gündeminde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur.

Bask ülkesi, 16. yüzyılda, İspanya ve Fransa arasında paylaşılıp, ikiye bölündü.

Bu paylaşma sonrasında İspanya'nın egemenliğindeki Bask eyaletleri, İspanya İmparatorluğu içinde özerkliğini koruyarak yer aldı.

Bask'ın jeo-coğrafik konumu ve bu konumun getirdiği avantajlar, Bask'ı, İspanya İmparatorluğu sınırları içinde ilk sermaye birikiminin sağlandığı bölge haline getirdi. Amerika kıtasının sömürgeleştirilmesiyle elde edilen değerlerin de, bölgenin gelişmesinde önemli katkıları oldu.

Sermaye birikim süreci, ülkenin kıyı bölgesindeki kesimlerde ticaretle uğraşan "maceracıları" burjuvalaştırırken, iç kesimlerde (Navarra ve Alava gibi bölgelerde) herhangi ciddi bir değişiklik yaratmadı. İç kesimlerde tarıma dayalı geleneksel ilişkiler devam etti.

Bask ülkesinin kırsal kesimiyle kentleri arasındaki ekonomik ve kültürel farklılaşma, zamanla kendini doğal olarak siyasal boyutta da gösterdi. Bu durum, imparatorluk merkezi olan Madrid'le yürütülecek ilişkilerin biçimi ve düzeyiyle ilgili sorunlara da zemin yarattı.

İspanya'da, Napoleon savaşları sonrasında başlayan ayaklanmalarla varolan sorunlar açık bir ayrışmaya ve kutuplaşmaya dönüştü. Ayaklanmalar yaşanırken, Bask ülkesi kırsal alanın merkezi olan Navarra'da ayrılıkçı ve bölgeci talepler öne çıkarılarak bu yönde mücadele edildi.

Ülkenin kıyı bölgesinde bulunan kentler ise, bu süreçte liberal ve merkeziyetçi bir tavır içine girerek, Madrid hükümetinin yanında yer aldı.

1876 yılında ayaklanmaların sona ermesi, Bask ülkesi için yeni bir dönemin habercisi oldu. 1876 yılına kadar ağırlıkta

içe kapalı bir ekonomik yapıya sahip olan Bask ülkesi, bu yıldan 1900'lerin başına kadar süren dönem arasında hızla dışa açıldı ve ciddi ekonomik gelişmeler sağladı. Sanayi, geniş iç pazarın olanaklarından yararlanarak gelişip güçlendi.

Aynı yıllarda, İngiliz sermayesinin İspanya'ya girmesi, kapitalist ilişkilerde gözle görülür değişimlerin yaşanmasını beraberinde getirdi. Bu süreç, aynı zamanda işçi sınıfının ortaya çıktığı ulusal ve sınıfsal mücadele içinde kendini gösterdiği dönemdi.

Ekonomik yapıda yaşanan bu değişim ve dönüşümler, siyasal alanda da yansımalarını buldu. 20. yüzyılın başında Kıta Avrupası'nda egemen olan liberal ve milliyetçi akımlar etkilerini Bask'ta da hissettirdi.

1895 yılında kurulan Partido Nacionalista Vasco-PNV Bask Milliyetçi Partisi bu etkilenmelerin bir ürünü olarak doğdu. Bask "bölgesine" otonomi kazandırmayı amaçlayan PNV, Sabino Arana tarafından kuruldu.

PNV, İspanya tarihinin en büyük toplumsal altüst oluşlarından biri olan iç savaşın başlamasına kadar, Bask'ın otonom bir statüye kavuşması için mücadele etti.

1936 yılında başlayan İspanya iç savaşı, Bask'ta kır-kent arasındaki geleneksel çatışmayı çıplak olarak yeniden su üzerine çıkardı.

Bask'ın kırsal kesimi iç savaşta Franco'ya destek verirken, PNV önderliğindeki kıyı şeridindeki kentler ise, Bask ülkesinin özerkliğini ilan eden Cumhuriyet Hükümeti'nin saflarında yerini aldı. 8 ay gibi kısa bir zaman Bask'ta, Bask Özerk Hükümeti faaliyet yürüttü.

1937 yılının Haziran ayında, Francocu karşı devrim güçlerinin, Bask ülkesini bütünüyle ele geçirmesiyle özerk hükümet yıkıldı ve hükümet üyeleri Paris'e kaçtı. Franco güçlerinin Bask'a girmesiyle 150 bine yakın Basklı, ülkelerini terkederek, başta Fransa olmak üzere Latin Amerika'daki değişik ülkelere göç etti.

Franco'nun Bask'ta denetim sağlamasıyla Bask dili yasaklandı. Bask milliyetçilerinin mülklerine el konuldu, geniş bir

tutuklama kampanyası başlatıldı, binlerce Basklı milliyetçi kurşuna dizilerek katledildi.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Paris'te sürgünde olan Basklı'lar bir yandan, Hitler faşizmine karşı Gernika Birlikleri adında şehir ve kır gerillası taktikleri uygulayan askeri oluşumlar yaratarak Fransız direniş hareketi içinde yer alırken, öte yandan illegal olarak yeniden kurulan PNV'nin önderliğinde Franco faşizmine karşı Bask ülkesinde direniş hareketi başlattılar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bask direniş hareketi, yeniden yapılanma içine girdi. Özellikle 1947 yılında Bilbao'da gerçekleşen genel grev, Bask işçi sınıfının faşizme karşı mücadelesinde önemli bir tarihsel dönemeç oldu. Genel grev, kısa sürede Bask ülkesine yayıldı. Ülkedeki işçilerin büyük bir çoğunluğu grevin içinde yer aldı.

Genel grev, Bask ülkesinde yarattığı etkiye rağmen, İspanya'nın diğer bölgelerindeki işçiler tarafından yeterince desteklenmedi.

Franco faşizmi, genel grevi çok sert bir şekilde bastırdı. Polis operasyonları sonucu grevci işçilerin birçoğu tutuklandı, işkenceden geçirildi ve işten atıldı.

1947 Bilbao grevi, iç savaştan sonra Franco faşizmine karşı kitlelerin ilk örgütlü ayağa kalkışı olması itibariyle önem taşıdı.

Bask ulusal kurtuluş mücadelesi tarihinde, bu yıllarda tutuklanan Basklı'ların, Bilbao'daki Larrinaga hapishanesine konulmasının ve bu hapishanede yürütülen çalışmaların özel bir yeri vardır. Hapishane, Basklı'lar için bir "üniversite" işlevi gördü. Hapishanede yürütülen mücadele, bu alanı Bask direniş hareketinin odaklarından biri haline getirdi.

1950'lerin başında, İspanya ekonomisi şiddetli bir kriz yaşamaktaydı. Franco rejiminin, krizi atlatmak için uyguladığı ekonomik politikalar toplumsal hoşnutsuzluğu arttırmıştı.

1951 yılında Barcelona'da başlayan grev, bir toplumsal patlama niteliği taşımaktaydı. Barcelona'da taşıma işçilerinin başlattığı grev, hızla İspanya'nın bütününe yayıldı. Bask kıyı

şeridindeki kentlerde, değişik sektörlerde çalışan 250 bin işçi de bu grev dalgası içinde yerini aldı.

Bask'ın kıyı şeridinde başlayan grevlere, ülkenin iç bölgelerindeki tarım işçileri ve köylüler de katıldı. Yaşanan sorunların ortaklığı ve Franco rejimine karşı duyulan tepkiler, Bask ülkesinin kırsal alanıyla kentleri arasında geleneksel olarak sürmüş siyasal yaklaşım farklılıklarını ortadan kaldırdı. Bask kırı ve kentleri toplumsal ve ulusal mücadelenin parçaları haline dönüştü.

1950'li yıllar öte yandan "Soğuk Savaş"ın uluslararası düzeyde kendini en sert hissettirdiği dönem oldu.

1951 yılında, ABD'nin Franco rejimiyle askeri üs anlaşması imzalaması ve anlaşma sonrasında ABD yardımının başlaması, İspanya ekonomisini rahatlattı.

Franco rejimi yaşadığı sarsıntıyı, uluslararası düzeyde savaş sonrası oluşan dengelerin yarattığı olanakları iyi kullanarak aştı.

PNV ve sürgündeki Bask hükümetinin (II. Dünya Savaşı sonrasında Paris'te kurulmuştu.) izlediği politika esas olarak; ABD, Fransa ve İngiltere'nin baskılarıyla Franco rejiminin yıkılıp demokratik bir rejimin kurulması yönündeydi.

Bu gelişmelerle, PNV ve Bask hükümetinin politikaları iflasa uğradı.

Fransa hükümeti, sürgündeki Bask hükümetinin çalışmalarını yasakladı, hükümet üyeleri sınırdışı edildi. 1954'te Fransa'dan yayın yapan Radio Euzkadi'nin yayınları, o dönemki İçişleri Bakanı Francois Mitterand'ın kararıyla kesildi.

Meksika'da sürgünde yaşayan cumhuriyetçilerin ve Basklı'ların, İspanya'da yürütülen mücadeleye destek olmak için oluşturdukları maddi yardım organizasyonları ve diğer faaliyetleri engellendi.

Bask ülkesinde ulusal ve sınıfsal baskı daha da arttırıldı.

Franco rejimi 1960'lara ulusal ve sınıfsal baskıyı yoğunlaştırarak girdi. Bu baskıların ABD yardımıyla birleşmesi "İspanya ekonomik mucizesinin" temeli oldu.

EUZKADİ TA ASKATASUNA-ETA'NIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Euzkadi ta Askatasuna-ETA Bask Ülkesi ve Özgürlük'ün kökleri, 1940'ların ikinci yarısına dayanmaktadır.

Bask dili ve kültürünün gelişmesi ve korunması için bir araya gelen üniversiteli öğrenciler, 1947 yılında Bask Öğrenci Birliği adında bir oluşum içine girdi. Bask Öğrenci Birliği, ağırlıkta yayın faaliyeti yürüterek, Bask ulusal kimliği üzerinde durdu.

1950 yılında Bask Öğrenci Birliği'nin liderleri tutuklandı. Bu lider kadronun bir kısmı daha sonra ETA'nın kuruluşunda yer aldı.

1952 yılında bir grup üniversiteli genç, PNV'nin ılımlı eylemlerini eleştiren Ekin (Eylem ya da Yapmak) adında bir dergi çıkardı.

"1952'de 6-7 kişilik bir grup genç siyasi gelişmeleri gözden geçirmek amacıyla Bilbao'da bir platform oluştururlar. Bunlar Bask'lı milliyetçi ailelerden gelmekteydiler. Tümü de Deusto Üniversitesi'nde öğrenci idiler. Bir kısmı daha önce EGI (Bask Gençliği) ve Bask Öğrenci Birliği içerisinde faaliyet göstermişlerdi... Bunlardan 4'ü sonradan ETA'nın lider kadrosuna girmiştir."[44]

Ekin Grubu, PNV'nin İspanya'da demokratik bir cumhuriyetin kurulması ve Bask'a otonomi hakkı tanınmasını içeren politik yaklaşımından farklı olarak, resmi dilin Bask dili olduğu, bağımsız Bask devletinin kurulmasını savunmaktaydı.

Ekin, faaliyetlerini PNV'nin desteğini alarak yürütmeye çalıştı. PNV ile eşgüdüm içinde hareket etmek istedi. Fakat PNV liderliği bu işbirliğinin oluşmasına engel oldu. Ekin, PNV liderliğinin bu tavrına rağmen, Bask ulusal mücadelesinin kahramanları olarak gördükleri bu kişilerle ilişkilerini sürdürdü. Ekin'in, özellikle PNV'nin, gençlik örgütleriyle ilişkileri gelişkin bir düzey kazandı.

---

44. Emin Gürses, Ayrılıkçı Terörün Anotomisi: IRA-ETA-PKK, Bağlam Yay., 1997, s.53.

EGI-Bask Gençliği, 1945 yılında PNV'nin gençlik örgütü olarak kurulmuş bir yapıydı ve faaliyetlerini illegal olarak yürütmekteydi.

1956 yılına girildiğinde EGI ve Ekin birleşme kararı aldı. Bu karara rağmen birleşme, 1959'da EGI'nin içinden PNV'yi eleştiren bir grubun ayrılmasıyla gerçekleşti.

31 Temmuz 1959'da Ekin ve PNV'den ayrılan EGI militanları Euzkadi ta Askatasuna-ETA'yı kurdu. Kuruluş tarihi özel olarak seçilmişti; 31 Temmuz PNV'nin 64. kuruluş yıldönümüydü.

ETA, ortaya çıkış sürecinde; PNV'nin kurucusu olan Sabino Arana'nın milliyetçiliğinden etkilendi. Fakat ETA, Bask ırkı kavramı yerine, Bask dili ve kültürünü koyarak, Bask kimliğini, Bask ülkesinin birliğini ve bağımsızlığını savundu.

PNV'nin hristiyan demokrat ideolojisine karşıt olarak, radikal bir laiklik anlayışı ve Bask milliyetçiliğine karşı işçi sınıfının savunulmasını öne çıkardı. ETA'yla Bask milliyetçiliği ilerici bir içerik kazandı. ETA görüşlerini merkez yayın organı işlevi gören, 1960'ta çıkarılmaya başlanan, Zutik (Ayaktayız) adlı dergi de açıklayarak kitlelere yaymaya çalıştı.

ETA, 1959 yılının son aylarında Bilbao, Vitoria ve Santanderde'de yaptığı bombalamalarla ilk silahlı eylemlerini başlattı.

Bu eylemi, 1961 yılında (iç savaşın 25. yılında), Franco rejiminin iç savaşı kazanma kutlamalarını yaptığı günde, San Sebastian'a giden ve içinde, iç savaşta Franco saflarında savaşmış emekli askerlerin bulunduğu treni raydan çıkarma eylemi izledi. Eylem başarısızlıkla sonuçlandı. Polis eylemden sonra kapsamlı bir operasyona girişti. Geniş bir tutuklama kampanyası başlattı. Gözaltına alınanlar yoğun işkenceden geçirildi. Basklı tutsaklar hapishanelere dolduruldu. Kitlesel baskı operasyonlarından kaçanlar Kuzey Bask ülkesine (Fransa'daki Bask Bölgesi) göç etmeye başladı.

1962 yılı Mayıs ayında ETA'nın ilk kongresi (ETA I) gerçekleşti. Kongre, Franco rejiminin baskılarının sürmesinden dolayı Fransa'da yapıldı.

Sürgünde ETA yürütme komitesi kuruldu. Aynı yıl Bizkaia ve Gipuzkoa'da başlayan grevin, ülkenin bütününe yayılarak genel greve dönüşmesi, Bask'ta toplumsal ve ulusal mücadelenin gelişmesine yol açtı.

1963 yılında, Fransa'da sürgün yaşayan Basklı entelektüel Federico Krutwig'in yazdığı, "Vasconca" adındaki kitap ETA'yı çok etkiledi. Krutwig'e göre Bask'ın kurtuluşu ancak devrimci savaşla sağlanabilirdi. Bunun için gerilla savaşı mücadelenin temel çizgisi olmalıydı. Aynı yıl içinde Bask'ın kuzey bölgelerinde Enbata (İmbat rüzgarı) adlı bir grup kuruldu. Enbata, Kuzey Bask ülkesinde, ulusal bilincin gelişmesi yönünde faaliyetler yürüttü. Ayrıca Güney Bask ülkesinde gerilla faaliyetlerine lojistik destek oluşturdu.

Mart 1963'te ETA, İkinci Kongresi ni (ETA II) gerçekleştirdi. Kongrede, Krutwig'in devrimci savaş üzerine tezleri kabul edildi.

ETA önderliği teşkilat içinde 'Liberados' adı verilen bir örgütlenmeye girerek profesyonel kadroların yaratılmasına hız verdi.

1963 yılı Eylül ayında başlayan polis operasyonları sonucunda, ETA'nın lider kadrosundan Federico Krutwig ve Jose Etxebarrieta tutuklandı. (Jose Etxebarrieta hareket içinde Mao ve Fanon'un düşüncelerinden etkilenen bir lider olarak dikkat çekmeyteydi.) Bu operasyonlardan kurtulan liderlerden bir kısmı Fransa'ya kaçtı.

Nisan-Mayıs 1964'te ETA Üçüncü Kongresi'ni (ETA III) gerçekleştirdi. Kongrede Bask özgürlük savaşının ilke ve metodolojisi onaylandı. Kongrede, ETA, kendini anti-kapitalist ve anti emperyalist bir hareket olarak tanımladı. ETA, anti-kapitalist ve anti-emperyalist mücadele temelinde birleşik Bask ülkesinin yaratılması için silahlı mücadeleye başlama kararı verdi.

1965 yazında ETA Dördüncü Kongresi (ETA IV) toplandı. ETA IV'te Bask ülkesinde ulusal mücadeleyle sınıfsal mücadelenin birliğinin yaratılması doğrultusunda kararlar alındı. "Yurtsever direniş" gibi kavramlar terkedilerek, ulusal müca-

deleyle sınıfsal mücadelenin birliğini vurgulayan ifadeler geliştirildi.

Terminoloji olarak Marksist argümanlar kullanıldı. Kongrede, silahlı mücadelenin gerekliliği vurgulanarak, bu mücadeleyle bir yandan rejimin açık niteliğinin ortaya çıkacağı, öte yandan Bask halkının özgüveninin geliştirileceği belirtildi. Bask ülkesinde, silahlı mücadeleyle devrimin nesnel koşullarının yaratılabileceği üzerinde duruldu.

ETA, bu pespektifle, örgütsel bir yapı değişikliği içine girerek, profesyonel kadrolardan oluşan askeri hücreler kurdu. Üyelerine gerilla eğitimi vermeye başladı. Ayrıca izlenecek taktik yöntemlerinin ve stratejilerinin belirlendiği, askeri faaliyetlerin karara bağlandığı ve koordine edildiği siyasi komite oluşturuldu.

Gerilla faaliyetlerine başlanarak, Bask kırsal alanına 30 kişilik kır gerillası grubu yerleştirildi. Aynı dönemde şehir gerillası eylemleri yapıldı. Fakat ETA içinde, kuruluşundan bu yana varolan ve giderek derinleşen görüş ayrılıklarından dolayı, bu strateji tam anlamıyla hayata geçirilemedi.

Beşinci Kongre ye böyle girildi. ETA, Aralık 1966 ve Mart 1967'de yaptığı iki oturumla Beşinci Kongre'sini (ETA V) gerçekleştirdi.

ETA, Bask ülkesinin özgürlük mücadelesinde izlenecek yol ve yöntemler konusunda kuruluşundan itibaren bir ideolojik birlik içinde olmadı. Bask'ın geleceği konusunda farklı görüşleri içinde taşıdı. Bask ülkesinin özgürlük mücadelesinin gerekliliği farklı eğilimleri birarada tutarken, yürütülen mücadelenin kendisi zamanla eğilimleri kopma noktasına getirdi. Temelde üç düzeyde kendini gösteren bu eğilimler şöyleydi:

Bask sorununu, Bask dilinden hareketle tanımlayan, PNV'yle düşünsel yakınlıkları bulunan "Kültüralistler", ETA'nın en eski eğilimiydi. "Troçkist eğilim" diye tanımlanan kesim ise, Troçki'nin düşüncelerini ve temel tezlerini savunmaktaydı. "Troçkist eğilim" İspanyol işçi sınıfını Bask işçi sınıfının doğal müttefiki olarak değerlendirerek, Bask işçi sını-

fının yalnızca İspanyol egemen sınıfları tarafından değil, Ispanya'nın ekonomik, siyasi ve askeri olarak bağımlı olduğu ABD ve İngiliz emperyalizmi ve Bask burjuvazi tarafından sömürüldüklerini ileri sürmekteydi. Bask sorununun ancak İspanyol ve Basklı işçilerin ortak mücadelesinin ürünü olarak gerçekleşecek sosyalist bir devrimle çözümlenebileceğini savunuyorlardı.

Diğer bir eğilim ise, Cezayir ve Vietnam Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nden etkilenen, Mao'nun ve Fanon'un düşünceleri ve görüşlerinden esinlenen gruptu. Bu grup, Bask ülkesini, İspanya'nın bir iç sömürgesi olarak değerlendirerek, Bask'ın ekonomik, siyasal ve kültürel olarak sömürüldüğünü ileri sürüyordu. Bu grup, Bask ülkesinin kurtuluşunun ancak devrimci bir savaş sonucunda gerçekleşebileceğini savunuyordu.

ETA Beşinci Kongresi'nin ilk oturumu, bu görüş ayrılıklarının çıplak olarak sergilendiği ve ETA'dan kopmaların yaşandığı toplantı oldu. "İşçici grup ya da Troçkist eğilim", toplantıda, "kültüralist"ler tarafından ulusal mücadeleyi "satmak"la suçlandı. "Devrimci Savaşı" savunan grup ise işçici grubun devrimci bir perspektif yerine, reformcu bir çizgi izlediklerini, Bask ulusal sorununa doktriner ve "sosyal şovence" yaklaştıklarını, ETA'nın özgünlüğünü kavramadıklarını ileri sürdü. Toplantı sonrasında "Troçkist eğilim" siyasi komiteden tasfiye edildi.[45]

ETA'nın Beşinci Kongresi'nin ikinci oturumu "kültüralistlerle", "devrimci savaşı" savunan gruplar arasında ki tartışmalarla geçti. Oturumda "kültüralistler", Bask dilinin önemi üzerine özel vurgu yaparak, ETA'nın faaliyetlerini ve niteliğini bu çerçeve içinde ele aldı.

"Devrimci savaşı" savunan grup ise ulusal ve sosyal mücadelenin ve örgütlülüğün birliği üzerinde durdu. Basklı işçilerin ulusal özgürlük mücadelesinde önemli bir özne olduğunu savundu. Kongreye "devrimci savaş" düşüncesini savu-

45. Bu grup ayrıldıktan sonra ETA - Berri (Yeni-ETA)'yı kurdu. 1969'da adını 'Komünistler', olarak değiştirdi. 1970 yılında ise İspanyol Troçkist örgütü olan, İspanyol Komünist Hareketi adlı yapı içinde yer aldı.

nan eğilim hakim oldu. Kongrede, ETA'nın kültürel, politik, sınıfsal ve askeri olmak üzere dört cephe oluşturmasına karar verildi.

Beşinci Kongre nin ikinci oturumundan hemen sonra "kültüralist" grup ETA'dan ayrıldığını ve silahlı mücadeleyi ilkesel olarak reddettiğini açıkladı.

Bu grup çalışmalarını milliyetçilikle kaynaşmış sosyal demokrat bir çizgide yürüttü.

ETA, devrimci savaş stratejisi doğrultusunda harekete geçti. 1968 yılında Bask ülkesi ulusal günü olan, Aberri Egura'yı kutlamak için ETA tarafından düzenlenen gösterilere, polis silahla müdahale etti. Polisin ateşi sonucu bir kişi öldü. Gösteriler, polisle sokak çatışmasına dönüştü.

1968 yılının Haziran ayında, ETA V'in lideri Jose Etxebarrieta, polis kontrolüne rastladı. Polisle çatışmaya girerek bir polisi öldürdü. Daha sonra yakalanan Etxebarrieta polis tarafından yargısız infaz edildi. Etxebarrieta'nın öldürülmesi, yasaklanmasına rağmen geniş kitle gösterileriyle protesto edildi.

ETA bu katliama, işkenceci siyasi polis şefi Meliton Manzaras'ı cezalandırarak yanıt verdi. Polis şefinin öldürülmesi üzerine bütün Bask ülkesinde, olağanüstü hal ilan edildi. Polis operasyonları sonucu yüzlerce "şüpheli" tutuklandı. 6 ay süren operasyonlar sonucunda, 1969'da ETA'nın bütün önder kadrosu yakalandı. ETA bu operasyonlarda örgütsel olarak ağır darbeler aldı.

1967-1969 yılları arasında ETA'nın ağır darbeler almasına rağmen, Bask ülkesinde ulusal ve toplumsal mücadele yükseldi. 1970 yılında, ETA'nın yeni önderliği, Altıncı Kongre nin (ETA VI) yapılması kararını aldı.

ETA VI ulusal soruna nazaran, 1967 ve 1968 yılındaki kitleselliğin ve sendikal yapılarla kurulan ilişkilerinde birikimiyle sınıfsal sorunlara öncelik vermeye karar verdi. Bu yönde, Bask devrimine önderlik edecek bir işçi partisi kurulmasının gerekliliği vurgulandı.

ETA VI'da çıkan bu kararlar, ETA V ilkelerini savunan ke-

sim tarafından tepkiyle karşılandı. ETA VI ve Marksist tezciler (kızıl hücreler)'le, Emılıo Lopes Adon, Krutwig, Madariaga liderliğindeki ETA-V ve Juan Jose Extabe liderliğindeki askeri cephe arasında ciddi ideolojik ayrılıklar vardı. Daha sonra, ETA V'nin, askeri cepheyle ittifak yapmasıyla Kızıl hücreler ETA'dan ayrıldı. Bu grup İspanyol Troçkist örgütle birleşti.

1970 yılının Aralık ayında, 16 ETA militanı, Burgos'ta yasadışı örgüt üyeliği ve polis şefi Manzaras'ı öldürmek suçlamalarıyla yargılanarak, 6 idam ve 700 yılın üzerinde ceza aldılar.

İspanya'nın yakın tarihindeki bu dava, Franco faşizmine karşı mücadelede bir dönüm noktası oldu. İspanya'da antifaşist güçler harekete geçti. Geniş protesto gösterileri yapıldı. İşçi sınıfı genel grevlerle kararı protesto ederek, idamların engellenmesini istedi. Uluslararası kamuoyu harekete geçirilerek Franco rejimi iyice yalnızlaştırıldı. ETA'nın mücadelesi hem İspanya bütününde hem de uluslararası düzeyde ciddi bir meşruiyet kazandı.

Franco rejimi içte, ve dışta yaşadığı bu baskılar sonucu geri adım atmak zorunda kaldı. İdam cezaları, müebbet hapis cezasına çevrildi ve diğer cezalarda da indirim yapıldı.

Kitle hareketindeki bu yükseliş ve faşizme karşı direniş, Bask ülkesinde ulusal güçlerin birliği yönünde somut adımların atılmasını sağladı. 1971 yılı, ulusal güçlerin birliği doğrultusunda çabaların hızlandığı bir yıl oldu.

Ocak ayından, Mayıs ayına kadar geçen zaman diliminde, içinde ETA V, ETA VI, Enbata, Branka (ETA'nm dilbilim grubu), Anai Artea (Kuzey Bask bölgesinde Basklı mültecilere yardım eden bir kuruluş.) ve EGI'nın bulunduğu örgütsel yapılar, Bask Ulusal Cephesi'nin yaratılması için bir dizi toplantı yaptı. Kuzey Bask bölgesinde düzenlenen toplantılardan olumlu bir sonuç çıkmadı. ETA V'le anlaşmazlığa düşen ETA VI toplantıyı terk etti. EGI'de belirli gerekçeler ileri sürerek ayrıldı.

ETA V, ETA VI'yı "pasifizm ve İspanyolculuk"la eleştire-

rek yaşanan konjonktüründe etkisiyle özellikle Bask ülkesinin kurtuluşu için silahlı mücadele üzerindeki vurgusunu artırdı.

Sürecin hızlı gelişmesine rağmen, ETA V, kendi içinde kristalize bir yapı değildi. ETA V'nin temel örgütsel ayaklarını oluşturan üç cephe örgütlenmesi (işçi, asker ve kültür cephesi) bulunmaktaydı.

ETA VI ayrılığıyla silahlı mücadeleye aşırı vurgu yapılması, özellikle işçi cephesi içindeki kadrolarca tasvip görmedi. Silahlı mücadeleye yaklaşım ve politik öncelikler konusundaki tartışmalar 1974 yılına kadar sürdü.

1973 yılı, ETA tarihi için önemli bir yıl oldu. ETA, İspanya Başbakanı Amiral Carrero Blanco'yu arabasına yerleştirilen bombayla öldürdü. Franco'nun sağ kolu olan, Başbakan Blanco'nun ölümü, İspanya'da faşizmin çöküşünü hızlandırdı. Zaten İspanya genelinde, 1970'lerle birlikte işçi hareketinin yükselişi rejimi sarsmaktaydı. Blanco'yu cezalandırma eylemi ETA'ya ciddi prestij kazandırdı ve ETA'nın askeri cephesinin diğer cepheler üzerindeki hegemonyasını pekiştirdi.

ETA, eylemini yayınladığı bildiride şöyle üstlendi:

"ETA tarafından gerçekleştirilen bu operasyon, Luis Carrero Blanco'nun şahsiyetinde İspanyol oligarşisinin tüm güç odaklarını hedef almıştır. Bu eylem ETA'dan 9 yoldaşımızın ve bağımsızlık için her türlü baskıya karşı savaşmış ve savaşmakta olan tüm diğer yoldaşların katledilmesi nedeniyle işçi sınıfının ve tüm BASK halkının gerçek, devrimci yanıtı olarak yorumlanmalıdır.

Bu yüzden, İspanya başbakanına karşı düzenlenen ve başarıya ulaşan bu eylem, ulusal baskıya karşı ve Bask sosyalizmi için olduğu gibi İspanya'daki tüm sömürülen ve baskıya uğrayanlar için bir adım anlamı taşımaktadır."[46]

1974 yılı ETA'yla devlet güçleri arasında önemli çatışmalara sahne oldu. Siyasal gerginliğin arttığı bu dönemde, ETA kendi içinde iki ayrılık yaşadı.

---

46. "ETA'nın I. Bildirisi", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, Belgeler Bölümü, İletişim Yay., 1988, s.369.

İlk ayrılık, 1974 yılının başında işçi cephesinin ETA'dan kopmasıyla yaşandı. 1972 yılında başlayan iç tartışmalar 1974'e gelindiğinde bölünmeye giden yolu araladı.

İşçi cephesi, ETA'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra LAIA-Devrimci Yurtsever İşçi Partisi adında bir yapı kurdu. İkinci ayrılık, 1974 Ekim'inde yaşandı. ETA, ETA (p-m) (politiko-militar) ve ETA (m) (milis) adıyla ikiye bölündü. ETA (pm), ETA'nın biri öncü ve politik, diğeri ise askeri bir kanat olmak üzere iki kanada ayrılmasını savunuyordu. ETA (m) 'Askeri Kanat' ise öncü ve askeri tek bir örgütten yanaydı.

ETA (pm), 1975 tarihinde VI. Kongre'nin devamı niteliğinde bir toplantı gerçekleştirdi. Bu toplantıyı, ETA geleneğine sahip çıktığını gösteren bir simge olarak 1976 yılında VII. Kongre ve 1982'deki VIII. Kongre izledi. Bu Kongre'de ETA (pm) kendini feshederek, yasal bir parti olarak faaliyetlerini sürdürme kararı verdi.

Bu karar doğrultusunda EIA-Bask Devrimi Partisi kuruldu. Parti daha sonra EE-Euzkadiko Ezkerra ile birleşti. Yeni oluşum kısa bir zaman sonra İspanya Sosyalist İşçi Partisi'yle bütünleşti. ETA (pm)'in bu siyasal evriliş süreci içinde, bazı üyeleri, ETA (pm)'den ayrılarak ETA (m) katıldı.

Bugünkü ETA, ETA (m)'nin mirascısıdır.

FRANCO DÖNEMİNİN SONU

1970'lerde Bask ülkesi, İspanya'nın, özellikle 1950'lerden sonra, uluslararası sermayeyle girdiği entegrasyon sonucu, bir sanayi ve ticaret merkezi olarak öne çıktı.

Bu yıldan sonra Bask ülkesine büyük bir işgücü göçü yaşandı. Ağırlıkla İspanyol kökenli olan bu göçmen işçilerin sayısı, 1975'e girildiğinde, Bask ülkesindeki toplam işçi sayısının yarısına ulaştı. Bu kesim, ETA'nın her zaman ilgi alanında oldu ve ETA bu kesime yönelik özel politikalar geliştirdi.

ETA, bu işçileri Bask ülkesindeki ulusal ve toplumsal mücadalenin bir parçası olarak değerlendirdi. Bunun somut yan-

sımaları, Bask ülkesinde yaşanan bir çok grev ve genel grev de görüldü.

1975 yılında İspanya, işçi sınıfının zengin eylemlilikleriyle ve ETA'nın bir dizi askeri operasyonuyla sarsıldı. Eylül ayında, polis öldürmekten yargılanan iki ETA üyesi ve üç FRAP üyesi militanın idam edilmesi, İspanya'da siyasal gerginliği olağanüstü arttırdı. İdamlar, ulusal ve uluslararası kamuoyu tarafından protesto edilerek lanetlendi.

Halk hareketinin giderek yükseldiği bu koşullarda, Franco'nun ölümü, İspanya'da bir dönemin kapanması anlamına geldi.

ETA, 1975'ten sonra İspanya'nın içine girdiği yeni döneme uygun mücadele ve örgütlenme tarzı geliştirmeye çalıştı.

1975 Eylül'ünde içinde ETA (pm), ETA (m), Halkın Devrimci Sosyalist Partisi, Yurtsever Devrimci İşçi Partisi ve bazı sendika ve kadın örgütlerinin yer aldığı KAS Alternatifi-Sosyalist Koordinasyon Konseyi kuruldu.

KAS Alternatifi, Bask halkının ulusal kurtuluş mücadelesinin farklı boyutlarını koordine ederek, Basklı'ların kendi kaderini tayin etmesi hakkına kavuşmasını amaçlamaktaydı. KAS Alternatifi, 1976'dan sonra yeni kurulan hükümetten, Bask halkının kendi kaderini tayin etmesi hakkının verilmesini istedi. ETA, ayrıca İspanyol nüfusun çoğunlukta bulunduğu Navarra bölgesinin, tarihsel olarak Basklı'lara ait olduğunu ve burada yapılacak bir referanduma izin vermeyeceklerini açıkladı.

İspanya'nın Franco'nun ölümünden sonra içini girdiği geçiş süreciyle devlet/toplum ilişkilerinde yaşanan değişim, hukuksal ifadesini 1978 Anayasası'yla buldu. Anayasa, bölgesel hükümetlerin kurulmasına izin vermekteydi. 1978 Anayasası, İspanya'nın çoğulcu parlamenter bir sisteme dayalı Krallık ile yönetileceğini açıkladı ve İspanya'yı içinde Katalonya ve Bask'ın bulunduğu 21 özerk bölgeye ayırdı.

1978 Anayasası nın, ülkeyi federatif bir sisteme çevirmesiyle, eyaletlerde özerklik için referandum yapılması kararı alındı.

1978 yılında KAS Alternatifi, 1976'da hükümete sunduğu 8 maddelik talepler listesini, 5 maddeye indirerek hükümete yeniden sundu. KAS Alternatifi'nin talepleri kısaca şöyleydi: Siyasal tutuklulara genel af çıkarılması ve demokratik özgürlüklerin tam olarak verilmesi, Bask halkının ekonomik düzeyinin iyileştirilmesi, Bask ülkesinin İspanyol güvenlik güçlerinden arındırılması, Bask halkının kendi geleceğine kendinin karar vermesi.

1979 yılı 25 Ekim'inde yapılan referandumla, Bask ve Katalonya'ya verilen özerk statü kabul edildi. Bu özerk statüyle, Bask ülkesinde özerk Euzkadi Parlementosu ve hükümeti kuruldu. Sağlık, eğitim, güvenlik (Ertzaintza-Polis örgütü) ve verginin toplanması hükümetin kontrolüne bırakıldı.

ETA, siyasal ve toplumsal düzeydeki bu gelişmelere karşı, 1978 yılında yasal cephe partisi niteliğinde bir oluşuma giderek sürece müdahale etti.

Bu müdahalenin sonucu, Herri Battasuna-Halk Birliği doğdu.

ETA ve Herri Battasuna, Bask ülkesine özerklik statüsü verilmesini, sömürgecilik politikalarının revizyondan geçirilmesi ve Bask halkının gizli köleleştirilmesi olarak değerlendirip, Bask'ın tam bağımsızlığını savunduklarını açıkladı. Farklı mücadele ve örgütlenme tarzlarına sahip olmalarına rağmen, Bask halkının ulusal ve toplumsal mücadelesinin kombinasyonun ifadesi olan her iki örgüt, Bask ülkesinin özgürleşmesi doğrultusunda mücadelelerini derinleştirdiler.

Bask ülkesinde, 1980 yılında yapılan yerel seçimlerden Herri Battasuna üçüncü parti olarak çıktı. Seçimler sonucunda özerklik yanlısı PNV birinci parti çıkarken, bir diğer özerklik yanlısı Sosyalist Parti (Bask bölgesi) ikinci parti oldu.

Yoğun aleyhte kampanyaya rağmen, tam bağımsızlık taraftarı Herri Battasuna'nın aldığı oy başarılı bir sonuçtu ve ETA'nın Bask halkı üzerindeki etkisinin somut bir yansımasıydı.

Diğer yandan, İspanya'nın federatif bir sisteme geçişi, siyasal bazı sancıları da beraberinde getirdi. Başta ordunun bir

kesimi olmak üzere, bazı egemen klikler, reaksiyonel tavır içine girdiler. 1979 Ekim'inde bir darbe girişimi oldu. Bu girişimi 1981 Şubat'ında Albay Tejero liderliğinde bir grup askerin Costes (İspanyol Parlementosu)'i basması izledi. İki girişimde başarısızlıkla sonuçlandı. Böylece sistemin restorasyon sürecindeki, bu iki örnekte dışa vuran direnme noktaları etkisizleştirildi.[47]

1980 yılında, Bask ülkesinde siyasal tansiyon giderek yükseldi. ETA'nın askeri operasyonları arttı. ETA'nın politik ve askeri alanda artan mücadelesini engellemek yönünde devletin denetiminde İspanyol para-militer ve faşist gruplar çeşitli provokasyonlara başladı. Özerklik politikasına da karşı olan bu gruplar içinde, neo-faşist İspanyol Silahlı Grupları adlı örgüt öne çıktı. Bu örgüt, özellikle Bilbao kentinde, birçok ETA üyesine ve sempatizanına karşı silahlı saldırılar düzenledi.

1981 yılında Albay Tejero'nun darbe girişimi İspanya'da siyasal gerginlikleri arttırdı. Bu gerginlik bir boyutuyla Bask ülkesine de yansıdı. ETA ve Herri Battasuna üyelerine yönelik faşist saldırılar devam etti.

1982 yılında yaptığı suikastlerle tanınan ETA (pm) ateşkes ilan etti. Daha sonra yapı içinde ateşkesin bozulup bozulmaması konusunda tartışmalar başladı. ETA (pm) içinde küçük bir azınlık ateşkesin sürekli olmasında ısrar etti. Çoğunluk ise savaşın sürdürülmesinden yana tavır koydu. ETA (pm) ikiye bölündü. Ateşkesin sürmesinden yana olan grup (ETA (pm)'nın bazı yönetici kadrosu da içinde bulunmaktaydı) hareketi fesh etti. Bu grup yasal bir parti kurarak, siyasal çalışmalarını devam ettirdi. Daha sonra Sosyalist İşçi Partisi ne eklemlendi. ETA (pm)'nın çoğunluk grubunun bir kısmı ETA (m) içinde yer aldı. Diğer kısmı, 1984'e kadar ETA (pm)'nın geleneksel siyasal çizgisiyle mücadelesini sürdürdü. ETA (pm)'nın devamcısı bu grup, 1983'te Yüzbaşı Barrios'u kaçırıp, öldürmelerinden sonra başlatılan operasyonlar sonucunda dağıldı.

47. Tejero'nun darbe girişiminin gelişimi ve sonuçlanması konusunda orjinal bir değerlendirme için bkz., John Corbin, "İspanya'da Ayaklanmalar: Casas Viejas 1933 ve Madrid 1981", Antropolojik Açıdan Şiddet, Ayrıntı Yay., 1989, s.42-68.

Sosyalist İşçi Partisi yle bütünleşen ETA (pm) kökenli eski "ETA'lılar" bu yıllardan sonra (ETA ve eylemleri hakkında) burjuva restorasyon politikalarının sözcüleri gibi hareket etmeye başladılar.

ETA'nın özgürlük mücadelesinin askeri ve politik alanda güçlenerek sürmesine, Bask halkı tarafından bu mücadelenin desteklenmesine karşı, Gonzales başkanlığındaki İspanya hükümeti, özel savaş taktikleri geliştirdi. Bu taktikler, İspanya devleti tarafından ZEN-Kuzey Özel Bölgesi planı adında hazırlanarak yürürlüğe kondu. Bu plan doğrultusunda, 1983 yılında GAL-Anti Terörist Kurtuluş Grubu adında kontr-gerilla oluşumuna gidildi. Paralı askerlerden, subaylardan ve polislerden meydana gelen GAL, ETA'nın halk desteğini yok etmek için harekete geçti.

GAL, 1983-1985 yılları arasında ETA üyelerine ve sempatizanlarına karşı gerçekleştirdiği şiddet ve terör eylemleriyle (faili meçhul cinayetler, kaybetme ve işkencelerle) adını duyurdu.

Bask ülkesindeki GAL'in faaliyetlerinden öncede kontrgerilla yöntemleri uygulanmaktaydı. Bu yöntemlerden biri, sivil faşist grupların gizli servis CESID'in denetiminde silahlandırılarak, ortamın terörize edilip kitlelerin pasifize edilmesiydi. Örneğin eski Nazi Otto Skarzeny'in kontrolünde ki Palledin Grubu adındaki para-militer yapı, 1970'li yıllarda bir çok ETA'lının öldürülmesinde ve kaybedilmesinde rol oynadı.

İspanyol Bask Taburu adındaki grupta, benzer faaliyetlerde bulundu. Ayrıca Guardia Civil'de, Bask ülkesinde özgürlük mücadelesinin engellenmesi yönünde hareket ve operasyonlara girişti.

GAL'in İspanyol gizli servisi CESID içinde birim olarak organize edilişi, bir anlamda bu yapıların faaliyetlerinin daha rafine uygulanması ve psikolojik savaşı esas alan yöntemlerin derinleştirilmesiydi.

Fransa ve İspanya'nın ortak özel savaş programı doğrultusunda GAL, faaliyetlerini yalnızca Güney Bask'ta değil Ku-

zey Bask ülkesinde de gösterdi. Bunun yanında Fransa'nın Cezayir savaşında, Cezayirli'lerin ulusal kurtuluş mücadelesini engellemek için oluşturduğu, Cezayir devriminden sonra da bir kaç yıl Fransa'da demokratik muhalefete karşı da operasyonlar düzenleyen, Fransız Gizli Ordusu adındaki özel timlerin bazı eski elemanları, ETA üyelerine karşı yapılan suikastlerde kullanıldı.

1984 yılından sonra "sosyalist" Gonzales hükümetiyle "sosyalist" Mitterand yönetimi, ETA faaliyetlerine karşı özel savaş taktiklerini yoğunlaştırdı. Bu yönde Kuzey Bask'ta, ETA'nın koordinasyon merkezi kapatıldı. ETA üyeleri Fransa'nın dışında üçüncü ülkelere yollandı. 1990 yılından sonra Fransız hükümetiyle, İspanyol hükümetinin işbirliği sonucu, Fransa'da birçok ETA üyesi tutuklandı. 1992-1993 yıllarında tutuklanan ETA üyelerinin sayısı 500'ü geçti. 1983-1987 arasında yüzlerce kişi işkenceden geçirilirken, 28 ETA üyesi GAL tarafından öldürüldü.

ETA, İspanyol devletin kontr-gerilla yöntemlerine karşı taktikler geliştirerek, örgütsel varlığını korudu ve Bask halkı içinde kök saldı. ETA'nın çalışma tarzlarından en ilginci, gelişmiş bir illegalite kültürünün ifadesi olan "Uyuyan Gerillalar" sistemidir. Polis ve gizli servis sızmalarına ve operasyonlarına karşı geliştirilen bu yöntem kısaca şöyleydi:

ETA'lı "erkek ve kadınlar görünürde normal yaşam sürüyorlar, düzenli işleri var, fakat aynı zamanda özel eylemler için eğitiliyorlar. Komandolar (Gerillalar) çoğu zaman birbirini tanımıyor ve talimatlarını bilinmeyen bir kaynaktan şifreyle alıyorlar. Eylem gerçekleştikten sonra komandolar hemen günlük yaşamlarına geri dönüyor."[48]

ETA çeşitli cezalandırma eylemleri ve sansasyonel kaçırma eylemleriyle siyasal ağırlığını hissettirdi. Herri Battasuna'nın Bask ülkesinin bağımsızlığı yönündeki militan legal mücadelesi, halkın içinde giderek kök salmasını beraberinde getirdi. Herri Battasuna, Bask ülkesinde yapılan seçimlerde her zaman ağırlıklı bir güç oldu.

48. Eileen Mac Donald, Önce Kadınları Vurun, E Yay., 1994, s.28.

ETA eylemlerini her zaman seçici gerçekleştirdi. ETA, işbirlikçilere, polis ve sivil muhafızlara yönelik cezalandırma eylemleri yanında, Bask ülkesinde ekolojik tahribata neden olan sanayi kuruluşlarına, uyuşturucu ticareti yapanlara, nükleer santrallere yönelik eylemler yaptı.

Yaptığı eylemleri her ay yayımladığı ETA bültenleriyle üstlenen ETA, yaptığı hataları kabul etmesiyle de kitleler nezdinde güvenilirliğini arttırdı.

"Arabasının altına patlayıcı yerleştirilen Basauri'deki bir İspanyol Polis mensubuna karşı başarısız eylemin sorumluluğunu üstleniyoruz. Komşusu Carmuelo Alonso Lopez'in istemeden yaralanmasından büyük üzüntü duyduk ve kendisine acil şifalar diliyoruz."[49]

"1990'da ETA'nın bombalı mektupları sel gibi boşandı, fakat bazıları postacılar ya da hedef kurbanın çalışanları tarafından açıldı. Pilar Fernandez bir cezaevi görevlisinin mektubunu açıp ciddi şekilde yaralandığı zaman ETA ondan özür diledi, fakat, 'Bu tür olayların tekrar etmemesini dileyerek, kişisel olarak gönderilmiş mektup ya da paketleri başkasının açmaması gerektiğini bir kez daha ısrarla vurguluyoruz.' diye de ekledi."[50]

Herri Battasuna, 1995 yılının ilk aylarında hazırladığı "Demokratik Alternatif" adlı barış önerisini, 1996 yılında kamuoyuna sundu. Barış önerisinin yapılması, İspanya'da siyasal değişimin yaşandığı döneme rastladı.

1982-1996 arasında, iktidarda kalan Gonzales hükümeti, seçimleri az bir farkla kaybederek, yerini Jose Maria Aznar başkanlığındaki Halkçı Parti'ye bıraktı.

Maastricht kriterlerini bütünüyle uygulanacağını belirten Aznar hükümeti, Gonzales hükümetinden devraldığı neo-liberal uygulamaları daha radikal olarak hayata geçireceğini açıkladı. Aznar hükümetinin Bask ulusal sorununa yaklaşımı "sosyalist" Gonzales'ten farklı olmadı.

Herri Battasuna'nın barış önerisi provokatif bir dille reddedildi. Aznar hükümeti, Bask özgürlük mücadelesinin çok

49. Age., s.26.
50. Age., s.27.

boyutluluğu içinde önemli bir yere sahip olan Herri Battasuna'nın kapatılması ve yasadışı ilan edilmesi yönünde politikalar geliştirdi.

Herri Battasuna'nın barış görüşmelerinin başlatılması yönündeki çabasının, Aznar hükümeti tarafından reddedilmesi, ETA'yı harekete geçirdi. ETA, askeri ve politik alandaki mücadelesini hızlandırdı.

1997 yılı, Bask halkının bağımsızlık talebinin iyice kurumsallaştığı yıl oldu. "GAL daha iyi çalışsaydı ETA diye bir sorun kalmazdı" diyen Aznar hükümeti, Bask halkının mücadelesindeki bu gelişmeye karşı yoğun bir saldırıya geçti.

1996 yılı ve 1997 yılı içinde kontr-gerilla örgütü GAL'in, bütün faaliyetlerinin deşifre olmasıyla moral üstünlüğü kaybeden Aznar hükümeti, özellikle Herri Battasuna'ya yöneldi. Herri Battasuna'yı yeraltına çekme yönünde taktikler geliştirdi. 1997 Temmuz ayında ETA, ETA tutuklularınm Bask ülkesine nakli talebi ile Bask Yerel Meclisi üyesi Miquel Angel Blanco Garrido'yu kaçırdı. ETA nakil için verdiği sürenin dolması üzerine Blanco'yu öldürdü. Blanco'nun öldürülmesini kullanan hükümet, ETA ve Herri Battasuna'ya karşı uluslararası boyutu da kapsayan anti-propaganda kampanyası başlattı.

Anti-propaganda kampanyası, Madrid, Barcelona, Valencia, Valladolid, Santa Cruz gibi bir çok kentte ETA karşıtı gösterilerle yoğunlaştırıldı. Hükümet bu gösterilerle hedeflediği sonuçları elde edemedi. İçişleri Bakanı'nın gösteriler sırasında yaptığı açıklama, İspanyol devletinin asıl amacını ortaya koydu: "Onları siyasi arenadan sileceğiz".

İçişleri Bakanı'nın bu açıklamasından hemen sonra Herri Battasuna'nın 23 yöneticisine karşı "terörizmi desteklemek ve terör örgütü ile ilişki içinde olmak" iddialarıyla dava açıldı. Komplo niteliğindeki dava kısa bir zaman sonra sonuçlandı. HERRİ BATASUNA'nın 23 yöneticisi, 1996 yılı seçim döneminde ETA militanlarının eğitim çalışmalarını görüntüleyen video filmini göstermekten suçlu bulunarak, 7'şer yıl hapis cezasına mahkum edildi.

Herri Battasuna yöneticilerinin hapis cezası alması, Bask halkı tarafından büyük tepkiyle karşılandı. Yüzbinin üzerinde Basklı, Herri Battasuna yöneticilerinin mahkum edilmesini protesto eden, Herri Battasuna'ya bağlılıklarını gösteren görkemli bir gösteri yaptı. Gösteri, genel grev eylemiyle taçlandırıldı.

Böylece bir kez daha ETA'nın ve Herri Battasuna'nın Bask halkının kendisi olduğu ortaya konuldu. Ayrıca her türlü provokasyon ve şiddete rağmen, halkların kurtuluş mücadelesinin engellenemeyeceğinin pratik bir örneği verildi.

İspanyol devleti bu gelişmeler karşısında ciddi bir çıkmaz içine girdi. Devletin ulusal ve toplumsal mücadeleyi marjinalize etme politikaları boşa çıktı. Bu arada ETA moral üstünlüğü ele geçirerek kısmi ateşkes ilan etti. ETA'nın ateşkes ilanıyla Aznar hükümeti, ETA tutsaklarını Bask cezaevlerine nakletmeyi kabul etti.

Bugün, Bask ülkesinde, özgürlük mücadelesi kendi zenginliğinde sürüyor. ETA ve Herri Battasuna bu mücadelenin birbirini tamamlayan iki temel örgütü ve iki kavga örgütü.

Çünkü ETA ve Herri Battasuna Antaios mitosunda[51] olduğu gibi gücünü doğduğu topraklara basarak alıyor.

Bu iki örgüt BASK ülkesinin parçalanmışlığına karşı, özgürlüğün, eşitliğin, adaletin simgesi olarak gelişerek güçleniyor. ETA ve Herri Battasuna, Bask halkının parçalanmışlığına karşı ise İspanya'daki (Güney Bask'taki) 4 eyaletin (Alava, Biscaye, Quipuzcao, Navarra), Fransa'daki (Kuzey Bask'taki) 3 eyaletin (La bourd, Aşağı Navarra, Soule), tek bir Bask ulusunu oluşturduğunu savunuyor ve bu düşüncelerinide şöyle formüle ediyor; 4+3= 1 = Bask ülkesi.

51. Antaios: Yunan mitolojisinde, toprağın oğlu.

1974 PORTEKİZ KARANFİL DEVRİMİ VE İŞÇİ KOMİSYONLARI

Portekiz'de, İşçi Komisyonları, işçi sınıfının bağımsız örgütsel arayışının ifadesi olarak doğdu.
İşçi Komisyonları, içinde komünist, anarşist, katolik, cumhuriyetçi işçileri barındırsa da, herhangi bir siyasal partinin güdümünde hareket etmedi.
İşçi Komisyonları, bir mücadele örgütü olarak mücadelenin içinden çıktı.
Faşist diktatörlüğün atomize ettiği işçi sınıfının organik birliğini mücadelenin içinde sağladı.

Portekiz'de yarım yüzyıl hüküm süren faşist Salazar Rejimi, 25 Nisan 1974'te bir ordu darbesiyle yıkıldı. Burjuvazi, bir dizi iç ve dış etkenden dolayı, bu askeri harekatı destekledi. Salazarizmin yıkılışında belirleyici bir rol oynamamalarına rağmen, "Karanfil Devrimi"nden sonra, başta işçi sınıfı olmak üzere, kitleler toplumsal yaşamda ağırlıklarını hissettirmeye başladılar.

Faşist rejimin, en temel ekonomik ve demokratik hakları yok eden baskı ve terör politikalarına karşı, içten içe kaynayan işçi hareketi, 1974 sonrasında ayağa kalktı. Beklenilmeyen ve önlenemeyen bu gelişme, kısa sürede, işçi sınıfının özörgütlenme arayışlarını hızlandırdı. İşçi sınıfı, bağımsız bir güç olarak örgütlendiği İşçi Komisyonları ve Konseyleri ile üretim üzerinde etkili bir kontrol ağı oluştururken, bu örgütlenmeler aracılığıyla inisiyatifini her düzeyde geliştiren ilişkiler de yarattı.

Sömürgecilik tarihinde önemli bir yere sahip olan Portekiz, 14. yüzyılın son çeyreğinde, Avrupa kıtasındaki fetihlerini tamamlayarak denizaşırı fetihlere başladı.

15. yüzyıla girildiğinde, ekonomik güç olarak bir döneme damgasını vuran Ceneviz ve Venedik'i geride bırakan Portekiz'in ilk hedef alanı Doğu Afrika kıyıları oldu. 1418 yılında Porto-Sento Adası, 1431'de Kanarya ve Asor adaları işgal edildi. Bu adalardan el konulan şeker,[1] Portekiz ekonomisini canlandırdı. 1427-1450 arasında Açores, 1457'de Cap-Vert adaları, Portekizlilerin denetimine girdi.

Afrika kıyılarının keşfi, Hindistan'ın keşfedilmesi açısından kaçınılmaz bir gereklilikti. 1497'de Ümit Burnu turunun tamamlanması, Vasco de Gama'nın Hindistan'a ulaşmasını sağlayan olanağı açtı. Portekiz, Doğu'da Goa, Timor ve Makao'yı işgal ederek sömürgelerine yeni bölgeler kattı.

Bu sömürgecilik atağı, Portekiz'i kapitalizme geçmekte olan Avrupa'nın bir ticaret merkezine dönüştürdü. Daha sonra, bu birikimlerle Amerika kıtasına yönelen Portekiz, Brezilya'yı kısa bir zamanda sömürgeleştirdi.

16. yüzyılda en güçlü ve ihtişamlı dönemini yaşayan Portekiz, dönemin güç odağı olan İspanya tarafından hakimiyet altına alındı. Krallığın özerk kalmasına rağmen, İspanya'nın hakimiyetindeki Portekiz, bu yüzyılda Uzak Doğu'daki sömürge alanlarının büyük kısmını kaybetti. Onun yerine, İngiltere ve Hollanda Uzak Doğu'da etki alanını yaygınlaştırdı.

1640 yılında Portekiz bağımsızlığını elde etti. Bu yıllarda Bragance monarşisiyle yönetilen Portekiz; İspanya ve Hollanda'nın Portekiz'i tahakküm altına alma çabaları karşısında İngiltere'nin egemenliğine girdi. 1703 yılında imzalanan Methuen anlaşmasıyla başlayan Portekiz'in İngiltere'ye bağımlılık ilişkileri, Portekiz'in yakın tarihine kadar sürdü.

18. yüzyılda Brezilya'da altının bulunması, Portekiz monarşisine ciddi ekonomik gelirler kazandırdı. Portekiz'de

1. Şekerin, dünya ticareti ve uluslararası güç ilişkileri üzerindeki etkileri için bkz. Sidney W. Mintz, Şeker ve Güç, Kabalcı Yayınevi, 1997.

1750-1777 yılları arasında bir dizi siyasal reform girişimi oldu. Bu süreçten sonra Portekiz, Brezilya'nın zenginliklerinden yararlanamadı.

19. yüzyılın başında, Brezilya'da bağımsızlığını kazanarak Portekiz'den ayrıldı. Portekiz sömürge imparatorluğunun sınırları daraldı. Afrika sömürgeleri imparatorluğun sınırlarını belirledi.

19. yüzyılın birinci yarısı, Portekiz'de, liberallerle muhafazakarların mücadelesine sahne oldu. 1820'de liberallerin mücadeleyi kazanmalarına rağmen, iç savaş 1850'lere kadar sürdü.

Liberaller Portekiz'in kapitalist Avrupa'yla bütünleşmesi yönünde politikalar izledi. 1849 yılındaki "yenileşme" hareketi, burjuvazinin dışa bağımlı ve aristokrasiyle uyum politikaları izleyen tutucu kanadının etkisini artırmasına yolaçtı. Dışa bağımlı büyük burjuvazinin iktidarına karşı küçük burjuvazinin bazı kesimleri ve emekçiler bağımsız örgütlenmeler yarattı.

1873'ten sonra cumhuriyetçiler, siyasal bir parti etrafında örgütlendi. İşçi hareketi, değişik eylem ve direnişlerle kendini toplumsal bir güç olarak ortaya koydu. İşçi hareketi içinde anarşist düşünce belirleyici bir ağırlık kazandı.

Portekiz'de, 1891'de yaşanan politik devrim yenilgiyle sonuçlandı ve cumhuriyet rejimi yıkıldı. Cumhuriyet ancak aradan 20 yıllık bir süreç geçtikten sonra yeniden kurulabildi.

Portekiz, 20. yüzyıla girerken, yüzölçümünün 40 katından fazla sömürge topraklarına sahipti. Buna rağmen tam bir tarım ülkesi görünümünde olup, sanayisi çok cılız ve ilkel özellikler taşımaktaydı.

Çalışabilir nüfusun büyük bir kısmı tarım alanında istihdam olmuştu. Sanayinin özelliklerine bağlı olarak, işçi sınıfı da henüz niceliksel olarak gelişmemişti. Halkın çalışma ve yaşam koşulları oldukça ağırdı. İşçilerin günlük çalışma saatleri 12 saatken, bu süre kırsal alanda 17 saate kadar yükselebiliyordu. Çalışma saatlerinin uzunluğuna rağmen emekçiler

ancak yoksulluk sınırında hayatlarını sürdürebiliyorlardı.

1907 yılında, farklı sınıfsal kesimlerden monarşiye karşı yükselen muhalefet, 1910 yılında Cumhuriyetin ilanını sağladı. Siyasal düzeyde yaşanan bir çok gelgitlere karşın cumhuriyet rejimi 16 yıl varlığını korudu. Bu süre içinde Portekiz halkı "9 devlet başkanı, 44 hükümet, 500 bakan, 158 genel grev, 25 ayaklanma ve 3 karşı-devrimci darbe"[2] gördü.

Emekçi kesimlerin yeni rejimden acil beklentisi, çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesiydi. Bu konuda somut adımlar atamayan yeni rejime karşı, 1911 yılında tepkiler yükselmeye başladı. İşçi sınıfı, cumhuriyet hükümetine yönelik protesto eylemleri gerçekleştirdi ve bazı alanlarda grevlere gidildi. Cumhuriyet rejiminin, işçi eylemleri karşısındaki tavrı, yoğun bir anti-sendikal faaliyet yürütmek oldu. Bu faaliyet cumhuriyet rejimi boyunca, dozajı gittikçe artan bir şekilde, tüm burjuva hükümetlerinin kaçınılmaz politikası olacaktı.

Portekiz, I. Dünya savaşında ittifak devletlerinin yanında yer aldı. Savaşın etkileri ve sonuçlarıyla ülkede toplumsal ve ekonomik bunalım daha da yoğunlaştı. 1918 ve 1920 yılları arasında, büyük toplumsal hareketlenmeler yaşandı. Bu hareketlenmelerin odağını işçi sınıfı oluşturmaktaydı. Portekiz; ulaşım, basım, elektrik, metal, maden, tekstil sektöründe gerçekleşen grevlerle sarsıldı. İşçilerin hükümetten talepleri çalışma saatlerinin kısaltılması ve ücretlerin arttırılmasıydı. Yoğun grev dalgasının sıkıştırdığı hükümet, 1919 yılında, işgününün 8 saat olmasını kabul etmek zorunda kaldı ve işçi ücretlerinde belirli oranda artışlar sağlandı. İşçi sınıfının niceliksel azlığa rağmen, örgütsel düzeyde hızla nitelik kazandığı bu süreçte, sendikal yapılara anarko-sendikalistler damgasını vuruyordu.[3]

---

2. Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yay., 1986, s.1804.

3. Anarşist hareket Portekiz'de, en köklü ve etkili siyasal eğilimlerden biri olmuştur. İşçi hareketinin doğuş ve gelişim sürecine damgasını vuran anarşistler, özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında en güçlü dönemlerini yaşamışlardır. Komünist Partisi'nin ilk kurucularının büyük kısmının anarşist kökenli olması, anarşistlerin siyasal arenadaki etkilerinin bir başka göstergesi olarak

Partido Communista Portugues-PCP Portekiz Komünist Partisi'nin doğuşunun temellerini de yaratan bu dönemdeki işçi muhalefeti, 1920 yılından sonra güçlenerek gelişti.[4]

Cumhuriyet rejimi hükümetleri, Portekiz'in yaşadığı ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında çözüm üretemedi. Geçici çözümlerle yapısal sorunları aşmaya çalışan hükümetler, toplumsal dayanaklarının zayıflığından dolayı köklü reformlara girişemedi. Yaşanan istikrarsız ortam cumhuriyet hükümetlerini iyice işlevsiz bıraktı. 1920'li yılların ortalarına doğru siyasal, ekonomik ve toplumsal düzeydeki çalkantılar ve gerilemeler bir askeri darbenin zeminlerini örmekteydi.

Beklenen darbe, 1926 yılında, General Gomes de Costa tarafından gerçekleştirildi. Darbeden sonra oluşturulan askeri cunta içinde, 1925'te bastırılan darbenin lideri Mendos Cabecadas ve General Carmona yer alıyordu.

Portekiz'de faşizmin kurumsallaşmasının olanaklarını açan darbe, "Mussolini İtalyası'ndan ve Riviera de Primo İspanyası'ndan esinlenen, dogmacı katoliklikle yoğrulmuş faşist hareketin iktidara gelmesini kolaylaştırdı."[5]

Askeri cunta, oluşturulan yönetimde, maliye bakanlığı görevi için Coimbra Üniversitesi'nde ekonomi profesörü olan

düşünülebilir. 1920'lerin başlarında, Portekiz'in en güçlü sendikası olan CGT-Genel İş Konfederasyonu anarşistlerin elinde bulunmaktaydı. Anarşistlerin daha sonraki yıllarda, işçi hareketi içindeki etkileri azalsa da, Salazar faşizmine karşı gerçekleştirilen mücadelenin önemli güçlerinden biri olmaya devam etmişlerdir. Örneğin; 1934'de, Marinha Grande işçilerinin ayaklanışında ve şehri işgal etmelerinde anarşistlerin belirleyici bir rolü vardır.

4. Portekiz Komünist Partisi, Ekim Devriml'nin yarattığı etkinin ve 1918-1920'li yıllar arasında yaşanan toplumsal mücadelenin sonucu olarak, 28 Aralık 1920'de kuruldu. 1922 yılında Komünist Enternasyonal'a katıldı. İlk dönemlerinde etkisiz bir siyasal yapı olan partinin, 1927'deki üye sayısı sadece 3 kişiydi. 1929'da bu sayı 29'a yükseldi. Kısa bir süre yasal mücadele yürüten Komünist Partisi, Salazar diktatörlüğü boyunca faaliyetlerini illegal olarak yürüttü. SBKP çizgisinde hareket eden Komünist Partisi, faşizme karşı gösterdiği aktif ve özverili mücadele sonucunda kitleler nezdinde büyük saygınlık kazandı. Salazar diktatörlüğünün son dönemlerine doğru giderek güçlenen Komünist Partisi, Karanfil Devrimi'nin yaşandığı koşullarda Portekiz'deki en önemli siyasal güçlerden biri oldu. Devrimden kısa bir süre sonra da legal mücadeleye geçti. Komünist Partisi'nin Salazar faşizmine karşı illegal koşullarda yürüttüğü mücadelenin "Yarın Bizimdir Yoldaşlar" adlı romanda zengin örneklerini görmek mümkündür. Manuel Tiaga, Yarın Bizimdir Yoldaşlar, Yar Yay., 1996.

5. Alvaro Cunhal, Portekiz'de Özgürlüğün Şafağı, Bilim Yay., 1975, s.14.

Dr. Antonio De Oliviera Salazar'a teklif götürdü. Salazar, bu görevi kabul etmeden önce, başbakanlık yetkilerinin elinde toplanması anlamına gelen şartlar ileri sürdü. Cunta hükümeti, önce bu şartları reddetmesine rağmen 1928 yılında kabul etti. Böylece, Salazar'ın, ölümüne kadar iktidarda kalacağı döneme girilmiş oluyordu.

Salazar'ın, Maliye Bakanı olarak hükümet içinde yer almadan önce ileri sürdüğü şartlar, tüm bakanlık bütçelerinin kendi kontrolünde tutulması ve bakanlık emri olmadan hiç bir bütçenin onaylanmamasını içeriyordu. Salazar, bu düzenlemeyle bütçe açığını kapatmak için, devletin bütün harcamalarını en asgariye indirmeyi hedefliyordu. Bunun diğer bir anlamı fiili başbakanlıktı.

Salazar, 1930 yılının Temmuz ayında, Portekiz'de varolan tüm siyasi partilerin çalışmalarını ortadan kaldırıp, tek bir yapıyı egemen kılmayı amaçlayan, "Milli İttifak" manifestosunu açıkladı.

Milli İttifak, siyasal yapı olarak faşizmin, kitle tabanı oluşturmasını amaçlıyordu. İleriki yıllarda, Maliye Bakanlığı ile birlikte Başbakanlık görevini üstlenen Salazar, zaten fiilen yürüttüğü bu göreve yasal bir statü kazandırmış oldu.

1931 yılında Alverca üssünde, hava kuvvetleri birliklerinin öncülüğünde başlayan ve yaklaşık 5000 sivilinde katıldığı ayaklanma, yaşanan yoğun silahlı çatışmalar sonucunda zorlukla bastırılabildi. Bu ayaklanma, Salazar'ı, devletin yeniden düzenlenmesini içeren ve sömürgelerde sürekli istikrarı hedefleyen bir program hazırlamaya sevk etti. 1933 anayasası bu düzenlemelerin -milli devlet anlayışı yerine benimsenen ve Portekiz'de faşizmin biçimlenişi olan korporatif devletin kuruluşunun- hukuksal çerçevesini oluşturuyordu.

"1933'de geçici bir anayasa çıkartan Salazar, faşist prensiplere dayanan korporatif bir devlet düzeni kurmuştur. Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi ve Korporatif Meclis gibi üç kuvvetten teşekkül eden iktidarda en büyük yetki, korporatif meclise verilmiştir."[6]

Salazar'ın korporatif düzeni, temelde aileye dayanmak-

6. Haz. Doğan Özgüden, Faşizm, Akşam Kitap Kulübü, 1966, s.123.

taydı. Aileyi, üniversiteler, bilim kurumları, tarım, ticaret ve işçi kuruluşları izlemekteydi. Sözde eşitliği ve sınıf işbirliğini esas alan Salazar, gelişebilecek tepkileri yok etmek yönünde devlet terörünü yaygınlaştıracak bir polis rejimi oluşturdu. Salazar'ın korporatizmi tarihsel olarak Ortaçağ Avrupası'nda görülen Corparçoes de artese officios-zanaat ve ticaret loncalarına dayanırken, İtalya'daki faşizm esaslarından da esinlenmiştir.

Salazar kurduğu rejimi "sessiz bir devrim" diye tanımlayarak, özgün karakterler de taşıyan Portekiz faşizmini şöyle anlatmaktadır:

" Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm ekonomik görüşleri ve spritüalist gerekleriyle komünizmden ayrılır, fakat totaliter devlet kavramıyla ona benzerler. Her ikisi için de parti vatandaşların faaliyetlerini sınırlandıran devlettir. Hatta insanlar devletin şerefi ve büyüklüğü için yaşarlar. Eğer devlet, gayesine ve varlığının nedenine kendi bünyesi içinde sahipse, ne onun faaliyetini sınırlandırıcı bir kural, ne de onun dışında bir hukuk bulunabilir. Devletin tayin ve kabul ettiği haklar, ancak kendi hedefine varmasını sağlayandır.

Portekiz korporatizmi ise, totaliter hükümetlerden, iç düzende devletin ahlak ve hukukla sınırlanması ve uluslararası düzende serbestçe kabul edilmiş anlaşma ve sözleşmelerle, siyasi araçların ılımlığı ile, saldırgan olmayan bir milliyetçilikle, insanın kişiliğine ve yüksek amaçlarının gerçekleşmesine saygı ile, kamu kurumlarının eğitici eğilimleriyle ayrılmaktadır.

Bununla beraber devlet şiddetli olmamakla beraber kuvvetli olmak zorundadır."[7]

Salazar, faşizmin kurumsallaşması yönünde "Milli İttifakı, hükümetin bürokratik işlerini denetleyen hiyerarşik bir örgüt haline getirdi."[8] Milli İttifak kısa sürede, baskı politikaları içinde gittikçe edilgenleşen ve milliyetçilik duygularıyla yoğrulan kitleleri, rejime entegre etmeyi amaçlayan örgütlenme-

7. Aktaran age, s.125.
8. Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, İletişim Yay., c.5, 1988, s.1809.

lere girişti. Hitler ve Mussolini faşizminden esinlenerek Legiao Portuguesa-Portekiz Lejyonu gibi para-militer oluşumlar ve polis devletinin temelini oluşturacak, Alman Gestaposuna benzer, sivil polis örgütü yaratıldı. Milliyetçi nesli yaratırken, "Hitler Gençliği"ni örnek alan Salazar, yakın çalışma arkadaşı Narcello Caetano'ya da Mocidade Portuguesa Portekiz Gençliği-MP örgütünü kurdurttu.

Çıkarılan "Milli İş Kanunu"yla her tür işçi örgütlenmesi dağıtılıp, bütün sendikal ve ticari örgütlenmelerin devletin ihtiyaçlarına göre yeniden örgütlenmesi ve tek bir merkezde toplanması sağlandı.

Bu ve benzeri oluşumlarla, korporatif devletin ve yeni toplum düzeninin maddi koşulları hazırlanıyordu.[9]

Uluslararası faşist hareketlerle yakın ilişkiler geliştiren Salazar, 1936 yılında İspanya'ya, Franco yanında savaşması için 20.000 kişilik Portekiz Lejyonu gönderdi. İspanya'dan kaçan Cumhuriyetçileri ülkeye almadığı gibi Franco tarafından öldürülmelerinin koşullarını sağladı. Aynı dönemde, ülke içindeki komünistlere karşı sürek avını başlattı.

Salazar II. Dünya Savaşı sırasında, İtalya ve Almanya ile yakın ilişkiler kurmasına rağmen, temel politikası "savaşa girme, ticaret yap" doğrultusundaydı. Başta İngiltere olmak üzere, ittifak güçleriyle kurduğu ilişkiler, bu politikanın bir uzantısı niteliğindeydi. Salazar, savaş sonuna doğru, ittifak güçlerinin Azor adalarından askeri olarak yararlanmasına izin vermeye zorlandı.

Salazar, II. Dünya Savaşı boyunca izlediği pragmatist politikalara rağmen, Portekiz'i savaş sonunda, sefaletler ülkesi olmaktan kurtaramadı. İttifak güçlerine sağladığı olanaklarla savaş sonunda kazanç elde etmeyi düşünen Salazar'ın bu umutları boşa çıktı.

Soğuk savaş döneminin başlamasıyla Salazar ve Franco'nun batı demokrasilerinin yanında komünizme karşı müt-

9. "Sermayenin vazifesi çalışmaya hizmettir, onu köleleştirmek değil." gibi hükümleri içeren "Milli İş Kanunu"nun maddeleri ve Korporatizm'in ekonomik ve ideolojik boyutları hakkında bkz., Olivera Salazar Kimdir? Korporatizm Nedir?, Tasvir Neşriyat, Kimdir? Nedir? Serisi, No.7.

tefik güç olarak kabul edilmesi "zor" olmadı. Salazar, bu süreçte Portekiz'in NATO içinde yer almasını sağladı. NATO'nun kurucu üyeleri içinde yer alan Portekiz, bu girişimiyle Avrupa Ekonomik Işbirliği Teşkilatı'nın üyeliğine giden yoluda açmış oluyordu. Savaş sonrası dönemde, emperyalizmin askeri ve finans oluşumları içinde yer alan Portekiz, Avrupa'nın en yoksul ülkesi konumundaydı. Salazar'ın hazırlayıp, 1953'ten 1964'e kadar iki ayrı dönemde uygulamaya koyduğu beş yıllık kalkınma planları sonucunda ülkeye yabancı sermayenin girmesiyle beraber iktisadi düzeyde değişimler yaşanmaya başlandı. Fakat, emekçi kesimler açısından değişen fazla birşey olmadı.

II. Dünya Savaşı öncesinde İngiliz emperyalizmin hegemonyasında olan Portekiz, savaş sonrasında, ağırlıkta ABD olmak üzere, belirli oranda Almanya ve Fransa'nın hegemonyasına girdi. Emperyalizmle yeni bağımlılık ilişkilerine giren Portekiz'de, kapitalist ilişkilerin gelişmesine paralel olarak pre-kapitalist yapılar çözülmeye başladı. "Bağımlı sanayileşme" olarak adlandırılan bu süreç, Portekiz'in bağımlılık ilişkilerinde yeni bir evreyi işaretlemekteydi. Poulantzas "Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci" adlı eserinde bu süreci şöyle değerlendirmektedir:

"...Bağımlılıklarına damgasını vuran yeni etken, yabancı sermayenin koruyucu etkisi ve teşviki altında sanayileşmeleridir. Böylelikle kendi içlerinde yığınsal ölçüde yeniden üretilen kapitalist üretim ilişkileri, emek gücüne egemen olmanın yanı sıra, kapitalizm öncesi ilişkileride yerine göre çarpıtır, yeniden örgütler ve hatta çözülmelerini hızlandırabilir."[10] Poulantzas, yabancı sermayenin ülkeye akması ve Portekiz'in sosyo-ekonomik yapısındaki değişimlerle ilgili olarak da şu açıklamayı yapmaktadır:

"Portekiz'de kalkınma planlamasına dayalı ekonomik gelişme politikası 1953'lere kadar giderse de, yabancı sermayenin girişi ve buna bağlı olarak koşut bir sınai gelişme süreci

10. Nicos Poulantzas, Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci, Belge Yay., 1981, s.10.

ancak 1960'tan sonra hızlandı. 1963 ve 1965 arasında hacmi iki misli büyüyen dolaysız yabancı yatırım, bundan sonra genişlemesine sürekli devam etmiştir. Yabancı yatırımın giderek yoğunlaştığı üretken sınayi sermayesinin değişik kesimleri, genellikle çok uluslu şirket kollarının sübvansiyonu ile gelişmiştir (örneğin kimya, inşaat, mühendislik ve elektronik sanayileri ile dokuma gibi değişik imalat sanayileri). Buna koşut olarak, Portekiz'in gayri safi milli hasılası, 1960 yılından bu yılda ortalama yüzde 6.1 artış göstermiştir; dahası, sektörlere ayrıldığında bu 1960 ve 1970 arasında sanayide yüzde 9.1 oranında, tarımda 1.5 oranında ve hizmet sektöründe de yüzde 5.9 oranında bir büyüme demektir. 1971 yılında, tarım sektörü etkin nüfusun sadece yüzde 31.8'ini kullanmıştır (bu sayı 1950 yılında 48.4 idi); aynı yıl sanayide nüfusun 37.2'si (1950'de 24.9) ve hizmetlerde de yüzde 32'si (1950'de 26.7) çalışmıştır."[11]

Portekiz'de, tarım sektöründe ki dışa bağımlı gelişme 1950'den sonra daha da derinleşti.

"...1960-1963 yıllarında, ihraç edilen içkilerin değeri ithal edilen ekmeklik hububatın değerine; ihraç edilen odun ve mantarın değeri ise ithal edilen tarım ürünlerinin (yemeklik olmayan) değerine eşittir.

Bu arada 'özellikle bir tarım ülkesi' olan Portekiz her sene 300.000 ton hububat, yaklaşık 200.000 ton şeker, 60.000 tondan fazla pamuk ipliği ithaline devam etmektedir. Sadece bu üç ürün, toplam ithalatın % 18'ini ve devlet kaynaklarının beşte birini oluşturmaktadır. Ayrıca, önemli patetes, et, nebati yağ, sütlü mamüller ve deri ithali sürdürülmek zorundadır. Yani iç pazarın temel ihtiyaçlarının karşılanmasında belirleyici rol oynayan sektörlerde hala ithalata bağımlılık devam etmektedir."[12]

Yabancı sermayenin ülkeye girmesine paralel olarak tarım ve sanayi alanlarında yaşanan değişimler, ekonomik geriliği göreceli olarak ortadan kaldırsa bile -yıllık büyüme hızı

11. Age., s.11.
12. Alvara Cunhal, age., s.44.

1960'ta 1.5 iken, bu oran 1970'te yüzde 27'ye fırladı- işçi sınıfı ve köylüler, en temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktaydılar. Kendisi de bağımlı bir ülke olan Portekiz'in sömürgelerinde, 1960'ların başında, ulusal kurtuluş mücadelelerinin başlamasıyla yapılan askeri harcamalar sonucu, ekonomik yapı felce uğramıştı. Bu durum, siyasal düzeydeki hoşnutsuzlukların artmasını da beraberinde getirdi. Portekiz'de, Salazar diktatörlüğünün baskı rejimi ve kitleler üzerinde yarattığı yoğun pasifikasyon, bu etkenlerden dolayı, yavaş yavaş kırılmaya başladı.

Salazar, 1968 yılında, geçirdiği bir kaza sonucu görevinden çekilmek zorunda kalınca yerine, Salazarist rejimin temel ilkelerine bağlılığıyla bilinen, Marcello Caetano başbakanlığa getirildi.

Caetona dönemi, toplumsal muhalefetin serpildiği, sömürgelerde ki özgürlük savaşlarının yoğunlaştığı ve bazı sömürgelerin bağımsızlıklarını elde ettiği dönem oldu.

1972-1973 yılları arasında, Portekiz'de anti-faşist mücadele gelişerek güçlendi. Faşizme karşı değişik toplumsal kesimler harekete geçti. Hayatın her alanında yeni örgütsel oluşumlar yaratıldı.

1971 yılında, Portekiz Komünist Partisi'nin etkisinde, illegal olarak kurulan İnter-Sendikal adlı sendikal yapı işçi sınıfını kucaklayarak, faşist sendikal yapıların işçi sınıfı üzerindeki etkilerinin kırılmasını sağladı. Ayrıca, özellikle Komünist Partisi önderliğinde, sömürge savaşlarına karşı gelişen savaş aleyhtarı faaliyet, ordu ve kitleler nezdinde onay görmekteydi. Bu faaliyet giderek bir kitle hareketine dönüştü. Sömürge savaşları, Portekiz ordusu içinde hoşnutsuzlukların artmasına neden oldu. 1973 yılında birçok askeri birimde asker, subay ve astsubayların katıldığı direnişler gerçekleşti. Komünist Partisi önderi Alvaro Cunhal, bu durumu, 25 Nisan'dan hemen sonra kendisiyle yapılan bir röportajda şöyle tanımlamaktadır:

"...1973 başlarından beri, beş piyade alayı, beş topçu alayı, dört hava üssü, altı deniz kuvvetleri ünitesi, sekiz eğitim

okulu ve çeşitli süvari üniteleri ile askeri hastaneler, levazım depoları vs. olmak üzere toplam elliden fazla askeri ünitede askerlerin, astsubayların ve genç subayların çeşitli direniş eylemleri kaydedildi. Silahlı kuvvetler artık rejimin sağlam dayanağı değildi. Silahlı kuvvetleri özgürlük kavgasına kazanma mücadelesi önemli başarılar kazanmıştı."[13]

Ordu içindeki en önemli gelişme, Temmuz 1973'de Movimento das Forcas Armados-MFA Silahlı Kuvvetler Hareketi adında gizli bir örgütün kurulmasıydı. Alvaro Cunhal, ordu içindeki bu gelişmeyi şöyle değerlendirmektedir:

"Özellikle 1973 Haziran'ından sonra gelişen ve Nisan ayaklanmasının örgütlü temelini sağlayan 'yüzbaşılar hareketi' bir yandan rejimin subaylar düzeyindeki çatışma ve çelişkilerini öte yandan da artan sayıda subayın demokratik hareketin temel arzularıyla bütünleşmelerini dile getiriyor. Siyasi olarak bu hareket çok heterojendi. Hareket içinde General Spinola'nın birçok taraftarı, demokratlar ve hatta aşırılar vardı. Bununla birlikte, bu sonuncular hareketi aşırı gerici bir darbeye sürüklemek isteyince sahayı terketmek durumunda kaldılar. Bazen yüzlerce subayın katıldığı geniş toplantılarda hakim fikir, sömürge savaşlarına ve faşizme son vermek için ordunun müdahale etmesi gerektiği şeklinde olurdu."[14]

MFA ordu içinde etkisini arttırarak ve orduyu darbeye hazırlayarak, 15 Nisan 1974'te Salazar yanlısı birliklerin katılmadığı askeri bir darbeyle hükümeti ele geçirdi. Böylece, Avrupa'daki en eski faşist diktatörlük yıkılmış oluyordu.

"KARANFİL DEVRİMİ"

Kitleler, 25 Nisan 1974 günü askeri bir darbeyle yönetimi ele geçiren cuntayı büyük bir coşkuyla karşıladılar. Portekiz halkı, askerleri kurtarıcı olarak görüyordu. Halkın, askerlerin silahlarına taktığı ve devrime adını verecek olan kırmızı ka-

13. Age., s. 170.
14. Age., s. 170-171.

ranfiller, Portekiz halkının coşkusunun simgesi olduğu gibi; karanlık bir dönemden çıkılmasının, barışa ve özgürlüğe olan umutların filizlendiği yeni bir döneme girilmesinin ifadesiydi.

MFA'nın gerçekleştirdiği hükümet darbesinden sonra, halk, ülkede faşizmin simgesi olan Policia Internacional e de Defesa de Estado-PIDE Devlet ve Dış İstihbarat Polisi'ne karşı harekete geçti. PIDE merkezinin bulunduğu sokakta yapılan çatışmalar sonunda, 3000 PIDE ajanından 300'ü ele geçirildi.

25 Nisan sonrasında siyasal ortamda meydana gelen değişiklik, bütün toplumsal kesimlerde kendini hissettirmekteydi.

Yabancı sermaye ve NATO ile iyi ilişkiler kurmasıyla tanınan General Spinola, askeri cuntanın içinde görev aldı; kısa bir süre sonra da Cumhurbaşkanlığına yükseldi.

Spinola'nın Cumhurbaşkanlığa gelmesi, askeri darbenin başarısı açısından, ordu içi dengelerin önemini göstermektedir.

Silahlı Kuvvetler Hareketi'nin programı üç ana temelde şekillenmekteydi; "Dekolonizasyon, demokratikleştirme, gelişme." Program, Binbaşı Melo Antunes'in çevresinde yer alan 200'e yakın subay tarafından oluşturulmuştu.

Demokratikleşme ile başta PIDE'nin dağıtılması olmak üzere, diktatörlüğün kalıntılarının temizlenmesi, siyasal suçluların affedilmesi, örgütlenme ve düşünme özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması ve kısa dönemde meşru bir hükümetin oluşturulması için genel seçimlerin yapılması hedefleniyordu. İlk seçim tarihi, devrimin birinci yıldönümü olan 25 Nisan 1975 olarak belirlendi.

MFA'nın iyi niyetle hazırlanmış, bazı önemli konularda ayrıntılar taşımayan ve içinde bazı muğlaklıkları barındıran programı karşısında, burjuvazinin bir bölümünün sözcüsü olan General Spinola'nın programı yer alıyordu. Spinola'nın programı, Portekiz'de, kapitalist sistemin modernize edilmesini ve bu doğrultuda emperyalist metropollerle entegrasyo-

nun hızlandırılmasını amaçlıyordu. Sömürgeler sorununa, Portekiz'in birliğini yaratacak, federatif bir çözüm öneriliyordu. Bu politik yaklaşım, sömürgelerdeki ulusal kurtuluş savaşlarının bağımsızlıkçı niteliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan, yeni sömürgecilik politikalarına tekabül ediyordu. "Spinola, denizaşırı savaşa son vermek istiyordu. Ama bunu bağımsızlığa giden bir anlaşmayla değil, başka bir yoldan istiyordu. O, batı kapitalizminin geniş ekonomik çıkarlarını koruyacak ve bağımsızlığı belirsiz bir süre geciktirecek yeni-sömürgecilik biçimi istiyordu."[15]

Spinola, Cumhurbaşkanlığı kurumunun kendine kazandırdığı avantajlarla, 1975 yılında yapılması düşünülen genel seçimlere, oluşturduğu programla ve kapsamlı bir hazırlıkla giriyordu.

SÖMÜRGELERDEKİ DURUM

1960'lı yılların başında, sömürgelerde başlayan ulusal kurtuluş savaşlarının Portekiz'de faşizmin yıkılmasında önemli etkileri oldu. Ulusal kurtuluş savaşları, sömürge ekonomisiyle kaynaşan Portekiz ekonomisini felce uğratırken, savaş harcamalarının bütün faturası, Portekiz emekçilerine çıkarıldı. Binlerce Portekizli bu savaşlarda hayatlarını yitirdiler.

Salazar rejimi, 1950'li yılların sonlarına kadar kapalı ekonomi modelini uyguladı. Bu model, sömürgeler açısından tam bir talan anlamına geldi. Portekiz'de, Salazar'ın iktidarda kalması, sömürgelerdeki her türlü ulusal bağımsızlıkçı gelişmenin önünün kesilmesine bağlıydı.

Bu yönde bir taraftan sömürgelerde yoğun baskı, şiddet, katliam ve asimilasyon politikaları uygulanırken diğer taraftan sömürgelerin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına el konuldu.

Sömürgelerde, ekonomik gelişmenin önünü açacak herhangi bir yatırım yapılmadığı gibi, daha çok yağmacılığa gidildi.

15. Gil Green, Portekiz Devrimi, Bilim ve Sosyalizm Yay., 1978, s.21.

"Anavatan, emeğin çok az değerlendirildiği plantasyon tarımının ürünlerini topladı, oralara en kötü şaraplarını, en kötü gereçlerini, en adi tekstil mamüllerini gönderdi, bütün bu ürünler uluslararası rekabeti zorlamamıştı."[16]

1960'lardan sonra, sömürge topraklarına yabancı sermayenin akması, sömürge ülkeleriyle Portekiz arasında özellikle ekonomik ilişkilerde belirli değişimlerin yaşanmasına neden oldu. Bazı sömürge ülkeler, yabancı sermayenin yarattığı olanaklarla Portekiz ekonomisiyle rekabet edecek düzeye gelebilmişlerdi.

1910'ların başında, sömürgelere işsizlik nedeniyle ve zengin olma hevesleriyle giden Portekizli'ler, 1930'lara doğru, hem sayıca arttılar hemde sömürge ülkelerde ekonomik ve siyasal erki ellerinde tutar konuma geldiler. 1960'lara doğru bu durum, sömürgelerdeki yerli Portekizli'lerin özerk sömürge rejimi oluşturmalarına kadar ilerledi.

Sömürge ülkelerdeki, uluslararası pazarda önem taşıyan hammadde kaynakları, 1960'lara kadar ya ortaya çıkmamıştı ya da Portekiz tarafından değerlendirilebilecek durumda değildi. Örneğin, Angola'da yeraltı zenginliklerinin açığa çıkması 1960'lı yılların başına rastlamaktadır. Uluslararası sermayenin, sömürge ülkelere girmesiyle beraber hammadde kaynakları değerlendirilebilirken, Portekiz'de yabancı sermayenin yatırımlarından belirli imtiyazlar ve haklar elde edebildi. Sömürgelerdeki hammadde kaynaklarının bütününe yakın kısmı üzerinde farklı emperyalist güçler egemendi.

"...Petrol hemen hemen tamamen Amerikalılarındı; elmas Belçikalıların; kahve Fransızların. Portekiz tekelleri bankaları, limanları, çimentoyu, şekeri, pamuğu elinde tutuyordu. Güney Afrika Cabora-Bassa barajının yapımına başlamıştı."[17]

Uluslararası sermayenin yağmalarına rağmen, sömürgelerden Portekiz'e düşen pay, azımsanamayacak değerdeydi. "1964 ile 1971 yılları arasında sömürgelerden 31.4 milyar escudo" gibi önemli bir mali birikim, Portekiz hakim sınıfla-

16. Joelle Kuntz, Portekiz Dün-Bugün, Payel Yay., 1975, s.69.
17. Age., s.72.

rının eline geçmişti. Uluslararası tekellerin dışında, Portekiz'de 35'e yakın aile şirketi, sömürgelerdeki yağmadan yararlanıyordu. Bu şirketler, uluslararası sermaye ile entegrasyon içindeydi.

Sömürge savaşlarıyla daha da yoğunlaşan ekonomik krizin bütün yükü Portekiz halkının üzerinden çıkarılıyordu. Bütçenin % 50.6'sı savaş giderlerine ayrılmıştı. Ekonomik baskı altında ezilen Portekiz halkı, yoksulluk sınırında yaşamını sürdürmekteydi. Halk, yaşam standartlarında olağanüstü bozulmanın yanında, bir taraftan savaşların giderlerini karşılamak zorunda bırakılırken diğer taraftan savaşlarda ölüyordu.

"Resmi açıklamalardan yapılan tahminlere göre; 31 Eylül 1974'e kadar 5235 Portekiz askeri savaşta ölmüştür, bu sayı kaza ölüleri ve aldıkları yaralar yüzünden ölenlerle 10.180'e yükselmektedir. Bunun dışında yaralıların sayısı aşağı yukarı 30.000, sakatlananlar ise 20.000'den fazladır. Psikolojik bakımdan insanlıktan çıkanlar, askerden kaçanlar hemen hemen 250.000 olarak hesaplanabilir."[18]

1968 yılında Portekiz halkının yaşam düzeyi kısaca şöyleydi;

"Hemen hemen evlerin % 60'ında elektrik, % 80'inde banyo yoktur. Kırsal bölgelerdeki tahta kulübelerde ve Lizbon'un oluklu tenekelerden yapılmış gecekondularında sıhhi tesis ve kanalizasyon bulmak olanaksızdır.

Nüfusun nicel ve nitel beslenmesi, mineral gereksinmesini karşılayamamaktadır."[19]

Portekiz halkının, yaşadığı ekonomik ve siyasal baskılara karşı tepkilerini açıkça göstermesi, bu arada sömürgelerdeki ulusal kurtuluş savaşlarının gelişmesi, sömürge halklarıyla Portekiz halkının özgürlük ve demokrasi taleplerinin kesişmesini sağlayacak birikimleri oluşturdu.

Bu gelişmeler, 25 Nisan'ın toplumsal temellerini yaratacak dinamiklerin ortaya çıkmasını sağladı.

18. Barbara Schilling, Bugünkü Portekiz'de Sınıflar Savaşı, Sorun Yay., 1975, s.42-43.
19. Age., s.20.

25 Nisan 1974'te, Karanfil Devrimi gerçekleştiğinde, Portekiz'in özellikle Afrika sömürgeleri olan Angola, Mozambik, Gine-Bissau, Sao Tome'de ulusal kurtuluş mücadeleleri sürmekteydi.

25 Nisan'dan sonra, Portekiz'de siyasal sürecin nasıl şekilleneceği ve sömürgelerdeki durumun ne olacağı, sömürge halklarının ve Portekiz emekçilerinin, siyasal süreç üzerindeki iradi güçlerine bağlı olarak gelişecekti.

Mozambikli devrimciler, sömürgelerdeki gelişmeyi özce şöyle tanımlayarak, diğer sömürge halklarının bağımsızlık özlemlerini de dile getiriyorlardı:

"...Siyah Portekizli olmak için çarpışmıyoruz. Biz, Portekiz halkına ve öteki halklara saygısızlık göstermeden kendimizi Mozambikli olarak kabul ettirmek için çarpışıyoruz."[20]

TARIM SORUNU VE KIR EMEKÇİLERİNİN DURUMU

Faşist Salazar diktatörlüğünün dinsel motif ve renklerle kaynaşmış ideolojik argümanları, köylülerin rejimle daha uyumlu hareket etmelerini sağlıyordu.

Salazar, rejimin ayakta kalmasını sağlamak doğrultusunda, dinsel ve kültürel özelliklerinden dolayı Portekiz köylüsünü daha fazla denetlenebilir ve bundan dolayı da daha fazla güvenilebilir bir kesim olarak görmüştür. Salazar diktatörlüğünün katoliklikle yoğrulmuş ideolojik yaklaşımları, bu politikaya uygun özellikteydi. Salazar, bu politikasını hayata geçirmek için, köy öğretmeleri, papazları ve yerel toprak ağaları aracılığıyla köylülüğü rejime bağlı bir kesim haline getirmiştir. 25 Nisan 1974 askeri darbesinin ağırlıkta kentler ve kentlere yakın bölgelerde etkili olmasına rağmen, Portekiz nüfusunun yaklaşık üçte birinin yaşadığı köylerde belirli bir etki yaratamaması, Salazar rejiminin köylülük üzerindeki hegemonyasını göstermek açısından ilginç bir örnektir.

Salazar rejimi, köylülere yoksulluktan öte birşey kazandır-

20. Gil Green, age., s.20.

mamış, bağımlı ve çarpıkta olsa gelişen kapitalizmin etkisiyle Portekiz köylüsü şehirlere göç etmeye başlamıştır. Kır-kent ilişkisinde yaşanan bu değişimlere, kırdan kente hatta yurtdışına göçlerin yaşanmasına rağmen Portekiz'de, 1970'li yıllarda, hâla sefalet sınırında yaşayan yoğun bir köylü nüfusu bulunuyordu.

Tarım sorunu, 25 Nisan'dan sonra da önemli toplumsal sorun olma özelliğini korudu. 25 Nisan'dan sonra, tarım sorunun çözümüne ilişkin ciddi önlemler alınamazken, kır emekçileri, yaşadıkları bütün olumsuz koşullara karşın, toprak reformunun gerçekleşmesi yönünde toplumsal bir hareketlenme içinde olmak yerine, daha çok bekleme tavrı geliştirdiler. Bunun başlıca nedenini, Salazar rejiminin kırsal alanda yarattığı etkide aramak gerekir.

Portekiz'de kapitalizmin gelişmesine paralel olarak tarım sektöründe de belirli değişimler yaşandı. Ancak bu gelişmeler kır emekçilerinin içinde bulunduğu yoğun yoksulluk koşullarını pek fazla etkilemedi. Bağımlı kapitalist gelişme toprakta tekelleşmeyi yaratırken, varolan bölgesel farklılaşmaları da derinleştirdi. Pre-kapitalist yapıda parçalanmalar gerçekleşse de, Portekiz köylüsünün durumunda pek fazla bir değişiklik olmadı.

Portekiz'in kuzey ve güneyindeki tarımsal koşullar incelendiğinde, bölgesel farklılaşmanın boyutu daha iyi anlaşılabilecektir. Tarımsal üretim kuzeydeki toprakların verimliliğine rağmen, küçük işletmeler şeklinde gerçekleşirken, toprakların verimsiz olduğu güneyde en küçük işletme 7000 dönümdü. Güneyde ekilebilir toprakların büyük bir kısmı dört ailenin elinde toplanmıştı. Bu dört ailenin her birinin 235.000 dönümlük toprağı bulunmaktaydı. Kuzeyde küçük topraklara sahip köylüler, kendi mülklerinde çalışan tarım proleterleri konumundaydılar. Makinalaşmanın daha yoğun olduğu güney, 200.000 tarım proleteri barındırıyordu. Yarıcılık ve ortakçılık gibi ilkel ilişkilerin de görüldüğü Portekiz kırında, topraksız köylülerin oranıda oldukça fazlaydı.

"Mülk sahibinin ekimi bizzat organize ettiği pek görül-

mez. Çoğu kez topraklarını bir anlaşma gereğince verimlileştirecek bir yarıcıya verir. Ortakçının kendi çıkarına uygun bir anlaşma elde etmesi, eline geniş bir arazinin ve geniş bir çalışma özgürlüğünün geçmesi mümkündür. Bu durumda o da işveren gibi davranmakta, doğrudan çıkarı olduğundan ücretleri kısmaya bakmaktadır.

Fakat bu uşak -ortakçıların yanında bir de kurban- ortakçılar vardır ki, bunların yükseltilmiş kesin ödevleri nedeniyle durumları basit emekçilerden pek az farklıdır.

...Öte yandan yarıcı, mülk sahibinin denetimi altında tüm işleri yapar. Makinelerin ve nakliye işlerinin 2/3'sini o öder. ...Masrafın % 60'ını o öder. Ürünün % 40'ını mülk sahibine verir."[21]

Portekiz'de, büyük şirketlerin üretilecek ve pazara sunulacak ürünler üzerindeki kontrolünden dolayı tarımda gerçekleşen tekelleşme, bölgeselleşme ve kutuplaşmaya ilişkin veriler, tarım sorununun boyutunu göstermek açısından önemlidir.

"...800 bin dolayındaki tarım işçisinin ve kiracı köylünün bir karış toprağı bile yoktu. Üstelik 2.600 büyük çiftlik, öteki 780.000 küçük toprak işletmesinin toplamından daha geniş toprağı içine almaktaydı. Başka bir deyişle, toprak sahiplerinin yüzde-üçü, geri kalan yüzde 97'sinden daha fazla toprağı ellerinde tutmaktaydılar. Bu büyük işletmelerin çoğu dış ülkelerdeki düklere ve baronlara aitti ya da bankaların, sigorta şirketlerinin ve anonim şirketlerin ellerindeydi, büyük bir kısmı da işlenmiyordu."[22]

Yaşanan politik devrimin yarattığı atmosfere rağmen Portekiz köylüsü kamulaştırma, topraklara el koyma gibi kitle hareketleri gerçekleştiremedi. Yoksul köylülükte tedirginlik ve bekleme tavrı egemen oldu.

Salazar rejiminin yarattığı edilgen, muhafazakar, gelenekçi kimlik değişmedi. Yeni hükümetin uygulamaları da sessizlikle izlendi.

21. Joelle Kuntz, age., s.128-129.
22. Gil Green, age., s. 24.

Örneğin, "Evora ilinde 70.000 gündelikçi işçiden sadece 1000'i sendikalıydı. Ötekiler hala korkuyorlardı. Toprak almadılar, istedikleri şey iş ve ay sonunda bir ücretti."[23]

İŞÇİ HAREKETİNİN MÜCADELE BİRİKİMLERİ VE İŞÇİ KOMİSYONLARI

1974 sonrasında İşçi Komisyonları şeklinde örgütlenen Portekiz işçi hareketinin tarihsel kökleri yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Portekiz işçi sınıfı, sosyo-ekonomik yapıya bağlı olan sayısal azlığına rağmen, örgütsel düzey olarak gelişkin bir yapıya sahipti.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Portekiz'in toplumsal yaşamında giderek ağırlığını hissettiren işçi hareketi, gerçekleştirdiği etkin mücadelelerle şekillendi ve I. Dünya Savaşı sonrası Portekiz'de yaşanan toplumsal hareketlenmenin odağını oluşturdu. İşçi sınıfı, bu dönemde yoğun direniş, eylem ve grevler gerçekleştirerek çalışma koşullarının düzeltilmesi yönünde önemli haklar elde etti. İşçi hareketindeki yükselişin ilk dönemlerinde anarko-sendikalizmin belirleyici bir etkisi sözkonusuydu. Cumhuriyet döneminden başlayarak devletin her düzeyde baskısına maruz kalan işçi hareketi, dönemsel yükseliş ve düşüşler yaşasa da örgütsel düzeydeki gelişkinliğini kaybetmedi.

Salazar'ın iktidara gelmesiyle, faşizmin kurumsallaşmasını sağlamak doğrultusundaki ilk icraatı, cumhuriyet hükümetlerinden devraldığı anti-sendikal politikayı daha da derinleştirmek oldu. İşçi sınıfının her düzeydeki talebi şiddetle karşılandı. İşçi sınıfının uzun mücadelelerle elde ettiği en temel ekonomik-demokratik hakları Salazar rejimince gaspedildi. Salazar, korporatif devlet biçimini yerleştirmeye çalışırken, işçi sınıfına şiddetli baskılar uygulayarak, hareketin etkisizleştirilmesini hedefledi. Bu dönemde sadece bağımsız sendikalar değil, her türlü işçi örgütlenmesi dağıtıldı; grev hak-

23. Joelle Kuntz, age., 131.

kı, temel sosyal haklar, çalışma günlerine ilişkin kazanılmış haklar ortadan kaldırıldı.

Faşist Salazar rejiminin her türlü baskı politikalarına rağmen, işçi hareketinde dönemsel yükselişler görüldü. 1932 yılında, başta tersane işçileri olmak üzere, cam işçileri faşist politikalara karşı grevler gerçekleştirdiler.

İşçi sınıfı bağımsız sendikaların yasaklanmasına ve sendikaların faşistleştirilmesi politikasına karşı da sessiz kalmadı. Marinha Grande'de 18 Ocak 1934'te ayaklanan işçiler, şehrin bütün kontrolünü kısa bir süre ele geçirdiler. Komünistlerin ve anarko-sendikalistlerin etkinliğinde gelişen bu eylem, rejim tarafından şiddetle bastırıldı, birçok sendika yöneticisi ve işçi önderi katledilirken, bazıları da sürgüne gönderildi.

Salazar rejimi, 18 Ocak ayaklanmasından sonra, işçi sınıfına yönelik baskılarını daha da yoğunlaştırarak, en ufak hak talebine karşılık yoğun baskı ve terör politikaları geliştirdi. Bu tarihten sonra belirli bir durgunluk yaşayan işçi hareketi, II. Dünya Savaşı yıllarında (1942 Ekim-Kasım, 1943 Temmuz-Ağustos) yeniden bir yükselme gösterdi.

1942 Ekim-Kasım ayları arasında, Lizbon bölgesinde, farklı sektörlerde çalışan 20.000 işçinin katıldığı grevler gerçekleşti. Faşist Salazar iktidarına karşı en önemli ve en büyük işçi eylemi olan bu greve, bütün siyasal eğilimlerden (anarşist, komünist, cumhuriyetçi, katolik) işçiler katıldı.

Faşist hükümetin yoğun baskı ve şiddet politikalarına rağmen grevci işçilerin direnişi kırılamadı. Bir kısım önder işçinin tutuklanmasına rağmen grevler sürdü.

Lizbon bölgesinde hayatı felç eden grevler sonucunda, faşist rejim geri adım atarak grevci işçilerin taleplerinin bütününü kabul etti. Grevler sonucunda işçi ücretleri yükseltildi, işgününün uzatılması kararı geri alındı, tutuklu işçilerin büyük bir kısmı serbest bırakıldı. Faşizme karşı mücadelede önemli bir atılım olan 1942 Ekim-Kasım grevleri, işçi sınıfının kendi gücünün bilincine varmasında önemli katkılar sağladı.

II. Dünya Savaşı koşullarında, Portekiz'deki ikinci büyük grev dalgası 1943 Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleşti.

Bu aylarda yapılan grevlere 50.000 işçi katıldı. Grevler, açlık yürüyüşleriyle pekiştirildi. 1944 yılı da işçi sınıfı açısından hareketli geçti. Mayıs ayında onbinlerce tarım ve sanayi işçisi greve çıktı. Portekiz'i sarsan bu eylemlere karşı rejim, sert önlemler aldı. Yöntem olarak, kitleleri pasifize edecek, özgüvenlerini yitirtecek yöntemler uygulandı. Eylemlere karşı "...Cumhuriyet muhafızları, toplum polisi, PIDE devreye sokularak binlerce işçi -Iberya geleneklerinde ayaklanma ve gösterilerde sık sık kullanılan- ahır ya da büyük hayvan çiftliklerine kapatıldı. Bu işçiler yoğun baskı ve şiddet uygulamalarına maruz bırakıldı."[24]

Herşeye rağmen, komünistlerin ve anarşistlerin etkin olarak katıldığı bu eylemlerde önemli siyasi kazanımlar elde edildi. Grevler ve açlık yürüyüşleri, ülke düzeyinde, kitlelerin faşizme karşı örgütsel arayışlarını ortaya çıkardı.

1950'li yıllarda, işçi hareketindeki gelişmeye paralel olarak, (1952-1954 yıllarında) kır proleterlerinden Salazar rejimine yönelik tepkiler yükselmeye başladı. Bunu 1950'li yılların ikinci yarısında üniversite gençliğinde yaşanan hareketlenme izledi. Sömürgelerde, özellikle Angola'da, ulusal kurtuluş savaşının başlaması[25] Salazar rejimini bunalıma sokarken, Portekiz'de önemli siyasal ve sendikal gelişmelerin doğmasına yol açtı. Başta işçi sınıfı olmak üzere, öğrenci gençlik ve geniş halk kesimlerini kavrayan toplumsal muhalefetteki bu yükseliş, rejimin sert önlemleri karşısında, 1962 yılından sonra, belirli bir geri çekilişi yaşadı. Toplumsal muhalefetteki bu ge-

24. Antonio de Figueiredo, Portugal Fifty Years of Dictatorship, Holmes&Meier Publishers, 1976, s.115.

25. Sömürge halklarının silahlı mücadeleye başlamaları 1960'ların ilk yıllarına denk düşmektedir. Silahlı mücadele, 1961 yılı Şubat'ında Angola'da MPLA önderliğinde, 1963 yılı Ocak'ında Gine'de PAIGC önderliğinde, 1964 yılı Eylül'ünde Mozambik'te FRELİMO önderliğinde başlamıştır.
Küba Devrimi'nin gerçekleşmesi ve özellikle Afrika Kıtası'nda Cezayir halkının silahlı mücadele sonunda sömürgecilikten kurtulması, bu ülkelerdeki devrimci mücadelenin gelişmesine önemli katkılar sağladığı gözardı edilmemelidir.
Mozambik, Angola ve Gine'de ulusal kurtuluş mücadeleleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Frank Kürschner, Angola'da Savaşa Devam, Teori Yay., 1976.; Eduardo Mondlane, Mozambik Kurtuluş Mücadelesi, Yöntem Yay., 1975.; Gerard Chaliand, Gine Ulusal Kurtuluş Savaşı, Aşama Yay., 1974.; Amilcar Cabral, Gine'de Devrim, Koral Yay., 1974.

ri çekiliş yerini, 1970'li yıllara doğru yeni bir yükselişe bıraktı.

Portekiz'de, II.Dünya Savaşı sonrasında Salazar rejimince uygulanan korumacı politikaların terkedilmesi, yabancı sermayenin ülkeye girmesinin koşullarını yarattı. Yabancı sermayenin, Portekiz'de önemli yatırımları sonucu kapitalist ilişkilerde görülen bağımlı gelişme, sınıflar kombinasyonunda değişikliklere yol açtı. İşçi sınıfında niceliksel bir sıçrama yaşandı. Sanayide çalışan işçilerin toplam çalışan nüfusa oranı "1950'de yüzde 25 iken, 1970'de yüzde 35.8'e" yükseldi.

Bu yükselişin getirdiği birikimler, işçi sınıfının direniş ve eylemlerinin giderek gelişmesini doğurdu.

Portekiz'de, Salazar rejimine karşı, farklı mücadele taktikleriyle toplumsal muhalefeti örgütleyen ve rejime karşı sürekli direnişi gerçekleştirilen siyasal yapı Komünist Partisi'ydi. Komünist Partisi, özellikle 1970'li yıllara doğru, işçi sınıfının sendikal arayışlarına cevap olarak illegal bir sendikal örgütlenme yarattı. İnter-Sendikal adlı bu illegal sendikal yapı, faşist sendikacılığa karşı, işçi sınıfının bağımsız ve alternatif sendikal arayışına cevap vererek kısa sürede güçlendi. 1974 Nisan'ından sonra legal mücadeleye başlayan İnter-Sendikal, aynı yılın sonlarına doğru 214 sendikayı bünyesinde barındıracak ve 1.6 milyon işçiyi temsil edecek bir güce ulaşacaktı.

İŞÇİ KOMİSYONLARI

İşçi hareketi, Salazar rejiminin bütün baskı ve şiddet politikalarına rağmen, etkisizleştirilememiş, hatta dönemsel yükselişler gösterebilmiştir. Fakat diğer toplumsal kesimlerle yeterli düzeyde bağların kurulamaması, mücadelenin ülke düzeyinde örgütlü bir güç haline gelememesine, lokal düzeyde kalmasına yol açmış, faşist rejimin baskıcı politikaları, sınıfın örgütlülüğünü geliştirmesinin önünde engel teşkil etmiştir.

Bütün bunlara rağmen, faşist rejime karşı verdiği mücade-

le ile Portekiz işçi sınıfı örgütlenme düzeyinde önemli gelişmeler yaratabilmiştir.

"Ocak 1973'ten Nisan 1974'e kadar kırkdört büyük ve orta girişimde çalışan onsekiz bin işçi grev yapmış ve çalışma yaşamını felce uğratmıştır. Önce hava nakliyat işçileri, bankalarda, tersanelerde ve demir sanayiinde çalışan işçiler grevli ya da grevsiz olarak ücretlerin arttırılmasını, hatta çalışma saatlerinin azaltılmasını talep etmişlerdi."[26]

25 Nisan 1974'ten hemen sonra, kitleler on yıllarca süren faşist baskıdan kurtulmanın getirdiği coşkuyla, dizginlenemeyen bir biçimde harekete geçiyorlardı.

Bunun ilk göstergesi 1 Mayıs (1974) kutlamaları oldu. 1 Mayıs güçlü bir kitle hareketine dönüştü. Bir milyon nüfuslu başkent Lizbon'da beşyüzbin kişi alanları doldurdu. 1 Mayıs kutlamalarını, işçi sınıfının birliğini ve gücünü ortaya çıkaran bir dizi başka eylemler izledi.

Kitle hareketinin taşıyıcısı olan işçi sınıfı, diktatörlüğün kurum ve kuruluşlarının ortadan kalkması, ücretlerin arttırılması, kendi yaşamlarını bütünüyle etkileyen sömürge savaşlarına son verilmesi ve demokratik sürecin hızlandırılması için eylemlerini yükseltiyordu. İşçi sınıfı, bağımsız bir güç olarak yaptığı grev ve işgal eylemleriyle bir taraftan ekonomik-demokratik taleplerde bulunurken diğer taraftan işyerlerindeki rejim işbirlikçilerini tasfiye etme yoluna gidiyordu. Ayrıca ülkedeki demokratikleşme sürecinin bilfiil uygulayıcıları olarak inisiyatif geliştiriyorlar ve bu inisiyatifin kurumsallaşması yönünde arayışlara giriyorlardı. 2.5 milyonluk bir sayıya sahip işçi sınıfının, 2 milyonu kısa sürede örgütlü bir yapı içinde yeraldı.

Askeri darbeyi gerçekleştiren MFA ve burjuvazi, bu gelişmelerden rahatsızlık duyuyordu. MFA, işçi sınıfının özellikle ekonomik-demokratik taleplerini kısmi oranda karşılamak yönünde önlemler aldı. Bunun sonucunda işçi ücretlerinde nispi artışlar yapılırken, çalışma koşullarının düzeltilmesi doğrultusunda adımlar atıldı. İşsizlik sigortası ve sosyal si-

26. Joelle Kuntz, age., s.115.

gorta gibi uygulamalar başlatılarak, sosyal haklarda yeni düzenlemelere gidildi. Fakat bu düzenlemeler, sınıf bilinçli işçilerin önderliğinde gelişen işçi hareketinin durmasını sağlamadığı gibi, işçi sınıfı, özgücünün ortaya çıkmasının getirdiği zenginlikle, daha köklü talepler geliştirdi.

Diktatörlüğün yıkılış dönemine doğru ortaya çıkan sendikaların ve İnter-Sendikal'ın, işçi sınıfının bu taleplerine cevap vermekten öte, giderek sınıfa yabancılaşması ve bürokratik aygıtlara dönüşmesi, işçilerin bağımsız örgütlenme arayışlarını hızlandırdı. İnter-Sendikal, sınıfın bu bağımsız örgütlenme arayışı ve gelişen mücadelesi karşısında askeri yönetimin güç durumda kalmasından rahatsızlık duyuyor, işçi hareketinin engellenmesi amaçlı faaliyetler yürüterek yeni yönetime destek veriyordu.

Bu arada Portekiz burjuvazisinin, işçi hareketindeki gelişmenin yarattığı korkuyla hareket ederek, sermaye birikimlerini yurt dışına transfer etmesi ve işyeri kapatmaları gibi politikalar izlemesi, işçi hareketinde, varolan sendikaların politikalarının dışında, bağımsız radikal arayışları daha da hızlandırmaktaydı.

İşçi sınıfında gelişen bu yönelim, Komünist Partisi'nin 25 Nisan'dan sonra kurulan hükümete ilişkin siyasal yaklaşımını ve İnter-Sendikal'ı da etkilemekteydi.

İşçi sınıfının yükselen mücadelesi varolan siyasal dengeleri sarsmaktaydı. İşçi sınıfı bağımsız bir güç olarak toplumsal yaşamda ağırlığını hissettirmekteydi. Bu gelişmeye karşı İnter-Sendikal yeni hükümete destek veren açıklamalarda bulundu. İnter-Sendikal bu tavrıyla işçi sınıfının bağımsız eylemliliğini engellemek, hiç değilse frenlemek istiyordu.

Mayıs ayında, sınıf eylemliğinin kırılması yönünde yapılan ücret zammı, enflasyon oranlarında yaşanan yükselmeyle eriyince, sınıfın, somut ihtiyaçlarının karşılanması doğrultusundaki hareketliliği arttı.

Karanfil Devrimi'nden sonra, işçi sınıfının hayat standartlarında gözle görülür bir değişikliğin meydana gelmemesi, devrimin yarattığı iyimser atmosferin dağılmasına ve sınıfın

hayal kırıklığına uğramasına yol açarak, örgütsel arayışlarını körükledi. Bu süreçte, İnter-Sendikal ve yeni sendikalar hükümete verdikleri destek sonucu, işçi sınıfı içindeki etki güçlerini giderek kaybettiler.

Salazar rejimince uygulamaya sokulan, korporatif çalışma yaşamına karşı verilen mücadele içinde öne çıkan ve mücadelenin taşıyıcısı olan önder işçilerin inisiyatifleriyle işyerlerinde gerçekleştirilen işçi forumlarında, bu sorunlar tartışılarak, sorunların çözümü noktasında, işçi inisiyatifinin ifadesi olabilecek ve bu inisiyatifi geliştirebilecek örgütlülüklerin yaratılması için harekete geçildi. İşçi Komisyonları adı altında biçim alan bu örgütlülükler, işçilerin kendi aralarından seçtikleri delegelerden oluşuyordu. İşçi Komisyonları kısa zamanda gelişti ve yaygınlık kazandı. 1975 yılı başlarına gelindiğinde, İşçi Komisyonları'nın örgütlülüğü bütün sanayi sektörlerini kapsayacak bir düzeye ulaşmıştı.

Salazar rejimine karşı yürüttüğü mücadeleler sonucu, kitleler nezdinde önemli bir prestije sahip olan Portekiz Komünist Partisi, 25 Nisan'dan sonra hayata geçirdiği "Halk Cephesi" politikasıyla düzenin bir parçası haline gelerek kitleler, özellikle de işçi sınıfı, nezdindeki prestijini yitirdi. Komünist Partisi'nin, Portekiz burjuvazisini "ulusal burjuvazi" olarak tanımlaması ve sınıfın çıkarlarını burjuvazinin çıkarlarıyla aynılaştırarak, sınıfın bağımsız örgütsel arayışlarını hükümete destek vererek engellemeye çalışması, bu politik yönelimin birer uzantısıydı. Komünist Partisi ve sendikal bürokrasinin egemenliğindeki İnter-Sendikal'ın bu politikalardan bağımsız davranması düşünülemezdi. İnter-Sendikal, bu gelişmeleri Portekiz'de demokratik gelişmenin önünde engel olarak görüp, eritme politikası izledi. Ancak bu politikanın tutmaması üzerine tavrını, İşçi Komisyonları'nı "anarko-sendikal" yapılar olarak değerlendirip, "bölücülük" yaptıklarını söylemek noktasına kadar vardırdı.

İşçi sınıfının kendiliğindenci mücadelesi sonucunda gelişen İşçi Komisyonları örgütlülükleri, Salazar diktatörlüğünün, yoğun baskı politikalarıyla ezmeye çalıştığı işçi hareke-

tinin yeniden şekillenmesini ve kolektif davranma bilincinin sınıfın bütün kesimlerinde kök salmasını sağladı.

İşçi hareketi 1975 yılında yarattığı İşçi Komisyonları örgütlülüğüyle, Komünist Partisi'nin de içinde yer aldığı koalisyon hükümeti[27] karşısında bağımsız bir güç durumuna kadar yükselmişti.

11 Mart 1975 yılında, uluslararası sermayeyle kurduğu iyi ilişkilerle tanınan Portekiz burjuvazisinin temsilcilerinden Spinola'ya bağlı askeri birlikler bir darbe girişiminde bulunarak, işçi sınıfının mücadelesinin önüne geçmek istediler. Başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimi, işçi sınıfının mücadelesinin daha da gelişmesini ve yükselmesini doğurdu.

Mart darbesi, farklı toplumsal kesimlerde baş gösteren tepkiler yanında, MFA yapısı içinde siyasal değişimlerin yaşanmasına neden oldu. MFA, sol ve radikal eğilimlerin denetimine geçti. MFA'daki bu değişime paralel olarak, siyasal kurumlarda da yeni yapılanmalara gidildi.

"...Yeni kurulan 'Yüksek Devrim Konseyi', en yüksek iktidar organı olarak tüm bankaların ve büyük sanayinin millileştirilmesine karar verdi, işyerlerinin işçiler tarafından denetlenmesini, güneydeki Alentejo bölgesinde topraklara tarım işçileri tarafından el konmasını yasallaştırdı. Millileştirme uygulamalarının ve işçi denetiminin anayasaya alınmasına karar verdi. Halk hareketini desteklemek, sağlamlaştırmak ve geliştirmek için 'kültürel canlandırma' diye adlandırılan bir kampanya başlatıldı."[28]

İşçi Komisyonları hareketi, sermayenin yurt dışına kaçırıl-

27. Komünist Partisi, geçici hükümet içinde yeralmasını şöyle açıklamaktadır: "Birinci neden, demokratik ve liberal güçlerin birliğini ve halk hareketinin Silahlı Kuvvetler Hareketi'yle kazanılan özgürlüklerini pekiştirmek, siyasal hayatın demokratikleşmesini sağlamak, sömürge savaşını sona erdirmek ve kurucu meclisin kurulabilmesi için yapılacak seçimlerin hazırlanması ve uygulanması... ...Komünistlerin geçici hükümette yer almasının ikinci nedeni ise: geçici hükümetin, halk ve ülke için önemli olan tedbirlerin alınmasına, doğrudan doğruya el atarak yardım etmekti. Komünistler, hükümette işçi sınıfının, emekçilerin ve geniş halk kitlelerinin çıkarlarının yılmaz savunucuları olacaklardır." Barbara Schilling, age., s.88-89.

28. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yay.,1988, s.1576.

masını, yatırımların durdurulmasını, işten çıkartmaları ve patronların gerici güçleri desteklemesini engellemek amacıyla işletmelerin devletleştirilerek, işçi denetiminin sağlanması yönündeki taleplerini, darbe girişimi sonrasında yükselttiği mücadelesiyle büyük oranda hayata geçirebildi. Bu mücadelenin sonucunda sanayinin yüzde 60'ına yakını "millileştirildi".

"Sanayi sektöründe devletleştirme talebi" anti-kapitalist bir önerme değildi. Ancak devletleştirmenin gerçekleşmesi, işçi sınıfının haklarını koruması ve derinleştirmesi anlamında olanaklar sunuyordu. Sınıf açısından (tabiki siyasal ve sendikal gücüne bağlı olarak) konjonktürel düzeyde anlam taşıyabilecek bu gelişme ile beraber, birçok fabrikada İşçi Komisyonları aracılığıyla üretim ve üretime bağlı bazı bölümler (muhasebe, depolarda malların kontrolü gibi) üzerinde işçi denetimi sağlandı.

İlk başta, işçi denetimi işyeri düzeyinde İşçi Komisyonları'yla gerçekleştirildi. İşçiler arasında devlet üzerinde de kontrolün gerekli olduğu doğrultusunda tartışmaların başlaması, yeni örgütsel arayışları doğurdu. Bu konudaki en ciddi adım Lisnave tersane işçileri arasında yürütülen tartışmalar sonucunda atıldı. Lisnave tersane işçileri; işçileri savunma konseyi, devrimci işçi ve asker konseyleri, taban kontrol komisyonları şeklinde projeler oluşturarak örgütlenme sürecine girdiler. "İşçileri savunma konseyi 20 işçiden oluşuyordu. Bu konsey ve diğer işçilerin seçilmesiyle de, daha alt düzeyde teknik komisyon, bilgi komisyonu, eğitim komisyonu ve kurtarma komisyonları oluşturuldu. Üretimi etkili bir biçimde kontrol etmek için her iş kolunda bir kontrol konseyi oluşturuldu. Bu konseyler, hem kendi aralarında ilişkiler kuruyorlar, hem de merkezi konsey ile ilişki içinde bulunuyorlardı. Kontrol konseylerinin görevi, fabrikanın ekonomik ve sosyal faaliyetlerini kontrol etmekti. İşçi ve asker konseyleri, işçi iktidarının organları olarak oluşturulacaktı. Çıkarılan Manifesto'da konseylerin görevi, ekonomik, politik ve askeri alanlarda iktidarı almak olarak açıklandı. Üçüncü proje olan taban

komisyonları ise halkı da bu sürecin içine çekmek için düşünüldü."[29]

İşyeri temelinde gelişen İşçi Komisyonları örgütlülüğü giderek merkezi bir örgütlülüğün yaratılması yönünde arayışlara girdi. İşçi Komisyonları'nın mücadelesi, işyeri sınırlarını zorlamaktaydı. Bir bütün olarak Portekiz işçi sınıfının mücadelesinin koordine edilmesi ve kolektif bir duruşun yaratılabilmesi için ilçe, il ve ülke düzeyinde örgütlenmelere gidildi. Sanayi sektöründe çalışan işçiler, yapılan eylemlerin ortaklılığını sağlayabilmek ve etki gücünü artırabilmek amacıyla İşçi Komisyonları içinden seçtikleri temsilcilerle birleşik komisyonlar oluşturdular. Bu örgütsel şekilleniş, Portekiz işçi sınıfının, üretimin planlanması ve denetlenmesinde daha etkili bir güç olmasını sağladı. Farklı kesimlerde örgütlenmiş komisyonların, birleşik komisyonlar şeklinde örgütlenmesinde en önemli adımlardan birini, gene Lisnave tersane işçileri tarafından 1975 Ağustos'u başlarında gerçekleştirilen Ulusal Kongre'de görmek mümkündür.

"...Lisnave'deki tersane işçilerinin Devrimci İşçi Konseyleri tarafından 2-3 Ağustos 1975'te yapılan Ulusal Kongre'ye 50 fabrika konseyi ve 20 asker konseyi katıldı. Bu kongrede, işçi sınıfının iktidarı alması, işçi konseyleri, partiler ve konseylerin koordine edilmesi sorunları tartışıldı."[30]

İŞÇİ KOMİSYONLARI'NIN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Portekiz'de, İşçi Komisyonları, işçi sınıfının bağımsız örgütsel arayışının ifadesi olarak doğdu. İşçi Komisyonları içinde komünist, anarşist, katolik ve cumhuriyetçi işçileri barındırsa da herhangi bir siyasal partinin güdümünde hareket etmedi. İşçi Komisyonları, bir mücadele örgütü olarak mücadelenin içinden çıktı. Faşist diktatörlüğün atomize ettiği işçi sınıfının organik birliğini mücadelenin içinde sağladı.

29. "Portekiz'de Karanfil Devrimi Sonrası İşçi Örgütlenmeleri", İşçiler ve Politika, sayı 1, Mayıs 1989, s.12.
30. Agm., s.12.

Portekiz'de toplumsal dönüşümün taşıyıcı organları olarak hareket eden İşçi Komisyonları, bir mücadele örgütü olduğu kadar bir iktidar organı işlevide gördü. Kapitalist sömürünün ortadan kalkması ve işçi sınıfının iktidarının yaratılması yönünde somut müdahalelerde bulundu. Bu yönde dar anlamda da olsa işçi denetiminin pratik örnekleri yaratıldı.

İşçi Komisyonları, işçi sınıfının mücadelesini ekonomik alanla sınırlamadı. Ekonomik alanda ve politik alanda sınıfın kolektif inisiyatifini yaygınlaştıran ve güçlendiren bir programla hareket etti. Ayrıca işçi sınıfının kültürel ve moral düzeyde gelişmesini sağlayan örgütlenmelere girişti. İşçi Komisyonları, iç işleyişinde yarattığı doğrudan demokrasiyle Portekiz işçi sınıfının geniş kesimlerini kendi örgütsel çatısı altında birleştirdi.

İşçi Komisyonları demokratik bir örgütlenme olarak hayatın her alanında işçi sınıfınına söz, karar ve yetki sahibi olmasını sağlayan bir işleyişi esas aldı. İşçilerin doğrudan iradesini yansıtan bu örgütlenme, kolektif inisiyatifin oluşturulmasında yapı taşı işlevi gördü.

İşçi Komisyonları'nda bütün kararlar geniş işçi toplantılarında, açık tartışma, demokratik katılım ve açık oylamayla alındı. Bütün işçiler seçme, seçilme hakkına sahipti. Komisyon içinde görevlendirilen işçiler, onları seçenler tarafından her an görevden alınabilmekteydi.

İşçi Komisyonları işyeri bazındaki sorunları çözmek yönünde örgütlenmeler yaratırken, genel sorunların çözümü yönünde örgütlenmeler de oluşturdu. Yerel, bölgesel, kent düzeyinde yaratılan üst örgütlenmeler, İşçi Komisyonları'nın içinden seçilen temsilcilerle kuruldu. Genellikle izlenen yöntem, fabrikalarda bulunan işçi sayısı oranında temsilcinin yollanmasıydı. 200'den az işçi çalıştıran fabrikalar 2, 201-300 arasında işçi çalıştıran fabrikalar 3, 301-400 arasında işçi çalıştıran fabrikalar 4, 400'den fazla işçi çalıştıran fabrikalar 5 temsilciyle bu örgütlenmelere katıldı. 20'den daha az sayıda işçinin çalıştığı fabrikalar ise sektörlerine bağlı olarak biraraya gelip, yine yukarıda belirtilen kategorilere göre temsilci belirledi.

KİTLELER TOPLUMSAL MÜCADELE İÇİNDE; MAHALLE KOMİSYONLARI

25 Nisan sonrasında, işçi sınıfının mücadelesi yeni bir ivme kazanırken, toplumun değişik kesimlerinden daha iyi ve daha özgür bir yaşam doğrultusunda talepler yükselmeye başladı. Portekiz halkının bu özlemlerinin karşılanması noktasında yarattığı Mahalle Komisyonları şeklinde biçimlenen örgütsel oluşumlar, halkın kendi sorunlarına sahip çıkması ve bu sorunları çözmek yönünde harekete geçmesi açısından büyük önem taşıyordu. Portekiz halkı yol, kanalizasyon, konut, sağlık ve iaşe gibi sorunların çözümüne yönelik olarak yarattığı Mahalle Komisyonları ile, Salazar diktatörlüğü altında gittikçe edilgenleşen, suskunlaşan ve tepkisizleşen bir halk olmaktan çıkıyor, kendi geleceği ve yaşamı üzerinde söz sahibi oluyordu.

1974 yazından sonra, örgütsel olarak biçimlenen Mahalle Komisyonları, mahallede oturan herkesin katıldığı toplantılar sonucunda seçilen delegelerle oluşturuluyordu. Bu delegelerin sayısı genellikle 15 ile 20 arasındaydı. Mahalle Komisyonları, mahalledeki sorunların tespiti ve bu sorunların çözülmesinde işlev görürken, mahalle halkının kültürel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlı, değişik organizasyonlara giriyordu. Komisyonlar, ayrıca, belediyeyle ilişkilerin düzenlenmesi konusunda söz sahibiydiler.

"Tüm mahalle komisyonları aşağı yukarı benzer şekillerde oluşmaktaydı. Önce geçici bir örgütlenme yaratılıyordu. Ve mahalle sakinlerine duyurular dağıtılarak, mahalleliler halk toplantısına çağrılıyorlardı. İlk toplantıda mahalle komisyon üyelerinin belirlenmesi için seçim yapılıyordu. Seçimle oluşturulan bu yapı, geçicilik arzetmekteydi. Ancak, yaptığı faaliyetlerin ve programların halk tarafından olumlanmasından sonra, sürekli bir yapı olarak faaliyet yürütme hakkına kavuşuyordu. Mahalle komisyonları, yörede yaşayan herkesin katılımına açıktı. Komisyonların doğrudan demokrasiyle yönetilen, taban

örgütlenmeleri olması öngörülüyordu."[31]

Mahalle Komisyonları'nın örgütsel şekillenmesi, beraberinde bu komisyonların arasında koordinasyonun sağlanması ihtiyacını doğurdu. Bu ihtiyacın karşılanması doğrultusundaki ilk adım, Nisan 1975 tarihinde Porto şehrinde gerçekleşen Mahalle Komisyonları Kongresi'nde atıldı. Kongre, mahalleler arasında, sürekli ve düzenli koordinasyonun gerçekleşmesi, İşçi Komisyonları'yla ilişkilerin kurulması ve ortak örgütlülüklerin yaratılması yönünde kararlar aldı. Kongreden sonra, her mahalle komisyonunun kendi arasından seçtiği 2 delegeyle şehir düzeyinde ortak ve düzenli toplantılar gerçekleşti. Bazı Mahalle Komisyonları ile İşçi Komisyonları ortak faaliyet yürüttüler. Bu faaliyetler, işçi sınıfının hem çalışma alanlarında hem de yaşama alanlarında örgütlü bir düzeyi yakalaması açısından önem taşıyordu.

Porto şehrinden sonra, Lizbon şehrinde de, İşçi Komisyonları'yla Mahalle Komisyonları'nın ortak faaliyet yürütmesi doğrultusunda gelişmeler yaşandı. "4 Temmuz 1975'te Lizbon'da 45 işçi ve mahalle komisyonunun katılımı ile şehir çapında Halk Kongresi yapıldı. Şehir çapında oluşturulan halk meclisinin görevi, Halk kitlelerini Portekiz'de sosyalizmi inşa etmek için harekete geçirmek ve insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek olarak tespit edildi."[32]

İŞÇİ HAREKETİ GERİ ÇEKİLİYOR

1975 yılı yazına doğru, başta işçi sınıfı olmak üzere, kitlelerde görülen bağımsız mücadele etme ve örgütlenme arayışları, giderek MFA ile bütünleşen bir rotaya oturmaktaydı. Bu gelişme, Portekiz'deki siyasal yelpazenin sağında ve solunda yer alan bütün yapılanmaları tedirgin etmekteydi. Portekiz sağı, kitlelerde görülen olağanüstü hareketlenmenin önüne geçmek için, geleneksel olarak muhafazakar özelliklere sahip

31. John L. Hammond, Building Popular Power Worker's and Neighborhood Movements in the Portuguese Revolution, Monthly Review Press, 1988, s.131.
32. Agm., s.12.

kuzeydeki köylülere yaslanmaya çalışırken; Partido Socialista Portuques-PSP Portekiz Sosyalist Partisi,[33] MFA'nın İşçi ve Mahalle Komisyonları'yla birleşmesinden ve bir parti işleviyle hareket etmesinden rahatsızdı. Bundan dolayı da, MFA'nın Portekiz'in gündemine soktuğu önemli politikalara karşı muhalefet yürütüyordu. MFA'yı meşru bir güç olarak gören Komünist Parti ise, işçi hareketinin İşçi Komisyonları olarak örgütlendiği yeni şekillenişten rahatsız oluyordu ve bu şekillenişi geleneksel sendikal yapılar içinde etkisizleştirmek veya bu yapılara tabi kılmak yönünde tavır geliştiriyordu.

MFA, İşçi ve Mahalle Komisyonları'yla birleşmesinin getirdiği güçle, 21 Haziran 1975'te, Portekiz'de Konsey Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. 1975 Mart darbesinden sonra, en yüksek iktidar organı işlevi gören Yüksek Devrim Konseyi'nin bu tavrı, Portekiz'de sınıflar mücadelesinin daha da keskinleşmesinin ifadesi oldu.

Kapitalist sistemin restorasyonu doğrultusundaki girişimlere karşı işçi sınıfının ve değişik toplumsal kesimlerin özgüçleriyle yarattıkları komisyonlar, sınıflar mücadelesinin daha da şiddetlenmesini beraberinde getirdi. Bir yanda sistemin restorasyonu yönünde işlev kazandırılmak istenen parlamenter demokrasi diğer yanda ve ona karşı, kitlelerin inisiyatiflerinin kurumsallaştığı özörgütlenmeler vardı.

25 Nisan 1975'te yapılan seçimlerden, Sosyalist Parti'nin oyların yüzde 40'ına yakın bir kısmını alarak en güçlü parti olarak çıkması[34], MFA içinde ilerde bölünmeye neden olacak gelişmeleri yarattı. Seçim sonrasında MFA içinde, Sosyalist Parti ile yakın çizgide olan ılımlı kanat, MFA'ya hakim olan sol kanadın politikalarına karşı tavır geliştirerek, uluslararası sermayeyi ürkütmemek gerektiğini ileri sürüp, Avrupa Topluluğu'ndan beklenen kredilerin sağlanması için gerekli

33. Portekiz Sosyalist Partisi, Accao Socialista Portuguesa - Portekiz Sosyalist Eylem grubunun örgütsel gelişiminin ürünü olarak, 1973 yılında kuruldu.
34. Seçimler sonucunda oyların yüzde 38'ini Sosyalist Partisi, yüzde 26'sını Demokratik Hak Partisi, yüzde 12.5'ini Komünist Partisi, yüzde 5'ini Komünist Partisi'yle iyi ilişkileri olan Portekiz Demokratik Hareketi, yüzde 2'sini değişik sol gruplar, yüzde 7'sini aşırı sağ nitelikli Sosyal Demokrat Merkez aldı.

düzenlemelerin yapılmasını istediler.

MFA içindeki eğilimlerin arasındaki çelişkilerin artması, MFA'nın toplum üzerindeki etkisini azaltırken, gerici güçlere de cesaret veriyordu. İçinde Salazarcıların, sağ liberallerin, bazı Sosyalist Partili unsurların ve dinsel yarı feodal gericiliği üzerinde taşıyan küçük toprak sahibi köylülerin yer aldığı para-militer gruplar oluştu. Bu gruplar çeşitli sabotaj ve şiddet eylemleri gerçekleştirerek toplumu terörize etmeye başladılar.

MFA içinde yaşanan çelişkiler, Temmuz ayına girildiğinde artık kopma noktasına gelmişti. Portekiz sağı ve Sosyalist Parti yönetimi, başkanlık görevini yürüten, sol kanadın ileri gelenlerinden Vasco Gonçalves'e karşı, yoğun bir anti-propoganda kampanyasına giriştiler. MFA, bu saldırılar karşısında, sol politikalarını bir ay sürdürebildi. Gonçalves, Eylül ayında Başbakanlıktan istifa etmek zorunda kaldı. Gonçalves'in Başbakanlıktan çekilmesinden sonra oluşturulan geçici hükümet (liberaller ile sosyal demokratlardan oluşuyordu) 25 Nisan sonrasında, işçi sınıfının mücadelelerle kazandığı haklarını gasp ederek işe başladı. Ayrıca uluslararası sermayenin Portekiz'e girmesini sağlayacak önemli olanaklar sunarak, bu yönde yasal düzenlemelere gitti. Yeni hükümetin kitlelerin kazanılmış haklarına ve örgütlülüklerine yönelik saldırılarına rağmen, MFA içindeki sol kanadın örgütsel varlığını devam ettirmesi, hükümetin temel rahatsızlık konusunu oluşturuyordu.

Portekiz'de emekle sermaye arasındaki çelişkilerin giderek şiddetlendiği bu koşullarda, 25 Kasım 1975'te gerçekleşen darbe, ülkede yeni bir sürecin ilk adımı oluyor, karşı-devrimci güçlere, devrimci kazanımları yok etmek ve örgütlülükleri dağıtmak fırsatını doğuruyordu. Darbeyle birlikte, devrimci parti ve grupların önderleri tutuklanırken, ordu içindeki MFA'nın sol kanadında yer alan ve MFA'ya sempati ile bakan kesimler tasfiye edilerek, Devrimci Asker Konseyleri dağıtıldı ve ilerici basın-yayın faaliyetleri yasaklandı.

Ağırlıkta, işçi sınıfının örgütlülüklerinin dağıtılmasına yö-

nelik operasyonlara girilmesiyle Haziran-Temmuz aylarında yükselme gösteren işçi hareketi giderek bir kırılmayı yaşadı ve geri çekilme sürecine girdi.

1976 Nisan'ına kadar bütün şiddetiyle devam eden baskı ve terör ortamı, bu tarihte yapılan parlamento seçimlerinin sonuçlarında da kendini göstermekteydi. 25 Nisan 1976'da yapılan parlamento seçimlerini, Portekiz'de kapitalist restorasyonun mimarlığına soyunan ve Portekiz burjuvazisinin en güzide partisi konumuna gelmiş olan Sosyalist Parti kazanıyordu.

Mario Soares başkanlığında yeni hükümeti oluşturan Sosyalist Parti'nin ilk icraatı, işçi sınıfının kazanılmış, en temel haklarını gaspetmek oldu. 1974 sonrasında gerçekleşen ve anayasal metne bağlanmış tüm reform çabaları yok edildi.

Ulusallaştırılmış sanayi sektörlerine devletin aktardığı kaynakların kesilmesiyle bu sektörler krize girdi ve bunu ulusallaştırmanın ortadan kaldırılması izledi. Benzer gelişmeler tarım alanında da yaşandı. Tabii ki, bu yeni ekonomik ve hukuksal düzenlemelerden en fazla etkilenen kesim işçi sınıfı oldu. Sosyalist Parti'nin inisiyatifiyle oluşturulan Carta Aberta adlı sendikal yapıyla bütün eksikliklerine rağmen İnter-Sendikal'de ifadesini bulan, işçi sınıfının sendikal birliğinin parçalanması hedeflendi. Hükümet, işçi sınıfına yönelik saldırılarını bununla sınırlı tutmayıp, işçi sınıfının içinde etkili ve önemli bir prestiji olan İşçi Komisyonları'nın örgütlülüklerinin dağıtılması yönünde politikalar geliştirerek yeni yasal düzenlemelere gitti. Bu yasal düzenlemelerle İşçi Komisyonları'nı işlevsiz ve etkisiz kılmak, ayrıca bu komisyonlardan kapitalist istikrarın sağlanmasına hizmet edecek bir şekilde yararlanmak amaçlandı. İşçi sınıfının özörgütlülüğünün kurumsallaşmış ifadesi olan İşçi Komisyonları'nın, bir taraftan örgütlülüğü daraltılırken diğer yandan sendikalara entegre olmasını, sendikaların bir alt organı olarak işlev görmesini sağlayacak adımlar atıldı. Özce ifade etmek gerekirse, İşçi Komisyonları'nın içeriği boşaltılarak, örgütsel bütünlüğü ortadan kaldırılıyordu.

Yeni yapılan yasal düzelemelerle "50'den daha az işçi çalıştıran işletmelerde işçi kontrolü yasaklandı. Portekiz'de işletmelerin yüzde 94.3'ü 50'den daha az işçi çalıştıran işletmelerden oluşmaktaydı. Yine aynı yasa 20'den daha az işçi çalıştıran işletmelerde işçi komisyonlarının kuruluşunu yasaklıyordu. 20'den daha az işçi çalıştıran işletmeler ise bütün işletmelerin yüzde 85.3'ünü oluşturmaktaydı."[35]

Portekiz sanayinin karakteristik özellikleri dikkate alındığında, bu yasanın uygulanmasıyla İşçi Komisyonları'nın örgütsel varlığının zeminlerinin ortadan kaldırıldığı ve aralarında doğabilecek bir örgütsel bütünlüğün daha baştan darbe yediği görülür. Bu yasayı takip eden grev yasası ile bağımsız işçi örgütlenmelerinin yaptığı her türlü eylem ve direniş yasadışı ilan edilerek, işçi sınıfının mücadelesinin ve örgütlülüğünün geleneksel sendikal yapılar içinde boğulmasına ve ehlileştirilmesine çalışıldı.

Grev yasasının en önemli maddelerinden biri de, sendika yönetimlerinin onayından geçmeyen her türlü eylemin yasadışı ilan edilmesiydi. Hükümetin sendikal yaşama ilişkin düzenlemelerle İşçi Komisyonları'na yüklediği işlevler, komisyonların sendikal faaliyetin her boyutunda etki yaratmasının önünü kapatıyordu.

Portekiz Komünist Partisi, bu yasaların çıkmasında Sosyalist Parti'ye destek vermekten çekinmedi. İnter-Sendikal ve Carta Aberta örgütlülükleriyle Portekiz Komünist Partisi ve Sosyalist Parti, İşçi Komisyonları'nın sınıf içindeki etkisini kırmak, örgütlülüğünü ortadan kaldırmak doğrultusunda ortak hareket ederek, Portekiz işçi sınıfının mücadelesini geleneksel sendikal yapılar içinde eritmeyi başardılar.

27 Haziran 1976'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Portekiz halkının sessiz tepkisini dile getirdi. Seçimlere, kayıtlı seçmenlerin ancak dörtte biri katıldı.

Portekiz halkının özgürlük mücadelesini taçlandıran ve karanfille simgelenen devrimin yenilgisiyle beraber, Porte-

35. "Portekiz'de Karanfil Devrimi Sonrası İşçi Örgütlenmeleri", İşçiler ve Politika, sayı 1, Mayıs 1989, s.12.

kiz'de kapitalist stabilizasyona yönelik önemli adımlar atıldı. Böylece, Portekiz burjuvazisinin uluslararası sermaye ile entegrasyonunun önünü bütünüyle açacak sürece girildi. Avrupa merkezli gelişen bu süreçte, burjuva demokratik normlar hayata geçirilerek kapitalist "modernleşme" hedeflendi.

İŞÇİ KOMİSYONLARI DENEYİMİNE KISA BİR BAKIŞ

İşçi Komisyonları örgütlülüğünün en temel eksikliği, ülke düzeyinde organizeli bir güç haline gelememesidir. Portekiz sanayinin karakteristik özelliklerinin de etkisiyle yeterli ve etkin bir organizasyon sağlanamayarak, merkezi düzeyde bir örgütlülüğün yaratılmaması ve İşçi Komisyonları'nın işletmeler bazında, dağınık bir temelde şekillenmesi nedenleriyle Portekiz burjuvazisinin topyekün saldırıları karşısında, işçi sınıfının direnişi yenilgiyle sonuçlanmıştır. Aynı özellikler, Mahalle Komisyonları örgütlülükleri içinde geçerlidir.

Portekiz'de sermaye, sanayileşme düzeyine oranla son derece yoğunlaşmış ve merkezileşmişti. "Toplam 40.000 firmanın 168'i (yani yüzde 0.4) tüm sermayenin en az yüzde 53'üne sahiptir."[36]

1964 tarihli bir sanayi anketine göre "Portekiz'de ücretlilerin üçte biri Lizbon kesiminde toplanmış olup tüm üretim araçlarının yüzde 40'ıyla, sanayi üretiminin yaklaşık yarısını üretmektedirler. Kalanı Porto, Braga, Guermaraes (kuzeyde), Tomer ve Coimbra (orta bölgede) gibi kentlere yayılmıştır. Sadece Lizbon kesiminde küçük sanayi yani 20 ile 100 işçi ve memur çalıştıran işyerleri girişimlerinin toplamının yüzde 70'ini, ücretli personelin yüzde 23'ünü, bölgede yatırılmış sermayenin yüzde 16'sını meydana getirmektedir. Orta sanayi, yani 100 ile 500 işçi ve memur çalıştıran işyerleri girişimlerin yüzde 25'ini, personelin yüzde 38'ini ve sermayenin yüzde 31'ini içine almaktadır. Büyük sanayiye gelince 500'den fazla personel çalıştıran işyerlerinin yüzde 5'iyle,

36. Nicos Poulantzas, age., s.11-12.

bölgede çalışan ücretlilerin yüzde 39'unu ve sermayelerin yüzde 53'ünü kapsamaktadır."[37]

Sanayinin Lizbon, Porto v.b. büyük şehirlerde yoğunlaşması, sermayenin de bu alanlarda yoğunlaşarak merkezileşmesini doğurmuştu. Portekiz sanayinin bu yapısı, 1974'ten sonra belirli bir çözülme sürecine girmişse de uzun yıllar bu özelliklerini korumuştur. "...1977'de imalat sanayiinde 5'ten fazla işçi çalıştıran işletmelerin oranı yüzde 71.5, 5-9 işçi çalıştıranlarla birlikte 88.2'dir. 50'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde ise bu oran 5.3 gibi küçük bir oranı oluşturuyordu."[38]

İşçi sınıfının kolektif davranmasının ve birleşik bir güç oluşturmasının önündeki tek engel Portekiz sanayinin karakteristik özellikleri değildi. İşçi hareketinin yenilgisinde Portekiz solunun da önemli etkileri vardı.

Özellikle, Salazar döneminde tek muhalif güç olan ve 25 Nisan'dan sonra önemli bir prestij kazanan Komünist Partisi, Sovyet güdümlü politikalar doğrultusunda hareket ettiğinden dolayı Portekiz gerçeğini göremedi. Komintern'in VII. Kongresi'nden ve Sovyetler Birliği'nin 1970 sonrası konjonktürde biçimlenen politikalarından esinlenen Komünist Partisi, İşçi Komisyonları'na karşı tavır geliştirdi. Komünist Partisi, kendi etkinliğindeki İnter-Sendikal adlı sendikal yapıyla işçi hareketindeki yeni şekillenmenin karşısında yer alarak, İşçi Komisyonları'nı bölücülük ve anarşistlikle suçlamaktan geri durmadı ve işçi sınıfının mücadelesini geleneksel sendikal yapılar içine çekip, eritmeye çalıştı.

Komünist Partisi dışındaki radikal sol, kitle hareketinin yükseldiği koşullarda bile marjinal konumunu aşamadı. Özellikle 25 Nisan'dan sonra radikal solun bazı kesimleri, işçi sınıfıyla temas kurmaya çalışsa da bu temaslar sınıf içine nüfuz edecek bir aşamaya gelmedi. Bu kesimler, İşçi Komisyonları örgütlenmeleri içinde de varlık gösteremedi. Portekiz İşçi Komisyonları deneyimi, işçi sınıfının devrimci gücüne inanmayan ikamecilik ve bürokratizmle örülmüş "sosya-

37. Joelle Kuntz, age., s.117.
38. Agm., s.13.

lizm" anlayışının işçi mücadelesinde yarattığı tahribatın görülmesi ve değerlendirilmesi açısından son derece önemli veriler sunmuştur.

Komünist Partisi'nin politikalarında somut yansımalarını bulan bu anlayış, toplumsal dönüşümün nesnel zeminlerinin varlığına rağmen bu zeminin kaybedilmesine yol açmıştır. Ama herşeye rağmen sınıflar mücadelesinin zenginliği içinde doğan İşçi ve Mahalle Komisyonları gibi toplumsal inisiyatif organları, dünya işçi sınıfının mücadelesine güç vermiş ve yeni birikimler sunmuştur.

DOĞU ALMANYA 1945-1953 FABRİKA KONSEYLERİ VE GREV KOMİTELERİ

İşçiler, seçimlerle işbaşına gelen delegelerden oluşan Fabrika Konseyleri aracılığıyla, işyerlerinin yönetilmesini ve üretimin denetlenmesini sağladılar. Anti-kapitalist bir içeriğe sahip bu faaliyet, işçilerin ekonomik yaşamda doğrudan karar alma sürecine katılmalarına ve inisiyatif geliştirmelerine katkıda bulundu. İşletmeleri çalışır hale getiren Fabrika Konseyleri, aynı zamanda, bu işletmelerdeki üretim ve yönetim sorunlarına ilişkin olarak tek karar merciiydi. Konseyler, işçilerin ihtiyacı olan tüketim mallarının dağıtımı ve bölüşümünde de söz sahibiydiler.

Almanya, Hitler faşizminin yıkılışıyla ABD, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanına girdi. Doğu Almanya, Kızıl Ordu'nun denetimindeydi. Berlin şehri ikiye bölünmüş, Doğu Berlin Sovyetler Birliği'ne bırakılmıştı. Savaşın sonunda Almanya'nın Batısı kadar, Doğusu da tam bir harabe içindeydi. Doğu Almanya'da, Kızıl Ordu'nun öncülüğünde, ülkenin yeniden inşası doğrultusunda seferberlik başlatıldı. Bu inşaa faaliyetinde işçi sınıfı terk edilmiş, işleyemez durumdaki fabrikalara el koyarak, çalışır hale getirdi. Alman işçi hareketinin devrimci odaklarından Halle, Magdeburg, Leipzing, Dresden, Chemnitz gibi sanayi merkezlerindeki işçiler, Fabrika Konseyleri kurarak işyerlerindeki bütün kontrolü ellerinde tuttular.

1947 yılının sonlarına kadar devam eden Fabrika Konseyleri örgütlülüğü daha sonra hükümet kararlarıyla dağıtıldı. Aynı bölgedeki işçiler, bu sefer 1953 ayaklanmasıyla harekete

geçtiler. Mücadelenin içinde oluşturdukları Grev Komiteleri aracılığıyla, ülke çapında genel grev gerçekleştirdiler.

DEMOKRATİK ALMANYA CUMHURİYETİ'NE DOĞRU SİYASAL ŞEKİLLENİŞ (1945-1948)

Almanya, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa tarafından işgal edilerek, dört farklı nüfuz bölgesine ayrıldı.

Almanya'nın Oder Nehri'nin doğusunda kalan kesimi, Kızıl Ordu'nun işgali altındaydı. Berlin ise müttefikler tarafından ikiye bölünmüştü. Şehrin doğusu SSCB'nin, batısı ise ABD, Fransa ve İngiltere'nin denetimindeydi.

Fiilen ikiye bölünmüşlüğüne rağmen, Almanya'nın geleceğinin ne olacağı konusu belirsizlik taşıyordu. Bu belirsizlik bir müddet daha sürdü. Potsdam Konferansı'nda İngiltere, ABD, SSCB, işgal yönetimlerinden "normal" yaşama geçilmesi ve bu yönde siyasal partilerin kurulması, yerel seçimlerden başlanarak, genel seçimlerin yapılması kararları alındı. Müttefik güçler kendi işgal bölgeleriyle Sovyetler Birliği'nin denetlediği bölge arasında ortak bir yönetimin gerçekleşmesine yanaşmıyorlardı.

Sovyetler Birliği bu dönemde, kendi denetim bölgesindeki gelişmelere karşı oldukça esnek tavırlar sergiledi. 1945 yılı Haziran ayında, Naziler dışındaki farklı siyasal güçlerin örgütlenmesine ve faaliyet yürütmesine izin verdi. Bu karardan kısa bir süre sonra, işçi ve burjuva partileri yeniden kuruldu. Kommunistische Partie Deutschlands-KPD Alman Komünist Partisi, Sozialdemokrazische Partei Deutschlands- SPD Alman Sosyal Demokrat Partisi, Christlich-Demokratische Union-CDU Hristiyan Demokrat Birlik, Liberal-Demokratische Partie Deutschlands-LPD Liberal Demokratik Parti yeni kurulan partiler arasındaydı.

Böylece Nazilerin dışında, Almanya'nın savaş öncesindeki siyasal yelpazesini yansıtan bir tablo ortaya çıktı.

Sovyetler Birliği'yle Batı arasındaki gerginliğin artması ve soğuk savaşın ilk belirtilerinin ortaya çıkmasıyla SSCB 14 Temmuz 1945'te "Anti-Faşist Partiler Cephesi"nin kurulmasına karar verdi. Cepheye, Doğu Almanya'da kurulan bütün partiler katıldı.

Cephe içinde yer alan CDU, hristiyan demokrat çizginin sürdürücüsü, geniş ve güçlü örgütlülüğe sahip bir yapıydı.

KPD ise, Doğu Almanya'da kurulan ilk partiydi. KPD savaş boyunca Moskova'da kalan kadroların (Franz Dahlem, Wilhelm Pieck, Walter Ulbricht) Doğu Almanya'ya dönmeleriyle Nisan 1945'te oluşturuldu. Kızıl Ordu'nun yarattığı zeminlerde hareket eden KPD'nin kitleler üzerindeki etkisi azdı. II. Dünya Savaşı süresince Moskova'da bulunan kadroların oluşturduğu yapı kitlelerce benimsenmedi. Kitleler KPD'yi kendilerinden görmeyerek, mesafeli durdu.

KPD'nin parti programı, Batı'yla kurulacak ilişkileri gerginleştirmemek stratejisi doğrultusunda, özel mülkiyeti ve burjuva demokrasisini olurlayan, reformist bir içeriğe sahipti.

SPD, pragmatik kaygılarla Hitler faşizminin Alman halkı üzerinde bıraktığı psiko-sosyal etkileri öne sürerek, programından işçi sınıfının birliğinin yaratılmasına ilişkin maddeleri çıkartmıştı.

"Anti-Faşist Partiler Cephesi"nin oluşturulması, Doğu Almanya'da siyasal yapının merkezileşmesini sağlarken, KPD'nin de güçlenmesine olanaklar sundu.

SPD'nin daha önce KPD'ye ilettiği ortak bir işçi partisi kurma teklifini, örgütsel güç ve etkinlik açısından kendisinden daha gelişmiş bir yapıya sahip olan SPD'nin ideolojik inisiyatifini yaygınlaştıracağı kaygısıyla reddeden KPD, bu sefer gelişen konjonktürün yaratığı olanaklarla aynı öneriyi SPD'ye kendisi götürdü.

SPD, Batı Almanya'da kurulan SPD önderliğinin komünistlerle mesafeli durma tavrından etkilenerek, KPD'nin teklifine sıcak bakmadı. SPD'nin bu yaklaşımında, Sovyet işgal yönetiminin KPD'yi öne çıkaran, kamu yönetimine ilişkin

bütün kilit noktalara KPD üyelerini yerleştiren politikalarının etkisi vardı. Ayrıca olası bir birleşmeyle SPD'nin KPD içinde eriyeceği kaygısı taşınmaktaydı.

KPD ise, birleşmeyle bir yandan Sovyet işgal yönetiminin politikalarından rahatsız olan eski kuşak komünistlerin bu rahatsızlıklarını ortadan kaldırırken, diğer yandan kitleler nezdinde Sovyet işgal gücünün uzantısı imajını sileceğini düşünmekteydi.

Bu arada, özellikle, Avusturya ve Macaristan'da sosyal demokrat partilerin, seçimlerde gösterdiği başarı KPD'yi tedirgin etmekteydi. KPD birleşme yönündeki çabalarını hızlandırdı.

SPD Başkanı Otto Grotewohl'un, KPD'nin birleşme önerisini açıkça reddetmesinden sonra, Kızıl Ordu'nun birleşme yönündeki baskıları arttı. SPD yönetici ve üyelerine yönelik "ikna" operasyonları gerçekleştirildi. SPD'nin propaganda faaliyetleri ve yayınları sansüre tabii tutuldu.

20 Aralık'ta iki partinin üst düzey kadrolarının katıldığı bir konferans yapıldı. Bu konferanstan sonra Komünist Partisi, bazı siyasal manevralar yanında ideolojik revizyonlara girişti. Komünist Parti'nin teorisyeni Anton Ackermann'ın "Sosyalizme Ulaşmada Almanya'ya Özgü Bir Yol Olabilir mi?" adlı makalesinde yer alan argümanlar bu çabanın ürünü olarak ortaya çıktı.

1946 Nisan'ında, Komünist Parti ve Sosyal Demokrat Parti delegasyonlarının bulunduğu toplantıda, iki partinin birleşmesi kararı alındı. Birleşme sonucunda oluşan yeni parti, Sozialistische Einigkeitspartei Deutschlands-SED Alman Sosyalist Birlik Partisi adını aldı. 14 kişilik parti yönetimi iki partinin eşit sayıda temsiliyle oluştu.

SED "ilke ve hedefler" bildirisinde partinin öncü rolünü ortaya koyarak, izleyeceği programı şöyle açıkladı:

"Barışın güvenceye alınması, Alman iktisadının yeniden inşası ve Almanya'nın birliğinin korunması, Hitler faşizminin kalıntılarının, militarizmin ve emperyalizmin tasfiye edilmesini zorunlu kılmaktadır."

Güncel hedefler içinde; "Demokratik seçimler temelinde özyönetimin inşası, grev, toplu sözleşme ve sendikalaşma hakkının gücenceye kavuşturulması, işletme konseylerinin, işyerlerinde işçi ve memurların yasal temsilcileri olarak tanınması."[1] maddeleri yeraldı. Sosyalizm için mücadeleyi de temel hedef olarak belirledi.

SED, doğrudan SSCB'nin ya da Sovyet İşgal Yönetimi'nin etkisi altındaydı. SED'in Doğu Almanya'da gerçekleştirdiği düzenlemeler bir anlamda işgal yönetiminin talepleriydi.

SED'in,1946-1949 yılları arasındaki ideolojik yönelimini ve söylemini Ackermann'ın geliştirdiği tezler oluşturdu.

Ackermann, makalesinde; "Tüm iktidar işçi sınıfına geçmeksizin, her ülkede olduğu gibi Almanya'da da, sosyalizmin inşası mümkün değildir..." dedikten sonra ülkenin koşullarını sıralıyor ve "Sosyalizme yönelik dönüşümün asli meseleleri içinde olmayan bu koşullar nasıl gelişirse gelişsin, Almanya'nın gelişmesi her hal-û kârda özgül bir karaktere sahip olacaktır...

Rusya'nın deneyimlerinin doğruluğunu ve geçerliliğini abartarak, 'devrimimizin (yani Rus devriminin) bazı temel esaslarının ötesinde sonuçlar çıkarma'nın en büyük hata olacağını vurgulayan Lenin'den başkası değildir... Bu anlamda sosyalizme ulaşmada Almanya'ya özgü bir yolun varlığını mutlaka evetlememiz gerekmektedir"[2] diye açıklamaktadır.

SED siyasal oteritesini yaygınlaştırarak, Nazizmin kalıntılarına karşı sürdürülen tasfiye sürecini hızlandırdı. 1945 sonlarında başlayan toprak reformu hareketi derinleştirildi. En verimli topraklar olan Junkerlerin ellerindeki araziler kamulaştırılarak yarım milyon yoksul köylüye dağıtıldı.

"Tarım reformu sayesinde 7136 büyük toprak sahipliği ve 4142 savaş suçlusunun toprağı tazminatsız kamulaştırıldı. Toprakları, topraksız köylüler ile yerlerinden olmuş kişiler ve yoksul köylüler arasında bedava olarak paylaşıldı."[3]

---

1. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.3, Belgeler Bölümü, İletişim Yay., 1988, s.229.
2. Age., s.228.
3. Gerçekleşmiş Sosyalizm Ülkesi DAC, Konuk Yay., 1979, s.21.

SED, geleneksel kurumları devreye sokarak, fabrikalarda üretimin gerçekleştirilmesinden, fabrikaların yönetilmesine kadar müdahale eden işçi örgütlenmelerini dağıtmaya başladı.

Fabrika Konseyi şeklinde biçimlenen bu işçi örgütlenmelerinin inisiyatifi kırılarak, konseylerin onayı olmadan, fabrikalara işletme yöneticileri atandı ve işçilerin onayladığı yöneticiler görevden alındı. Sendikalar, Fabrika Konseyleri'ne alternatif olacak tarzda yapılandırılmaya ve işçi örgütlenmelerini dağıtacak yönde işlevlendirilmeye başlandı. Ayrıca, Fabrika Konseyleri'nin varlığına son verdiği, parça başı üretim sistemi yeniden uygulamaya sokuldu.

FABRİKA KONSEYLERİ (1945-1948)

İkinci Dünya Savaşı sonrası enkaz haline gelen Doğu Almanya'da, sanayi işletmelerinin yeniden çalışır hale gelmesi en acil sorundu. Nazilerle işbirliği yapan fabrika patronları ve büyük toprak sahipleri, Kızıl Ordu'nun Doğu Almanya'yı denetimi altına almasıyla batıya kaçmışlardı. Mal varlıkları, bütünüyle Kızıl Ordu'nun denetimine girmişti. İşçiler, farklı sektörlerdeki işletmelerde, bilfiil onarım ve inşa faaliyetinde bulunarak bu işletmeleri çalışır hale getirdiler. Seçimlerle işbaşına gelen delegelerden oluşan Fabrika Konseyleri aracılığıyla işçiler, üretimin denetlenmesini ve fabrikaların yönetilmesini sağladılar. İşçilerin anti-kapitalist bir tavır alış içinde gerçekleştirdikleri bu faaliyet, ekonomik yaşamda doğrudan karar alma sürecine katılmalarına ve inisiyatif geliştirmelerine katkıda bulundu. İşletmeleri çalışır hale getiren Fabrika Konseyleri, aynı zamanda bu işletmelerdeki üretim ve yönetim sorunlarına ilişkin olarak karar merciiydi. Konseyler, işçilerin ihtiyacı olan tüketim mallarının dağıtımı ve bölüşümünde de söz sahibiydiler.

"İşçiler çeşitli fabrikaları yeniden çalıştırdılar. Kentler haftalardan beri beslenemiyordu ve köylünün ürünleriyle mübadeleye elverişli olan malların her ne pahasına olursa olsun

üretilmesi sözkonusuydu-çoğunlukla bombardımanlardan zarar gören ve bunun yanısıra yönetici personelin terketmiş olduğu - işyerlerini ele geçiren işçiler kendilerini bunların efendileri olarak buldular. Çalışmayı düzenleme yolunda doğal olarak 1933'e kadar işçileri temsile en elverişli organizma olan işyeri konseyi (Betirebsrat) adını alan bir yönetim kurdular.

Konsey işçilerin kararlarına, onları gerçekleştirme çalışmasına, üretimin pazarlanmasına, diğer işyerleriyle ilişkilere vb. yön verdi. Çoğu zaman son derece gelişkin makinelerde basit, köylüler için gerekli ürünler imal edilmekteydi. Ücret yoktu; mübadeleyle elde edilen ürün işçiler arasında eşit biçimde paylaştırılıyordu.

Bununla birlikte yeni yönetim -kaynağı kendisi olmayan- bağımsız bir otoriteden başka hiçbir şeyi kabul ettiremiyordu. İşçilerin eline geçmiş olan fabrikalar 'mülk sahipleri olmayan işyerleri' ilan edilmişlerdi."[4]

İşyerlerinin yönetiminde farklı uygulamalar yaşansa da, çoğunlukla işçiler işyeri yöneticilerini kendileri belirlemekteydi.

Bazı işyerlerindeki yöneticiler ise atamayla gelen belediyeler tarafından seçiliyordu. Bu işyerlerinde, konseylerce seçilen yöneticilerle belediyelerce belirlenen yöneticiler arasında ortak bir yönetim organı oluşturulmuştu. Atanan yöneticilerle konseyler arasında yetki sınırları belirlenmiş değildi.

"Bu arada yönetsel süreçte yeniden doğmaktaydı ve iyi niyet eksik değildi. Binlerce işçi, işyeri konseyi üyesi arasından en yetenekli olanlar, komünistler tarafından yönetilen yeni organizmalarda, varlıklarıyla dahi fabrikalara başlangıçta eski sahipleri gibi kesin bir işleyiş kazandıran bu organizmalarda yer aldılar. Aynı hamleyle fabrika yönetimleri, idari aygıtın bizzat kendisi, hukuk, eğitim değişik bir görünüm aldılar."[5]

4. Buenno Sarel, "Doğu Almanya'da İşçi İnisiyatifleri (1945-1953)", Ernest Mandel, Contrôle Ouvrier Conseils Ouvrier Autogestion, Vol. III., François Maspero, 1973.
5. Aktaran, Ernest Mandel, age.

Fabrika Konseyleri giderek yayıldı. Alman işçi hareketinin tarihinde önemli bir yere sahip İşçi Konseyleri deneyimi, farklı bir tarihsel konjonktürde yeniden ortaya çıkıyordu.

Faşizmin pençesinde atomize olan işçiler, faşizmin yıkılmasıyla özgürleşerek kendi bağımsız sınıf tavırlarıyla Fabrika Konseyleri'ni yarattılar. "Özgürleşen işçiler bir örgüte, özgürlüklerini kaybettikleri anda onunla yeniden canlandırdıkları konseylere sahip olmuşlardı. Aynı hamleyle çalışmayı kendilerini yönetirken, kendilerini bağımsız bir topluluk halinde yeniden kurmaya girişiyorlardı."[6]

Bu arada SSCB, Naziler tarafından tahrip olan sanayisinin yeniden organize olması yönünde harekete geçti. Moskova hükümeti, savaş tazminatı olarak, Sovyet İşgal Yönetiminin aracılığıyla (komünistlerin de yardımıyla) ihtiyaç duyulan bir dizi fabrikanın Doğu Almanya'dan sökülüp Sovyetler Birliği'ne taşınmasını sağladı.[7]

İşçilerin Fabrika Konseyleri aracılığıyla üretim sürecini kontrol altına almaları mevcut yönetimde rahatsızlıklara neden oldu. İlk başta ekonominin canlanmasına yaradığı için, üretim üzerindeki işçi inisiyatifinden rahatsız olmayan yönetimin, bu inisiyatifin içinde taşıdığı potansiyelden rahatsızlık duyması uzun sürmedi.

Komünist Parti, farklı sınıf ve siyasal güçleri ürkütmemeye çalışarak, Doğu Almanya'da "istenmeyen" gelişmelerden dolayı, Sovyetler Birliği ve Müttefik güçler arasında sorunla-

6. Aktaran, Ernest Mandel, age.

7. 1945 yılının son aylarında, özellikle ağır sanayi ve bazı kilit sektörlerde kurulan Sovyet Anonim Şirketleri, Sovyetler Birliği'nde sanayinin yeniden yapılandırılması yönünde önemli kaynak transferi yaratmışlardır. Doğu Almanya'da ki bir çok önemli fabrikanın Sovyetler Birliği'ne taşınmasının yanında, ülkedeki sanayinin 1/3'ü Sovyet Anonim Şirketleri tarafından işletilmiştir. Bu işlemler 1954'e kadar dozajı azalan bir tarzda sürmüştür. "Nove, Jena kentindeki Zeiss gibi fabrikaların yanısıra, bu fabrikaların işçilerinin de Sovyet işçilerini eğitmek üzere SSCB'ye götürüldüğünü belirtirken, rayların SSCB'de demiryolu kurmak için taşındığını ifade ediyor. Sovyetler bu tazminatların Almanya'nın tümünden alınması gerektiğine inanırlarken, Ruhr sanayi bölgesinin yanısıra Amerikan ve İngiliz işgal bölgelerinden de fabrikaları söküp taşımışlar ama 1945'ten sonra soğuk savaş ortamında bu taşıma işi, Doğu Almanya ile sınırlı kalmıştır." A. Nove, An Economic History of USSR'den aktaran, Necip Çakır, "Doğu Avrupa'da 'Devrim' (1946-1949)", 11.Tez, 10.Kitap, 1990, s.83.

rın doğmamasına dikkat ediyordu. Komünist Parti, hedeflerini, yüzyıl önce başlayan burjuva demokratik devrimin tamamlanması ve bu yönde demokratik bir cumhuriyetin kurulması şeklinde belirlemişti.

"...Hitlerizmin yıkılmasıyla birlikte gündeme gelmesi gereken mesele, Almanya'nın demokratikleştirilmesi; feodalizmin kalıntılarını tamamıyla tasfiye ederek ve gerici eski Prusya militarizminin ekonomik ve siyasal dayanaklarını yıkarak, 1848'de başlamış ancak yarım kalmış olan burjuva-demokratik dönüşümün tamamlanmasıdır.

Almanya'da Sovyet sistemini dayatmanın yanlış olacağı kanaatindeyiz; çünkü bu yol, Almanya'nın mevcut koşullarına tekabül etmemektedir.

Biz, mevcut durumda Alman halkının asli çıkarlarının başka bir yoldan gitmeyi gerekli kıldığı kanaatini taşıyoruz. Bu yol, anti-faşist, demokratik bir rejimin, halkın bütün demokratik hak ve özgürlüklere sahip olduğu bir parlamenter-demokratik cumhuriyetin kurulmasına giden yoldur."[8]

Daha çok, ekonomik faaliyet üzerindeki işçi denetimini sağlama işlevini yüklenen konseylerin, siyasal donanımdan yoksun olması hareketin en önemli zaafıydı. Buna rağmen, Fabrika Konseyleri hareketinin "Parlamenter Demokratik Cumhuriyet'in" yaratılmasına engel olacağı, programı aksatacağı düşünülmekteydi. İşçi sınıfının üretim üzerindeki söz ve karar sahipliğinin, toplumsal yaşamın bütününe ilişkin bir içeriğe bürünme tehlikesi, varolan siyasal işleyiş açısından temel rahatsızlık konusuydu.

1947 yılına gelindiğinde, Fabrika Konseyleri hareketi yaygınlaşmış, Doğu Almanya işçi sınıfının büyük bir kesimini temsil eden ve ortak iradesini yansıtan bir örgütlenme düzeyine ulaşmıştı. Fabrika Konseyleri, aynı yıl içinde, 14 bin işletmede örgütlenmiş ve bu işletmelerin yönetiminde temel karar verici organ haline dönüşmüştü.

SED'in kurulmasıyla işçi örgütlenmelerinin hareket alan-

8. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.3, Belgeler Bölümü, İletişim Yay., 1988, s.226.

larının daraltılması, inisiyatiflerinin engellenmesi çabaları hızlandı. İşçi sınıfı içinde geniş etki yaratan Fabrika Konseyleri hareketinin engellenmesi evre evre gerçekleşti. Önce Fabrika Konseyleri'nin içeriğine ilişkin, onları işlevsiz kılacak düzenlemeler getirildi. Bunu, işçilerin işletmeler üzerindeki kontrolünün ortadan kaldırılmasını sağlayacak operasyonlar izledi. Konseylere danışılmaksızın, işletme yöneticileri siyasal iktidar tarafından fabrikalara atandı. Siyasal iktidarın bir aygıtı olarak örgütlenmiş sendikalar, konsey örgütlenmelerinin yerine ikame edildi.

SENDİKAL ÖRGÜTLENMELERİN GELİŞİMİ, FABRİKA KONSEYLERİ'NİN FESHİ

Doğu Almanya'da Fabrika Konseyleri'nin ortaya çıkışıyla sendikal çalışmaların başlatılması aşağı yukarı aynı tarihlere rastlamaktadır.

1945 yılı yazında, merkezi bir şekilde başlayan sendikal çalışmalar, önce üç grup (sosyalist, komünist, sendikal) tarafından yürütüldü.

Yaz sonunda çalışmalar birleştirilerek, Berlin'de Sendikal Komisyon oluşturuldu.

Eski komünist, sosyalist, hristiyan demokrat sendikal aktivistlerden kurulan komisyon, örgütlenme faaliyetlerini genişletti. Ülke düzeyinde sendika komitelerinin kurulmasını sağladı.[9]

Merkezi düzeyde yürütülen bu çalışmalar sonucunda, işkoluna göre örgütlenmiş sendikal yapılar ortaya çıktı. Bu yapılar yönetim erkine bağlı çalışıyordu ve faaliyetlerini ekonomik alanla sınırlandırmıştı. Yerel düzeyde oluşturulan sendika komitelerinin ise örgütsel gelişimi şöyleydi:

"Yerel sendika komitelerine yalnızca fabrikalarda temsil

9. Komünist Partisi'nin kurucularından ve Sosyal Demokrat Parti'yle Komünist Partisi'nin birleşmesinden doğan SED- Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin iki başkanından biri olan Walter Ulbricht, sendikal yapıların kurulmasında ve örgütlenmesinde oldukça önemli rol almıştır.

edilmek kalıyordu. Mayıs ve Haziran ayları boyunca, yerel temelde işkolu sendikaları grupları kendiliklerinden oluşmuştu. Özellikle reformist eğilimin şahsında yaşayan Alman sendikal geleneği, yerel fabrikalararası gruplar üzerinde temellenen işkolu örgütlenmesini sonuçta onayladı. 1945 yazı boyunca komünistler tarafından savunulan biçim, sanayinin işyeri gruplarıyla örgütlenmesi üstün geldi. Daha önce kurulan yerel gruplar, doğmakta olan sendika ağı içine yerleştirildiler."[10]

1948 yılına girildiğinde, Fabrika Konseyleri'nin işlevsizleştirilmesi yönünde çalışmalar hızlandı. Fabrika Konseyleri'nin feshi yönündeki ilk adım Mayıs'ta, Saxe-Anhalt'da yapılan sendikal yapıların toplantısında (Hefsteat Konferansı'nda) atıldı.

Toplantı sonrasında, sendikal yapılar konseylerin bulunduğu alanlara müdahale etmeye başladı. SED'in kontrolünde ve yönlendirilmesinde gerçekleşen bu müdahalelerle, Fabrika Konseyleri etkisizleştirildi.

Fabrika Konseyleri'ne alternatif sendikaların devreye sokulması operasyonlarına, konsey örgütlenmeleri ciddi bir tepki gösteremedi. Fabrika Konseyleri hareketinin, ülkenin yaşadığı olağanüstü koşullar içinde ortaya çıkması, faaliyetlerini ağırlıkta ekonomik alanla sınırlaması, siyasal alana ilişkin bağımsız bir politika geliştirememesi, mücadelenin içinde kendi önderliklerini yaratamaması gibi bir dizi etken, işçi sınıfının suskun kalmasına yolaçtı.

Fabrika Konseyleri'nin kuruluş ve yaygınlaşma süreci boyunca, siyasal alana müdahale edememesi, işçiler tarafından konseylerin gerçek iktidar organı olarak algılanamamasını da beraberinde getirdi.

1919-1923 Alman Devrimi'nin başat özelliği olan İşçi Konseyleri'nin, 1945 sonrasında Fabrika Konseyleri olarak yeniden doğmasına rağmen, işçi sınıfı kendi iktidarını kendi elleriyle kurma girişiminde yetersiz kaldı. İşçi sınıfının ideolojik ve örgütsel düzeyde yaşadığı yetersizlikler, Fabrika Konsey-

10. Aktaran, Ernest Mandel, age.

leri hareketinin sonunu getirdi.

Hareket, 1949 yılının son aylarında çıkartılan kararnamelerle tamamen dağıtıldı.

SOĞUK SAVAŞ VE ETKİLERİ, DEMOKRATİK ALMANYA CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU

1947-1948 yılları arasında müttefiklerin Almanya'ya yönelik politikalarının temel çerçevesi şöyleydi:

ABD egemenliğinde Almanya'nın bölünerek, Batı Almanya'nın kapitalist sisteme hızla entegrasyonu, Batı Alman ekonomisinin Sovyetler Birliği'ne karşı bir kale olarak güçlendirilmesi, Sovyetler Birliği'nin etki alanını geliştirmesine karşı dalgakıran bir ülke konumuna getirilmesi ve bu yönde militarizmin yeniden organize edilmesi, olası bir işçi hareketinin engellenmesi yönünde Sosyal Demokrat Parti ve Hristiyan Demokrat Birliği'nin güçlendirilmesi...

15 Nisan 1945'te ABD Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan toplantıda, "Almanya'nın kapitalist temel üzerinde yeniden inşa edilerek askerileştirilmesi" kararı alındı. Aynı yıl, ABD senatosunda, Almanya'nın geleceği konusunda şunlar dile getirildi: "Savaştan sonra Almanya'ya sürekli bir görev düşmektedir. İkibin yıldan eski bir uygarlığı şark çetelerine karşı savunma görevi. Avrupa'nın temel taşı olan Almanya ancak kapitalist sistem üzerine bina edilmiş demokratik, özgürlük aşığı bir hıristiyan toplumu olarak ayakta kalacaktır."[11]

1946 yılından sonra müttefik güçler Almanya'nın ikiye bölünmesi yönünde ki politikalarına hız verdiler.

"Almanya'nın ikiye bölünmesinin ilk adımı 2 Aralık 1946'da İngiltere ve Amerika'nın işgal bölgelerini birleştirme (bi-zonia) kararı ile atıldı. Karara göre, 1 Ocak 1947 tarihinden başlayarak' iki hükümetin amacı 1949 yılının sonuna dek bölge için kendi kendine yeterli bir ekonomi' oluşturmaktı.

11. Deniz Kavukçuoğlu, "Almanya Meselesi", Aydınlık Sosyalist Dergi, sayı 14, 1969, s.119.

Böylece Amerikan ve İngiliz bölgelerinde 'iki Zonlu (bizonal) Ekonomik Yönetim' kuruldu. Bu dönemde Batı'nın tüm ekonomik kararları gibi bu da siyasal özü olan bir gelişmeydi. Bu kararın siyasal bir nitelik taşıdığını söyleyen Denetim Komisyonunun Sovyet üyesi Sokolovsky 25 Şubat 1947'de Komisyonda yaptığı konuşma da ikili bölgenin Batı bölgesinde bir 'hükümet', anlamına geleceğini, kararın ülkenin bütününün yönetimi ile sorumlu Denetim Komisyonu'nun bilgisi dışında oluşturulduğunu söylüyor ve ülkenin ekonomik ve siyasal bütünlüğünü zedeleyen kararı 'Almanya'nın bölünmesi' olarak niteliyordu."[12]

Kasım 1947'de, SSCB ve ABD, İngiltere ve Fransa'nın Dışişleri Bakanları'nın Londra'da yaptıkları toplantı sonucunda, emperyalist kampın, Batı Almanya'nın ayrı bir ülke olarak "kurulması" yönündeki düşüncesi iyice netleşti.

Bu toplantıya kadar Doğu Almanya'da bir dizi siyasal gelişme yaşanmıştı. 1946 Ekim'inde yapılan Eyalet Meclisi seçimlerinden, SED seçimlerin galibi olarak çıkmış ve bir ölçüde gücünü pekiştirmişti.

SED'in oyların yüzde ellisini toplayarak galip çıktığı seçimlerde, diğer oylar burjuva partilerine gitmişti. Hristiyan Demokrat Parti ve Liberal Demokratik Parti'nin aldığı birleşik oylar SED'le aynı orandaydı.

Londra Konferansı öncesinde SED tarafından getirilen, Alman Halk Kongresi'nin toplanması önerisi, Hristiyan Demokratlar ve Liberal Demokratlar tarafından reddedildi. Bunun üzerine Sovyet İşgal Yönetimi, bu partilerin yöneticilerini görevden alarak yerlerine denetleyebilecekleri "yöneticileri" getirdiler. Ayrıca bu partilerin örgütsel güçlerinin dağıtılması için yeni partiler kurdular. Bunların içinde en ilginci, parti başkanının komünist kökenli olduğu Milli Demokratik Parti adındaki faşist karakterli partiydi.

SED, 1947 yılının sonuna kadar, iki Almanya'nın birleşmesinin sağlanmasına yönelik politikalar geliştirdi. Aynı yıl yapılan parti kongresinde iki Almanya'nın birleşmesini ilk he-

12. Haluk Gerger, Soğuk Savaştan Yumuşamaya, Işık Yay., 1980, s.81.

def olarak önüne koydu ve kendini Alman halkının öncüsü olarak belirledi.

Soğuk savaş dönemi politikalarının bir gereği olarak, emperyalist müttefik güçlerin Batı Almanya'yı kendi denetimlerindeki bir ülke konumuna dönüştürme çabalarına karşı SED'de, Doğu Almanya'da siyasal iktidarı tek başına elinde tutmaya çalışan politikalar izledi. Soğuk savaş sürecinin etkilerinin hissedilmesiyle birlikte, Doğu Almanya'nın bütünüyle "Sovyet Modeline" geçmesinin şartları da yaratıldı.

Zaten 1945 sonrasında başlamış olan ekonomik ve siyasal süreç, soğuk savaş politikalarıyla daha da hızlandırıldı.

"Komünist Parti 1946 Ocak'ında, henüz sosyalist ekonominin koşullarının oluşmadığını belirtmişti ama 1946 Haziran'ında, Saksonya'da meclis oylamasıyla, diğer eyaletlerde oylamaya gerek duyulmadan, endüstri işletmelerinde 'halk mülkiyeti' statüsünün getirilmesi kararlaştırıldı..."[13]

1948'de Yugoslavya'da yaşanan gelişmeler SED'in, SBKP modeline göre örgütlenmesi faaliyetlerini hızlandırdı.

Yugoslav devriminin gerçekleşme biçimi ve Yugoslavya Komünist Partisi'nin izlediği yolun, SBKP'nin uluslararası politikalarının dışında gelişmesi ve varolan statükoyu bozucu etkilerde bulunması, SBKP'nin Yugoslavya Komünist Partisi'yle çatışma zeminlerini çoğalttı.[14]

Bu gelişmenin de etkisiyle bütün Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partileri gibi SED'te "Bolşevikleşme" sürecine girdi. Bu sürecin anlamı "Titoizme ve Titoculara" karşı parti içinde tasfiyenin başlatılmasıydı. Bir çok muhalif bu tasfiyelerle partiden atıldı.

13. Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, c.6, İletişim Yay., 1986, s.2189.

14. 1947'de Kominform, Yugoslav Komünist Partisi'nin politikalarını bütünüyle olumlarken, Haziran 1948'de aynı politikalar Anti-Marksist ve Anti-Leninist olarak değerlendirilerek , "Milliyetçi, Menşevik, Buharinist, Troçkist, Anti-Sovyet" olarak tanımlanmıştır. Özellikle Yugoslav Komünist Partisi'nin izlediği dış politika, SBKP ve dolayımlı olarak Kominform'u rahatsız eden en temel faktör olmuştur. Yugoslav Komünist Partisi'nin Yunan komünistleriyle, Arnavutluk ve Bulgaristan'la ilişkileri bu anlamda önem taşımıştır. Yugoslavya sorunu için bkz., Fernando Claudin, Komintern'den Kominform'a, c.II, 1990, s.237-314. ; Der., Beyto Nobırdalı, Bedri Selim, Çağdaş Bir Önder Tito, Çağdaş Bir Ülke Yugoslavya, Tan Yay., 1977.

1946-1948 yılları arasında SED'in politik yönelimini belirleyen Ackermann'ın tezleri reddedildi.

Walter Ulbricht grubu, parti içinde ki bütün kontrol mekanizmalarını ele geçirdi. Eski bir parti üyesi olan ve ilginç bir siyasi kimliğe sahip olan Ulbricht, 1943 sonlarından 1971 yılına kadar tek adamlık rolünü sürdürmeyi "başarmış" sayılı Doğu Avrupa devlet adamlarından biriydi. Walter Ulbricht'ın bu "başarısını" reel politikanın gereklerini oldukça iyi bir şekilde yerine getirmesine borçlu olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

Müttefik güçler, 20 Nisan 1948'de Londra'da yapılan bir toplantı sonunda, Batı Almanya'da yürürlüğe girecek bir anayasının hazırlanması kararını aldı. Anayasanın hazırlanması, müttefik güçlerce seçilen 65 kişilik bir gruba verildi. Federal Alman Cumhuriyeti'nin kurulmasına giden bu süreç Eylül 1949'ta tamamlandı.

"8 Nisan 1949'da da Amerikan, İngiliz ve Fransız hükümetleri gene Potsdam kararlarının çiğnenmesi demek olan yeni bir hareketle Batı Almanya İşgal Statüsünü ilan ettiler. Ayrı bir Batı Alman devletinin ilk hükümeti olan Alman Federal Cumhuriyeti, böylece 20 Eylül 1949'da Batı Almanya'da Batılı devletlerce kurulmuştu."[15]

ABD egemenliğinde atılan bu adım, Almanya'nın bölünerek, emperyalist-kapitalist sisteme entegre edilmesinden başka anlam taşımamaktaydı.[16]

15. Türkkaya Ataöv, Amerika Nato ve Türkiye, Aydınlık Yay., 1969, s.261.

16. II. Dünya Savaşı'ndan en büyük kapitalist ülke olarak çıkan ABD emperyalizmi, yeni koşullara uygun politikalarını Truman Doktiri'ninde belirlemiş ve Truman doktrininin bir tamamlayıcısı olarak Marshall Planını uygulamıştır. Marshall Planı, Avrupa'nın bölünmesinde ve Soğuk Savaşın hazırlanmasında rol oynamıştır. "Planın Almanya'da uygulanmasına geçilmesi, yani 'boş vitrinlerin bir gecede doldurularak, açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunan halkın gözleri önüne serilmesi' olayını Potsdam Kararları'nın 'işgal döneminde Almanya'nın tek bir ekonomik birim olarak işlem görmesini' öngören maddesine kesin olarak aykırı bir 'para reformu' ve bunun sonucu Batı bölgesinde Amerikan parasının tedavüle çıkarılması olayı izledi. Böylelikle Batılı müttefikler aç ve işsiz Alman halkını en hassas yerlerinden, midelerinden vurmayı başardılar. Ancak bu olay Almanya'nın parçalanma sürecini büyük ölçüde hızlandırmıştır, zira 'mali bölünme, ekonomik bölünme ve giderek ayrı bir devlet anlamını taşımaktadır.'" J.Kurzynski, So war es wirklich, Berlin, 1969, s.62-63'den aktaran, Deniz Kavukçuoğlu, agm., s.124.

15-16 Mayıs 1949'da Doğu Almanya'da, Halk Kongresi seçimleri yapıldı. Seçimlere seçmenlerin üçte biri katılmadı. Halk Kongresi, 30 Mayıs 1949'da, yeni devlet yapısını belirleyecek olan Almanya Halk Konseyi'ni seçti. 7 Ekim'de toplanan Almanya Halk Konseyi, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ve yeni anayasının yürürlüğe girdiğini ilan etti. Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin geçici hükümetinin başına Otto Grotewohl getirildi. Arka plandaki Walter Ulbricht ise ülkenin en güçlü kişisi olarak rol alıyordu.

1945'ten 1949'a kadar, Sovyet İşgal Yönetimi'nce idare edilen Doğu Almanya bu gelişmelerle birlikte devletleşti.

SED, 1949 Ocak sonunda gerçekleştirdiği I. Parti Konferansı'yla, SBKP modeline göre yeniden örgütlenmeye başladı. Bu süreç 1950 Temmuz'unda gerçekleşen III. Parti Kongresi'yle daha da hızlandı. Partinin "Bolşevikleşmesi" diye tanımlanan bu dönem, (III. Parti Kongresi'nde Genel Sekreterliğe seçilen) Walter Ulbricht'in siyasal gücünü iyice artırmasına ve Stalin'in kültleştirilmesine yol açtı.

SED Merkez Komitesi 1951'de şu açıklamayı yapıyordu: "Sovyetler Birliği'nden öğrenmek kazanmak demektir."

Bu dönem, partinin önde gelen isimlerinin de içinde bulunduğu, parti içi tasfiye sürecinin hızlandığı dönem oldu. 150 bin parti üyesi partiden atıldı. "Parti aygıtı müthiş genişlemeye başladı ve kitlesel denilebilecek bir parti bürokrasisi türedi. 1950'de, resmi istatistiklere göre, partide ve partiye bağlı kitle örgütlerinde görevli memurların sayısı 110 bini buluyordu."[17]

Hızla bürokratikleşen parti yapısını ve bunun devletle ilişkisini, yıllar sonra, Rudolf Bahro "Doğu Avrupa'da Alternatif" adlı çalışmasında şöyle açıklamaktadır:

"...Konunun özü, devlet mekanizması, 'etatism' ile aralarında mesafe bırakmayan bürokratikleşmeleridir. Yetkili temsilcilerin kendilerini 'büro üyeleri' ve 'sekreterleri' olarak tanıttıkları böyle bir egemenlik biçimi daha görülmemiştir. Yal-

17. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yay., 1988, s.1472.

nız bu sıfatlar bile partinin yaşayan gövdesinin kendi bürokrasisi tarafından ezildiğini göstermeye yeter. 'Devletin büyüyen rolü' diye durmadan anlatıldığı gibi parti aygıtı kendi sonsuz yeniden-üretiminin koşulunu kutsamaktadır. Devletin tanrılaşmasını bir zorunluluk haline getiren şey, devletin kendisinden çok, partinin kendisinin verili varoluş biçimidir. Politbüro işlevlerinin biraz daha genişletilmiş biçimi demek olan Merkez Komite aygıtına kadar bütün parti yapılarında, devlet düzeylerinin ve öteki bürokrasilerin bütün dallarının sıkıştırılmış biçimde kopya edildiği görülür-ayrıca, istisnasız bütün toplumsal hayat dalları da, hükümet aygıtında ve resmi 'toplumsal örgütler'de kopya edilmiştir."[18]

1950'de Ulusal Cephe politikasıyla bütün burjuva partilerin örgütsel güçleri zayıflatıldı. Bu partiler, siyasal areneda bir aksesuar niteliğine getirildi. Aksesuar konumuna getirilmiş burjuva partilerinde katılımıyla oluşturulan Ulusal Cephe, SED'in iktidar tekelini meşrulaştırmaya yaradı. Böylece SED, siyasal yapıda tek söz sahibi olan güç konumuna geldi. Siyasal sistemdeki bu düzenlemeleri, SED önderliğinde, toplumun tekseslileştirilmesi çalışmaları izledi. Bütün kitle örgütleri SED'in yan kuruluşları haline getirildi. Sanatsal ürünlerin bile parti direktiflerine göre biçimlendirilmesi yönünde adımlar atıldı. Bu arada devletin baskı aygıtlarının gücü de arttırıldı.[19]

1952'de yapılan II. Parti Konferansı'nda, parti aygıtının ve Stalin'in yüceltilmesi daha da yoğunlaştırıldı. Konferansta konuşma yapan Ulbricht şöyle diyordu:

"Çok yaşa bilge öğretmenimiz, tüm dünya da barış ve ilerleme bayrağının sancaktarı yüce Stalin! Zafer bizim olacaktır, çünkü önderimiz yüce Stalin'dir."[20]

18. Rudolf Bahro, "Doğu Avrupa'da Alternatif", Birikim, sayı 42-43-44, 1978, s.47-48.

19. 1950 yılında Devlet Güvenlik Bakanlığı kuruldu. Politbüro'ya bağlı olarak çalışan bakanlık, devlet güvenlik örgütünü yönlendirme yetkisine sahipti. Ayrıca polis teşkilatı güçlendirildi. Bu arada, 1950 yılında 80 bine yakın kişi "siyasal" suçlardan dolayı tutuklandı.

20. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yay., 1988, s.1472.

5 Mayıs 1953'te Stalin'in ölümü, bütün Doğu Avrupa ülkelerinde ciddi sarsıntılara neden olurken Demokratik Almanya, bir süre siyasal bir boşluk içine girsede, bu gelişmeden en az etkilenen ülke oldu.

Diğer halk demokrasilerinde, Nazi işgaline karşı gerçekleşen anti-faşist direniş, bu ülkelerde ulusal bilincin ve ulusal bağımsızlık duygularının gelişmesini de beraberinde getirdi. Doğu Almanya dışında, bu ülkelerdeki yeni rejim, kendi toplumsal meşruiyetini, bu motifleri kullanarak sağlamaya çalıştı. Resmi ideolojilerinin önemli argümanlarını bu motifler oluşturdu.

Doğu Almanya'da ise Nazilerin ideolojik argümanlarındaki Alman ırkı, Alman ulusu vurgusunun Alman halkı üzerinde yarattığı etkiden; II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın yaşadığı bölünmüşlükten ve Batı Almanya'nın kapitalist bir sistemle yönetilmesinden dolayı, devletin resmi ideolojisinde ulusal motifler ve "Almanlık" olgusu pek fazla kullanılmadı.

Demokratik Alman Devleti, toplumsal meşruiyetini, devrimci içeriğinden boşaltılmış bir Marksizm ve "Sosyalist Almanya" vurgusuyla sağlamaya çalıştı.

Stalin'in ölümünden hemen sonra, Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partiler yoğun bir şekilde anti-Stalinci kampanyalar başlattı. Eski döneme ilişkin reaksiyon, bu sefer başka bir uca savrulmalarını beraberinde getirdi. "Sosyalist milliyetçilik", yeni dönemin yükselen değeri oldu. SED bu süreci daha sarsıntısız geçirdi. Çünkü, ideolojik tutkalın yumuşaması Demokratik Almanya'nın çözülüşü demek olacaktı.

Ancak 1956'da yapılan SBKP'nin 20.Kongresi'nden sonra, SED ve Ulbricht politikalarını değiştirdi. Tasfiye sürecinden etkilenen bazı kişilerin itibarları iade edildi. Basın üzerindeki sansür kaldırıldı.

SED'in, 1950 yılı Temmuz ayında yapılan III. Parti Kongresi'nde, ekonomi öncelikli mesele olarak ele alındı. Ekonomik model olarak Sovyetler Birliği örnek alındı ve ağır sanayinin geliştirilmesi yönünde bir programla hareket edildi. Tüketim malları üretimine kısıtlamalar getirilerek, ağır sanayi modelinin gerektirdiği yatırım malları üretimine ağırlık verildi.

1951-1953 yılları arasında yarı askeri bir ekonomik işleyişle hareket edildi.

Mayıs 1952'de yapılan SED'in II. Parti Konferansı'nda sosyalist aşamaya geçişin başladığı vurgulanarak, sosyalist inşaanın gerçekleştirilmesi yönünde çalışmaların hızlandırılması kararı alındı.

Bu döneme ilişkin resmi açıklamalar şöyledir; "Birinci Beş Yıllık Plan (1951-1955) üretici güçlerde o güne değin görülmemiş bir gelişme öngörüyordu. Bu planda, 1945 yılına dek süren emperyalist politikanın yolaçtığı ekonomik dengesizliklerin giderilmesine öncelik verilmişti. DAC (Demokratik Almanya Cumhuriyeti) 1950 Eylül'ünde gerçekleşen, Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ne üyelikten, Sovyetler Birliği'yle ve onun çevresinde toplanmış sosyalist devletlerle kardeşçe işbirliğinden geniş ölçüde yarar sağlamıştır.

Politik ve ekonomik durum öylesine gelişti ki, ASBP (SED)'nin 1952'de toplanan İkinci Konferansı, ülkede sosyalizmin kurulmasına girişme kararı verdi. Birinci Beş Yıllık Plan hedefleri, ağır sanayide ve enerji sanayiinde gerçekleştirildi."[21]

Fakat bu tanımlamalara rağmen, Demokratik Almanya'da ki sanayinin yapısı dengesiz bir karakter göstermekteydi. Bu durumun nedeni, Demokratik Almanya'nın savaştan etkilenme düzeyi ve ülkenin kurulduğu coğrafyada ekonomik tesislerin yetersizliğiydi. Savaş sonrası durum şöyleydi; "Sovyet İşgal Bölgesinde mevcut ekonomik tesislerin toplam bü-

21. Gerçekleşmiş Sosyalizm Ülkesi DAC, Konuk Yay., 1979, s.23.

tün ülkedeki ekonomik tesislerin toplamının ancak üçte birini teşkil ediyordu. Bunun yanısıra ülkenin kömür, demir-çelik, kimya ve enerji üretimi tesislerinin, büyük madenlerin yüzde 90'ı da Batı bölgesinde kalmıştı. Ve daha önemlisi esas savaşın Doğu cephesinde geçtiği düşünülecek olursa, bu bölgede ortaya çıkan maddi hasarın Batı'ya nisbetle kat kat fazla olacağı açıktır."[22]

Ayrıca, sektörler arasında gelişmişlik düzeyi açısından farklar yaşanmaktaydı. Doğu Almanya'da demir-çelik sanayi, dünya ölçeğinde önemli bir yere sahipken, diğer sektörler demir-çelik sanayine göre göreceli olarak zayıftı. Özellikle tüketime yönelik sektörler geri bir düzeydeydi. Yeraltı ve yerüstü doğal kaynakların yetersizliği ekonomik sorunlar yaratmaktaydı.

Ekonomik yapıdaki dengesizlik, 1945-1949 yılları arasında gelişmiş sanayi dallarının bir kısmının, sovyet mülkü ilan edilerek Sovyetler Birliği'ne aktarılmasıyla artmıştı. 1951-1955 yılları arasında Birinci Beş Yıllık Plan doğrultusunda, sanayi üretiminde hızlı bir yükselme sağlandı. Bu dönemde kamulaştırma çalışmalarına hız verildi.

"Özel girişim sanayi üretiminin sadece % 39'unu oluşturuyordu ve 1952'de, Ikinci Parti Konferansı'nda "sosyalizme geçiş" ilan edilirken payı % 20'nin altına kadar düşmüştü."[23]

Kamulaştırma hareketinin, küçük üreticilere, kırsal alanda köylülerin mülklerine kadar yaygınlaştırılması başta köylüler olmak üzere çeşitli halk kesimlerinin tepkilerinin artmasına neden oldu. Tarımsal üretimde ciddi düşüşler görüldü. Tarım ve sanayi alanında yaşanan krizleri aşabilmek için yeni ekonomik politikalar uygulandı. "Sosyalist" ekonomik yapıyı oturtmak ve bu doğrultuda hızlı kaynak yaratmak amacıyla önlemler alındı. Önlemler ekonomik ve idari boyutta yeni düzenlemeleri içerdi. Sanayide hızlı bir büyüme gerçekleştirmek ve yüksek bir birikim oranı sağlamak yönünde kemer sıkma politikaları uygulandı. Özel girişimcilerin, esnaf ve ti-

22. Deniz Kavukçuoğlu, agm., s.126-127.
23. Aktaran, Gunter Minnerup, "Doğu Almanya'nın Donmuş Devrimi", Dünya Sorunları 7/3, Doğu Avrupa Dosyası, Alan Yay., 1990, s.104.

caretle uğraşanların ve büyük çiftçilerin vergi yükümlülükleri arttırıldı. Temel tüketim maddelerine ve toplu taşımacılığa zamlar yapıldı. Yarı askeri bir ekonomik işleyişle hızlı sanayileşme yaşansa da, halkın yaşam standartlarında bir iyileşme sağlanamadı.[24]

İŞÇİ MUHALEFETİ YÜKSELİYOR: 1953 HAZİRAN AYAKLANMASI

Ekonomik alanda uygulanan kemer sıkma politikası, işçi sınıfının yaşam standartlarını iyice düşürmekteydi. Krizden en çok etkilenen bu kesim, temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktaydı. Yeni ekonomik önlem paketi çerçevesinde üretim normlarının % 10 yükseltilmesi ve işçi ücretlerinin yeni çalışma normlarına göre belirlenmesi, işçilerin ücretlerinde reel düşüşler yaratmaktaydı.

1951 yılında, Demokratik Alman hükümetiyle işçiler arasında yapılması düşünülen toplu sözleşme görüşmelerinin, işçiler tarafından tepkiyle karşılanması, yönetimce sözleşme taslaklarının geri alınmasına neden olmuştu. İşçilerin, çalışma koşullarını ve yaşam standartlarını iyileştirmek için gösterdikleri bu tepkiler 1953 yılında tekrar gündeme geliyordu. Özellikle bu yeni uygulamalardan en çok etkilenen kesim olan inşaat sektöründeki işçiler, ilk tepki gösterenlerdi. Yeni uygulama, beraberinde bu sektörde çalışan işçilere ödenen ücretin yarı yarıya kaybını getiriyordu.

8 Haziran'da farklı sektörlerde çalışan işçi temsilcileri biraraya gelerek istek ve taleplerini dile getirdiler. Talepler, çalışma ve yaşam standartlarının yükseltilmesi, temel ihtiyaç maddelerinin karşılanması ve acil olarak da üretim normları-

24. Bu dönemde, bütün Doğu Avruya ülkelerinde olduğu gibi, Demokratik Almanya'da da savunma harcamalarında çok ciddi artışlar görüldü. Silah sanayi ve ordu yatırımları ülke ekonomisine önemli yükler getirdi. Profesyonel ordunun varlığı bir yandan toplumsal işbölümünde üreten ve yöneten ayrımını arttırıcı bir faktör olurken, diğer yandan silah sanayinin gelişmesi ve ordu yatırımlarının yarattığı ekonomik külfet, işçi sınıfının üzerinden çıkarılmaya çalışıldı.

nın yükseltilmesine ilişkin kararın geri çekilmesini içeriyordu. İşçiler bu taleplerini SED yönetimine ilettiler. SED yönetimi bu talepleri reddetti. Bunun üzerine işçiler istek ve taleplerini alanlarda dile getirdiler, toplantılar gerçekleştirdiler.

İnşaat sektöründe başlayan iş bırakma eylemleri, kısa sürede Berlin'deki diğer sektörlerde grevlere yolaçtı. Bu eylemler içinde oluşturulan Grev Komiteleri işyerlerinin korunması, makinelerin bakımı gibi faaliyetlerinin yanında, işyerlerinde "iktidarı" ellerinde tutarak kurduğu ilişkilerle doğrudan demokrasiyi yaşattılar.

"Grev komitesi işyerinin hakimi gibi davranıyordu. Müdür değiştiriliyordu, sabotaj olmaması için nöbet tutuluyordu; gerektiğinde bakım hizmeti de üstleniliyordu. İşin ve işçi temsilinin niteliğinin düzenlenmesini tekeline almış olan resmi yönetim mekanizması karşısında işçiler 1945 Mayıs'ındaki gibi kendilerini gerçek biçimde temsil edecek ve aynı zamanda fabrikanın yönetimini üstlenecek olan organizma kurdular. Böylece demokrasi işyerindeki iktidar sisteminin bir kopyası ve aynı zamanda tümden inkârı olarak temsil edildi."[25]

SED yönetimince, grevlerde önderlik yapmış olan 2 işçinin tutuklanması işçiler tarafından büyük tepkiyle karşılandı. Grevlerin tüm Doğu Berlin'e yayılmasına neden oldu. Farklı sektörlerde gelişen grevlerin organizasyonunun sağlanması, grevlerin yürütülmesi ve grevci işçilerin ihtiyaçlarının karşılanması için Doğu Berlin işçileri, kendi aralarından seçtikleri temsilcilerle Grev Komitesi oluşturdular.

"İşçiler açısından ilk çözülecek sorun-gerçekte yapılan ilk eylem- biraraya gelmekti. Berlin'de olduğu gibi çoğu zaman inşaat işçileri bir sokak gösterisiyle inisiyatifi ele alıyorlardı. Resmi mekanizmadan sık sık yararlanıyorlardı; bir sendika toplantısı kabul ettiriliyor; yüksek bir organizma adına yönetime telefon açılıyor ve bir personel toplantısı düzenlenmesi talep ediliyordu. Bir kez toplanan işçiler bir grev komitesi seçiyor ve böylece bağımsız tavırlarını kuruyorlardı. Tipik olan,

25. Aktaran, Ernest Mandel, age.

işçilerin çoğu fabrikalarda örgütlenir örgütlenmez fabrika hücresinin dağıtılmasını talep etmeleridir. Kuşkusuz ki kimi zaman örgütlenmeyi başaramıyorlardı; rejimin kadroları tecrübeliydi, toplantı uzun sürüyor ve polis müdahale ediyordu."[26]

Grev Komitesi, hükümetin ekonomik uygulamaları ve baskı politikalarına karşı 16 Haziran'da bir protesto yürüyüşü düzenledi. Yürüyüşe 300.000 işçi katıldı. Hükümetin her düzeydeki politikaları protesto edildi. Grev Komitesi işçi gösterisinde taleplerini açıkladı. Komitenin talepleri şunlardı;

"1) Üretim normu yüzde 10 düşürülsün, 2) Temel gıda maddelerinin fiyatları yüzde 40 düşürülsün, 3) Hata yapan yöneticiler istifa etsin, 4) Bonn hükümetinin kararı beklenmeden her iki Almanya'nın birleştirilmesi girişiminde bulunulsun. Her iki Almanya'nın birleşmesini önleyen bütün engeller kaldırılsın. Her iki Almanya'nın genel ve özgür seçimler aracılığıyla birleşmesi sağlansın ve bu seçimlerde işçilerin zaferi güvence altına alınsın."[27]

16 Haziran'da kitlesel bir boyut kazanan işçi hareketi, 17 ve 18 Haziran 1953'te Doğu Berlin'den, Bitterfeld, Halle, Merseburg, Magdeburg, Leibzing, Dresden, Chemnitz gibi devrimci işçi hareketinin geliştiği sanayi bölgelerine yayıldı.

"En çok sanayileşmiş olan ve devrimci örgütlenmeye en çok katılım sağlamış olan kentlerin, büyük kimya sanayileri ve makine yapımı tarafından karakterize edilen linyit madeni bölgenin Sakson kentlerinin, ... eskiden 'Almanya'nın kızıl kalbi' olarak adlandırılan kentlerin öne çıkmış olması ilginçti."[28]

Bu şehirlerde, Grev Komiteleri'nin kurulmasıyla farklı tarzlarda ve değişik toplumsal kesimleri de kapsayan üst örgütlenmelerin kurulması uzun sürmedi.

"Halle'de tüm komiteler kent merkezindeki bir işyerinde toplandılar ve büyük fabrikaların temsilcilerinden oluşan,

26. Aktaran, Ernest Mandel, age.
27. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yay., 1988, s.1473.
28. Aktaran, Ernest Mandel, age.

ancak aynı zamanda bir tüccar, bir memur ve bir öğrenciyi de kapsayan bir 'girişim komitesi' seçtiler. Bitterfield'de 'merkezi grev komitesi' büyük fabrikaların temsilcileri ve onlara bir yönetici (menagere), işçi fakültesinden bir öğrenci ve Halleli bir köylünün katılımıyla federatif bir biçimde kurulmuştur.

Çok büyük kimya fabrikaları Leuna ve Buna'nın işçilerinin akın ettiği kent olan Merseburg'da 25 kişilik bir merkezi grev komitesi kent meydanında alkışlar arasında atandı."[29]

Artık işçi eylemleri bir kitle hareketine dönüşmüştü. Şehir bazında örgütlenen Grev Komiteleri, grevlerin bilfiil yürütücüleri işleviyle hareket ettiler. Ayrıca, işçi eylemlerinin organizasyonlarının sağlanması, grevler esnasında yaşanan sorunların aşılması ve işçilerin ihtiyaçlarının karşılanması için komisyonlar oluşturuldu. Ekonomik talepler üzerinde şekillenen kitle hareketi, serbest seçimler ve hükümetin değişmesini isteyen taleplerle bütünleşerek politik bir muhteva kazanmaktaydı.

"Merseburg'da grevci işçiler yerel bir radyoyu işgal ettiler ve bu radyo aracılığıyla direnişlerin ve grevlerin nasıl örgütleneceğine dair bilgiler verdiler. Bu şehirde 25 kişilik, merkezi grev komitesi seçildi. Henningsdorf'daki demiryolu işçileri hükümetin istifasını istiyorlar ve işçi temsilcilerinden oluşacak yeni bir hükümetin kurulmasını öneriyorlardı."[30]

İşçi sınıfı, oluşturduğu Grev Komiteleri ve İşçi Komisyonları aracılığıyla işyerlerini denetimi altına alarak, bazı şehirlerde hükümetin otoritesine alternatif inisiyatifler geliştirebildi. Polis karakolları ve parti binaları işçiler tarafından işgal edildi. İşçi Komiteleri'nin, fabrikalara hükümet tarafından atanan yöneticilerin görevlerine son vermeleri, işçilerin üretimin yönetimi ve denetiminde doğrudan söz sahibi olmalarını sağladı.

"Bu kentlerin (Halle, Bitterfield, Merseburg vb.) herbirinde komite, yönetimin yerini almaya girişti. Iaşe ile gaz ve elektrik fabrikalarının çalışmalarının sürdürülmeleriyle ilgi-

29. Aktaran, Ernest Mandel, age.
30. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yay., 1988, s.1473.

lendi. Halle'de yerel radyoyu ve bir gazete matbaasını işgal etti. Bitterfield'de merkez grev komitesi duvardaki resmi yazıların silinmesini istedi. Polis tutuklamalar yapmaya devam ediyordu; komite savaş müfrezeleri kurdu ve sistematik biçimde semt semt bütün kenti ele geçirdi. Bitterfield cezaevinde grev komitesi adına salıverme teskereleri düzenlenerek siyasi tutuklular serbest bırakıldılar. Buna karşılık eski belediye başkanı aynı otoritenin himayesi altında tutuklandı. Merseburg'da merkezi grev komitesi Leuna ve Buna işçilerini kendi fabrikalarına yeniden sahip olmaya yöneltti: bu dev işletmelerde, anonim sovyet işletmelerinde durum henüz belirsizdi."[31]

İşçilerin kendiliğinden bir ayaklanma şeklinde başlattıkları hareket, işçi hareketini SED iktidarını sarsan bir noktaya getirdi. Ayaklanma karşısında çaresiz kalan SED yönetimi, Sovyet askeri güçlerini devreye sokarak, Doğu Berlin'de sıkıyönetim ilan etti. Fabrikalar, Sovyet askeri birlikleri tarafından ablukaya alındı.

Grev Komiteleri, Sovyet birliklerinin işçilere karşı kullanılmasını önlemek için Kızıl Ordu'ya yönelik propaganda faaliyetlerine girişti. İşçilerin, Sovyet ordusuyla açıktan bir çatışmaya girmesini önlemek amaçlı çağrılarına Sovyet birliklerinin yanıtı, 17 Haziran'da işçilere karşı silah kullanarak hareketi zor yoluyla engellemeye çalışmak oldu.

Sovyet birliklerinin silahlı saldırısı sonucunda, başta sıkıyönetim altındaki Doğu Berlin olmak üzere, birçok şehirde binlerce işçi izinsiz protesto gösterilerine başladı. Grev Komiteleri bütün işçileri kapsayan genel grev çağrıları yaptı. Genel grev, işçi sınıfının yarısının katılımıyla gerçekleşti. Leipzing'de, Kızıl Ordu'nun işçilere saldırısının protesto edildiği yürüyüşte de işçilere ateş açılması, protesto yürüyüşünü katliama dönüştürdü. 68 kişinin öldüğü bu çatışmalarda onlarca kişi de yaralanmıştı.

Kızıl Ordu tarafından ablukaya alınan işçi mahallelerinde ve fabrikalarda gerçekleştirilen operasyonlar Temmuz ayı ba-

31. Aktaran, Ernest Mandel, age.

şına kadar hızlanarak sürdü. İşçilerin yoğun direnişlerine rağmen, işçi hareketi Temmuz ayı itibariyle yavaş yavaş kırılmaya ve gerilemeye başladı. Askeri zorla bütün işçi örgütlülükleri dağıtıldı. Önderlik mekanizmasını yaratamayan, programsız, hedefsiz ve kendiliğinden gelişen hareketin dağılmasıyla işçi sınıfı geri çekildi.

1953 AYAKLANMASININ ÖZELLİKLERİ

Kendiliğinden başlayan 16-17 Haziran işçi ayaklanması, Doğu Avrupa'daki ilk kitlesel işçi muhalefetiydi. Ayaklanma, başta SBKP olmak üzere, Doğu Avrupa'daki komünist partiler tarafından "karşı devrimci bir darbe girişimi" olarak değerlendirildi.

İşçi hareketine ilişkin bu ve benzeri değerlendirmelere karşın, ayaklanmanın, gelişmiş sanayi sektörlerinde ve devrimci komünist hareketin tarihsel köklerinin bulunduğu Magdeburg, Leipzing, Halle gibi sanayi şehirlerinde yoğunlaşması, işçi örgütlenmelerini kuran ve grev hareketlerini yürütenlerin güçlü siyasi deneyimlere sahip, sınıf bilinçli işçilerden meydana gelmesi oldukça ilginç bir tablo oluşturmaktadır. Ayrıca ayaklanan işçilerin kapitalist restorasyona ilişkin hiç bir taleplerinin bulunmaması önem taşımaktadır.

Ayaklanmanın gerçekleşmesinde, Doğu Almanya'da işçi sınıfı adına kurulan rejimin her düzeydeki uygulamalarının, başta işçi sınıfı olmak üzere geniş halk kitlelerinde yarattığı hayal kırıklığının ve bu kesimlerinin ekonomik olarak ezilmelerinin ciddi etkisi vardır.

İşçi sınıfı, bu ayaklanma ve yarattığı örgütlükle, mücadele eden, bağımsız bir güç olduğunu ortaya koymakla birlikte bu karakterinin kalıcılaşması yönünde başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın temel nedeni, hareketin kendiliğindenci, programsız ve hedefsiz olmasıydı. Bu kendiliğindenci güç bile bürokratik sistemi sarsmaya yetmiştir fakat devrimci bir çözüm yaratamamıştır.

1945 sonrasında oluşturulan Fabrika Konseyleri ve 1953'te yaratılan Grev Komiteleri aracılığıyla kendi bağımsız örgütlülüğünü ve birleşik gücünü ortaya koyan işçi hareketi, 1953 sonrasında kitlesel ayağa kalkışlar gösterememesine rağmen; pasif işçi direnişleri, iş yavaşlatma, iş değiştirme eylemleriyle muhalefetlerini ortaya koymuşlardır.

DEMOKRATİK ALMANYA'DA YENİ DÖNEM

16-17 Haziran işçi ayaklanmasına karşı tamamen inisiyatifsiz kalan SED iktidarı, ancak Kızıl Ordu'nun işçi hareketini zor kullanarak dağıtmasıyla otoritesini yeniden kurdu.

İşçi muhalefeti, SED ve Ulusal Cephe içinde yeralan partilerin bir bütünlük içinde hareket etmesini zorunlu kıldı. Halk Kongresi seçimleri, bu yönde atılan bir adım oldu. İçinde bütün partilerin temsilcilerinin yer aldığı Ulusal Cephe listesi, kongre seçimlerine tek liste olarak girdi. Ulusal Cephe'nin bir anlamda yeniden organizasyonu, olası işçi muhalefetlerine karşı alman önlem niteliği taşımaktaydı.

Bir taraftan Ulusal Cephe politikasıyla geniş bir toplumsal meşruiyet kazanma çabasına girişen SED, diğer taraftan işçi sınıfının sisteme entegrasyonunu sağlamak yönünde arayışlar içindeydi. Bu arada parti içinde yoğun bir tasfiyeye girişildi. "Tüm yerel parti sekreterlerinin % 71'i görevinden alındı. Kovulan ve disiplin soruşturmasına uğrayan parti üyelerinin çok büyük oranı, 1953'ten önceki komünist kuşağın temsilcileriydi."[32]

Stalin'in ölümünden sonra yaşanan siyasi gelişmeler ve ayaklanmanın etkisiyle ülkede tek adam olan Walter Ulbricht'in yeri bir süre için sarsıldıysa da Ulbricht, bu sarsıntıyı atlatmasını ve ayaklanmanın etkilerini kendi lehine çevirmesini bildi. Sovyetler Birliği'nin, Polonya, Macaristan ve diğer Doğu Avrupa ülkelerine ilişkin politikasını belirleyen sertlik ve kontrol ağırlıklı tavrı, Ulbricht'in otoritesini korumasını ve

32. Aktaran , Gunter Minnerup, agm., s.105.

pekiştirmesini sağladı.[33]

1955 yılında Batı Almanya'nın NATO'ya girişi[34] yeni bir konjonktürün başlangıcı oldu. Bu gelişme, Sovyetler Birliği'nin öncülüğünde Varşova Paktı'nın kurulmasına yol açtı. Demokratik Almanya'nın Varşova Paktı'na üye olmasıyla iki Alman devletinin birleşme şansıda ortadan kalktı.[35]

1958 yılı Temmuz ayında gerçekleşen V. Parti Kongresi'nde, Demokratik Almanya'nın "1961'e dek Batı Almanya'nın kişi başına gıda maddesi tüketimi ve temel sanayi tüketim malları üretimine erişip onu aşacağı" [36] ilan edildi. Bu politika bütünüyle uygulanma şansı bulmasada, Demokratik Almanya'nın ekonomisinde belirli olumluluklar yarattı. 1949'dan sonra, Batı Almanya'ya hızlı ve sürekli bir "göçün" başlaması ve göç edenlerin genç kuşaktan olması, Demokratik Almanya'da ciddi emek darlığı yaşamasına neden olmaktaydı. Kaçanların büyük bir kısmının rejim muhalifi kişiler olmasına rağmen göçün yüksekliği ekonomik kaynaklarda olumsuz etkilere yol açtı. "1949 ile 1961 Ağustos'u arasında 2,6 milyonu aşkın insan DAC'den ayrılıp, Batı Almanya'ya gitti."[37]

1958'den sonra Demokratik Almanya'dan Batı Almanya'ya göçte azalmalar yaşansa da göçler devam etti. Kaçışla-

33. Aynı konjonktürde, Polonya Ekimi ve Macaristan'da işçi muhalefetinin gerçekleşmesi, Walter Ulbricht'in Sovyetler Birliği tarafından desteklenme koşullarını yarattı. Walter Ulbricht reel politikanın gereklerini yerine getirdi. Siyasal etkisini yaygınlaştırdı.

34. Batı Almanya'nın NATO'ya alınmasıyla Alman militarizminin yeniden güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Batı Alman tekelleri, yabancı tekellerle işbirliği sonucunda olağanüstü güçlenmiş ve ülkede savaş sanayini yeniden organize ederek geliştirmişlerdir. 1955'ten sonra Alman ekonomisinde askeri ve ticari ilişkilerin ağırlığı giderek artmıştır. "Alman militarizminin belkemiğini ve Hitler'in savaş mekanizmasını doğrudan doğruya yaratan güçler (Mannesmann, Kloeckner, Gutehoffnungshütte, Hoesch, Krupp gibi şirketler), durumlarını Batılı devletlerin tutumu sayesinde koruduktan başka, geliştirmişlerdir." Türkkaya Ataöv, Amerika Nato ve Türkiye, Aydınlık Yay., 1969, s.267.

35. Sovyetler Birliği ve SED, Almanya'nın birleşik bir Almanya olarak, bağımsız ve silahtan arındırılmış bir ülke haline gelmesini tercih etmekteydi. Almanya'nın "Finlandiyalaştırılması" anlamındaki bu tercih, Batı'nın dayatmaları karşısında değişerek, Demokratik Almanya'nın kurumsallaştırılması yönünde gelişti.

36. Aktaran , Gunter Minnerup, agm., s.106.

37. Gunter Minnerup, agm., s.106.

rın, ekonomik zararının, milyarlarca mark olduğu devletin resmi ağızlarından ifade edildi. 1961 yılının Ağustos ayında, yakın siyasal tarihte bir dönemi simgeleyen Berlin Duvarı örüldü.

Berlin Duvarı'nın örülüşü, iki Alman devletinin birleşme argümanlarının bütünüyle ortadan kalkmasını ve Demokratik Almanya'nın devlet olarak kurumsallaşmasını hızlandırdı.

Resmi açıdan Berlin Duvarı'nın örülmesi, "Sosyalist Alman Devleti Varşova Anlaşması üyesi diğer devletlerle sıkı bir işbirliği halinde 13 Ağustos 1961'de sınırlarını korumasını bildi ve böylece Avrupa'da barışı kurtardı. Sosyalist devletin pekiştirilmesi, ülkedeki ekonomik ilerlemeler ve sınırları koruyucu önlemler sayesinde DAC'da sosyalizm kuruculuğunu hızlandırmak mümkün oldu"[38] diye açıklanmaktadır.

1959-1962 yılları arasında sanayide göreceli olarak yaşanan büyüme, halkın yaşam standartında düzelmeleri beraberinde getirdi. 1962 yılında, sanayileşme modelinin yarattığı sorunlar kendini ekonomik kriz olarak dışa vurdu. 1963 yılında yapılan VI. Parti Kongresi'nin gündemini ülkede yaşanan ekonomik bunalım oluşturdu. Kongre, ekonomide yaşanan durgunluğu ve bunalımı aşmak yönünde, ekonomik sistemin yeniden düzenlenmesini hedefleyen kararların alındığı toplantı oldu.

Bu yönde "Yeni Ekonomik Yönetim ve Planlama Sistemi" benimsendi. Yeni ekonomik programın uygulanmasıyla üretim birimlerine kısmi özerklik tanındı. İşletmelerin, üretim kararlarının ve fiyatların belirlenmesinde inisiyatifleri arttırıldı. Ekonominin bütününde merkezi (devlet) planlamadan adım adım uzaklaşılarak ekonomik "özyönetime" geçiş yönünde düzenlemelere gidildi. İşletmeler arasında ki ilişkiler piyasa kurallarına göre biçimlendirilmeye başlanarak, işletmelerin elde edecekleri kârların teşvik unsuru olarak kullanması sağlandı.

Daha sonraki yıllarda piyasa sosyalizmi adı altında yürü-

38. Gerçekleşmiş Sosyalizm Ülkesi DAC, Konuk Yay., 1979, s.24.

tülen tartışmaların ilk pratikleri, Demokratik Almanya'da gerçekleşti.[39]

SED yönetiminin bu ekonomik düzenlemeleri ideolojik bir çerçeve içinde tanımlaması uzun sürmedi. SED ideologları, sosyalizmi kendine özgü ekonomik ve sosyal işleyiş yasaları olan bağımsız bir toplumsal şekillenme olarak ele aldı.

1967 Nisan'ında yapılan VII. Parti Kongresi'nde VI. Kongre de benimsenen ekonomik politikalar derinleştirildi. VII. Kongre'de "piyasa sosyalizminin" Demokratik Almanya'daki özellikleri belirlendi. Bu yönde ekonomik reform uygulamaları başlatılarak, piyasa ilişkilerinin genişletilmesi yönünde adımlar atıldı. İşletmelerin dünya pazarlarına da girmelerini sağlayacak yeni düzenlemeler yapıldı.

Bu arada, Demokratik Almanya'nın uluslararası düzeyde meşruiyet arayışı ve bu yönde ki diplomatik atakları hızlandı. Demokratik Almanya'nın ekonomik kalkınma düzeyindeki gelişme (dünyanın onuncu büyük ekonomik gücü haline gelmişti) ve halkın hayat standartlarında görülen yükselme, Demokratik Almanya'nın yaşadığı diplomatik tecrit politikalarını etkisizleştirmeye başladı.

1968'e kadar süren bu ekonomik politikalar, "Prag Baharı"ndan sonra bütünüyle terkedildi.[40]

---

39. 1950 li yılların sonlarına doğru önce Polonya'da, daha sonra (1960'lı yılların başında) Demokratik Almanya, Çekoslovakya ve yine Polonya'da, 1960'lı yılların ortalarında Macaristan'da başlayan "piyasa sosyalizmi" tartışmaları, Sovyetler Birliği'nde Perestroyka uygulamalarıyla daha da yoğunlaşmıştır. Piyasa Sosyalizmi tartışmaları, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde uygulanan ekonomik ve siyasal politikaların doğal sonucu olarak gelişmiştir. Bu ülkelerde, yoğun sermaye birikimi modellerinin yarattığı sorunlar yanında, tüketim mallarının üretiminde yaşanan sorunlar ve bu sanayinin geri bir düzeye sahip olması, ekonomik yapının önemli problemlerini oluşturmuştur. Yoğun sermaye birikim modeli, bir yandan teknolojik yenilenmeyi gerektirirken öte yandan yoğun çalışacak ve verimliliği arttıracak işçilerin refah düzeyinin yükseltilmesini gerekli kılmıştır. Fakat bunun başarılamaması, kısaca; tüketime yönelik üretiminin artırılma ihtiyacının karşılanamaması ve bu ihtiyacın yakıcılaşması, piyasa mekanizmalarının tartışılmasını beraberinde getirmiştir.

40. Bu dönem, Federal Almanya'da CDU ile SPD arasında koalisyon hükümetinin kurulmasına rastlar. Yeni koalisyon hükümetinin kurulması, uluslararası düzeydeki bir dizi gelişmeyle birlikte, Federal Almanya ve Demokratik Almanya'nın ilişkilerinin hatta Doğu Avrupa ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerin, yeniden düzenlendiği bir sürecin başlangıcı oldu. SPD, Demokratik Almanya'ya

karşı uzlaşmaya açık ve esnek politikalar izledi. Bu politikalar, 1968'den önceki Hristiyan Demokrat hükümetlerinin soğuk savaş stratejilerine uygun katı tutumları dışında bir yaklaşımdı. SPD merkezli, politik yaklaşım değişikliklerinin özünde; Doğu Avrupa ülkeleriyle Federal Almanya'nın "iyi ilişkiler", kurmasının ancak, Demokratik Almanya'yla ilişkilerin yumuşamasından geçtiğine duyulan inanç vardı. Federal Almanya, SSCB ile çatışmaktan çekiniyordu. Olası bir savaşta Almanya'nın ilk hedef olması kaçınılmazdı. Çünkü, Soğuk Savaş'ın potansiyel savaş alanı Avrupa'ydı. "Soğuk savaş sırasında ortaya çıkan engelleyici unsurlardan biri Washington'un Sovyet tehdidiyle uğraşması ile Batı Almanya'nın SSCB ile tek başına ve daha karmaşık bir gündeme sahip olması arasındaki gerilim idi. ... Batı Almanya, Washington'un yanında yer alma konusunda duraksamasa da, Moskova'yla çatışmakta çekiniyor, bunun nihai hedefini, Doğu Almanya'yı kazanma ve birleşmeyi gerçekleştirme hedefini, engelleyeceğinden korkuyordu. Öteki uçta Bonn, Birleşik Devletler'in Sovyetler Birliği'yle olan ilişkilerini düzelteceği ve bu ülkenin detantı kabul etmesine karşılık Doğu Almanya'yı kendi kaderine terk edeceği endişesi taşıyordu. Bonn, Birleşik Devletlerin kendi topraklarına nükleer füze yerleştirmesi konusunda da tereddütler taşıyordu, çünkü bir savaş durumunda Almanya ilk hedef olacaktı. Washington, Bonn'un doğu kesimiyle birleşme hedefini daima paylaştı ama kararsızlıkları da oldu. Zaman zaman Birleşik Devletler, birleşik bir Almanya'nın kendi koşulları için gene bir tehdit ve kıtada bir istikrarsızlık unsuru haline gelebileceği endişesi taşıyordu. Bazen de, Washington, hem Batı'da hem de Doğu'da kökleri olan bir birleşik Almanya'nın, tarafsız bir tutum alarak soğuk savaşın dışında kalacağından korkuyordu." (Jeffrey Garten, Soğuk Barış ABD, Almanya ve Japonya Arasındaki Hegemonya Savaşı, Sarmal Yay., 1994, s.71-72.) Sovyetler Birliği'de, Batı'yla ilişkilerin düzeltilmesinde Demokratik Almanya meselesinin önemli bir adım olduğunu düşünüyordu. Fakat, Walter Ulbricht, uluslararası düzeyde Sovyetler Birliği ve Batı'nın yeni politik yönelimlerine rağmen geleneksel politikalarda ısrarcı bir tutum sergiledi. Ulbricht, Federal Almanya'nın politikalarını revanşizm, anti-komünizm ve emperyalist yayılmacılık olarak değerlendirdi. Brejnev'le görüşmelerinde de bu düşüncelerini dile getirdi. Walter Ulbricht'in bir dönemler Sovyet politikalarına uygun bu yaklaşımı şimdi sorun olmaktaydı. Böylece "Sovyetler Birliği'nin sadık dostunun" politik miadının dolmasına yaklaşan sürece hızla girildi. Federal Almanya'nın Sosyal Demokrat Başbakanı Willy Brandt'la Demokratik Almanya Başbakanı Willi Stoph'un, Demokratik Almanya'nın Erfurt şehrinde biraraya gelmeleri aynı döneme rastladı. Bu görüşme iki Almanya arasında ilk üst düzey buluşmasıydı. Bu görüşme ve benzer temaslar Ulbricht'in politik aktivitesinin sonunu hazırlamaktaydı. 1971 yılı Mayıs ayında yapılan, SED Merkez Komite toplantısında Walter Ulbricht "sağlık nedenleriyle" parti yönetiminden çekildi ve yerine Honecker seçildi. Honecker seçilmesinden kısa bir zaman sonra ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa "Almanya Sorunu" ile ilgili bir toplantı gerçekleştirdi. İki tarafta toplantıdan "memnun" ayrıldı. Walter Ulbricht sembolik bir görev olan parti başkanlığına seçildi. 1972 yılında Ulbricht'in yetkisi Bakanlar Konseyi'ne bırakıldı. 1973 yılında Ulbricht öldüğünde, Ulbricht'in Demokratik Almanya tarihinde yeri ve ismi arka plana itilmişti bile. Reel politikanın çarkları "Sovyetlerin sadık dostunu" öğütmüş, unutturmuştu. Çark yeniden dönmeye başladı; dönem Honecker'in dönemiydi artık.

karşı kampanya açarak, bu uygulamaları ve savunucularını karşı devrimcilikle suçladı.

SED'in reaksiyonel politik değişikliğinin temelinde, Prag Baharı'nın bütün Doğu Avrupa'yı sarsan etkisi ve Demokratik Almanya'da kitle hareketinin doğma riski yatmaktaydı.

Bu yönde, siyasal önlemlerin yanında ekonomik politikalarda da değişikliklere gidilerek, piyasa yöntemlerinden vazgeçildi. Merkezi planlamanın egemen olduğu ekonomik sisteme geri dönüldü.[41]

1971'de kabul edilen Beş Yıllık Plan ile ekonomide piyasaya yöneliş tamamen durdurularak, devlet planlanmasının egemen olduğu ekonomik sisteme geçildi.

1971'deki VIII.Parti Kongresi'nde alınan önemli politika değişiklikleri kararları IX. ve X. Parti Kongreleri'nde onaylandı. Partinin resmi açıklamaları şöyleydi: "8. Kongre politikası, ekonomiyi canlı ve sürekli bir gelişme kazandırmıştır. Ulusal gelirde ortalama artış oranı, 1961 ve 1970 yılları arasında % 4,4 iken bu oran 1971 ve 1973 arasında % 5.2'ye yükselmiştir. Sosyalist sanayi üretimi ilk kez 1973 yılında 200 milyar markı aşmıştır. DAC'ın kuruluşundan bu yana, ulusal hasıla, üretimde çalışan aynı sayıda emekçiye oranla 5,5 kat artmıştır."[42]

Kongre kararları doğrultusunda; "Gerçekten de toplam harcamanın % 63 arttığı 1970 ile 1975 arasında devlet bütçesindeki en büyük harcama artışları, sanayi tüketim malları sübvansiyonlarına (% 200), kültür, spor ve eğlenceye (% 243), kamu taşımacılığına (%100) ve konut ve kira yardımlarına (%79) gitti." [43]

---

41. Demokratik Almanya dahil, tüm Doğu Avrupa ülkelerinde ve Sovyetler Birliği'nde merkezi planlama, işçi ve emekçilerin ihtiyaçları temelinde, kendileri ve örgütleri aracılığıyla aşağıdan yukarı demokratik, katılımcı bir tarzda oluşturulan bir plan değil, bürokratik bir tarzda, yukarıdan aşağı dayatılan bir uygulamadır. Bu yöntem, ekonomik açıdan ciddi açmazlar yaratması yanında, daha da önemlisi, işçi sınıfının denetleme, yönetme özellikleri ve yeteneklerinin gelişmesini engellemiş, sınıfın yaratıcı zenginliğini ve doğrudan inisiyatifini köreltmiştir. Bunun yanında bürokrasinin hakimiyetini geliştirmiştir.

42. Gerçekleşmiş Sosyalizm Ülkesi DAC, Konuk Yay., 1979, s.27.

43. Aktaran, Gunter Minnerup, agm., s.110.

1971 Mayıs'ından sonra, Demokratik Almanya'nın ve SED'in bir numaralı adamı konumuna gelen Erich Honecker, Sovyetler Birliği'nin istekleri doğrultusunda Federal Almanya'yla diplomatik ve hukuksal sorunların ortadan kalkması doğrultusunda girişimlerini hızlandırdı.

Honecker, SED IX. Kongre raporunda bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin sosyalist devletlerle kapitalist devletler arasındaki ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunmakla ve özellikle güttüğü yapıcı politikayla Batı Berlin'le ilgili Dörtlü Anlaşmanın imzalanmasında, DAC ile FAC arasında ilişkilerin temellerinin atılmasında oynadığı rol herkesce bilinmektedir. Biz, Avrupa'da gerginliğin azalması sürecine olumlu etki yapan, Demokratik Almanya Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin barış içinde yanyana yaşama ilkeleri ve devletler hukuku normları temelinde daha da geliştirilmesinden yanayız."[44]

Bu girişimler, Demokratik Almanya'nın birçok ülke tarafından tanınmasını ve 1973 yılında Birleşmiş Milletler'e kabulünü beraberinde getirdi.

Demokratik Almanya'nın, 1976 yılına kadar Federal Almanya'yla ilişkilerinde görülen sıcaklık, bu yıldan sonra soğumaya yüz tuttu. Bu süreç 1981 yılma kadar devam etti. 1981 yılında yapılan X. Parti Kongresi'nden sonra Federal Almanya'yla ilişkiler yeniden yumuşama sürecine girdi. İkili görüşmelerin giderek gelişmesi, 1984 yılında Sovyetler Birliği ve ABD'nin rahatsız olmasına ve müdahalede bulunmalarına neden oldu.

Sovyetler Birliği'nde başlayan Glasnost ve Perestroyka politikalarına, Honecker yönetimindeki SED sıcak bakmadı. SED, 1971 yılından sonra izlenen ekonomik politikaların devamında ısrarını korudu. Piyasa ekonomisine yönelimi savunan, Doğu Avrupa'daki komünist partilerin politikalarına

44. Erich Honecker, A.S.B.P. Merkez Komitesi'nin IX.Kongre Raporu, Ürün Yay., 1977, s.25.

karşı uzlaşmaz bir tavır sergiledi. SED'in bu yaklaşımı, Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov tarafından başlatılan, Glasnost ve Perestroyka politikalarıyla çelişki ve çatışma zeminleri yarattı.

Fakat, Demokratik Almanya dahil Doğu Avrupa ülkelerinin tümünde, Sovyetler Birliği'nin ideolojik, siyasal ve ekonomik belirleyiciliğinin olması, Perestroyka ve Glasnost rüzgarının hızla bu ülkelerde etkisini göstermesine yol açtı.

Doğu Avrupa'yı ve Sovyetler Birliği'ni saran çöküş ve çözülüş sürecine, "sosyalist sistemin vitrini" olarak görülen Demokratik Almanya'nın girmesi uzun sürmedi.

Demokratik Almanya, 1989 depremini, Macaristan'daki değişimlerin katalizatör işlevini görmesiyle yaşadı.

BERLİN DUVARI'NIN YIKILIŞINDAN BUGÜNE

Erich Honecker, ölümünden kısa bir süre önce yazdığı "Moabit Hapishanesi Notları" adlı belgesel nitelikli çalışmasında, Demokratik Almanya ve kendisi açısından tarihsel önem taşıyacak olan 1989 yılına girişi şöyle anlatmaktadır:

"1989 yılı başlarken hemen hiç kimse, bu yılın dünyaya hangi sürprizleri ya da trajedileri getireceğini düşünmedi. Her yıl olduğu gibi bütün dünya da devlet adamları arasında halklara barış ve refah dileyen yazışmalar oldu. Alıcısını ve göndereni birbirine dostça bağlayan milyonlarca karşılıklı iyi dileklerde bulunuldu. Son yıllarda adet olduğu üzere, Berlin'deki dostluk çevresinde saat 22'de Sovyet, gece yarısı da Alman yeni yılı için kadehler tokuşturuldu. Elbe nehrindeki Pasifik Okyanusu'na kadar en dostça ve içten selamlar, sosyalist dünya için barışçı bir gelecek arzuları gidip geldi. Bütün bunların sosyalizm ve barış adına dünya gidişatına-Perestroika ve Glasnosta rağmen- güçlü bir etkide bulunacağı umut edildi.

Eski yıl henüz bitmeden SED Merkez Komitesi Berlin'de, henüz barış içinde olsa da tehdit altındaki bir dünyada

ADC'ni şimdi ve gelecekte ilgilendiren sorunları ele aldı. Toplumsal yapıya ilişkin acil kararları hazırlayabilmek için, toplumun tam bir analizinin gerekliliğinden hareket ettik. SED XII. Kongresinin 1990'da toplanması kararlaştırıldı. İç ve dış sorunlar kongreyi gerektiriyordu. Her şey yolunda görünüyordu. 1989 yılı başlayabilirdi."[45]

1989 yılı başladı. Demokratik Almanya'da, 1989 yılının ilk aylarında her şey yolunda görünmesine rağmen, yılın son aylarına girildiğinde her şey altüst olacaktı.

Eylül ayında Macaristan, Avusturya ile olan sınırlarını açtı. Üç gün içinde 15.000 kişi Federal Almanya'ya sığındı.[46]

Kasım ayının ilk günlerinde 2 milyon kişi sokakları doldurdu. Aynı günlerde Berlin Duvarı yıkıldı. Berlin Duvarı'nın yıkılışı, Demokratik Almanya'nın yanısıra bir tarihsel dönemin sonunu da simgelemekteydi. Demokratik Almanya'nın devlet olarak, SED'in parti olarak feshine giden süreç hızla aktı.

Kısa zaman sonra, Demokratik Almanya, diğer Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak, devlet varlığı sona erdi. Demokratik Almanya, Federal Almanya'ya iltihak etti.

İki Almanya'nın birleşmesiyle Doğu Almanya'nın kapitalist sisteme entegrasyonu yönünde hızla operasyonlar gerçekleştirildi. "Vahşi kapitalizm"in Doğu Almanya'ya nüfuz etmesi uzun sürmedi. Doğu Almanya'nın tüm toplumsal dokusu, ekonomik, siyasal, sosyal, kütürel alt yapısı, kapitalist entegrasyonun yarattığı anafor içinde yokedilmeye çalışıldı.

İşsizlik yoğunlaşırken, mafyatik ilişkiler yaygınlaştı. Doğu Almanya, Alman milliyetçiliğin av sahasına dönüştü. Neonazi hareketleri yaşananların yarattığı kaos ve umutsuzluk ortamında, özellikle gençler üzerinde etkili bir güç haline geldi.

Duvarın yıkılmasıyla Demokratik Almanya yurttaşları, "...kış ortasında iri, etli ve lezzetli Çikita Muzu yeme hakkına

45. Erich Honecker, Moabit Hapishanesi Notları, Avrupa ve Türkiye'de Yazın Dergisi Yay., 1995, s.29.

46. Macaristan'ın bu operasyon için Federal Almanya'dan 500 milyon mark aldığı açıklanmıştır. Bkz., Erich Honecker, age., s.36.

kavuştu. İki silindirli teneke Trabant otomobiller yerine Opel, Mercedes, BMW, Volkswagen arabalar satın alma özgürlüğü elde etti. Şaraptan çok şurubu andıran devlet şarapları yerine Fransız, İtalyan, Yunan, Portekiz, Alsas, Rhon, Rhein şaraplarını içme, ispirto kokulu resmi brandy yerine Cognac, Asbach, Hennsy, Remy Martin, Akmagnac, Courvoisier'in tadını çıkarma olanaklarına sahip oldu.

Sonra, bunların ancak parayla satın alınabileceğini öğrendi. Bunları satın alabilecek parayı kazanmanın ise pek zor olduğunu kavradı. Bütün bunları öğrendiğinde ise işsizlik kuzeyde, deniz kıyısındaki köy ve kasabalarda yüzde 60'lara vurmuştu; daha güney bölgelerde ise durum iyiydi, yüzde 40-45 arasındaydı.

Sonra kirayı öğrendi. Çocuk yuvası, ısıtma, telefon, aydınlatma dahil toplam kiranın alınan ücretin yüzde 10'unu geçemeyeceğini yasal zorunluluk haline getirmiş bir düzenden kurtulup, aldığı ücretin dörtte üçünü götüren çıplak kiranın doğal karşılandığı bir düzenle tanıştı. Telefon, elektrik paralarının ayrı yatırılması gerektiğini, yatırılmayınca da bunların kesilebileceğini deneylerle kavradı."[47]

Doğu Alman halkı, şimdi, "eşitliğin" sağlanması için özgürlüğün yokedildiği bir düzen yerine, her şeyin metalaştığı, sömürü ve eşitsizliğin sistemin varlık temeli olduğu bir düzende yaşıyor.

İki Almanya'nın "birleşmesiyle" doğan yeni Almanya, Avrupa Kıtası'nda süper bir güç olarak, AT içinde motor rolü üstlendi. Almanya, ABD ve Japonya'nın yanında üçüncü bir odak noktası haline gelerek bir dünya gücüne dönüştü.

"Almanya, Avrupa toprakları üzerinde en büyük ekonomiye ve en geniş nüfusa sahip olan ülkedir. Son yıllarda Batı Almanya Avrupa Topluluğu içindeki bütün imalatın yaklaşık üçte birini gerçekleştirdi ve birleşik bir Almanya daha başlangıçta topluluğun GSMH'sinin %28'ine sahipti. 1992'de Almanya'nın AT bütçesi içindeki payı 10 milyar doların üzerindeydi. Bu miktar Büyük Britanya'nın yaptığı katkının üç, Bri-

47. Aydın Engin, Solda Arayışlar, Güncel Yayıncılık, 1996, s.58.

tanya ile Fransa'nın birlikte yaptıkları katkının iki katıdır. Ingiltere, Fransa, İtalya, İspanya ve Benelüks ülkeleri kendi paralarının değerini Alman markına bağlamışlardır. Almanya Merkez Bankası faiz oranlarını yükselttiği ya da düşürdüğü zaman, Avrupa'daki öteki merkez bankaları bir kaç dakika içinde olmasa da, bir kaç saat içinde uyum sağlarlar. Almanya, daha fazla temsil edildiği bir Avrupa parlamentosunda daha da güçlü bir rol oynayarak, AT siyasetlerinde temel reformlar talep etmek için kendi ekonomik nüfuzunu kullanıyor.

Şimdi Almanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Baltık ülkeleri, Ukrayna, Rusya ve eski Sovyetler Birliği'nin öteki bağımsız devletlerine ulaşarak, kanatlarını doğuya doğru açıyor. Aslında Almanya, artık Londra ile Moskova arasında bir sinir merkezi, onsuz kıtayı etkileyecek hiç bir önemli kararın alınamayacağı ülke, iç ve dış siyasetleri her yönde birlerce kilometre içinde yer alan bütün öteki ulusları en çok etkileyen ulustur."[48]

Bugün açısından, Alman işçi sınıfı yaşadığı atomizasyona rağmen, kendi geleceğini yaratmak için çok farklı ve çok yönlü birikimlere sahiptir. Rosa Luxemburg'lar ve Karl Liebknecht'ler gibi işçi sınıfı önderlerinin yarattığı değerler, 1918-1923 yılları arasında yaşanan Alman devriminin öğrettikleri, bu dönemde yaratılan İşçi ve Asker Konseyleri deneyimleri, Hitler faşizmine karşı yürütülen anti-faşist direniş, 1945-1948 arasında Doğu Almanya'da kurulan Fabrika Konseyleri deneyimleri ve sosyalist toplum kurma denemesinin başarısızlığı, Alman işçi sınıfının uzun tarihsel geçmişindeki önemli birikim ve pratiklerdir.

Bu birikimler ve deneyimler, bugün sermayenin topyekün saldırısını yaşayan Alman işçi sınıfının, yeniden yapılanması ve şekillenmesini sağlayacak içeriktedir. Rosa'ların ve Liebknecht'lerin ölüm yıldönümlerinde onbinlerin harekete geçmesi, işsizlerin toplumsal muhalefetin önemli birleşenlerinden biri olması; özelleştirmeye, işyeri kapatmalarına ve en

48. Jeffrey Garten, age., s.25.

temel hakların gaspına karşı Alman işçi sınıfının ayağa kalkması, çağdaş barbarlığı reddettiğini göstermektedir.

Reddedişin, kolektif bir karşı duruşa dönüşmesinde, bazen en negatif durumun bile başlangıç olduğu unutulmamalıdır.

IV. Bölüm

1956 MACARİSTAN İŞÇİ KONSEYLERİ

"Fabrikalar işçilerindir...
Fabrikalardaki en üst denetim organı,
işçiler tarafından demokratik yöntemlerle seçilen
İşçi Konseyleri'dir."[1]

Macar işçi sınıfı, köklü mücadele geleneği yanında gelişmiş bir sınıf bilincine sahiptir. Bu özellikleriyle 1917 Rusya'sından sonra, Avrupa'da Konseyler Cumhuriyeti ni kurmayı başarabilmiştir. "Birinci sol dalganın" İspanya iç savaşında kırılmasıyla arada 1953'te Demokratik Almanya'da oluşturulan İşçi Konseyleri sayılmazsa, 1956 yılında kurulan Macar İşçi Konseyleri, Avrupa'da Sovyet geleneğinin silinmediğini, farklı toplumsal ve siyasal koşullara rağmen yeniden üretildiğini göstermiştir.

Macar işçi sınıfı, 1956'da kendi iktidar organlarını yaratarak, geleceği kazanmak doğrultusunda, kalıcı olmasa bile, önemli adımlar atabilmiştir. Macar işçi sınıfının bu deneyimi ilerki yıllarda Doğu Avrupa'da gelişecek olan işçi muhalefetinin esin ve moral kaynağı olmuştur.

MACAR KOMÜNÜ YENİLGİSİNDEN II. DÜNYA SAVAŞI'NA

Macar Komünü'nün 1919 yılında yenilmesinden sonra Macaristan, her düzeyde tam bir kaosun içine girdi. I. Dünya Savaşı nın etkileri, Romanya'nın işgali, Trianon Anlaşma-

1. 31 Ekim 1956'da Budapeşte'de yapılan ve 25 fabrikanın İşçi Konseyi delegesinin katıldığı konferansta alınan kararlardan aktarılmıştır.

sı'nın[2] sonuçları, yaşanan ağır ekonomik kriz ve karşı devrimin terör politikası ülkeyi içinden çıkılmaz bir duruma sürüklemişti.

Miklos Horthy'nin başında bulunduğu gerici rejim, otoritesini ancak baskı ve şiddet politikalarıyla gerçekleştirmekteydi. Evsiz, işsiz ve açlık sınırında yaşayan emekçi kitleler varolan durumdan hoşnut değillerdi. Fakat sorunlarını çözebilecek güçten de yoksundular. Yaşanan toplumsal bunalım özellikle orta sınıfların radikalleşmesine neden olmaktaydı. Ama radikalleşmenin yöneldiği yer mevcut düzen değil, toplumsal bunalımdan ve devrimden sorumlu tutulan işçiler ve Yahudiler'di. Eski subayların organize ettiği "Beyaz Teröristler" diye adlandırılan misilleme grupları, ülkenin her yerinde işçilere, işçi örgütlenmelerine ve Yahudilere yönelik sistemli saldırılar yürütüyorlardı. Saldırılar giderek kendilerine muhalefet eden her kesime yöneldi.

1922 yılında Kont Bethlen'in iktidara gelmesiyle gerici rejim kurumsallaşma sürecini hızlandırdı. 1920'li yılların sonlarına doğru Macaristan, aşırı sağın uluslararası komplo merkezi haline dönüşmüştü.

1929 dünya ekonomik bunalımını, yoğun dış borçlanmaya girerek fazla etkilenmeden atlatan Macaristan, 1931 yılında, şiddetli bir mali kriz içine girdi. Bu krize, dış borçların ödeme zamanının gelmesinin eklenmesiyle ekonomideki göreceli iyi durum bozuldu. Ekonomik dengelerde meydana gelen bu sarsıntı, ertelenen ekonomik bunalımın kendini çıplak biçimde hissettirmesine neden oldu. Bir çok işyeri kapandı, işten çıkarmalar ve işsizlik yaygınlaştı, işçi ücretlerinde reel düşüşler yaşandı. Ekonomik bunalımın bütün yükü işçi ve emekçilerin üzerine yıkılmaya çalışıldı.

1931 yılında yaşanan ekonomik krizin yarattığı sonuçlardan yıpranan Bethlen hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. Siyasal arenadaki tıkanıklık ve radikalleşen orta sınıfların etkisiyle faşist Gyula Gömbös'ün önü açılmaktaydı. Başbakanın istifasından sonra Devlet Başkanı Horthy, Gömbös'ü Baş-

2. Bu anlaşmayla Macaristan'ın sınırları yeniden çizildi: Macaristan topraklarının % 75'ini, nüfusunun % 65'ini ve sanayisinin % 80'ni kaybetti.

bakanlığa atadı. Gömbös, iktidara gelmesiyle birlikte faşist programını açıkladı. İtalya ve Almanya ile iyi ilişkiler kurarak, anti- semitizm politikalarını ülke içinde yaygınlaştırdı. 1936 yılına kadar gittikçe güçlenen radikal sağ aynı yılın Ekim ayında yapılan genel seçimlerde parlamenter çoğunluğu elde etti. Radikal sağın başarısı, bütün demokratik güçlere karşı, faşist saldırının sistemleşmesini ve yoğunlaşmasını beraberinde getirdi.

Macaristan'da burjuva demokratik devrimin tamamlanmamış olması, toprak sorunuyla ulusal sorunun yakıcı bir şekilde hissedilmesine neden olmaktaydı. Macar Komünü'nün yenilgisinden sonra emperyalizmin yarı sömürgesi durumuna gelen Macaristan, sanayi olarak gelişmemişti ve ağırlıkta bir tarım ülkesi niteliği taşımaktaydı. Ülkenin bu koşulları, kapitalizmin istikrarlı hale gelmesine ve kapitalist üretimin rasyonelleşmesine izin vermemekteydi.

Burjuvazinin mevcut egemenlik sistemini koruyabilmesi, emekçi sınıfların her türlü devrimci talebini bastırabilmesi ve kapitalist istikrarı sağlayabilmesi, ancak faşizm ile mümkün oldu.

Dimitrov, Macaristan gibi henüz burjuva demokratik devrimini tamamlamamış Güney Doğu Avrupa ülkelerindeki faşizmin karakterini şöyle yorumlamaktadır:

"...Güney Doğu Avrupa ülkelerindeki özel şartlar, faşizme kendine özgü bir nitelik kazandırmaktadır. Bu özellik, örneğin İtalya'nın aksine faşizmin iktidara bir kitle hareketinin sonucunda aşağıdan gelen değil, yukardan gelen bir hükümet biçimi halinde ortaya çıkmasından doğmaktadır. Faşizm, devlet gücünün denetimini, burjuvazinin askeri gücünü ve banka sermayesinin mali olanaklarını eline geçirerek kitlelere işleyip yayılmak ve kitleler arasında ideolojik politik ve örgütsel bir temel yaratmak çabasındadır."[3]

Faşist saldırılara karşı kendiliğinden başlayan anti-faşist tepkiler giderek geniş bir anti-faşist demokratik ittifakın doğ-

3. Georgi Dimitrov, Faşizm ve Sarı Sendikalara Karşı Mücadele Tedbirleri, Ser Yay., s.36.

masına neden oldu. İttifak içinde sosyal demokratlardan, burjuva liberallere kadar değişik kesimler yeralmaktaydı. Örgütsel düzeyde zayıf ve etkisiz olan Komünist Partisi, ittifakı desteklemekteydi.

Demokratik güçlerdeki bu şekillenmeye, 1936 yılında, Gömbös'ün ölümünün de eklenmesiyle siyasal ortamda yaşanan gerginliğin yumuşatılması yönünde arayışlara gidildi. Etkin bir siyasal otoriteye sahip Devlet Başkanı Horthy'nin, anti-faşist muhafazakarlardan Kalman Daranyi'ye hükümeti kurma yetkisi vermesi bu arayışın ifadesi oldu. Nazi Almanyası tarafından büyük bir hoşnutsuzlukla karşılanan bu gelişme Horthy üzerinde baskıların artmasına yol açtı.

Daranyi hükümetinin ömrü uzun olmadı. Mussolini ve Hitler rejimleri tarafından desteklenen ve öne çıkarılan Bela Imredy, Mayıs 1938'de Horthy tarafından Başbakanlığa atandı. Imredy hükümeti, ilk iş olarak, anti-semitizm yönünde politikalar uygulamaya başladı. Bu politakalara Yahudi yasası adıyla çıkarılan yasalarla hukuksal bir boyut kazandırıldı. Ülke içinde Yahudilere ve anti-faşist güçlere yönelik baskı ve şiddet yoğunlaştırıldı. İç politikada ki bu ve benzeri gelişmeler sonucunda faşist İtalya ve Almanya'nın güvenini kazanan Macar Hükümeti, Hitler'in onayıyla 28 Kasım 1938 yılında, Çekoslovakya sınırları içinde bulunan ve Macar nüfusunun çoğunlukta olduğu, Güney Slovakya topraklarını ilhak etti.

İki savaş arasındaki dönemde, Horthy rejimi olarak adlandırılan rejimin, ekonomik ve siyasal sorunlara çözüm üretemeyişi sonucu, sık sık hükümet değişiklikleri yaşanıyordu. Toplumsal muhalefet güçlerine karşı sindirme ve yoketme politikalarının izlendiği bu süreçte, aşırı sağ da giderek güçlendi ve parlamentoda ağırlığını daha ciddi hisettirir duruma geldi.

Imredy hükümetinin de ömrü uzun olmadı. Imredy, uyguladığı anti-semitizm politikasının kurbanı oldu. Ailesinin Yahudi kökenli olduğu iddiaları sonucu istifa etmek zorunda kaldı.

Horthy rejimi, Pal Teleki başkanlığında bir hükümetin kurulmasıyla 1939 Şubatı nda Milletler Cemiyeti'nden çıkarak, anti-kominern paktına üye oldu. Pal Teleki döneminde, kısmi de olsa Almanya'nın politikalarının dışında kalma çabaları başarılı olmadı. Hitler'in 22 Haziran 1941 yılında Sovyetler Birliği ne saldırmasından sonra, Macaristan 28 Haziran'da, Almanya'nın yanında savaşa girdi. Macaristan, II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Trianon Anlaşması'yla kaybettiği topraklarının büyük bir kısmını geri aldı. Bu gelişme Macaristan'da faşist hareketin güçlenmesine ve kitlelerin faşist "Sivri Haçlar" partisine[4] verdikleri desteğin artmasına neden oldu.

Bu arada intihar eden Pal Teleki'nin yerine Laszla Bardossy Başbakanlığa getirildi. 1943 yılında Macar birliklerinin Sovyet birlikleri karşısında ağır bir yenilgiye uğraması, Horthy rejimini, Batılı emperyalist güçlerle anlaşma arayışına itti. Horthy rejiminin Nazi Almanyası'ndan uzaklaşma eğilimine ek olarak Sovyetler'in Karpatya bölgesini ele geçirmesi, Hitler açısından, Macaristan'ı Berlin'le tam bir işbirliğine zorlama ihtiyacını doğurdu. Hitler, Macaristan'ı işgal edeceği tehdidinde bulundu ve bu tehdit 1944 yılı Mart ayında ger-

4. Macaristan'da 1930'lu yıllarda yüze yakın faşist grup vardı. Kendilerini nasyonal sosyalist diye adlandıran bu gruplar daha sonra farklı partiler içinde odaklandılar. Bu partilerden ilki Macar Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'ydi. Zoltan Böszörmeny tarafından kurulan bu partinin amblemi, kurukafa ve çapraz oraktı. Partinin sempatizanları ağırlıkla tarım işçilerinden meydana gelmekteydi. Diğer faşist parti ise; Macar Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nden ayrılan, Macar Nasyonal Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi'ydi. Parti, kısa sürede çeşitli faşist grupların merkezi haline geldi. Parti üyeleri, üniforma olarak yeşil gömlek giymekteydi. Macaristan Ulusal Hareket Partisi ise 'Sivri Haçlar' partisi olarak da anılmaktaydı. Eylemci karakteriyle öne çıkan bu partinin kurucusu Ferenc Szalasi'ydi. Parti amblem olarak Gamalı Haç'tan esinlenerek, uçları sivriltilmiş haç işaretini kullanmaktaydı. "Sivri Haçlar" partisi, kuruluşundan sonra faşist hareketin en güçlü yapısı haline geldi. Partinin demogojik söylemleri özellikle yoksul kesimler üzerinde etki kurmasını sağladı. "...Szalasi'nin uzlaşmazlığı ve açıklığı sadece milliyetçi sağda değil, proletarya arasında bile daha çok yankı buldu. Budapeşte'nin kızıl dış mahalleleri hareketin kaleleri haline geldi. ...Büyük mülkiyetin "ortadan kaldırılması, isteğinin çok sayıda işçi ve köylünün beğenisini kazanmasında şaşırtıcı bir yan yoktu. (Parti) Alman dış politikasına kayıtsız şartsız katılınmasını istiyordu. Feodalizm ve kapitalizm düşmanlığı köklü bir Yahudi düşmanlığıyla birleşiyor ve bunların Yahudi düşmanlığını maskelemeyi amaçlamış bir görünüşten başka şey olmadıkları sorusu ortaya çıkıyordu." Ernst Nolte, Faşist Hareketler, Hür Yay., 1980, s.147.

çekleşti. Bu arada Horthy rejimi, Almanya'nın istekleri doğrultusunda, General Pome Satojay'ı Başbakanlığa atadı. Yahudilerden, komünistlere, burjuva libarellerden, sosyal demokratlara kadar bütün anti-faşist güçlere karşı yoğun bir terör uygulanmaya başlandı. Terör dalgası, Nazi işgaliyle korkunç boyutlar aldı. Yüzbinlerce insan toplama kamplarına yollandı (Sadece Nazi toplama kamplarına yollanan Macar Yahudileri nin sayısı 400.000'di.) ve yüzbinlerce insan öldürüldü.

Naziler'in 1944 Mart'ında Macaristan'ı işgal etmesinden sonra, anti-faşist direniş hareketinde güçlenme görüldü. Özellikle 1942 yılından beri Horthy rejiminin yoğun baskı ve teröründen dolayı bütünüyle yeraltı faaliyetine geçen Komünist Partisi, Yugoslav komünistleriyle ilişkiye geçerek, ortak silahlı mücadele gerçekleştirmek için ittifak oluşturdu. İttifakın oluşması anti-faşist direnişe güç kattı. Fakat, Macar halkının bu direniş mücadelesi, Nazi güçlerini yıpratma ve rahatsız etme noktasından öteye gidemedi. Macaristan ancak, Sovyet Kızıl Ordusu'nun saldırısından sonra Nazi işgalinden kurtularak, özgürlüğüne kavuşabildi.

Yine de 1944-1945 yılları arasında, gerici rejimin tüm kurumlarının işlevsizleştiği koşullarda, başta işçi sınıfı ve topraksız köylüler olmak üzere değişik emekçi katmanlar, illegal ve yarı-legal olarak Fabrika Komiteleri, Üretim Komiteleri, Ulusal Komiteler gibi Sovyet tipi örgütlenmeler kurdular. Kitlelerin, kendiliğindenci mücadelesi sonucu kurulan bu yapılar, doğrudan demokrasinin yaratılmasını sağlayacak bir örgütsel potansiyeli de içinde taşımaktaydı.

Komünist Partisi, bu yapılara kurulma dönemlerinde ve ülkenin Nazi işgalinden kurtulmasından sonra gereken önemi vermedi. Hatta kurulma biçimlerinden dolayı "tehlikeli" yapılar olarak ele aldı. 1945'ten sonra oluşturulan temsili parlamenter demokrasiye dayanan siyasal yapı, bu örgütlenmelerin etkisizleştirilmesini, gelişmeden dağılmasını beraberinde getirdi.[5]

5. Daha geniş bilgi için bkz., Donalt Nemes, History of Revolutionary Workers Movement in Hungary; 1942-1962, Corvine Press, 1972.

Sovyet Kızıl Ordusu'nun Nazi birliklerine saldırmasının ardından Aralık 1944'te Geçici Ulusal Meclis kuruldu. Komünist Partisi, Sosyal Demokrat Parti, Küçük Mülk Sahipleri Partisi ve eski rejimin temsilcilerinden oluşan geçici hükümetin programının hazırlanmasında, Sovyet birliklerinin yarattığı olumlu etkileri değerlendiren, Komünist Partisi nin belirleyici rolü oldu. "Halk Cephesi" politikaları doğrultusunda hareket eden Komünist Partisi, tüm demokratik güçlerin birlikteliğine ve katılımına önem veriyordu.

Hükümet programında; sanayinin, bankaların, büyük arazilerin ulusallaştırılması yanında, özel mülkiyete ve özel girişimciliğe müdahale edilmeyeceği yönünde maddeler yeraldı.

Geçici hükümet, 1945 yılı Mart ayında, toprak reformu kararnamesi hazırlayarak, bu yönde adımlar atmaya başladı. Ülkenin bir kısmının hala Naziler'in işgali altında olması, bu kararnameyi bütün ülke çapında uygulama olanağını vermiyordu. Nazi birlikleri, Kızıl Ordu'nun saldırılarına bir kaç ay daha dayanabildi ve Nisan ayı başlarında Macaristan'dan çekilmek zorunda kaldı. Toprak reformu konusunda ki kayda değer gelişmeler de bu dönemden sonra gerçekleştirilebildi. Macaristan'daki ekilebilir toprakların üçte biri yoksul köylülere dağıtılırken, bir kısmı da tarım kooperatiflerinin yaratılması amacıyla kullanıldı.

"Reformun nasıl uygulanacağı konusu köylülerin inisiyatifine bırakıldı. Tarım işçilerinin ve küçük topraklı köylülerin 'Toprak Talep Etme Komiteleri', oluşturmaları gerekiyordu. Bu komiteler daha sonra çalışma organları oluşturarak, toprak ağalarının topraklarına el koyma ve bu toprakları hak sahibi olacak tarım işçileri ve köylüler arasında dağıtma işini, bu organlar vasıtasıyla yürütecekti. Toprak reformunun uygulanması iller düzeyinde tarım komisyonları tarafından denetleniyordu. Toprak reformunu hızlandırmak amacıyla şehirlerden köylere işçi grupları geliyordu. Bu gruplar köylüleri cesaretlendirip, işçi köylü bağlaşıklığını ve dayanışmasını vurguluyorlardı...

Ülkenin her yöresinde komiteler oluştu, ardından da toprak talep eden köylüler arasında canlı tartışmalar başladı; Çünkü toprak talep edenler, dağıtılacak topraklardan daha fazlaydı. Eylül 1945'e kadar toprak isteminde bulunan 750 bin köylü ailesinden 600 bininin talepleri gerçekleşmişti. Sonunda 5,7 milyon Hold toprak 640 bin köylü ailesi arasında dağıtıldı."[6]

Tarım sektöründe olduğu gibi, sanayi sektöründe de ekonominin yeniden inşasını sağlayabilmek yönünde adımlar atıldı.

Nazi işgali sonrası ilk genel seçim 1945 yılı ekim ayında yapıldı. Çıkarılan seçim kanunu ile Nazilerle işbirliği yapan bütün siyasal yapıların artakalan temsilcilerine siyasal yasak getiriliyor ve koalisyonda yeralan partilerin seçime girmesine izin veriliyordu. Sovyet ordusununun Macaristan'a girişinden sonra, Sovyetler Birliği'ninde katkılarıyla yeniden örgütlenen Komünist Partisi,[7] seçime Sosyal Demokrat Parti ile ittifak yaparak girdi.

Bu ittifakın dışında, Küçük Mülk Sahipleri Partisi de seçi-

6. Ferenc Fejtö, Halk Demokrasileri Tarihi, Kavram Yay., 1995, s.137-138.

7. Komünist Partisi, Macar Komünü yenildikten sonra, faaliyetlerini illegal düzeyde yürüttü. II. Dünya Savaşı'nın son yıllarına kadar gerici rejimin yoğun baskı ve terörüne maruz kalan parti, etkili bir siyasal güç olamadı. Komünistler, gerici rejimin baskı mekanizmalarını gevşettiği 1924 yılında sosyal demokrat görünümlü Sosyalist İşçi Partisi'ni kurarak faaliyetlerini, bu parti çatısı altında sürdürdüler. 1924 yılında bir dizi grev ve rejimi protesto eden gösteriler gerçekleştirildi. Bu eylemlerden kısa bir zaman sonra, Sosyalist İşçi Partisi kapatıldı. 1930'lu yıllarda, Komünist Partisi tam illegalite yöntemleri uygulayarak, hücre tipi örgütlenmelerle varlığını korudu. Bu yıllarda ağırlıklı olarak örgütlendiği kesim üniversite gençliğiydi. Partinin önder kadrolarından bir kısmı İspanya İç Savaşı'na katıldı. 1942 yılında, parti liderlerinin tutuklanmasıyla Laszlo Rajk ve Kadar, parti önderliğini üstlendi. 1943 yılında parti kendini fesh ederek, Barış Partisi adında yeniden örgütlendi. Kadar yönetiminde gerçekleşen bu değişimin nedeni; Nazilere karşı antifaşist güçlerin "birliğini" sağlamak yönünde partinin devrimci ve anti-kapitalist programından vazgeçilmesiydi. Komünistler 1944 yılında, Geçici Ulusal Meclis'in kurulması ve Sovyetler Birliği'nin desteğiyle ülkede etkili bir siyasal güç konumuna geldi. Aynı yıl içinde, Moskova'da bulunan kadrolar Macaristan'a döndü. Bu "dış" önderliğin SBKP destekli parti yönetimini ele almaları anti-faşist mücadeleyi örgütleyen, kitleler içinde saygınlığı olan yerel önderlikle parti yönetimini paylaşmamaları, parti içinde çelişkilere yolaçtı. Bunun yanında, yerel önderlikle "dış" önderliğin sınıfsal konumlarındaki farlılık varolan çelişkileri daha da derinleştirdi. İleriki yıllarda yerel önderlik bütünüyle tasfiye edildi.

me katıldı. Parti oyların % 57'sini alarak, seçimden büyük bir başarıyla çıktı. Komünist ve Sosyal Demokrat ittifak ise geriye kalan oyları paylaştılar. Komünist Partisi, ittifak oylarının ancak % 15 'ini alabilmişti.

Küçük Mülk Sahipleri Partisi nin tek başına hükümet kurma olasılığı, ülkedeki iktidarı örtük bir şekilde de olsa elinde tutan Sovyet temsilcileri tarafından rahatsızlıkla karşılandı ve baskılar sonucu, kurtuluş sonrası oluşturulan koalisyona benzer bir koalisyon hükümeti kuruldu. Yeni kurulan hükümetin başkanlığına, Küçük Mülk Sahipleri Partisi'nin önderlerinden Ferenc Nagy getirilirken, İçişleri Bakanlığı'na, Komünist Partisi'nden Imre Nagy getirildi.[8]

Küçük Mülk Sahipleri Partisi, çeşitli sınıfsal yapıların kombinasyonunun desteklediği bir partiydi. Parti, Macar tarihinde her zaman gerici bir misyon taşımış olan kilisenin desteğine sahipti ve burjuvaziden aristokrasiye, bürokrasiden eski ordu temsilcilerine kadar, en geri ögeleri içinde taşıyordu. Bununla birlikte, Macar nüfusunun çoğunluğunu teşkil eden köylülüğün büyük bir kısmını yanına çekebilmişti.

Komünist Partisi, seçimlerden hemen sonra, bu partiye karşı yoğun bir propaganda faaliyetine girişti. Sovyet ordusunun ülkeyi kurtarmasının kazandırdığı prestijin de etkisiyle Komünist Partisi'nin kitleler üzerindeki etki gücü giderek artıyordu. Partinin toprak reformunun yapılmasındaki belirleyici rolü ile tarım kooperatiflerinin oluşturulması yönündeki çalışmaları, özellikle yoksul köylülük tarafından olumlu karşılanıyordu. İçişleri Bakanlığı'nın getirdiği avantajları iyi kullanan Komünist Partisi, Küçük Mülk Sahipleri Partisi hakkında kovuşturmalar açarak, partiyi etkisizleştirmeye çalıştı. Ayrıca, parlamentodaki gerici temsilcilerin atılması doğrultusundaki çabaları da olumlu sonuç vermişti.

1947 yılının Ağustos ayında gerçekleşen genel seçimlerden bu sefer başarıyla çıkan Komünist Partisi oluyordu. Ko-

8. Sovyet ordusunun yardımıyla kurtarılan tüm Doğu Avrupa ülkelerinde, kurtuluş sonrası oluşan hükümetlerin hepsinde İçişleri Bakanlıkları komünistlerin elindeydi. Bu stratejik görev büyük bir hassaslıkla korunmuş ve hiçbir ülkenin Komünist P[illegible] konuda taviz[illegible] olm[illegible]ıştır.

münistler, parlamentoda sosyal demokratlarla beraber çoğunluğu oluştururken, Küçük Mülk Sahipleri Partisi, oyların sadece % 15'ini alabilmişti.

Seçim sonuçlarına rağmen, sermayenin ülke dışına kaçmasını engellemek ve ekonominin yeniden inşası için kullanmak amacıyla sermaye sahiplerine karşı esnek tavır alındı. Daha öncekine benzer bir koalisyon hükümeti kuruldu. Devlet Başkanlığı ve Başbakanlık görevleri, Küçük Mülk Sahipleri Partisi temsilcileri tarafından yürütülmesine rağmen komünistlerin, tüm devlet kurumlarında etki ve güçlerinin arttığı bir sürece giriliyordu. Komünist Partisi bu dönemde, iktidarının zeminini örmek için ağırlıkta sendikalar içinde faaliyet geliştirip, işçi sınıfı üzerinde de nüfuzunu arttırmaya çalıştı. İş yaşamında çalışma koşullarının düzeltilmesi, ücretlerin iyileştirilmesi ve üretimde işçi kontrolünün sağlanması için girişimlerde bulundu. Üretimde, işçi kontrolünün sağlanması doğrultusunda oluşturulan Fabrika Komiteleri'ni bilfiil destekleyip, örgütledi. Bu komitelerle parti örgütlenmesi arasında, organik bağların oluşması yönünde çalışmalar da yaptı. Bu arada, Sosyal Demokrat Parti ile birleşme görüşmelerini hızlandırdı. Sosyal Demokrat Parti nin sağ kanadının muhalefetine rağmen, Sovyet danışmanlarının da gayretiyle iki parti 12 Haziran 1948'de birleşti. Birleşme sonrasında oluşan yapı, Macaristan Emekçi Halk Partisi adını aldı. Parti Genel Sekreterliğine Rakosi seçilirken Janos Kadar genel sekreter yardımcılığına getirildi. İki partinin birleşmesi bir anlamıyla da, Komünist Partisi nin, Sosyal Demokrat Parti'yi eritmesi yönündeki bir gelişmeydi.

Birleşme sonucunda, koalisyon içinde büyük bir ağırlık kazanan Macaristan Emekçi Halk Partisi, iktidarı tek başına elinde tutmak amacıyla hükümet içindeki tasfiye girişimlerini hızlandırdı. 1948 yılının Mart ayında, hükümet içindeki sağ kanada yönelik tasfiye hareketi tamamlanmıştı. Mart ayından sonra , büyük sermayeyi hedefleyen, kolektifleştirme ve kamulaştırma programı süratli bir biçimde uygulanmaya başlandı. 1949 yılına kadar devam eden bu uygulama

kararnamelerle gerçekleştirildi. Bu süreç zarfında, işçi sınıfı üretim üzerinde yönetim ve denetim haklarına sahip olmadığı gibi, alınan kararlara sınıfın katılımını sağlayabilecek olanaklar da sunulmadı. Kolektifleştirme ve kamulaştırma hareketiyle patronlar gitmiş, yerine devletin tayin ettiği yöneticiler getirilmişti.

İşçi sınıfının toplumsal inisiyatif alanlarının olabildiğine ortadan kaldırıldığı bu yıllarda diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi partinin üye sayısında hızlı bir artış görüldü.

"1945 başında 2500 üyesi olan partinin üye sayısı 20 Mayıs 1945'te 150.000'i bulurken, 1946 baharında 650.000'e, 1947 yılı sonunda ise 864.000'e ulaşmıştır. 1948 yılında partinin yerel kanadını tasfiye etmek için üye kaydının yeniden yapılmasına gerek duyulmuş ve bir kısmı adaylığa indirilmek kaydıyla parti üyelerinin % 17'si atılırken, kayıt yaptırabilen üye sayısı 757.000'e inmiştir. Sosyal Demokrat Parti ile birleşme sonucunda üye sayısı 883.000'e çıkmış ve bu sayı 1956 yılına kadar pek değişmemiştir."[9]

Mayıs 1949'da yapılan seçimlerle, Macaristan Emekçi Halk Partisi, tek başına iktidar oldu. Partinin iktidar tekelini pekiştirme süreci, aynı zamanda parti içi sorunların çözümünde tasfiye, tutuklama ve ölümlerin gerçekleştirildiği bir süreç oldu. Yugoslavya'daki gelişmeler, Tito ile Stalin arasında çatışmaların doğmasına neden olurken, bu çatışmaların sonuçları tüm Doğu Avrupa ülkelerine yansıdığı gibi Macaristan'da da etkisini gösterdi. Macaristan'da parti içi sorunların "çözümü" ivedilikle yerine getirildi.[10]

---

9. Necip Çakır, "Macaristan 1956: Devrim mi, Karşı Devrim mi?", 11. Tez, sayı 9, 1989, s.169.

10. Bu dönemdeki en önemli olay, Laszlo Rajk'ın yargılanması olmuştur. Komünist Partisi'nin II. Dünya Savaşı öncesi ve savaş döneminde yürüttüğü illegal faaliyetlerin önderlerinden biri olan Rajk, 1945 - 1948 yılları arasında da İçişleri Bakanlığı yapmıştır. "Demir yumruklu" İçişleri Bakanı olarak anılan Rajk, aynı zamanda Macaristan'da polis örgütünün kurucusudur... Rajk ve yandaşları "Macaristan Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden başlayarak Tito'nun Yugoslavya'da gerçekleştirdiği gibi tek partiye dayalı proletarya diktatörlüğü kurmak isteyen bu grup, yönetimi bunlarla paylaşmak istemeyen Moskova kanadı karşısında parti içinde sol kanadı oluşturan bir hizip olmuştur." (Necip Çakır, "Macaristan 1956: Devrim mi, Karşı Devrim mi?" 11. Tez, sayı 9, 1989, s.172.) Rajk'ın bu özellikleri,

Ağustos 1949'a gelindiğinde, yeni bir anayasa hazırlandı ve 1946'da kabul edilen Macaristan Cumhuriyeti adı Macaristan Halk Cumhuriyeti olarak değiştirildi. Macaristan Emekçi Halk Partisi, diğer partilerle karşılaştırıldığında toplumsal yaşamda ağırlıklı bir konuma gelmişti ve bütün iktidarı elinde tutmaktaydı.

1949 yılından sonra, ülkedeki tüm kontrolü ellerinde tutan komünistlerin önünde, savaşın çok ciddi bir şekilde tahrip ettiği ekonominin yeniden organize edilmesi sorunu vardı.[11] Bu sorunu aşmaya yönelik olarak yürürlüğe sokulan ekonomik kalkınma programlarında ağır sanayiye öncelik tanınmaktaydı. Bu doğrultuda, dev sanayi kompleksleri kuruldu. Ülkenin ekonomik kaynaklarının yoğun bir şekilde bu alana aktarılması, ilk başta sanayi üretiminde hızlı artışların doğmasına neden oldu. Fakat, kaynakların tek merkezli ve içe kapalı kullanılması, kısa zaman sonra, kaynaklarda daralmalar ve sıkıntılar yarattı. Bunun doğal sonucu olarakta, halkın yaşam standartlarında düşmeler ve özellikle tüketim maddelerinde kıtlıklar yaşanmaya başlandı.

Rakosi kliği tarafından, korkulması gereken bir rakip olarak algılanmasına neden olmuştur. 1949 yılında başlatılan tasfiyelerde, Imre Nagy zorunlu kolektifleştirmeye karşı görüşleri nedeniyle partiden ihraç edilirken, Rajk ve yandaşları "Titoculuk ve milliyetçilikle" suçlanarak düzmece bir yargılama sonucunda ölüm cezasına çarptırılmış ve Ekim 1949'da da Rajk idam edilmiştir. Rajk davası, davaya yüklenen imajlar ve bilinçli olarak yaratılan siyasal atmosfer açısından önem taşımaktadır. Rajk davası, yalnızca Macaristan açısından değil, 1948 sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinin bütününde Sovyetler Birliği güdümlü kurulan siyasal rejimlerin kuruluş dönemindeki operasyonlara, partilerin "uyumlulaştırılması" yönündeki parti içi tasfiyelere, Sovyetler Birliği'nin dış politikalarına bütünüyle angaje olunmasına olanaklar ve zeminler hazırlamıştır.

11. Macaristan, II. Dünya Savaşı sonunda sanayisinin yüzde 80'nini kaybetti. Savaştan etkilenen sektörlerin başında tekstil ve demir-çelik yeralmaktaydı. Bunun yanında ekonomik açıdan önemli bir yere sahip demiryolu ağı da bütünüyle felç olmuştu. Macaristan, Almanya'nın yanında savaş katılan bir ülke olmasından dolayı, savaş sonrasında özel uygulamalara tabi tutuldu. Ödediği savaş tazminatları çok ağır oldu. "Macaristan 1946'da ülkedeki tüm üretimin % 65'ini tazminatların ödenmesi işinde kullandı. Bu oran bir yıl sonra, yani 1947'de bütçenin % 18'ine düştü." (Ferenc Fejtö, Halk Demokrasileri Tarihi, Kavram Yay., 1995, s.128.) Macaristan, savaşın etkileri ve ödediği tazminatlar sonucunda yoğun bir ekonomik kriz ve yoksullaşma içindeydi. Ayrıca Macaristan ekonomisinin Alman sermayesine hammaddelerine, piyasalarına bağımlı yapısı ekonomik bunalımı arttırıcı başka bir faktördü.

İşyerlerinde, işçi sınıfının her türlü inisiyatifi yok edilerek yapılan üretimi arttırmaya yönelik çalışmalar, üretimi arttırmaktan çok üretimin durmasına neden oldu.

Tarım sektöründe de ciddi sorunlar yaşanıyordu. Sanayinin yeniden yapılanması amacıyla yeterince dikkate alınmayan ve yarattığı değerlerin önemli bir kısmı sürekli başka alanlara kaydırılan tarım sektörü, ulusal ekonominin dengelerini alt-üst edecek boyutlarda geriledi.

Kalkınma programının bu alanla ilgili olarak, kolektifleştirme ve bu yönde tarım kooperatiflerinin oluşturulması projesinin sürece yayılmadan, katı bir anlayışla uygulanmaya çalışılması, bir taraftan köylülerin tepkilerine neden olurken, diğer taraftan tarım ürünlerinde ciddi kıtlıkların yaşanmasına yol açtı.

1950'den itibaren (tüm Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Macaristan'da da) savunma sanayine yapılan yatırımlar, hızlı sanayileşmenin yarattığı sorunlara yeni sorunlar ekledi. Tarım ve sanayi üretimi arasında ciddi oranda farklar yaşandı.Halkın tüketim maddelerine olan talebiyle üretim düzeyi arasında çelişki, karaborsanın ve spekülatörlerin yaygınlaşmasına neden oldu. Ülkede karne sistemine geri dönüldü. Halkın alım gücünün düşmesi, en temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanması, hoşnutsuzlukları doğurdu.

1953 Haziran'ında yeni çalışma normlarına, düşük ücret sistemine ve yiyecek kıtlığına karşı, Budapeşte'deki önemli sanayi kuruluşlarından biri olan demir-çelik fabrikasında ki işçiler greve çıktılar. Bu eylemi Ozd ve Diosgor gibi sanayi kentlerinde yaşanan işçi eylemleri izledi. Parti yönetimi toplumsal patlamaya dönüşme potansiyeli taşıyan bu eylemleri gizli tutmaya çalıştı. Yönetim, Demokratik Almanya'dakine benzer bir gelişmeden korkmaktaydı. Bu nedenlerden dolayı işçilerin taleplerinin büyük çoğunluğu kabul edilerek, ücretlerine önemli oranda artışlar yapıldı. Bu gelişmelerle birlikte parti, toplumsal yaşama ilişkin herşeye egemendi ve halkın ülke yönetimi üzerinde hiçbir biçimde söz hakkı yoktu. Parti, giderek halktan kopuyor ve bürokratik bir organa dönüşü-

yordu. Bu arada, kitlelerden gelebilecek her türlü tepki, baştan engellenmeye çalışılıyordu. Sendika, dernek ve mahalli kuruluşlar gibi kitle örgütlenmelerinin, partinin bir yan kuruluşu gibi çalışması ve bu yönde işlevlendirilmesi, bu çabanın önemli ölçüde başarılı olmasını sağladı. Macaristan Emekçi Halk Partisi Genel Sekreteri olan Rakosi'nin damgasını vurduğu bu dönem, Stalin'in ölümüne kadar etkisini sürdürdü.

Bu dönemin (1949 - 1953 yılları arasının) temel özelliği, Macaristan'da Rakosi aracılığıyla bütünüyle Sovyet modeline uygun hareket edilerek, devlet/toplum/birey ilişkilerinin bu modelin taklidi yönünde biçim almasıdır. Macaristan'ın toplumsal dinamiklerini gözardı eden bu uygulamalar, yoğun bir yabancılaşmaya (siyasal, ekonomik, ulusal düzeyde) neden olmuştur.

Gizli polis Allamvedelmi Halosag-AVH Devlet Güvenlik Otoritesi, olağanüstü bir güce sahip olarak, toplumsal yaşamın bütün alanlarına müdahale edebilmiştir.

1953 yılında, Sovyetler Birliği'nde Kruşçev'in etkisiyle başlayan değişikliklerin Macaristan'a yansıması uzun sürmedi. 1949 yılında, zorunlu kolektifleştirme politikasına karşı çıktığı için partiden atılan Imre Nagy, parti genel sekreterliği ve başkanlığını birlikte yürüten Rakosi'nin görevden alınmasından sonra Başbakanlığa getirildi.

1953 SONRASI GELİŞMELER

Imre Nagy'nin Başbakanlığa geldiği 1953 yılı, siyasal ve ekonomik. bir dizi değişikliğin başladığı yıl oldu.

1949 sonrası izlenen ağır sanayi ve üretim malları sanayine dayalı kalkınma politikası terkedilerek, yatırımlar tüketim mallarının üretimine yönelik sanayiye kaydırıldı. Tarım sektöründe yaşanan sorunların aşılabilmesi için, zorunlu kolektifleştirmenin hafifletilerek uygulanılması yönünde adımlar atıldı. Demokratikleşme doğrultusunda yapılan değişiklikler ve uygulamalar, yukardan aşağı bir nitelik taşımasına rağ-

men, kitleler tarafından olumlu karşılandı. Nagy'nin Başbakanlığa gelmesinden hemen sonra, siyasal af ilan ederek, 10.000 civarında kişiyi serbest bırakması bu olumluluğu pekiştirmiştir.

Sanayi politikalarında yapılan değişiklikler sonucu ağır sanayiye dayalı sektörlerde üretim sorunlarının yaşanması, ayrıca kaynak yetersizliği, verimlilikte düşme ve eleman sıkıntısı vb. etkenlerden dolayı, daha baştan beklenen gelişmeler kaydedilemedi. Tarım sektöründe, kolektifleştirme yönünde yumuşak politikalar izlenmesine rağmen, köylülerin tarım kooperatiflerinden uzaklaşması engellenemedi. Tüketim mallarında yaşanan kıtlık devam ettiği gibi, tarım ürünlerinde de istenen artış sağlanamadı.

Bu gelişmeler, Imre Nagy'nin "reform" politikalarını dikkatle izleyen parti içindeki muhalif kesimin, harekete geçmesini sağladı. Rakosi nin önderliğinde hareket eden bu kanat, Imre Nagy ve yandaşlarını sağcılıkla suçlamaktaydı. Bu sırada Rakosi, Moskova ile ilişkilerini geliştirmekte ve parti içinde güçlenmekteydi. Imre Nagy hükümeti, parti içindeki muhalefetin de etkisiyle ekonomik ve siyasi programında geri adım atmak zorunda kaldı ve 1955 Nisanı'nda Başbakanlıktan alındı; yerine Rakosi atandı. Aralık ayında, Nagy partiden de atılıyordu.

Partinin, diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, toplum üzerinde tek karar ve inisiyatif sahibi kurum olma özelliği, parti içinde yaşanan ayrışma ve çatışmaların bir düzeyde kitlelere de yansımasına neden oluyordu.

Macaristan'ın 1949 yılından sonra, Sovyet modeline uyma doğrultusunda girdiği toplumsal dönüşüm sürecinin sancıları, toplumsal hareketlenmeleri doğurduğu gibi, Imre Nagy gibi "reformist" görünümlü, bir bütün olarak bürokrasiyi sorgulamayan ve buna karşı çıkmayan apparatchiki'lerin doğmasına da neden oldu.

Toplumsal yaşama ilişkin inisiyatif alanlarının olmadığı koşullarda, halkın Rakosi'nin temsil ettiği katı bürokratik sistem yerine, yine bu sistem içerisinde, "reformcu" bir çizgiyle

hareket ederek yer alan Nagy'e yakınlık duyması, böyle bir siyasal yanılsamaya düşmesi, anlaşılabilir bir durumdu. Nagy sonrası dönemde ki toplumsal hareketlenmelerde böylesi yönelimler etkisini gösterdi.

SBKP'NİN 20. KONGRESİ SONRASI GELİŞMELER

Nagy'nin yerine Başbakanlığa getirilen Rakosi'nin siyasi konumunu güçlendirme süreci, SBKP 20. Kongresi'nin gerçekleşmesiyle tıkanmaya başladı. 20. Kongre'nin sonuçları, Rakosi ve yandaşlarını yeni bir konum arayışına itti.

Nagy'nin başlattığı süreçle, kendisinin de genel sekreterlik görevinde olduğu, eski döneme ilişkin, parti yönetimine eleştiri yaparak geri çekilen Rakosi'nin, 20. Kongre'nin estirdiği rüzgar yönünde hareket etmesi zor olmadı. Rakosi, 20. Kongre'yle ilgili olarak partiye sunduğu raporda, kişi kültünü reddediyor ve bu rededіş sürecinin Macaristan Emekçi Halk Partisi'nde 1953 yılında başladığını iddia ediyordu. 1949 yılında, geçmişe yönelik siyasal davaların gerçekleşmesinde, emperyalist ajanların rollerinden söz ederek, itibarları alınan bazı parti üyelerinin itibarlarının sonradan iade edildiğini belirtiyordu.

Rakosi'nin bu raporda sunduğu ve sonradan devam ettirdiği "özeleştiri" tavrı, parti içinde ve dışında kendisine yönelik tepkilerin azalmasını sağlamadı.

Parti içinde bu gelişmeler yaşanırken, Macaristan ekonomisinin yaşadığı sıkıntılar da artmaktaydı. Ekonomide acil önlemlere ihtiyaç vardı. Sanayi sektöründe kaynak yetersizliğinden ve yakıt bulunamamasından dolayı, birçok fabrika ya çalışamaz durumdaydı ya da atıl bir kapasite ile çalışmaktaydı. Tarım sektöründe yaşanan sorunlar, bu sektörün gelişiminin önünü tıkamış ve tarım ürünlerinde bir türlü artış gerçekleştirilememişti.

Ekonomik sorunların politik alana yansıması ve toplumsal hareketliliklerin doğması uzun sürmedi.

Toplumsal hareketlilik, 1956 yazında, içinde yazarların, uzmanların, Nagy yandaşlarının, gazetecilerin ve üniversite gençliğinin yer aldığı Petöfi Çevresi'nin kurulmasıyla örgütlü bir karaktere büründü.[12] Anti-Stalinist eğilimin hakim olduğu bu çevre, bir yandan farklı konularda (işçi hareketi, Stalinizm, felsefe, ekonomi v.s) teorik incelemeler yaparak, projeler oluştururken; diğer yandan da Nagy'nin yeniden başbakanlığa atanması için politik-pratik çalışmalarda bulunuyordu.

Bu arada, Polonya'nın Poznan kentinde gerçekleşen ayaklanmanın da etkisiyle Moskova, Rakosi "sorununun" çözümü yönünde baskılarda bulunuyordu. Sonunda, 21 Temmuz'da Rakosi parti sekreterliğinden uzaklaştırılarak yerine yine Rakosi ekibi içinde yeralan Ernö Gerö getirildi. İtibarı yeni iade edilmiş Janos Kadar politbüro üyeliğine seçildi. Parti yönetiminde gerçekleştirilen bu değişiklik, makyaj tazelemekten öte bir anlam taşımadığı gibi, kitleler nezdinde, parti politikalarında köklü değişikliklere gidilmeyeceği yönünde bir kanaatin oluşmasına yol açtı. Bu gelişmelere karşı Petöfi Çevresi'de, yeni parti yönetimini eleştiren, protesto eden bir dizi toplantı ve forumlar gerçekleştirdi. Toplumsal hareketlilik giderek ivme kazanmaya başladı.

Toplumsal hareketliliğin temel dinamiklerini işçiler ve öğrenciler oluşturmaktaydı. Özellikle işçi hareketi, ekonomik ve siyasal kaosun etkisiyle giderek şekilleniyordu. Budapeşte'nin sanayi bölgesi bu şekillenmenin merkeziydi. Ekonomik bir içerikte taşıyan talepler, İşçi Konseyleri'nin kurulması noktasında yoğunlaşmaktaydı.

Eylül ayında, hükümet Laszlo Rajk'ın itibarının iade edilmesine ve devlet töreniyle yeniden gömülmesine karar verdi. Bir dönem İçişleri Bakanlığı yapan, daha sonra "Titoculuk ve milliyetçilikle" suçlanıp idam edilen Rajk, Rakosi Genel Sekreterlik görevini bırakmadan önce itibarı iade edilerek, aklan-

12. Petöfi Çevresi, ilk olarak Halk Üniversitesi mezunlarının 1954 yılında Genç Komünistler Örgütü içinde kurdukları küçük bir tartışma grubuydu. Çevre, daha sonra gelişip, yayılarak Macaristan'da entelektüel bir harekete dönüşmüştür.

dı.Cenaze töreni, 200.000 kişinin katıldığı kitlesel bir gösteriye dönüştü. Bu eylem gelecekte doğacak, beklenilmeyen ayaklanmanın ip uçlarını taşıyordu. Kitle eylemlerindeki bu gelişmeler, parti yönetiminin sıkışmasına ve esnek politikalar geliştirmesine neden oldu. Nagy'nin, Ekim ortalarında partiye kabul edilmesi, bu gelişmelerin bir sonucuydu.

AYAKLANMA

1956 yılının Ekim ayının sonlarında, Budapeşte'deki üniversite gençliği, hazırladıkları bir deklarasyonla hükümetten ülke politikasına ilişkin bazı taleplerde bulundu. Deklarasyonda yer alan talepler, Sovyet birliklerinin Macaristan'dan çekilmesi, serbest seçimlerin yapılması, halkın yaşam koşullarının düzeltilmesi, Imre Nagy'nin Başbakanlığında yeni hükümetin kurulması gibi maddeleri içeriyordu. Ayrıca Rusça eğitime son verilmesi de talepler arasında bulunuyordu. Bu taleplerin ilan edildiği gün, Yazarlar Birliği, Polonya'da yaşananları protesto etmek ve Polonya halkıyla dayanışma amacıyla bir yürüyüş yapma kararı aldı. Hükümet önce gösteriye izin vermesine rağmen, daha sonra bu kararından vazgeçerek, gösteriyi yasakladı. Günün erken saatlerinde, Petöfi Meydanı nda ağırlıkla öğrencilerden oluşan 10.000 kişilik bir kitle toplandı. Daha sonra işçilerin ve halkın çeşitli kesimlerinin de katılımıyla gösterideki kitlenin sayısı 200-300 bine ulaştı. Meydanda hükümet politikalarının eleştirildiği, demokratik taleplerin dile getirildiği konuşmalar yapıldı.

Kitle daha sonra yürüyüşe geçerek, parlamentonun önünde toplandı. Göstericiler Nagy'nin konuşma yapmasını istemekteydiler. Parti yöneticileri tarafından evinden alınarak parlamento binasına getirilen Nagy, parlamento binasından, göstericileri yatıştırıcı bir konuşma yaptı. Kitle gösterisi sona ermek üzereyken, Genel Sekreter Gerö'nün radyodan yaptığı konuşma, kitlenin tansiyonunu yükseltti. Gerö, konuşmasında "Sovyetler Birliği hakkında yalanlar ileri süren, bu ülkey-

le bağlarımızı koparmak isteyen milliyetçi göstericiler, düzensizlik ve kargaşalık yaratmak istemektedir." diyordu.

Konuşmanın yarattığı tepkiyle göstericilerden bir grup radyoevine yönelirken, diğer bir grup Ken parkına yönelerek, burdaki Stalin heykelini yıktı. Stalin heykeline yönelinmesinin sebebi, yaşanan sıkıntıların sorumlusu olarak Stalin'in görülmesiydi.[13]

Radyoevinin önünde toplanan göstericiler, burada yüzlerce siyasi polisle karşılaştılar. Göstericilerin taleplerini radyodan duyurma istemi, siyasi polisin üzerlerine ateş açmasıyla karşılık buldu; artık ayaklanma başlamıştı.

Ayaklanma kısa sürede Budapeşte'nin bütün kesimlerine yayıldı. İşçiler, fabrikalarda gerçekleşen toplantılar sonucunda kitlesel biçimde ayaklanmaya katılma kararı alıyorlardı. Csepel ve Ujpest'deki silah fabrikalarını ele geçiren işçiler, aynı gün silahlanarak, gösterilerin içinde yer aldılar. Halk kısa sürede, kendisine destek olan askerlerden, ayrıca polis ve ordu birliklerinden kamulaştırmalarla sağlanan silahlarla silahlanmaya başladı.

Kitleler, 24 Ekim sabahına doğru radyoevini ele geçirmişlerdi ve hükümet birlikleriyle halk arasındaki çatışmalar, Budapeşte'nin bütün kesimlerine yayılmıştı.

"Savaş birdenbire bütün kente yayılmıştı. Kilian ve Bem kışlalarındaki Macar askerleri ihtilalcilere silah taşıtıyor, bazı silahlarda Çepel adasındaki Matyas Rakosi çelik fabrikasından ve Danuvia cephane fabrikasından getiriliyordu."[14]

Toplumsal otoriteyi tek başına elinde tutan partinin çökmesiyle beraber yaşanan toplumsal kaosun olduğu koşullar-

13. Aynı gösterilerde, Macar bayraklarından orak çekiçlerin kesilerek taşındığı görülmüştür. Ama bu bayrakların yanında kızıl bayraklarda taşınmıştır.
Gösterilerde yaşanan; Stalin heykelinin yıkılması, Macar bayraklarından orak çekicin kesilmesi gibi olayları kitlelerin sosyalizme yönelik tepkilerinden öte, Macaristan'da Rakosi aracılığıyla yaşanan Sovyetler Birliği güdümlü politikaların yarattığı ulusal yabancılaşmaya karşı bir tepki olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. 1956 olaylarının gelişimi ve özellikle İşçi Konseyleri'nin mücadelesi bu yönü doğrulamaktadır Konseyler, bildirilerinde kapitalist restorasyona karşı olduklarını ve sosyalizmi savunduklarını defalarca açıklamışlar ve bunu pratiklerinde göstermişlerdir.
14. (Haz.) Mehmet Ergün, Macar ihtilali, Akşam Kitap Kulübü, 1967, s.24.

da, çok farklı siyasi güçlerin rol oynaması kaçınılmazdı. Macaristan'da 1956 da yaşanan olaylarda da "Stalinistlerden" "anti-Stalinistlere", reformculardan muhafazakarlara, liberallerden bazı burjuva güçlerine kadar uzanan siyasi yelpazede bu durumu görmek mümkündür.[15]

Çatışmaların başladığı andan itibaren Sovyet tankları müdahale etmeye çalıştı. Bu müdahale, çatışmaları durdurmadığı gibi daha da şiddetlendirdi.

Hükümet yetkilileri, olayları yatıştırmak için, bir zaman sınırı koyarak , silahların bırakılmasını istedi ve bu yapıldığı takdirde kimsenin cezaya tabi olmayacağı yönünde açıklamalarda bulundu. Olayların beklenilmeyen bir şekilde başlaması ve devam etmesi, parti içi çelişkilerin de yumuşamasına neden olmaktaydı.

24 Ekim sabahında, göstericilerin taleplerinden biri gerçekleşiyor, Imre Nagy, Başbakanlığa atanıyordu. Parti Genel Sekreteri Gerö, yaptığı açıklamada, demokratikleşme taleplerinin bir kısmının yerine getirileceğini vaat ediyordu.

Imre Nagy, halkın silahlarını bırakmasını istiyor, ayrıca sı-

15. 1956 Macaristan olayları, Soğuk Savaş argümanları içinde önemli bir yere sahiptir. Bu olaylarda, Batılı gizli servislerin ve bu servisler tarafından manipüle edilen faşistlerin etkileri de görülmüştür. "SBKP'nin 20. Kongresi'nden sonra Avusturya sınırındaki dikenli teller ve mayınlar kaldırılınca, çok sayıda kişi Avusturya'ya kaçmış ve bunların bir kısmı büyük paralar teklif edip, onları geri göndermek isteyen Batılı istihbarat örgütlerinin ellerine düşmüştür. Devrim patlak verdiğinde bunların önemli bir kısmı para ve silahlarla geri dönüp çatışmalarda yer almışlar, ancak bir bölümü yakalanıp hapsedilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda Fransa, İspanya, Batı Almanya ve Avusturya'ya kaçan faşistler de Devrim patlak verince harekete geçirilmiş ve bunların lideri General Szabo Devrim sırasında komutanlığını Viyana'ya taşımıştır. Devrimin karışıklığı sırasında Özgür Avrupa Radyosunun 'çalışanları' da ülkeye rahatça girebilirken bunlara bir dizi aristokrat ile Horthy rejiminin bir bakanı eklenmiştir. Bunların etkisi son derece sınırlı olmuş(tur)... Devrimde faşistlerin çok az da olsa bir etkisi olmuştur. Bunlar aslında ülkenin Kuzey - Batısı'nda yer alan Gyor kentinde ortaya çıkıp, anti-komünist bir havanın esmesini sağlayabilmişlerdir. Bunda da Gyor'da pek çok ailenin Batıya göç etmiş faşist akrabalarının bulunuşu, ülke içi kötü iletişimden sonuna dek yararlanan Özgür Avrupa Radyosu'nun Nagy'nin Rus askerlerini çağırdığı ve halkın katledildiği yolundaki kışkırtıcı yayınları ile faşistleri gözetim altında tutmak yerine onları üye yaparak Gyor'de Horthy dönemi üniformları ile boy göstermelerini sağlayan partinin tutumu etkili olmuştur. Bunlar Attila Szigethy ve Gyorgy Szabo'nun önderliğinde işçilerin aktif desteği ile yenilip, sindirilmiş ve bir dizi provakasyona kışın, konseyler duruma hakim olmuştur." Aktaran, Necip Çakı. agm., s.19

kıyönetim ilan ederek, Sovyet birliklerini asayişi sağlamaları için yardıma çağırıyordu.

Nagy'nin çağrısına rağmen olaylar durmuyor, hükümet olayların yatışmasını beklemekten başka bir şey yapamıyordu. 25 Ekim'de Ernö Gerö Parti Sekreterliğinden alınarak yerine Janos Kadar getiriliyordu.[16] Nagy'de, Sovyet askeri birliklerinin ülkeden çekilmesi için Moskova ile görüşmelerin yapılacağını açıklıyordu. Bu açıklamayı 27 Ekim'de yeni hükümetin kurulması izledi. "Ulusal Birlik Hükümeti" adı verilen yeni hükümet de, farklı siyasal çevrelerden kişiler görev almıştır. Nagy, kitlelerin bütün taleplerinin yerine getirileceği sözü vererek, silahların bırakılmasını istedi. Yeni hükümetin göreve başlaması, bu çağrının etkili olmasını sağladı. Yer yer silahlı çatışmalar görülse bile 30 Ekime gelindiğinde çatışmalar büyük ölçüde azalmıştı. 31 Ekim'de, Sovyet birlikleri Macaristan'dan çekilmeye başladı. Gelişmeler, ayaklanmacıların isteklerinin gerçekleştiği şekilde görülse de, bütün bunların, kitlelerin tepkilerini nötralize etme yönünde bir girişim olduğu yakında anlaşılacaktı.

İŞÇİ KONSEYLERİ, İKİLİ İKTİDAR DURUMU

Ayaklanmanın başlamasıyla birlikte kitleler, bir taraftan sokak çatışmaları içinde yer alırken, diğer taraftan özinisiyatifleriyle yeni örgütlenmeler yarattılar.

İki biçimde şekillenen bu örgütlenmelerden birincisi; mahalle, köy, şehir bazında kurulan, etkisini ordunun ve üniversite gençliğinin içinde gösteren Devrim Komiteleri'ydi. Çatışmaların yaygınlaşmasıyla etki alanlarını geliştiren bu örgütlülük, devlet otoritesinin etkisizleştiği kesimlerde, otorite sa-

16. 1949'da görülen siyasi davalar sürecinde, Rakosi grubunun içinde yer alan ve tasfiyelerin gerçekleşmesinde İçişleri Bakanı olarak önemli görevler yüklenen Kadar, bu hareketten sonra geri görevlere getirilmişti. Daha sonra 1950'de tutuklanan Kadar, 1955'te itibarını yeniden kazanıyordu. Rakosi grubuyla ilişkileri gergin ve uzak olan Kadar'ın, Nagy ve yandaşlarıyla da ilişkileri kopuktu. Parti içinde bu konuma gelmesinde, bu iki kliğin mücadelesinin yarattığı ortam etkendir. Kadar, bu ortamda "denge adam" rolünü üstlenmiştir.

hibi kurumlar olarak işlev gördü ve yerel düzeyde yaşanan sorunların çözümü doğrultusunda hareket ederek inisiyatif geliştirdi. Bazı yerlerde illegal, bazı yerlerde legal düzeyde yapılan seçimler sonucunda, işçi, köylü ve diğer çalışanların seçtikleri temsilcilerden oluşan bu örgütlülük, kitle iradesinin temsilcisi olarak hükümetle ilişkiye geçip, bir dizi talepte bulundu ve ancak bu telepler yönünde değişimler yaşanırsa, yeni hükümetin destekleneceğini açıkladı. Sovyet birliklerinin çekilmesini de içeren bu talepler arasında, Varşova Paktı'ndan çıkılması, serbest seçimlerin organize edilmesi ve siyasi polisin dağıtılması vardı. Devrim Komiteleri nin baskı ve girişimleri sonucunda, Nagy hükümeti bu taleplerin bir kısmının gerçekleşeceğini ilan etmek zorunda kaldı. Hükümetin böyle bir açıklama yapma zorunluluğu hissetmesi bile Devrim Komiteleri'nin etkisini göstermek açısından önemlidir.

Bazı yerlerde iç içe geçilse bile, 1956 olayları içinde özgün ve belirleyici yeri olan esas örgütlülük, fabrikalarda kurulan İşçi Konseyleri'ydi.

Ayaklanmanın hemen sonrasında, başta Budapeşte olmak üzere, ülkenin diğer sanayi bölgelerinde genel grev başlamıştı. İşçi sınıfının bu sıcak mücadelesi, kısa bir süre sonra bir çok üretim alanında (fabrikalarda, maden ocaklarında, atölyelerde) İşçi Konseyleri'nin kendiliğindenci bir karekterde kurulmasının zeminlerini yarattı.

İşçi Konseyleri'nin oluşmasında başka bir etken ise, işçilerin çalışma koşullarına ve ücret rejimine karşı duydukları tepkiydi. Macaristan'ın 1945 sonrası içine girdiği süreçte "işçi örgütü olarak" kabul edilen sendikalar, bir işçi örgütü olmaktan çok hükümetin ve partinin politikalarını işçilere dayatan bir araç gibi hareket ettiler. Sendikalar yukarıdan belirlenen üretim normlarını, çalışma koşullarını, ücret rejimini işçilere dayatmak, kabul ettirmek ve bu politikaları işçiler gözünde meşrulaştırmaktan başka işlev yüklenmediler.

Sendikaların bu özelliğine benzer başka bir yapı da parti direktifleriyle kurulan işyeri komiteleriydi. Bu yapılar da, işçi sınıfının, yaptığı işle ilgili sürecin hiçbir aşamasında söz ve

karar sahibi olmasını sağlamadığı gibi sınıfa dayatılan çalışma koşullarını meşrulaştırmaktan başka bir görev yüklenmediler.

İşçi sınıfı kendi dışında gördüğü, hiçbir düzeyde yakınlaşmadığı bu örgütlülükler yerine 1919 ve 1945 yıllarındaki deneyimlerinden ve bunların getirdiği birikimlerden yararlanarak İşçi Konseyleri'ni kurdu.

İşçi Konseyleri'nin kuruluş sürecindeki havayı Büyük Budapeşte Merkez İşçi Konseyi Başkan Vekili Ferenc Toke şöyle anlatmaktadır:

"Hatırladığım kadarıyla Ekim'in 25'iydi. İşyerindeki 3000 kadar işçiden yaklaşık 800 u kültür ocağında toplandılar. Parti sekreteri fabrika komitesi başkanı ve bir kısım başka görevliler yani profesyonel yöneticiler kürsüde yer almışlardı. İşçiler ise salondaydılar, yönetici kadrolar bir işçi konseyi oluşturmayı düşünüyorlardı. Gerçekten de parti merkez komitesinin onayıyla sendikalar ulusal konseyi bir girişimde bulunmuştu, bunun gereği olarak çalışanların işyerinin gidişatı hakkında daha geniş bir söz hakkına sahip olmaları ve fabrikaları gerçek anlamda kendilerinin yönetmeleri için her fabrikada bir işçi konseyi kurulması gerekiyordu. Bu alman önlemlerin resmi biçimiydi, bu önemlerle yöneticiler kendi konumlarını korumak istiyorlardı, burada -ve suyun başında kalabildikleri heryerde olduğu gibi- bu girişimde bulunmaktaydılar. Ama işçi konseyleri, hiç kimsenin onları işçilere dayatamayacağı duyarlı bir anda kurulmuşlardı. Devrimin özgür ruhu o kadar güçlüydü ki, değişim isteyen işçi, Gerö'den kaynaklanan bir kararı hiç bir şekilde kabullenmek istemiyordu..."[17]

İşçi sınıfının kendi geleceği üzerinde karar sahibi olmasının aracı olan konseyler, sınıf içinde büyük bir coşkuyla karşılandı. Başta, sanayi merkezlerinde kurulan konseyler, giderek ülkenin her tarafına yayıldı ve yüzlerce konsey oluşturuldu.

Parti yönetimi ve sendikalar, İşçi Konseyleri'nin gelişimi-

17. Ferenc Toke, "1956 Macar Devriminde İşçi Konseyleri" Ernest Mandel, Contrôle Ouvrier Conseils Ouvrier Autogestion, Vol. III., Françols Maspero, 1973.

ni engellemek yönünde değişik politik manevralar (kurulmalarını fiilen engelleme, seçimlerde kendi adaylarını seçtirme, faaliyet alanlarını sınırlama gibi) yapmalarına rağmen konseylerin yayılmasına engel olamadılar. İşçiler kendi bağımsız iradeleriyle İşçi Konseyleri'ni kurmaya ve konseylerin bütün idari denetimini ellerinde tutmaya devam ettiler.

İşçi Konseyleri bir taraftan, işçi sınıfının hızla politikleşmesini sağlarken, diğer taraftan işyerlerine ilişkin tüm kararların alınması ve uygulanmasında tek belirleyici güç durumuna geldiler.

31 Ekim'de Budapeşte çapında düzenlenen konferans, konsey hareketinin hızla şekillenmesini sağladı.

25 fabrikanın İşyeri Konseyi delegesinin katıldığı Konferansta önemli kararlar alındı. Bu kararlar kısaca şöyleydi: Fabrikalar işçilere ait olacak, işçiler fabrika üretiminin ve kârın bir kısmını devlete vergi olarak ödeyecek, fabrikaların yönetimi işçiler tarafından demokratik olarak seçilmiş İşçi Konseyleri tarafından gerçekleştirilecek, idari personel İşçi Konseyi tarafından işe alınacak ve her düzeyde konseye karşı sorumlu olarak çalışacak, işe alma ve işten çıkarma işlemlerine direkt konseyler karar verecek, işçilerin toplumsal sorunlarının çözümü konseylerin faaliyetleri arasında sayılacak, konseyler işyerinin bilançosunu denetleme ve yeni yatırımlar konusunda karar verme hakkına sahip olacaklardı.

İşçi Konseyleri, bir işyerinde çalışan bütün işçilerin doğrudan katılımıyla belirlenmekteydi. Konseyler, işletmenin büyüklüğüne göre 3 veya 9 kişiden oluşan kendi yönetim komitelerini seçmekteydi. Bu komiteler konseylerin kararlarını hayata geçiren bir işlevle hareket ediyordu.

İşçi Konseyine seçilecekler büyük bir titizlikle belirlenmekteydi. Seçilenlerde aranan tek kıstas, temiz bir geçmişe sahip olması ve kendi sınıfına ihanet etmemesiydi. Ferenc Toke'nin çalıştığı fabrikada, konsey seçiminde yaşananlar aslında genel bir havayı yansıtmaktadır.

"İşçi konseyi üyelerinin yaklaşık % 50'sinin 23 ila 28 yaş arasındaki gençlerden oluştuğunu belirtmem gerekiyor...

Bir konsey üyesi için (komünist) parti üyesi olmanın hiç bir önemi yoktu. Benim parti üyesi olduğumu herkes biliyordu ve bu seçilmeme engel teşkil etmemişti. Konsey üyelerinin % 80'i parti üyesiydi ve aramızdan çoğu aktif militanlardı. Ama işçilerin onlara güveni vardı, çünkü onların işçi çıkarlarını her zaman savunduklarını biliyorlardı. Konsey üyelerinden istenen tek şey lekesiz bir geçmişe sahip olmaktı. Adayların yaşamı bu yüzden titizlikle inceleniyor, onlara seçim anında işçilerin önünde can sıkıcı bir sorgu dayatılıyordu. Geçmişlerine ilişkin sorular soruluyor, geçmişte işledikleri hataları itiraf etmeye zorlanıyorlardı. Örneğin bir işçinin bir tarihte para çalmış olduğu böyle ortaya çıktı. Genel kurul onun bu açık yürekliliği için teşekkür etti ve bir sonrakinin sorgusuna geçti."[18]

İşçi sınıfının kolektif iradesini yansıtan İşçi Konseyleri hızlı bir şekilde yaygın bir örgütlülük ağı yarattı. İşçi Konseyleri ayaklanmanın ve grev hareketinin odağı konumuna gelerek, ülkedeki gerçek gücü elinde tutmaya başladı.

İşçi Konseyleri ve Devrim Komiteleri, Macaristan'da ikinci bir iktidar odağı gibi hareket ediyorlardı. Ülkede, fiili bir ikili iktidar durumu yaşanıyordu.

Fakat, bu yapıların iktidar organı olmaları doğrultusunda gerekli adımlar atılamamıştı. İşçi Konseyleri arasında koordinasyon çalışmaları olsa bile, henüz somut sonuçlar elde edilememişti. Bu gecikmede, hükümetin uzlaşmacı politikası da etkiliydi. Sendikalar, parti ve Nagy hükümeti, İşçi Konseyleri'nin meşru olarak kurulmasını kabul ettikleri gibi içinde yer almaya, seçimlerinde etkili olmaya çalışmaktaydılar. Konseylerin mücadelesini ekonomik boyutla sınırlayıp, denetim altına almayı amaçlıyorlardı.

Sınıf bilinci henüz, konseyleri bir iktidar organı olarak algılamayı gerektirecek düzeyde değildi. Konseyler'le hedeflenen daha çok, üretimin sosyalist örgütlenmesinin ve siyasal düzeyde alınacak kararlara sınıfın katılımının sağlanarak yeni bir hükümetin kurulmasıydı.

18. Aktaran, Ernest Mandel, age.

İşçi hareketinin yaşadığı kararsızlık , hükümetin uzlaşmacı tutumu, konseylerin gerçek anlamda bir ikitadar organına dönüşmesi ve bu yönde radikal tutumlar alması önünde bir engel oluşturuyordu. İşçi sınıfının radikal bir kopuşu sağlayamamasındaki en büyük etken önderlik sorununu yaşamasıydı. Hükümetin manevraları karşısında yaşadığı kararsızlık, ilerde Macar işçi sınıfının mücadelesinde önemli gediklerin açılmasına neden olacaktı.

İŞGALE DOĞRU İŞÇİ KONSEYLERİ

Nagy hükümetinin, Kasım ayı başında, İşçi Konseyleri'nin ve Devrim Komiteleri nin taleplerini kabul ettiği yönündeki açıklamalarıyla silahlı çatışmalar büyük ölçüde sona ererken, sürmekte olan genel grev de bitirildi. İşçi Konseyleri, 5 Kasım'da, fabrikalarda yeniden üretime başlanması kararını aldı. Bu arada İşçi Konseyleri'nin meşruluğunu kabul eden hükümet, bu tavrıyla gelişmeleri kontrol altına alıyor ve konseyler içinde ağırlığını koyma girişimleriyle otoritesini yeniden sağlamayı amaçlıyordu. İşçiler, konseylerin oluşmasında siyasal parti farklılıklarını gözetmemelerine rağmen, hükümetin belirlediği adayların konseylere girmesine izin vermediler.

İşçi Konseyleri, hükümeti tavizler vermeye zorlamış, ancak bu tavizleri daha ileri götürüp, sınıfı toplumsal yaşamın her düzeyinde inisiyatif kazanmasını sağlayacak bir yönelime sokamamıştı. Siyasi anlamda, yön verici bir konumda hareket edemeyen işçi sınıfı, bu görevleri hükümetten bekleyen bir tutum içine girmişti.

Ferenc Toke, bu konudaki gözlemlerini şöyle dile getirmektedir:

"Siyasi sorunların özetlenmiş çözümleri taleplerimiz arasında hükümete bildirilmişti. İşçiler bu görevin konseylere düştüğünü düşünmüyorlardı, onu hükümete devretmeleri ve kendilerinin uzman organların bunları gerçekleştirmelerine göz kulak olmaları gerekiyordu."[19]

19. Aktaran, Ernest Mandel, age.

Macar işçi sınfının, iktidar perspektifine yönelik bir örgütlülük ve önderlikten yoksun oluşu, Nagy hükümetinin hala bir umut olarak görülmesine neden oluyordu. Hükümetin, işçilerin taleplerinin karşılanacağı yolundaki açıklamaları bu umudu besler nitelikteydi.

Bu arada, Nagy ve Kadar'ın önderliğindeki bir grup, parti içinde, Rakosi ve yandaşlarının bütünüyle tasfiyesini amaçlayarak, yeni bir partinin kurulmasına karar verdiler. 30 Ekim'de Rakosi ve yandaşları tasfiye edilerek kurulan yeni parti, Macaristan Sosyalist İşçi Partisi adını aldı. Yeni partinin kuruluşunun ilanıyla hükümetin, ayaklanmacıların taleplerinin büyük bir kısmını kabul ettiğini açıklamasının aynı dönemde gerçekleşmesi enteresandır. Parti yapılanmasında ki bu değişiklikle ve hükümetin yaptığı açıklamalarla bürokratik sistemin her düzeyde restore edilmesi ve partinin varolan siyasi kaos ortamından otoritesini sağlamlaştırarak çıkması amaçlanıyordu. Restorasyonun yönü, kitlelerin tepkilerinin somutlandığı "Rakosi rejiminin" yıkılması, yani Rakosi yöntemlerinin terkedilmesi olarak ilan edildi.

İşçi Konseyleri'nin 5 Kasım'da genel grevi bitirme kararı alması ve silahlı çatışmaların sona ermesi, ülkedeki siyasal ortamın yumuşamasını bekleyen Sovyet askeri birliklerinin harekete geçmesini sağladı. 3 Kasım'da Macar ve Sovyet heyeti arasında Sovyet Ordusu'nun geri çekilmesi üzerine görüşmeler sürerken, Macar heyeti, Sovyet gizli polisi tarafından tutuklandı. Aynı gün Kadar, fiiliyatta Nagy hükümeti varken, yeni hükümetin kurulduğunu ilan etti. 4 Kasım günü, Sovyet birlikleri Macaristan'a girdi. İşgalden üç gün önce, "Halkımızın muzaffer ayaklanması sonucu Rakosi rejimi yıkılmıştır." diyen Kadar, Sovyet işgaliyle birlikte bu sefer Başbakan sıfatıyla "kapitalizmin restorasyonunu amaçlayan karşı-devrimci unsurların, anayurdu içine sürüklemiş oldukları korkunç durum" hakkında açıklamalarda bulunacaktı.

Kadar, Macar Sosyalist İşçi Partisi nin 27-29 Haziran 1957'de yapılan Ulusal Kongresine, merkez komite adına sunduğu raporda, o günleri ilginç yorumlarla şöyle anlatmaktadır:

"Değişim, bizim gördüğümüz kadarıyla, 1 Kasım'da oldu. Kasım'ın 2 veya 3'ünde benim ismimi hükümet listesine koymalarına rağmen ben Kasım 1'de Imre Nagy grubuyla olan ilişkilerimi kestim. Beni tuzağa düşürmeye çalıştılar ve uzun bir süre izimi bulmaya, nereden olduğumu tespit etmeye uğraştılar. Geri kalanlar, Yoldaş Münnich ve diğerleri de benim yaptığımı yaptılar. Kısmen doğrudan doğruya, kısmen dolaylı olarak 2 Kasım'da Sovyet yoldaşlarla, Halk Demokrasisi liderleriyle karşı-devrime karşı bir saldırıya girmenin gerekliliği ve Macar Halk Cumhuriyeti'ne ne tür destekleme yapabilecekleri hakkında görüşmeye başladık. Bu görüşmeler Kasım 2'de başladı. 3 Kasım'da karar verilmişti. Zaman kaybını önlemek için 4 Kasım'da saldırı başladı."[20]

Ülkede yaşanan ikili iktidar durumu, kitlelerin baskıları sonucu, Nagy hükümetinin Varşova Paktı'ndan çıkıldığını açıklaması ve Macaristan'ın tarafsızlığını ilan etmesi, Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri tarafından, karşı - devrimci bir gelişme olarak değerlendiriliyordu. Sovyet işgali, Macaristan'daki bu gelişmelerin önünü kesmek yönünde bir tavırdı.

Nagy hükümeti, işgal üzerine, halkı silahlı mücadeleye çağırdı. İşgalin başlamasıyla başta Budapeşte şehri olmak üzere, ülkenin diğer sanayi bölgelerindeki işçiler, kısa sürede, işgale karşı direnişe geçtiler. Silahlı direnişi, genel grev izledi. Günlerce süren direniş, tanklarla ve bombardıman uçaklarıyla ancak bastırılabildi. Büyük oranda bastırılan direniş, bazı yerlerde haftalarca sürdü. Macar halkıyla Sovyet birlikleri arasında gerçekleşen çatışmalar sonucunda, binlerce Macar öldürüldü.

İŞGAL VE İŞÇİ KONSEYLERİ'NİN DAĞILMASI

Sovyet birliklerinin, Macaristan'da tüm denetimi ellerine almasına rağmen, ülkede tam bir siyasal boşluk yaşanıyordu.

20. Janos Kadar, Macaristan Karşı Devrimi 1956, Ser Yay., 1976, s.71.

İşgalin sağladığı olanaklarla hareket eden Kadar yönetiminin hareket kabiliyeti parlamento binasıyla sınırlıydı. İşçi sınıfı cephesinde yaşanan genel örgütsüzlüğün yanında, konseyler hala, bir düzeyde hareket edebilme yeteneğine sahiptiler. İşgale karşı gelişen direniş, İşçi Konseyleri'ni kısa sürede yeniden ön çıkarıp etkili kıldığı gibi, bir çok yeni konseyin kurulmasına da neden olmuştu.

Fabrikalardaki durum ise oldukça kritikti. Üretimin tamamen durmasına paralel olarak, fabrikaların çalışabilir durumunu korumaları için gerekli olan teknik bakım dahi yapılamıyordu. Yaşanan karmaşa, konseyler arasındaki koordinasyonu, en azından acil sorunların çözümünü sağlamak noktasında zorunlu kılıyordu.

Budapeşte'de kurulan Merkezi İşçi Konseyi, bu yönde atılmış önemli bir adımdı. İşgal öncesinde, Budapeşte'de silahlı çatışmaların uzun sürmesinin ve hükümetin siyasal manevralarının yarattığı yanılsamanında bir sonucu olarak, şehirdeki bir çok işyerinde İşçi Konseyleri kurulmuş olmasına rağmen, bu konseyler arasında yeterli organizasyon sağlanamamıştı. İşgalle birlikte hareketlenen Budapeşte işçi sınıfı, kurduğu Merkezi İşçi Konseyi'ni hala bir iktidar organı olarak algılamaktan uzaktı. Konseyler, ağırlıkta savunma ve acil sorunların çözümüyle uğraşan yapılar olarak görülmekteydi.

Ferenc Toke bu durumu şöyle anlatmaktadır:

"İkinci Sovyet müdahalesinden önce bir merkez işçi konseyi kurulması dahi formüle edilememişti. Bu düşünce 4 Kasım'ı izleyen çatışma günlerinde ortaya atıldı. Ülke sahipsizdi, gerçekte ortada bir hükümet bulunmuyordu.

... İşçilerin istifalarına karşı çıktıkları eski rejimin mensuplarının fabrikalara dönmeye cesaret edememeleri karakteristik bir noktaydı. Onlar ve bizzat Kadar'ın kendisi, geçmişe dönülmeyeceğini ülke siyasi hayatının faaliyet gösteren bir çok parti olmadan artık düşünülmeyeceği yolundaki açıklamaları yapana kadar, kendi partilerini dahi örgütlemeye başlayamadılar. Dolayısıyla hiçbir şeyin efendisi değillerdi, kendi öz organizmalarının dahi. İşçiler gerçekte kendiliklerinden

genel bir düzenliği, üretimin topyekün durdurulmasından bahsetmeksizin kimsenin özen göstermediği fabrikaların içler acısı durumunu ortaya çıkarmışlardı. Bucak düzeyinde, Csepel'de 13. ve 14. bucaklarda çeşitli konseylerin faaliyetini birleştirmek için yapılan girişimlere derhal destek olundu. İlk bucak konseylerinin doğuşu böyle oldu. Fabrikalar her bucakta fabrika konseyleri kurmayı, tasarılarını birleştirmeyi, bilgi alışverişi yapmayı kararlaştırdılar. İşçiler hükümete karşı olduklarının bilincinde oldukları gibi bundan böyle örgütlerinin genişleyeceğini, etkili olacağını hesap ediyorlardı.

... Dev bir koordinasyon çabası kendini dayatıyordu; İhtiyaçlar saatten saate daha baskıcı bir hal almaktaydı."[21] 13 Kasım'da 800 civarında işçinin katıldığı bir toplantıyla kurulan Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi, Kadar yönetimini tanımayı reddediyor, grevlerin sürdürülmesi ve Sovyet birlikleri Macaristan'dan çıkmadığı sürece, önceden alınmış kararlardan vazgeçilmemesi yönünde kararlar alıyordu. Bu kararlarla birlikte bir genel affın çıkarılması istenerek, işçilerin sosyalizme bağlılığı ve kolektif mülkiyetin korunması yönünde kararlılıkları vurgulanıyordu.

İşçi Konseyleri Kadar yönetimini tanımamalarına rağmen, hükümetle görüşmelerin sürdürülmesinden yanaydı. Fakat konseylerin bu doğrultuda hükümetle yaptığı görüşmelerden bir sonuç alınamamaktaydı. Kadar, konseylerle yaptığı görüşmelerde, oyalama taktiği izliyerek, vakit kazanmaya çalışıyor, konseyleri siyasal karar mekanizmalarının dışında tutmayı hedefliyordu.

Kadar'ın 14 Kasım 1956'da Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi delegasyonuyla yaptığı görüşmede konseylere yaklaşımını Ferenc Toke şöyle anlatmaktadır.

Kadar, "... hükümet ve konsey arasındaki ilişkinin bir hükümet irtibat memuru aracılığıyla tekrar kurulmasını önerdi. Bu hiç bir şekilde kabul edilebilir birşey değildi, çünkü sonunda burnunu herşeye sokacak olan bir hükümet komiserinin müdahalesini kabul etmek olacaktı. Kadar işler göründü-

21. Aktaran, Ernest Mandel, age.

ğü gibi iyi gittiği takdirde karşısında ne eksik ne de fazla, tam bir karşı - hükümet bulacağını çok iyi biliyordu. Diğer yandan işçilerin öne sürdüğü talepler onu kızdırdı: 'Daha neler, siz bir karşı hükümet istiyorsunuz,' diye parladı. Ama bazı haklı sözler onu yatıştırdı. Kadar ın Sovyetler le görüşmeleri başlatması konusunda mutabık kaldık. Ödün yönünde atılacak bazı adımlar karşılığında işçi konseyi onun yanında olacaktı."[22]

Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi, ülkedeki gelişmelere yeterince ağırlığını koyamıyor hükümetin işbaşı yapma çağrısı karşısında tereddüt yaşıyordu. İşçi sınıfı, kendi bağımsız politikasını yaratmakta zorlanıyordu. Konsey başkanlığında (Nagy hükümetine bağlılığıyla tanınan Devenyi'nin başkanlığa atanmasıyla) yaşanan değişiklik bu zorlamanın göstergesiydi.

Bu durumun etkisiyle Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi, 19 Kasım'da işbaşı yapılması kararını aldı. İşçiler, 19 Kasım'da greve son vererek, işbaşı yaptılar.

Grevin sona ermesiyle Kadar yönetimi saldırıya geçti. Konseyler'in faaliyet ve etki alanlarına yönelik kısıtlayıcı kararlar aldı.

Yaşananlar, işçi sınıfının ulusal düzeyde koordinasyonlu hareket etmesini yakıcı bir şekilde hissettirmekteydi. Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi'nin varlığı sınıfın genel sorunlarına cevap verecek güçte değildi.

Ferenc Toke'nin bu konuda değerlendirmesi şöyledir:

"Büyük Budapeşte İşçi Konseyi'nin kurulması bizi tümüyle tatmin etmemişti. Onu bizim kararlaştırdığımız ulusal konsey izlemeliydi. Eğer bir ülkenin tüm işçileri adına pazarlık yürütmek istiyorduysak onların tümünün bir konsey içinde temsil edilmesi gerekiyordu."[23]

Bu eksikliğin giderilmesi yönünde adımlar atıldı. 21 Kasım'da fiilen faaliyet yürüten Ulusal Konsey'in toplantısının yasaklanması, işçi sınıfını hareket geçirdi. Ulusal Konsey ay-

22. Aktaran, Ernest Mandel, age.
23. Aktaran, Ernest Mandel, age.

nı gün 48 saatlik genel grev kararı aldı. Genel grev, 23 Kasım günü bitirildi. Ertesi gün ülkedeki tüm konseyleri temsilen seçilmiş 156 delegeden oluşan, 30 kişilik yürütmeye sahip Ulusal Konsey'in toplantısı yapıldı. Bir anlamda alternatif meclis işlevi gören Ulusal Konsey, 400 Sovyet tankının sardığı stadyumda ilk toplantısını gerçekleştirdi. Fakat Ulusal Konsey, yaşanan gergin havanın, Kadar hükümetine konseyleri kapatma fırsatı vereceği kaygısıyla faaliyetlerini bu ilk toplantıdan öteye götüremedi.

Grevin 23 Kasım günü bitirilmesinin nedeni; Kadar'la Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi'nin yaptığı görüşmelerde, Kadar'ın Merkezi İşçi Konseyi'nin iradesini tanıdığını ve İşçi Konseyleri'nin taleplerini Bakanlar Kurulu'na kabul ettireceği yönünde söz vermesiydi.

Bu arada Nagy'nin durumundaki muğlaklığın sürmesine,[24] taleplerle ilgili olarak somut gelişmelerin yaşanmamasına ve bütün bunların hükümete karşı bir güvensizlik ortamı yaratmış olmasına rağmen, 23 Kasım'da grevin bitirilerek işbaşı yapılması kararı alındı.

23 Kasım'da, genel grevin bitirilmesiyle beraber, Kadar hükümeti, İşçi Konseyleri'ne ve Devrim Komiteleri ne yönelik baskılarını daha da arttırdı. Birçok işçi lideri tutuklandı. gözaltına alındı. İşçiler, kendilerine yönelik baskı ve kovuşturmaları protesto etmek amacıyla gösteriler, forumlar düzenlediler. Bu gösteriler, polis tarafından zorla dağıtılmak istendi. Yer yer, işçiler ile polis arasında çatışmalar yaşandı.

Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi 27 Kasım tarihli bildirisinde genel durum değerlendirmesi yaparak, yeni görevler tespit ediyordu.

"... Her zaman yaptığımız gibi, bir kez daha misyonumuzu işçi sınıfından almış olduğumuzu doğruluyoruz. Bu mis-

24. Nagy ve diğer siyasi şahsiyetler (içlerinde Lukacs'da bulunmaktaydı) 23 Kasım günü, 19 gün kaldıkları Yugoslav Büyükelçiliği'nden hükümetle uzlaşmaya vararak ayrılmışlar Romanya Halk Cumhuriyet'nden sığınma hakkı istemişlerdi. Sığınma hakkını kabul eden Romanya, Nagy ve arkadaşlarının 14 Nisan 1957'de Macar gizli polisince tutuklanmasına izin vermiştir. Nagy, 1958 yılında gizlice yargılanarak idama mahkum edilmiş ve asılmıştır.

yona sadık kalarak fabrikalarımızı ve vatanımızı, her türlü kapitalist restorasyon girişimlerine karşı hayatımız pahasına savunduk. Aynı zamanda toplumsal ve ekonomik düzeni bağımsız bir Macaristan'da Macar yönetimleriyle geliştirmek yönündeki irademizi de ilan ediyoruz. Devrimin taleplerini hiç bir zaman terketmeyeceğiz. Emeğin toplumun temeli olduğunu düşünüyoruz. Biz işçiyiz ve çalışmak istiyoruz.

... Fabrikalar ellerimizdeydi, işçi konseylerinin ellerindeydi. Gücümüzü daha da artırmak için birleşik eylem önerileri dışında aşağıdaki görevlerin de gerçekleştirilmesini düşündük:

1. Bucak yada ilçe işçi konseylerinin henüz kurulmamış olduğu bütün bucak ve ilçelerde bu organizmalar tabandan düzenlenen demokratik seçimler aracılığıyla acilen kurulmalıdır. Önemli fabrikalar ve öncelikle ilçe merkezi olan kentlerde bulunan merkez konseyleri kurmak için inisiyatifi ele almalıdırlar.

2. Bütün bucak ve ilçe merkez konseyleri Akacfa 15-17'nci sokak tel. 422 - 130'daki Büyük Budapeşte Merkez İşçi Konseyi ile derhal ilişkiye geçmelidir.

3. Fabrika işçi konseyi üyelerinin en önemli görevlerinden biri, yalnız emeğin örgütlenmesiyle ilgilenmek olmayıp aynı zamanda acilen sürekli işçi konseylerinin seçilmesidir. Bu seçimler sırasında biz Rakosi diktatörlüğünü yıkmak için gösterdiğimiz enerjinin aynısını kapatilast restorasyona karşı da göstermeliyiz. Konseyler lekesiz bir geçmişe sahip dürüst işçilerden oluşmalıdır: Konseylerde işçiler en az üçte iki çoğunluğa sahip olmalıdır...

4. Ayrıca yeni fabrika komiteleri seçiminin, işçi sınıfının özgür ıradesini temsil eden işçi konseyleri tarafından güvence altına alınması son derece önemlidir. Sayıları durmadan artan 'özgür sendikalar' azami düzeydeki ücret talepleri formüle ederek kendilerine bir popülarite sağlamaya girişmişlerdir. Bu 'özgür sendikaların' yöneticilerinin işçiler tarafından seçilmediklerini, tersine Rokasi döneminde, onunla uzlaşma içinde oldukları dönemde atanmış olduklarını belirt-

mekte anlaşmak gerekir.

Bugün sendikalar işçi konseylerinin sendikaların mücadelesi sayesinde kurulmuş olduklarını ileri sürüyorlar. Bunun temelsiz bir iddia olduğunu belirtmek gereksizdir. İşçi konseyleri için mücadele edenler yalnız işçiler olmuşlardır ve işçi konseylerinin mücadelesi, onlara yardımcı olmaktan özenle kaçıran sendikalar tarafından tümüyle engellendikleri koşullarda verilmiştir."[25]

Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi, işçi sınıfına yönelik saldırıların yoğunlaşmasına karşı, 2 günlük genel grev kararı aldı. Grevin başlama tarihi olan 11 Aralık'ta Konsey üyelerinin büyük bir kısmı tutuklandı. Ayrıca, hükümet tüm İşçi Konseyleri'nin yasaklandığını ilan ederek, bütün Konsey örgütlerini hedefleyen saldırılara girişti. Hükümetin bu politikalarına rağmen, genel grev gerçekleştirildi. İşçi sınıfı, 2 gün şartelleri indirdi ve ülkedeki bütün hayatı durdurdu.

Hükümet, genel grev karşısında olağanüstü hal ilan ederek, tüm toplantı ve gösterileri yasaklayıp, Konseyler'i kapatma kararı aldı.

Bu karara rağmen işçi sınıfı eylemlerini sürdürdü. Ama bu eylemler İşçi Konseyleri'nin zayıflayan ve dağılan örgütsel gücünü toparlamaya olanak sağlamadı. İşçi Konseyleri hareketinin önder kadrolarının tutuklanması da hareket içinde önemli örgütsel zafiyetlerin doğmasına yolaçmıştı.

Her türlü eylemi baskı ve zorla engellenmeye çalışılan Macar işçi sınıfı, yenilginin çıplak yüzüyle karşı karşıyaydı.

5 Ocak 1957'de yer yer sürmekte olan grev, gösteri ve direnişlere karşı hükümetin, grev ve greve teşebbüs edenlerin ölüm cezasına çarptırılacağını açıklamasıyla Csepel İşçi Konseyi artık faaliyet yürütemez hale geldiği gerekçesiyle kendini feshetti. (8 Ocak 1957). Csepel İşçi Konseyi'nin bu tavrını diğer İşçi Konseyleri de izledi. Faaliyetlerini illegal olarak yürüten Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi 15 Ocak'ta işçi direnişlerinin sürdürülmesini isteyen bir çağrıda bulundu. Koordinasyon düzeyinde de olsa 1957 yılının son aylarına kadar ba-

25. Aktaran, Ernest Mandel, age.

zı konseyler faaliyetlerini sürdürdü. Bu arada 1957 yılı boyunca iş yavaşlatma, işe geç gitme, oturma eylemi, yer yer grev ve gösteriler gerçekleşti. 17 Kasım 1957'de hükümetin yayınladığı yeni bir karar, konseylerin örgütsel varlığının tamamen ortadan kalkmasına neden oldu.

Hükümet, işçi sınıfının yaşadığı bu yenilgiden yararlanarak ve sınıfı yeniden kontrol altına almak amacıyla sendikaların kontrolünde fabrikalarda işyeri konseyleri adında yeni bir örgütlenmeye girişti.

Böylece, işçi sınıfının bürokratik sisteme karşı İşçi Konseyleri temelinde şekillenen bağımsız devrimci arayışı yenilgiyle sonuçlanıyor, bürokratik sistem kendini yeniden organize ederek, Kadar yönetimi altında "normalleşme" sürecine giriyordu.

MACAR İŞÇİ KONSEYLERİ'NİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Macar işçi sınıfı, 1956 ayaklanmasıyla[26] beraber kendiliğinden bir şekilde İşçi Konseyleri'ni oluşturmaya başladı. Sınıfın özdeneyimlerinin ürünü olarak örgütlenen konseyler, kısa sürede ülkedeki güç merkezlerinden biri haline geldi. İş-

26. 1956'da Macaristan'ın Sovyet askeri birliklerince işgali, 1968'de gerçekleşen Çekoslavakya'nın işgali, kadar uluslararası "komünist hareket" içinde tepki yaratmadı. Hatta Çekoslavakya işgalini kınayan İtalya, İspanya ve Fransa Komünist Partileri bile bu işgale sessiz kalmışlardır. Çin Komünist Partisi'de ilk Sovyet "müdahalesini" hoş karşılamadığını belirtmesine rağmen 4 Kasım'da gerçekleşen ikinci "müdahaleyi" "karşı devrimci hareketin hızla ezilmesi" gerekçesiyle onaylamıştır. Macaristan'ın işgalinin bu kategorik yorumu Kadar'ın 1957 başlarına kadar yaklaşımlarında da görülmektedir. Kadar'da 23 Ekimle -halk ayaklanmasıyla- "30 Ekim'de başlayan karşı devrim" arasında ayrım yapmaya çalışmıştır. Olayların, başlangıcından bitimine kadar bir karşı devrimci komplonun sonucu olarak meydana geldiği açıklaması ise 27 - 29 Haziran 1957'de Macar Sosyalist İşçi Partisi'nin Ulusal Kongresi'nde yapılmıştır. Bu Kongre bir yönüyle Kadar rejimin sağlamlaştırılması anlamına gelmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz işgalin kategorik ayrımında gözden kaçmaması gereken nokta, hem 23 Ekim'den hem de 4 Kasım'dan sonra İşçi Konseyleri'nin Macaristan siyasal yaşamında artan ağırlığıdır. Özellikle 4 Kasım'dan sonra İşçi Konseyleri'nin siyasal arayışı daha da hızlanmıştır. Macaristan olayları yine de uluslararası "komünist hareket" içinde ileride baş gösterecek ayrılmaların ve arayışların ilk mayalandığı zemin olarak düşünülebilir.

çi Konseyleri, Macaristan'da, kendi özgünlüğünde ikili iktidar durumunun yaşanmasını sağladı.

Macar ayaklanmasının ve İşçi Konseyleri hareketinin gelişiminde asıl merkezi parti dışı muhalefet oluşturdu. Bu muhalefet içinde işçi sınıfı ve yarattığı örgütlülükler taşıyıcı rol oynamaktaydı. Konseylerin saptadıkları amaçlar Nagy ve Kadar'ın kabul edeceklerinin çok ötesindeydi. Konseyler, faaliyetlerini salt ekonomik boyutla sınırlamayarak siyasal taleplerde de bulundular.

İşçi Konseyleri'ni etkileyen faktörlerden biri Yugoslavya'da özyönetim deneyimi olsada asıl belirleyici olan ve örnek alınan pratikler; 1905 ve 1917'de Rusya'da yaratılan Sovyet deneyimleri ve 1919'da Macaristan'da yaşanan Macar Komünü ve İşçi Konseyleri deneyimi olmuştur.[27] Bütün bu etkilenme ve örgütlenme düzeyine rağmen konseylerin içeriğinin bir iktidar organı işleviyle doldurulamaması, mevcut devlet yapısı ve iktidar ilişkilerinin yeterince sorgulanamaması; konseylerin giderek bir savunma mekanizması haline dönüşmesine yol açmıştır.

Konseyler, toplumsal yaşamın bütününe ağırlık koymaya çalışmalarına ve bu yönde bazı kararlar almalarına karşın başarılı olamamışlardır. Bu durum zamanla konsey örgütlülüğü ve hedefleri içinde bazı zaafların çıkmasına neden olmuştur.

Bürokratik sistemin restore edilerek, iyileştirilmesi yönünde hareket eden ve aynı zamanda bu sistemin bir parçası olan Imre Nagy'nin politikalarına eklemlenilmesi de bu zaafların bir sonucuydu.

Başta Nagy olmak üzere, farklı hükümetlerin uzlaşmacı politikaları, işçi sınıfı içinde yanılsamaların doğmasına ve siyasal sorunların çözümünün bu yapılara havale edilmesine yolaçtı. 1945 sonrası hükümetlerinin Macaristan'ın bir "işçi devleti" olduğu yönündeki propogandalarının ve faaliyetlerinin işçi sınıfının bilincinde yarattığı etkiler, radikal bir kopuşun sağlanmasını olanaklı kılmadı. İşçiler yaparak ve yaşayarak öğrendiler. Öğrenerek yaptılar. "Tüm iktidar İşçi Konsey-

27. Bkz. Volkan Yaraşır, Uluslararası İşçi Hareketleri, c.1, Bibliotek Yay., 1997, s.151-178.

lerine" şiarının işaretlediği siyasal atılımın gerçekleşmemesinde ağırlıkta bu nedenler vardır. Bunun dışında Macar işçi sınıfının silahlı ayaklanışı, direnişi ve geleceği yaratacak örgütlenmeleri kurmaları, devrimci şekillenişlerinin en önemli göstergeleridir.

Macar İşçi Konseyleri "resmi sosyalizme" karşı oldukları kadar kapitalist restorasyona da karşı olduklarını kendi belgeleriyle ve faaliyetleriyle ortaya koymuşlardır.

Yaşanan ikili iktidar durumunda, işçi sınıfının kendi iktidarını kurmak noktasındaki yetersizliği, bürokratik sistemin yeniden organize olmasına imkan tanırken, bu yetersizlik sınıfın yenilgisini de beraberinde getirmiştir.

Macar ayaklanması ve İşçi Konseyleri deneyimi, binlerce işçinin ölümüyle ve yenilgiyle sonuçlanmasına rağmen, işçi sınıfının kendi özeylemliğinin yaratıcı gücünü ve zenginliğini ortaya koyması açısından tarihsel bir öneme sahiptir.

Bunun yanında Macaristan işçi sınıfının, İşçi Konseyleri temelinde geliştirdiği muhalefet daha sonra Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanacak olan işçi muhalefetlerine esin kaynağı olmuştur.

KADAR DÖNEMİ

Macaristan'da ayaklanma sonrası girilen sürece Janos Kadar damgasını vurdu. 1957-1960 arası Kadar'ın, iktidarını oturttuğu, her türlü muhalefeti susturmak doğrultusunda en sert yöntemleri uyguladığı dönem oldu.

"Tutuklanmalar, mahkemeler, idamlar üç yıl boyunca sürdü. Bu baskı süreci boyunca, 20.000'den fazla insan, Kistarcsa, Tököl ya da başka yerlerdeki kamplarda tutuldu ya da hapsedildi. Aydınlar, bir kaç yıldan fazla hapis cezasına nadiren çarptırılırken, -Merkez İşçi Konseyi Başkanı Sandor Racz gibi- bir çok işçi lideri ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Kadar rejimi, Sovyet tanklarına karşı elde silah döğüşen bu işçilere pek az merhamet gösterdi. 7 Kasım'da, Sovyet tankla-

rına karşı kavganın kızıl bir bayrak altında sürdürüldüğü Tüzolto caddesindeki savaşçı grubun önderliğini yapan 'kızıl başlıklı' Janos Barany gibi, 1958'de idam edildiler. Baross Alanı'ndaki bir silahlı grubun başkanlığını yapan Yahudi fabrika işçisi Laszlo Nickelsburg'un idamı 1961'i buldu...

Askeri sivil mahkemelerin kararlaştırdığı ve infaz ettiği idamların, mahkeme açıklamaları, basın raporları ve eski mahkumların ifadelerinden edinilen bilgiye dayanılarak hesaplanan toplam sayısı 2000-2500'e kadar çıkmaktadır.

Mahkemelerin en yüksek noktası Imre Nagy, Pal Maleter, Jozsef Szilagyi ve Miklos Gimes'in 17 Haziran 1958'de resmen ilan edilen mahkumiyet ve idamlarıydı.

...Ancak Imre Nagy'nin idamı terörün sonunu işaret etmiyordu. Mahkemeler ve idamlar 10 Ocak 1960'a kadar devam etti. (Bundan sonra, 1956'da işlenen politik suçlar için ölüm cezaları "istisnai" durumlarda verildi.)"[28]

1960'tan sonra, şiddet politikalarında yumuşama görüldü. Kadar, 1956 olaylarına benzer gelişmelere izin vermeyecek bir yapılanmayı hedefleyerek, "sosyalist yasallık" diye tanımlanan uygulamalara girişti. Bu uygulamalarla Macaristan'ın "işbirliğine dayalı bir ittifak" temelinde gelişmesi ve sistemin "liberal"leştirilmesi hedeflendi. Sisteme "koşullu sadakat"ın yaratılması yönünde 1956 ayaklanmasına katılanların bazıları affedildi ve "özeleştiri" verenler teşvik edilerek, ödüllendirildi. Bu programın ilk adımları olan 1959 ve 1960 kısmi aflarını, 1963'deki genel af izledi.

Kadar'ın, bütün yetkileri giderek elinde topladığı bu yıllarda, Macaristan'ın iç ve dış politikaları bütünüyle Sovyetler Birliği'ne kilitlenmiş durumdaydı.

1960'lı yıllarla birlikte, Macaristan ekonomisinde, Sovyetlerin büyük yardımları sayesinde düzelmeler görüldü. Siyasal "liberalleşme", ekonomik "liberalleşme" doğrultusunda adımların atılmasını sağladı.

İlk olarak tarımda başlayan uygulamalarla kooperatif sis-

28. Bill Lomax, "1956: Macar Devriminin Mirası", Dünya Sorunları 7/3, Doğu Avrupa Dosyası, Alan Yay., 1990, s.291-292.

temi gevşetilerek, küçük üretime izin verildi. Özel girişimcilerin önü açıldı, hatta teşvik edildi. Sanayi sektöründe ise tüketim mallarının üretimini amaçlayan ekonomik planlar yapıldı. Bu gelişmeleri, 1966'da, Macar Sosyalist İşçi Partisi'nin ekonomik sistemin reformunu amaçlayan kararı izledi. Böylece merkezi planlamanın katı politikaları terkedilerek, özerk ve pazar koşullarına uygun ekonomik yapılanmanın önü açılmaya başlandı. 1968 yılında uygulamaya konulan "Yeni Ekonomik Mekanizma" bu yönelimin devamı niteliği taşıdı.[29]

Bu yeni ekonomik programla birlikte; "geleneksel anlamda merkezi planlama hedefleri, üretim araçlarının merkezi dağıtımı kaldırıldı. İşletmelere özerklik verildi, devlet dışı mülkiyet alanı genişletildi. Fakat bir yandan idari denetim mekanizmaları da işleyişini sürdürdü."[30]

Bu uygulamalarla hedeflenen "düzenlenmiş bir piyasa" yaratmaktı. "Sosyalist piyasa ekonomisi" diye tanımlanan ekonomik sistemin yerleştirilmesinin koşulları böylece hazırlandı. Macaristan'daki yeni ekonomik program, daha sonraki yıllarda Sovyetler Birliği, Çin ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde gündeme gelecek ekonomik "reform" politikalarının öncülü niteliği taşıyacaktı.

Macaristan'da radikal bir şekilde piyasaya yöneliş 1970'li ve 1980'li yıllarda da devam etti. Özellikle 1977 ve 1982 yılında ekonomide alınan yeni kararlarla piyasanın yaygınlaştırılması, işletmelerde özerkliğin arttırılması ve özel mülkiyet alanlarının genişletilmesi yönünde adımlar atıldı.

---

29. Aynı dönemlerde, Çekoslovakya'da, Dubçek yönetimi tarafından benzer ekonomik kararlar alındı. Kadar, bu gelişmeye karşı ikili bir tavır sergiledi. Bir taraftan Dubçek yönetimini "reformlarda" hızlı gitmemesi yönünde uyarırken, diğer taraftan 1956 olayları tecrübesine dayanarak Moskova'ya da askeri güç kullanmaması yönünde tavsiyelerde bulundu. Fakat kendisinin iktidarda kalmasının ancak Sovyetler Birliği'nden alacağı destekle mümkün olduğunu bilen Kadar, Moskova'nın tüm politikalarını da kayıtsız şartsız yerine getirdi. Kadar'ın, Çekoslovakya'nın işgal edilmesi kararını olumlamasının ve Çekoslovakya'ya askeri birlikler yollamasının arkasında bu politik yaklaşımın doğal uzantıları yatmaktadır.

30. Tülay Arın, "Sosyalizmde İktisadi Reform Modelleri: Merkezi Planlamadan Özel Mülkiyete", 11. Tez, sayı 10, Belge Yay., 1990, s.59.

Bu süreç, II. Dünya Savaşı sonrasında, Macaristan'da oluşmuş siyasal ve ekonomik yapıda bazı değişimlerinde yaşanmasını beraberinde getirdi. Her ne kadar ekonomik alanda piyasa kurullarının geçerli olmasıyla siyasal üstyapıda bazı düzenlemelere gidilse de, Bill Lomax'ın tanımlamasıyla Kadar yönetimi "insan maskeli polis devleti" hüviyeti taşımaktaydı.

İşçi sınıfı ekonomik, siyasal yabancılaşmanın yanı sıra, parti güdümlü sendikalar aracılığıyla kontrol edilmekte, bağımsız inisyatif oluşturmalarının önü bütünüyle kesilmekteydi.

Aydınlara yönelik baskılar arttırılmaktaydı. İşçilerin en ufak hak talebi ve eylemi "devlet karşıtı tahrik" suçunu işlemek anlamına geliyordu.

Macar işçi sınıfının yaşadığı yabancılaşmanın boyutlarını ortaya koymak açısından Miklos Haraszti'nin "Macaristan'da İşçi Olmak" adlı eseri önem taşımaktadır.

Haraszti'nin, Kispest'deki Kızıl Yıldız traktör fabrikasının satış bölümünde çalıştığı sıradaki deneyimlerini aktardığı bu kitap, Macar yöneticileri tarafından "yıkıcılığı teşvik suçundan" tutuklanmasına ve yargılanmasına neden olmuş, uluslararası düzeyde başlatılan protestolar sonucunda Haraszti serbest bırakılmıştır.

Haraszti, Macaristan'da emeğin sömürüsünü azamileştirmek yönünde uygulanan mekanizmaların (saate göre ödeme, parça başı ücret ya da üretim gibi) işçi sınıfına etkilerini, bilinç ve dayanışma duygularında yarattığı tahrifatı, çalışma yaşamının günlük işleyişinde ortaya koymakta ve işçilerin geliştirdiği refleksleri değerlendirmektedir.

Haraszti'nin çalışması, Macaristan'da olduğu kadar diğer Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan yöntemlerin değerlendirmesi açısından oldukça önemli bir içerik taşımaktadır.

"Parça başına olsun, sözleşmeli olsun verime göre ödeme yapılan tüm işlerde güvence yoksunluğu esas hareket ettirici gücü oluşturuyor ve günün her anı sizi insafsızca izliyor. Verime göre ücretin, en iyi özendirici sayılmasının nedeni de bu.

Saate göre ödemede açıkça görülen zorlama ve bağımlılık parça başına ücrette bir tür bağımsızlık görüntüsü alıyor. Sabit hızla çalışan ve verimleri önceden belirlenmiş olan bantlarda ya da otomatik ve yarı otomatik makinelerde çalışan işçiler, kendi kontrollerinde olmayan makinelere hizmet ediyorlar. Karşılığında da önceden belirlenmiş bir ücreti, genellikle saat başına alıyorlar. Bu tür işçiler ancak fazla mesaiye kalıp, çalıştıkları saat sayısını çoğaltarak kazançlarını arttırabilirler. Resmi sınırlar içinde saat ücreti herkes için tek tek belirlenmiş: Sen bu kadar sen de şu kadar alırsın. Ücretini patron belirliyor ve uygun görürse kendi keyfine göre istediği kadar arttırıyor.

Bu yüzden saat başına çalışan işçi, kendisinden ne beklendiğini, kendisinin de karşılığında ne umabileceğini biliyor."[31]

İşçinin kendi emeğine ve yarattığı ürününe egemen olamayışını ve yabancılaşmasını gösteren benzer uygulamalara karşı, Macar işçileri de ilginç bir refleks geliştirmiştir.

"Evlik yaparken makine üzerindeki iktidarımızı yeniden kuruyor, özgürlüğümüzü geri alıyoruz. Beceri ve yeteneğimiz, güzellik duyusunun hizmetine giriyor. Yaptığımız eşya ne kadar önemsiz olursa olsun, yapılması sanatsal bir yaratım biçimini alıyor. Ayrıca bu eşyalar (hırsızlık iftirasına uğramamak için) çok ender olarak pahalı, gösterişli ya da yarı mamül malzemeden yapılıyor. Genellikle, kırpıntılardan, hurda demirden ve artıklardan üretiliyor evlikler ve bu da güzelliklerinin her şeyden önce ve en çok onlara verilen emeğin kendisinden geldiğini kanıtlıyor.

...Olanaklar sınırlı ama evlik yapan bir işçi kendi kafasını kullanıyor ve gözlerini dört açıyor. Hammaddeleri dikkatle gözden geçiriyor, elinin altındaki aletleri incelediği gibi, makinelerinin ve atölyenin bir köşesinde duran bileyleme makinesi ve çark taşlama makinesi türünden yardımcı makinelerin normal koşullardaki kapasitesini de ölçüp biçiyor. Sonra ne yapacağına karar veriyor ve başka bir amaçla değil, sırf o şeyi gerçekleştirmek için çalışmaya başlıyor. Bu nesneyi kul-

31. Miklos Haraszti, Macaristan'da İşçi Olmak, Kaynak Yay., 1984, s.70-71.

lansa bile, her şeyden önce onu tamamlamış olmanın, nerede, nasıl ve neyle yaptığını bilmenin, kısacası yaratmış olmanın zevkini tadacak.

Hiçbir art niyet olmadan, büyük özverilerle ve gizlice yapılan bu alçakgönüllü evlikçik, özgür ve yaratıcı çalışmanın mümkün olan tek biçimi. Özgür çalışmanın hem özü hem de örneği o. Evlik yapma tutkusunun gizide işte bu. ...Tasarlama ve uygulama arasındaki birliğin verdiği zevk, her günkü olağan çalışmamızla keskin bir çelişki."[32]

İşçi sınıfı gerçekleştirdiği bu reflekslere rağmen, yaşadığı sorunlara müdahale edebilecek kolektif bir güç konumuna gelemedi. Zaman zaman farklı taktiklerle üretimi aksatma, durdurma gibi girişimleri olsa da, bu eylemler sınıfın toparlanmasını ve şekillenmesini sağlayamadı.

Sınıfın parti, sendika ve işyeri yönetimlerince sürekli olarak denetlenmesi, işçilerin mücadelesinin lokal düzeylerin ötesine geçmesine olanak tanımadı.

İşçi sınıfının bağımsız örgütlenme biçimlerinin bütünüyle yokedilmesi, bu girişimlerin sert metotlarla dağıtılması, sınıfın yaşadığı atomizasyonu ve örgütsüzlüğü arttırdı.

Macar işçi sınıfı, Sovyetler Birliği'nde ekonomik ve siyasal değişimlerin başladığı 1980'lerin ortalarına ve 1989 yılında Sovyetler Birliği dahil Doğu Avrupa'yı sarsan depremin yaşandığı koşullara, alternatif toplumsal projeler üretebilecek örgütsel ve ideolojik donanımdan yoksun olarak girdi.

MACARİSTAN'DA YENİ DÖNEM

Macaristan'da "büyük çöküş"e kadar örgütlü muhalefetin gücü oldukça zayıftı. Ağırlıkla barış ve çevreci gruplar etrafında biçimlenen muhalefetin etki alanı dardı. 1980'li yılların başında aydınların ve küçük muhalefet gruplarının işçi sınıfıyla temas kurma uğraşı sonuç vermemişti. 1987 yılına doğru öğrenci gençlik içinde bazı kıpırdanmalar yaşanmasına

32. Miklos Haraszti, age, s.174-175.

rağmen, bu kesimin tepkileri de 1987 ve 1988 yılında gerçekleşen bir dizi protesto gösterisinden öteye gidemedi.

Ülkenin yaşadığı ağır ekonomik ve siyasal sorunlara karşın, Macar halkı genel olarak tepkisiz ve hareketsiz durumdaydı.

Buna karşılık Macaristan'ın kaderinde uzun yıllar tek söz sahibi olan Macaristan Sosyalist İşçi Partisi içinde, büyüyen dış borçlar ve yaşanan ekonomik krize karşı nelerin yapılması tartışmalarında kendini gösteren "değişim ve dönüşüm" süreci yaşanmaktaydı.

1968'de "Yeni Ekonomik Mekanizma" adıyla anılan ekonomik programın mimarı olan Rezsö Nyers ve Dışişleri Bakanlığı yapmış Gyula Horn'un önderlik ettiği grup parti içindeki etkinliğini giderek arttırdı.

1989 Ekim'inde Macar Sosyalist İşçi Partisi'nin XIV. Kongresi'nde, delegelerin büyük bir çoğunluğunun kararıyla partinin kendini feshetme kararı alındı. Gene aynı delegelerin onayıyla yeni bir partinin, Macar Sosyalist Partisi'nin kurulması kararlaştırıldı. Partinin başkanlığına Rezsö Nyers getirildi. Parti, Macar Sosyalist İşçi Partisi'nin "hukuksal ve gerçek ardılı" olduğunu belirtirken, siyasal ardılı olmadığını özellikle vurguladı. Macar Sosyalist Partisi, Macar Sosyalist İşçi Partisi üyelerinin bu partiye yeniden üye olmalarını zorunlu kıldı. Macar Sosyalist İşçi Partisi, 1988'de 850 bin üyeye sahipti. Macar Sosyalist Partisi'nin kuruluşunda ise ancak 50 bin üyesi vardı. Macaristan'da bir dönemin bitişini gösteren bu gelişmeler, ciddi toplumsal çatışmalar yaşanmadan yumuşak bir şekilde sonuçlandı.

Berlin Duvarı'nm yıkılışıyla yeni girilen politik atmosfer içinde, farklı siyasal güçleri temsil eden çeşitli partiler de kuruldu.

Macaristan bu çalkantılı günlerde sınırlarını açarak binlerce Demokratik Alman vatandaşını Avusturya'ya geçirmesiyle öne çıktı.

1990 yılında yapılan parlamento seçimlerinde Macar Sosyalist Partisi, oyların yüzde 10.89'unu alarak toplam 33 mil-

letvekilliği kazandı.

Aynı seçimde milliyetçi-muhafazakar çizgiyi temsil eden Macaristan Demokratik Forumu, oyların yüzde 24.73'ünü alarak 386 kişilik parlamentonun yarısına yakın milletvekili çıkardı.

Macaristan Demokratik Forumu'nun 1990'da kurduğu hükümet "şok politikalar" uygulayarak uluslararası sermayenin istemleri doğrultusunda hareket etti. (Macaristan'ın 1982 yılında IMF ve Dünya Bankası'yla ilişkiler kurduğu ve önemli oranda krediler aldığı unutulmamalıdır.)

Macar Sosyalist Partisi'nin yaşadığı seçim yenilgisinden sonra Rezsö Nyers genel başkanlıktan çekildi. Yerine, Gyula Horn getirildi.

Macar Sosyalist Partisi, ekonomik ve siyasal programını "yeni" sosyal demokrat çizgide oluşturdu. Bu yönde Sosyalist Enternasyonal'in görüşlerini kabul ettiğini açıkladı. Ekonomik programın özü; özel ve kamu mülkiyetine dayalı serbest piyasa ekonomisine dayanmaktaydı.

Macaristan'ın 1990 sonrasında emperyalist-kapitalist sistemle girdiği hızlı entegrasyon süreci ülkedeki tüm toplumsal dengeleri alt-üst etti. Macaristan Demokratik Forumu'nun iktidara gelmesiyle uygulamaya koyduğu hükümet programın temelinde; mülkiyet reformu ve özelleştirmeler bulunmaktaydı. Hükümet, bu yönde radikal adımlar attı.

Yoğun özelleştirme dalgası bir yandan işyeri kapatmalarını gündeme getirirken diğer yandan işsizliğin giderek kronik bir sorun olmasına neden oldu. Halkın yaşam standartlarında ciddi düşüşler görüldü. 1994 genel seçimleri bu koşullarda gerçekleşti.

Macaristan Demokratik Forumu'nun dört yıllık icraatının yarattığı olumsuzlukları iyi değerlendiren Macar Sosyalist Partisi, bu seçimlerden oldukça başarılı çıktı. Parlamentoya 209 milletvekili sokmayı başardı. 1990-1994 arasında bir sol blok partisi olmayı beceren Macar Sosyalist Partisi geliştirdiği "demokratik sosyalizm" ve "özyönetim" argümanlarıyla, sanayi işçilerinin yanısıra aydınların, orta sınıfların ve köylü-

lerin bir kesiminin oylarını almayı becerdi.

Macaristan Demokratik Forumu'nun Macaristan'ın toplumsal dokusunu bütünüyle bozan uygulamalarına karşı reel ve pragmatik önermelerde bulunması, Macar Sosyalist Partisi'nin başarısını sağladı.

Bu arada Ekim 1989'da Macar Sosyalist İşçi Partisi'nin kendini feshetmesinden sonra, bir grup eski parti üyesinin aynı adla kurduğu Macaristan Sosyalist İşçi Partisi, sol yelpazede yeralan Macaristan Sosyal Demokrat Partisi ve Sosyal Demokrat Birlik, Macar Sosyalist Partisi'nin gerçekleştirdiği politik aktivite karşısında bir varlık gösteremedi. 1994 genel seçimleri, Macar Sosyalist Partisi'nin solun merkezi konumuna geldiğini ortaya koydu.

Macar Sosyalist Partisi, tek başına hükümet kurma şansı olduğu halde, koalisyon hükümeti oluşturdu. Koalisyon hükümetinin başkanlığına Gyula Horn getirildi. Macar Sosyalist Partisi, Macaristan Demokratik Forumu'nun uygulamalarından özünde pek farklı politikalar izlemedi. Yeni hükümet, 1994 Eylül'ünde çıkardığı yasayla özelleştirmelerin yöntemini değiştirerek (işletmelerinin direkt nakit parayla satılması yöntemini uygulayarak) özelleştirmelere devam etti. 1992-1994 yılları arasında gündeme gelen özelleştirmelerde ki yolsuzluk söylentilerine karşı, soruşturma komisyonları oluşturarak, özelleştirmelerin daha sorunsuz ve rasyonel gerçekleştirilmesi yönünde politikalar geliştirdi.

1968 yılında "sosyalizmi demokratikleştirmenin yolunun merkeziyetçi bürokratik planlamadan piyasaya geçmek olduğunu" düşünenlerin kurduğu Macar Sosyalist Partisi, yeni dönemde" demokratik sosyalizm ve özyönetim modeli" argümanlarıyla kapitalist-emperyalist sistemle bütünleşmenin önündeki engelleri kaldırmaya, olası sosyal patlamalara karşı bir anlamda dalgakıran işlevi görmeye çalışıyor.

Macar işçi sınıfı ise uluslararası sermayenin saldırılarının bir parçası olarak yaşadığı özelleştirme, işyeri kapatma, toplu tensikat ve örgütsüzleştirme politikalarına karşı, henüz harekete geçmiş değil. "İşçi devleti" adı verilen bir rejimde ya-

şadığı atomizasyon yeni dönemde şiddetlenerek artmış durumda.

Macar işçi sınıfı, yeniden bir biriktirme süreci yaşıyor. Tek tek işyerlerinde yaşanan pratikler, lokal düzeyde kalan reaksiyonlar bu biriktirme sürecinin göstergesi ve sınıfın kolektif aksiyonunu yaratacak bir dönemin habercisidir.

Macar işçi sınıfının tarihinde yarattığı 1919 Macar Komünü, 1956 İşçi Konseyleri gibi deneyimleri, işçi sınıfının yeni koşullarda izlemesi gereken yolu gösteriyor. Bu yol sınıfın bağımsız bir güç olarak kendi kaderini kendi ellerine almasının yoludur.

ÇEKOSLOVAKYA: 1968-1969 PRAG BAHARI VE İŞÇİ KONSEYLERİ

İşçi Konseyleri, kurulmalarından kısa bir dönem sonra, işçi sınıfı içinde geniş bir etki alanı yarattılar. İşçi Konseyleri, konseyin kurulduğu işletmenin yapısına, işletmede çalışan işçilerin bilinç düzeylerine ve mücadele birikimlerine bağlı olarak farklı pratikler sergilediler. Konseyler, çeşitli konularda gerçekleştirdikleri farklı pratiklere rağmen, işletmelerin geleceğine ilişkin sorunlarda ortak perspektifle hareket ettiler.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyet Kızıl Ordusu'nun yardımıyla "Halk Demokrasisi" olarak tanımlanan rejime geçen Doğu Avrupa ülkelerinden biri olan Çekoslovakya, bu siyasal rejimin yaşandığı diğer ülkelerden farklı olarak, ekonomik ve siyasal anlamda bazı özgünlükler taşıyordu.

1918'de Avusturya'nın egemenliğinden kurtulup, bağımsızlığını kazanan ve burjuva parlamenter sisteme geçen Çekoslovakya, 20 yıl bu sistemle idare edildi ve gelişmiş demokratik açılımlara sahip oldu. Çekoslovakya'nın sanayileşmiş bir ülke olması, işçi sınıfının nicel ve nitel açıdan gelişmesini sağlayan olanakları yarattı.

İşçi sınıfıyla önemli bağlar kuran Komünist Partisi, 1939 yılında gerçekleşen Nazi işgaline kadar yani burjuva parlamenter dönemde, yasal faaliyet içinde oldu.

Komünist Partisi, Nazi işgaline karşı gerçekleştirdiği direnişlerle kitleler içindeki nüfuzunu daha da arttırdı.

II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında, Çekoslovak işçi sınıfı-

nın yarattığı alternatif iktidar organları, işçi sınıfının devrim ve demokrasi mücadelesinde yeni birikimler oluşturdu.

Çekoslovakya'nın bu ve benzeri özellikleri, 1960'lı yılların sonlarında yaşanacak olan işçi muhalefetinin ve Prag Baharı'nın doğuşunun zeminleri oldu.

KOMÜNİST PARTİSİ, SAVAŞ VE HALK İKTİDAR ORGANLARI

Çekoslovakya, coğrafi olarak Kıta Avrupası'nda sanayileşmenin başladığı bölgeler içinde yeraldı. Özellikle 19. yüzyılda, Bohemya ve Moravia'da gelişen yoğun sanayileşme hareketi, işçi sınıfının da ortaya çıkmasını beraberinde getirdi. İşçi sınıfının doğuşu, bu bölgelerde, ilerici akımların hızla güçlenmesini sağladı. Çek burjuvazisinin de siyasal ve ekonomik olarak ağırlığını hissettirmesi bu döneme rastladı.

20. yüzyıla, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu egemenliğinde giren Çekoslovakya, I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle bağımsızlığına kavuştu.

I. Dünya Savaşı'nın sonu, uluslararası düzeyde yeni bir konjonktürün doğmasına yol açarken, büyük imparatorlukların çöküşünü ve yeni ulus devletlerin doğuşunu sağladı. 1918'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılması üzerine, Tomaş Masaryk[1] önderliğinde, Çekoslovakya'da bağımsız bir cumhuriyet kuruldu. Parlementer demokratik sisteme geçen Çekoslovakya, bu özelliğiyle Orta Avrupa'da ilk burjuva demokratik işleyişe sahip ülke olma niteliğini kazandı. Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin ilanından kısa bir zaman sonra (1921 yılında), Sosyal Demokrat Parti'den ayrılan bir grup Komünisticka Strana Ceskoslovenska-Çekoslovakya Komünist Partisi'ni kurdu.

1. Felsefe profesörü olan Tomaş Masaryk'nin, Çekoslovakya'nın Avusturya'ya bağımlı bir krallık olmaktan çıkarılmasında ve 1918 politik dönüşümünün sağlanmasında, hem fikri hem de pratik düzeyde belirleyici etkisi olmuştur. Ayrıca, 1918 politik dönüşümünün, yaşanan bazı etnik kutuplaşmalara rağmen barışçıl bir şekilde gerçekleşmesinde de azımsanamayacak rolü vardır.

Sovyetler Birliği ve III. Enternasyonal'den büyük destek gören Çekoslovakya Komünist Partisi, Ekim Devrimi'nin yarattığı olağanüstü etkinin avantajlarını iyi değerlendirerek, kitlelerle geniş ilişkiler kurdu ve işçi sınıfıyla bütünleşti. Çekoslovakya'nın politik arenasında etkili bir güç olmayı başardı. 1925 yılında yapılan genel seçimlerde, Çekoslovakya'nın en büyük partilerinden biri haline geldi.

Komünist Partisi, "1925 yılındaki seçimlerde 41 sandalye alarak, Tarım Partisi'nden 5 eksik sandalye ile ikinci parti durumuna yükseldi. Bu seçimlerde Sosyal Demokratlar 29 sandalye alabilmişlerdi."[2]

Komünist Partisi, 1924 yılında ve 1925-1928 yılları arasında, ideolojik-politik düzeyde bunalımlar yaşamasına rağmen, kitlesel bağlarını korudu. 1929 yılında, Komünist Partisi Birinci Sekreterliğine Klement Gottwald getirildi. 1930'lu yıllara güçlenerek giren Komünist Partisi, faşizm tehlikesine karşı kitleleri seferber etme yönünde politikalar izledi. 1933 yılında, Nazizme karşı Halk Cephesi'nin kurulması çalışmaları hızlandırıldı. Bu doğrultuda Komünist Partisi, Çekoslovak ve Sudet Alman Sosyal Demokratlara ve değişik sol güçlere çağrıda bulundu. Çekoslovakya Komünist Partisi, 1935 yılında yapılan genel seçimlerde, oyların % 10,3'ünü alarak, parlamentonun dördüncü partisi konumuna geldi. 1930'lu yılların ortalarında Avrupa'daki Komünist Partileri içinde, Çekoslovakya Komünist Partisi, SBKP'den sonra ki en güçlü partiydi. Aynı seçimlerden Sosyal Demokrat Parti'de başarılı çıktı. Sosyal demokratlar, komünistlerden daha fazla oy alarak, parlamentonun üçüncü büyük partisi oldular.

Çekoslovakya'da, Komünist Partisi'yle Sosyal Demokrat Parti'nin dayandığı temel güç, aileleriyle birlikte nüfusun % 70'ini oluşturan işçi ve memurlardı. Kitle bağını gittikçe geliştiren Komünist Partisi, 1938 yılında yapılan yerel seçimlerde oy oranını arttırarak bir çok yerde belediye yönetimini kazandı.

2. Vahap Erdoğdu, "Çekoslovakya'da Sosyalizm ve Karşı Devrim", Aydınlık Sosyalist Dergi, sayı 1, 1968, s.50.

1918-1938 yılları arasındaki, Birinci Cumhuriyet döneminde, Doğu Avrupa'daki diğer Komünist Partileri'nden farklı olarak, legal çalışma imkanlarını kullanabilen Çekoslovakya Komünist Partisi, 1939 yılında Nazi işgalinin başlamasıyla birlikte faaliyetlerini illegal olarak sürdürmek zorunda kaldı. Komünist Partisi, bu dönemde de kitle bağlarını yitirmedi, tersine daha da güçlendirdi.

1939 yılında, Slovakya'da Hitler'in desteğiyle bir bağımsız cumhuriyet kuruldu.[3] Bu gelişmeyi, Sovyetler Birliği'yle Nazi Almanyası'nın imzaladığı saldırmazlık anlaşması izledi. Anlaşma gereği Sovyetler Birliği, Slovakya'da kurulan rejimi tanıdı.

"Bu pakta kadar eski Çekoslovakya Cumhuriyetini tanıyan Sovyetler Birliği bu pakt sonrası bundan vazgeçerek Slovakya'da kurulan 'bağımsız cumhuriyeti' tanıdı. O günlerde eski Cumhuriyetin temsilcisi olarak Moskova'da bulunan ve bu olay sonrası Sovyetler Birliği'ni terkeden Fierlinger, ancak Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla eski görevine döndü."[4]

Nazi işgalinin başlamasıyla birlikte faşizme karşı direnişe geçen Komünist Partisi, diğer yurtsever kesimlerle birlikte mücadelesini sürdürdü. Direniş hareketi içinde en örgütlü güç konumunda olan Komünist Partisi, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan saldırmazlık anlaşması ve

3. Çekoslovakya'daki faşist hareket ilginç özellikere sahipti. Örneğin, Sudet bölgesindeki (Bohemya'nın Kuzey Doğu sınırı) Nasyonel Sosyalist Parti, Çekoslovakya devletini kabul etmemekteydi. Çek faşistleri ise başlangıçta Nazilere yakınlık duymadılar. Mussolini'nin faşizm düşüncesine ve uygulamalarına daha sempatiyle bakmaktaydılar. Çekoslovak faşist lideri, "fabrikalarımız Almanlarla Yahudilerin ellerinden Çeklerin ellerine geçmelidir" diyebilmekteydi. Ağırlıkla tarımsal ilişkilerin hüküm sürdüğü Slovakya'da ise faşist hareketin gelişiminde kilise oldukça belirleyici bir rol oynadı. Çekoslovakya'da, faşist hareketlerin bu özelliklerine rağmen, faşizmin gelişimi bir kitle hareketi olarak aşağıdan yukarıya doğru bir seyir izlemedi. Tam tersine, devlet eliyle yukarıdan aşağıya kurumsallaşan bir tarzda gelişti. Daha geniş bilgi için bkz. Ernst Nolte, Faşist Hareketler, Hür Yay., 1980, s.170-175; Georgi Dimitrov, Faşizm ve Sarı Sendikalara Karşı Mücadele Tedbirleri, Ser Yay.

4. F. Fejtö, L'EXPRESS no: 1391, Mart 1978'den aktaran, Kürşat Bumin, " 'Prag İlkbaharı', İşgal Altında 1968-1979 Çekoslovakya'nın İşgalinin 11. Yılı.", Demokrasi İçin Toplumcu Düşün, sayı 11, 1979, s.434-435.

Moskova dolayımlı III. Enternasyonal'in direktifleri nedeniyle 1941 yılına kadar bir kararsızlık dönemi yaşadı.

1941 yılında Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası arasında başlayan savaş, Moskova'nın, direniş hareketinin gelişmesi yönündeki desteğini arttırmasına neden oldu. Bu da, dağınık durumda olan diğer yurtsever güçlerin Komünist Partisi'yle ortak platformda hareket etmesini sağladı.

1941 yılında Çekoslovakya Ulusal Direniş Cephesi kuruldu. Komünist Partisi, Ulusal Direniş Cephesi'nin kurulmasından sonra eylemlerini yoğunlaştırdı. İllegal mücadele koşullarına iyi adapte olan Komünist Partisi, kitlelerle sağlam bağlarınmda etkisiyle kısa zamanda direniş hareketinin önderliğini ele aldı.

Bu arada (1940'ta), Eduard Beneş[5] Londra'da bir sürgün hükümeti kurdu. Sürgün hükümeti, 1941 yılında İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından resmen tanındı. Beneş, 1943 yılında Moskova'ya giderek, Çekoslovak Komünist Partisi liderleriyle görüşmeler yaptı.

Çek halkının, faşizmin işgaline karşı gerçekleştirdiği direniş, 1944 yılında partizan mücadelesi şekline büründü. Özellikle ülkenin kırsal kesimlerinde etkin bir partizan mücadelesi gerçekleştirilirken, sanayi açısından gelişmiş, nüfusun çok ve Nazi denetiminin güçlü olduğu (Bohemya gibi) bölgelerde, bu mücadele kısmi olarak etkili olabildi.

1944 yılı yazında Slovakya'da başlayan ayaklanma, Çek topraklarının her kesiminde direniş hareketinin yayılmasına ve güçlenmesine neden oldu.

1945 yılına girildiğinde, Çek halkının anti-faşist direniş hareketi, geleceğin halk iktidar organlarını oluşturabilecek

5. Eduard Beneş, Tomaş Masaryk'nin öğrencisiydi. 1935 yılında Masaryk'nin görevden ayrılmasıyla Çekoslovakya devlet başkanlığına seçildi. Nazi işgalinden sonra ülkeyi terkeden Beneş, Londra'da kurduğu hükümet aracılığıyla Çekoslovakya'daki yeraltı mücadelesiyle ilişkilerini sürdürdü. Bu dönemde, ağırlıkla, faaliyetlerini diplomatik alanda yürüttü. Sürgün hükümetinin resmiyet kazanması yönünde yürütülen bu faaliyetler, Münih anlaşmasının iptali noktasında yoğunlaştı. Anlaşmanın iptali konusunda İngiltere ve ABD'nin nötr kalması, Beneş'i Sovyetler Birliği'yle görüşmeler yapmaya yöneltti. Beneş, bu görüşmeler sonucunda, 1943 yılında Sovyetler Birliği'yle 20 yıllık ittifak anlaşması imzaladı.

bir boyuta ulaştı. Nazilerin ve işbirlikçilerinin otoritelerinin sarsıldığı ve faşizme karşı mücadelenin kitleselleşerek geliştiği bu süreçte, hayatın bir çok alanında mücadelenin içinden çıkmış, ulusal komiteler şeklinde çalışan, halk iktidar organları (Narodni Vybory'ler) kurulmaya başlandı. Aynı dönemlerde, sanayi proletaryasının yoğun olduğu, başta Bohemya olmak üzere, bir çok sanayi bölgesinde İşçi Konseyleri ortaya çıktı. İşçi Konseyleri ve halk iktidar organları illegal temelde örgütlenmişlerdi ve faaliyetlerini illegal düzeyde sürdürüyorlardı. Fabrikalarda, işçiler ve teknisyenler tarafından fabrika komiteleri (Zavodni Vybory) şeklinde örgütlenen bu yapılar, sayılarının çok olmamasına rağmen oldukça etkili bir güçtüler. Faşist işgale karşı sabotaj, iş bırakma, grev, üretimi yavaşlatma gibi bir çok eylem gerçekleştiren İşçi Konseyleri, Çek işçi sınıfı içinde, geniş olmasa bile sağlam ve güçlü bir örgütlülük düzeyi geliştirebilmişlerdi. 5 Mayıs 1945'te gerçekleşen silahlı ayaklanmada, özellikle Prag'da, İşçi Konseyleri ayaklanmayı örgütleyen ve organize eden yapılardı.

Bu ayaklanma, bilinen adıyla Prag Ayaklanması, Çekoslovakya'nın bağımsızlığına giden yolu taçlandıran, silahlı bir kitle eylemiydi. Prag halkı, Nazi birliklerine karşı bütün olanaksızlıklara rağmen 4 gün boyunca kahramanca savaştı.

Müttefik güçlere yapılan yardım çağrısı yanıtsız kaldı. General George Patton komutasındaki Müttefik Birlikler Plezen'de bulunmalarına rağmen, Prag halkına hiç bir düzeyde yardım etmediler.

General Ivan Konev yönetiminde ki Sovyet Kızılordu'su ise ancak 9 Mayıs'ta Prag'a girdi.

Artık savaş bitmiş, Çekoslovakya bağımsızlığına kavuşmuştu. Bu gelişme, aynı zamanda, Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'daki askeri ve politik başarısının ifadesiydi.

BAĞIMSIZLIKTAN HALK DEMOKRASİSİ'NE

Sürgün hükümeti, 3 Nisan 1945'te, Kızıl Ordu tarafından

kurtarılmış olan Doğu Slovakya'daki Kosice şehrinde faaliyetlerini yürütmeye başladı. Bağımsızlıktan sonra hükümet Kosice'den, Prag'a taşındı.

Ulusal Cephe partilerinden oluşan hükümet içinde, kilit parti olarak Komünist Parti, Çek Ulusal Sosyalistleri, Çek Katolik Halk Partisi, Sosyal Demokrat Parti ve Slovak Demokrat Partisi yer alıyordu.

25 üyeli kabine içinde, 2 Başbakan Yardımcılığı yanında İçişleri, Tarım, Haberleşme, Eğitim ve Sosyal Yardım Bakanlığı gibi önemli 6 bakanlık Komünist Partisi'nin denetimindeydi.

Kısa zamanda, Nazilerle işbirliği yapan bütün siyasal güçler tasfiye edildi.[6] Hükümet, programını hayata geçirmek noktasında harekete geçti. Bu program üzerinde Moskova'nın belirleyici bir etkisi sözkonusuydu.

28 Ekim 1945'te, hükümet kararnamesi doğrultusunda, ulusallaştırma hareketine girişilerek, temel sanayi kuruluşları ve bankalar devletleştirildi.

1947 yılına girildiğinde ülkenin tüm sanayi kapasitesinin üçte ikisi ulusallaştırılmıştı. Bu ulusallaştırma politikası ile küçük üretimde ve tarımda özel mülkiyet kaldırıldı. Toprak

6. Bu operasyonlar gerçekleştirilirken, özellikle Sudet bölgesinde, yedi yüzyıllık tarihi geçmişi olan Alman ve Macar kökenlilere karşı bazı şovenist uygulamalarda yaşanmıştır. 1930 öncesinde Sosyal Demokrat ve Komünist hareketin güçlü olduğu Sudet bölgesi 1930 bunalımı sonrasında faşist partiyi desteklemiştir. Faşist partinin en güçlü olduğu dönemde bile, Sosyal Demokratların ve Komünistlerin oylarının toplamı azımsanmayacak orandadır. Sudet bölgesinde yaşayanların faşizme verdiği destek III. Enternasyonal tarafından, Çek burjuvazisinin bu bölgede uyguladığı yoğun ulusal baskının sonucu olarak değerlendirilmiştir. "Savaştan sonra günah keçisi olarak görülen Almanlara (ve Macarlara) karşı aşırı şoven kampanyalar başlatılmış ve Almanlara Musevilere Alman işgali sırasında verilene eşit miktarda yiyecek verilirken, kollarına beyaz kolluklar takmak zorunda bırakılmışlar ve kamu ulaşım araçlarından yararlanma hakkından mahrum edilmişlerdir. Alman okulları kapatılırken, zorunlu çalışma kampı uygulamaları başlatılmış ve Almanların tüm taşınır/taşınmaz mallarına el konmuştur. Almanların zorunlu nüfus transferine tabi tutulmaları ile proletaryanın yarısı gidince, Çek ve çoğunluğu Nazi yanlısı Tisa rejimiyle işbirliği yapmış Slovaklara terfi imkanı yaratılmış, fabrikalarda bunlar vasıflı işçiler haline gelirken, Almanların evleri, eşyaları ve diğer mülkleri de bunların kullanımına geçmiştir." Necip Çakır "Doğu Avrupa'da 'Devrim' (1946-1949)" 11. Tez, sayı 10, Belge Yay., 1990, s.89.

reformu gerçekleştirilerek,[7] toprakların ve tarımda kullanılan araç ve gereçlerin mülkiyeti köylülere, köy topluluklarına ve kooperatiflere verildi. Kırsal alana kredi yardımları yapıldı ve yeni yatırımlar hükümetçe desteklendi.

Komünist Partisi'nin etkisiyle yaşanan bu değişimler, hükümetin emekçi kitlelerin desteğini kazanmasını sağladı. Ayrıca, hükümet meşruiyetini yaygınlaştırmak için, yukarıdan aşağı, "ulusal komiteler" şeklinde örgütlenmeye başlamıştı. Bölge, kent, kasaba bazında şekillenen bu komitelerde ve sendikalarda komünistlerin ağırlığı ve etkinliği giderek artıyordu.

Komünist Partisi'nin, Slovak Komünist Partisi'nden ve Çek Komünist Partisi'nden oluşan iki ana kolu bulunmaktaydı. Partinin politik stratejisi, Prag'da faaliyet yürüten Merkez Komitesi tarafından belirlenmekteydi.

1946 yılında yapılan genel seçimler, Komünist Partisi'nin kitleler nezdindeki prestijini göstermesi açısından önemli bir pratik oldu. Komünistler bu seçimlerde, Çek bölgesindeki oyların % 38'ini alarak, parlamentoda en güçlü parti durumuna geldi.[8]

Ulusal Cephe Hükümeti, 1947 yılına kadar uyumlu bir tarzda çalışmaya devam etti. ABD'nin, Haziran ayında, Marshall Planı'na Çekoslovakya'nın da dahil olması yönün-

7. Çekoslovakya'da toprak reformu, 1945 ve 1948 yılında olmak üzere iki kez uygulandı. Uygulamalar şöyle gerçekleşti: "1945 yılı toprak reformu, öncelikle Sudet bölgesindeki Almanların, Macarların ve işbirliği yapmakla suçlanan Slovakların topraklarını gündeme getirdi. Yaklaşık 2.6 milyon hektar Alman toprağını ve diğer bölgelerden 900 bin hektar toprağı 200 bin köylü ailesine dağıttılar. Bu ailelerin 188 bini Göç Komitesinin yardımıyla diğer bölgelerden Sudet bölgesine taşınmıştı. 1948'de ikinci kez gündeme gelen toprak reformu sahip olunabilecek toprakların miktarını 50 hektar olarak saptadı. Yine bu karara göre eğer toprağa sahip olan kişi orada herhangi bir tarım işi yürütmek niyetinde değilse, bu toprağın sadece 4 hektarını elinde tutabilirdi." Ferenc Fejtö, Halk Demokrasileri Tarihi, Kavram Yay., 1995, s.139.

8. Çekoslovakya Komünist Partisi'nin etki ve gücünü görmek için, 1945 yılında Doğu Avrupa'daki diğer Komünist Partileri'nin gücüyle kıyaslamak yeterlidir. "Mayıs 1945'de Macar KP'sinin saflarında 2000, Ocak 1945'de Polonya'nınkinde 30.000, aynı yılın temmuzunda ÇKP'nin saflarında ise 475.304 üye bulunmaktaydı."Jan Skala, "Çekoslovakya 1968: Reel Sosyalist Sistemde Kriz ve Krizin Altedilişi", Dünya Sorunları Doğu Avrupa Dosyası 7/3, Alan Yay., 1990, s. 347.

deki çağrısı, hükümet tarafından önce onaylandı,[9] ancak, Moskova'nın bu tavrı şiddetle kınaması ve Sovyetler Birliği'ne yönelik saldırı olarak değerlendirmesi üzerine, hükümet tavrını yeniden gözden geçirdi ve kararından vazgeçti. Bu gelişme, hükümet içinde, o zamana kadar su yüzüne çıkmamış çelişkilerin açığa çıkmasına ve oluşturulan dengelerin sarsılmasına neden oldu.

Komünist Partisi ile diğer siyasal güçler arasındaki çelişkilerin keskinleşmesine neden olan en önemli etkenlerden biri de Kominform'un kurulmasıydı. Komünist Partisi'nin Kominform kararları doğrultusunda daha sert politikalar izlemesi, burjuva partileriyle her düzeyde yaşadığı çelişkileri yoğunlaştırdı.

Çekoslovakya'nın bağımsızlıktan sonraki gündemi, ağırlıkta, savaşında etkisiyle ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin izlenecek politikalar oluştururken, 1948 yılından itibaren siyasal sorunlar ön plana çıktı ve kendini iktidar sorununda somutlaştırdı. Sovyet modelini örnek alan Komünist Partisi siyasal, ekonomik ve askeri alan-

---

9. ABD, Marshall Planı'yla, Avrupa'da kapitalist sistemin kendi etki gücünde yeniden yapılanmasını amaçlamaktaydı. Plan, Truman doktriniyle birlikte soğuk savaş sürecine girişin ve nüfus alanlarından bloklaşmaya geçişin adımı oldu. Sovyetler Birliği bu gelişmeye karşı (12 Temmuz 1947'de), Çekoslovakya'yla önemli bir ticaret anlaşması imzaladı. Bu anlaşmayı, aynı ay içinde Yugoslavya ve Macaristan'la imzalanan ticaret anlaşmaları izledi Sovyetler Birliği'nin imzaladığı bu anlaşmalardan sonra, Doğu Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki ekonomik anlaşmalar gündeme geldi. Doğu Avrupa ülkeleri arasında ekonomik entegrasyon yönünde atılan bu adımları, 22-27 Eylül 1947'de yapılan Sovyetler Birliği, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya Komünist Partileri'nin ve ayrıca İtalyan ve Fransız Komünist Partisi temsilcilerinin katıldığı toplantı sonucunda, Kominform'un kurulması izledi. Ferenc Fejtö, Halk Demokrasileri Tarihi adlı çalışmasında bu gelişmeleri şöyle yorumlamaktadır. "Sovyetler açısından bakıldığında halk cephesi politikası başarısızlığa uğramıştı. Çünkü Fransa ve İtalyan komünistleri koalisyonlardan dışlanmışlardı. Batı Avrupa'da Amerikan etkisi artmıştı. Marshall Planı, Prag ve Varşova'da komünist liderler tarafından bile olumlu yankılar almıştı ve bu gösteriyordu ki, eğer sıkı bir Sovyet denetimi uygulanmazsa, Orta ve Doğu Avrupa'daki Sovyetler Birliği varlığı Birleşik Amerika'nın ekonomik gücü nedeniyle ciddi bir tehlike içine girebilirdi. Sovyetler Birliği için İngilizlerle ve Amerikalılarla işbirliği dönemi kapanmış, artık soğuk savaş, Amerikalıların mevzi kazanmalarına karşı 'dinamik savunma', dönemi açılmıştı." Ferenc Fejtö, age., s. 185.

lardaki yeni düzenlemelerin başlatıcısı oldu.

Komünist Partisi'nin izlediği stratejilerin teorik öncüllerini, parti önderlerinden Gottwald'ın 1946'lı yıllarda yaptığı değerlendirmelerde bulmak mümkündür. Çekoslovakya devletinin, sosyalizme fiilen geçiş sürecini yaşadığı tespitinden yola çıkan Gottwald, ülkenin sosyalizmle kapitalizm arasında bir aşamada olduğunu ve sosyalizmin ilk aşamasının yaşandığını düşünüyordu.

Komünist Partisi, silahlı bir devrimle iktidara gelmek ihtiyacı duymadığı şeklinde açıklamalar yaparak, daha çok kitlelerin ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda politikalar geliştirip, etki gücünü arttırmak yönünde hareket etti.

Parlamentarizm, Komünist Partisi'nin 1945 sonrası izlediği ana politika oldu.

Uluslararası alanda yaşanan kutuplaşmanın etkisiyle 1947'den sonra, Doğu Avrupa ülkelerinde, Sovyetler Birliği hegemonyasında yürütülen politikalarda da önemli değişiklikler yaşandı. Özellikle parlamento dışından, kitle baskısıyla iktidarı zorlama taktiği gündeme getirildi. Komünist Partisi bu yönde, kitle örgütleri içinde etki gücünü artırma ve çoğunluğu elde etme faaliyetlerini yoğunlaştırdı. 1948'de iktidar sorunu gündeme geldi. Çekoslovakya Komünist Partisi'nin resmi kaynakları bu dönemi şöyle değerlendirmektedir:

"Ulusal ve demokratik devrim amaçlarının tutarlı gerçekleştirilmesi ve sosyalist devrime kerte kerte evrimi burjuvazinin gittikçe büyüyen muhalefetine yol açtı. İktidar sorunu, yani burjuvazinin mi yoksa işçi sınıfının mı üstün geleceği, sorunu bundan sonraki evrimin ana sorunu oldu: Ya sosyalizme doğru gitmek ya da burjuvazinin boyunduruğu altına düşmek. Burjuvazinin 1948'de doğrudan doğruya bir karşıdevrimci hükümet darbesine gitmeye kalkışması, ikinci dünya savaşının sonuçlarını yeniden gözden geçirmek ve antikomünist ve anti-sovyetik bir cephe yaratmak amacıyla uluslararası emperyalizm tarafından hazırlanmış geniş bir plana dahil oldu. Fakat Ç.K.P., bir karşı saldırı amacıyla, işçi sınıfı-

nın, köylülüğün ve diğer emekçi sınıfların güçlerini çabukça ve etkince örgütledi. Halk Milislerinin önemli bir rol oynadığı eylemlerinin sonucu, burjuvazinin karşı-devrimci güçlerinin ezilmesi oldu."[10]

Bu süreçte, diğer Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak, Komünist Partisi kitlelerin desteğine sahipti. İktidar sorunu, Şubat 1948'de hükümet değişikliği sağlanarak çözümlendi. Başbakanlığa, sendikacı Antonin Zapotocky getirildi. Hükümet değişikliğinin yaşanmasıyla siyasal restorasyon süreci gittikçe hızlandı.

Mart ayında gerçekleşen Sosyal Demokrat Parti'nin kongresinde, Sol Sosyal Demokratlar ağırlıklarını koydular. Sol Sosyal Demokratlar, 1947'de yapılan Sosyal Demokrat Parti Kongresi'nin Komünist Parti'yle birleşme konulu oylamasında, ezici bir çoğunluk karşısında yenilgiye uğramışlardı. Sosyal Demokrat Parti içinde birleşme karşıtı grubun bir yıl gibi kısa zamanda tasfiye edilmesi Komünist Partisi'yle Sosyal Demokrat Parti'nin birleşme sürecini hızlandırdı. Kongrede, bu doğrultuda iki partinin birleşmesi kararı alındı. Mayıs ayı başında anayasa oylaması gerçekleşti ve yeni anayasa kabul edildi. Böylece Çekoslovakya, resmi olarak "Halk Demokrasisi Cumhuriyeti" olduğunu ilan ediyordu. Mayıs sonunda yapılan seçimlerde, Çek ve Slovak Komünist Partisi ile (Komünist Partisi'yle birleşecek olan) sosyal demokratlar, 300 kişilik parlamentoda ezici çoğunluğu oluşturdular. Haziran ayında, anayasa oylamasını reddeden devlet başkanı Beneş istifa etti. Parlamento, yeni devlet başkanı olarak Gottwald' ı seçti. Gottwald, aynı zamanda Komünist Partisi başkanlığını da yürütüyordu.

Haziran sonunda, Komünist Partisi ile Sosyal Demokrat Parti arasındaki birleşme süreci tamamlandı. Parti ve devlet aygıtı, Sovyetler Birliği modelini örnek alıyordu. Örneğin, Slovak Komünist Partisi'nin bağımsızlığına Eylül ayında son verilerek, partiye yerel düzeyde faaliyet sürdürme imkanı tanındı. Bu arada parti üyeliğinde çok ciddi bir artış yaşandı.

10. Çekoslovakya Ağustos-1968, Ürün Yay., 1975, s.9.

Şubat 1948 ile Temmuz 1948 tarihleri arasında 600 bine yakın kişi partiye kaydedildi.[11]

ÖRNEK MODEL: SOVYETLER BİRLİĞİ

1948 Şubat'ından sonra, uluslararası koşulların ülkenin iç siyasal yaşamını bütünüyle belirlediği bir sürece girildi. Komünist Partisi, siyasal iktidarda tek söz sahibi olan yapı haline geldi. Örnek model olarak Sovyetler Birliği alınmaktaydı. Bu sürecin ekonomik, siyasal ve askeri düzeyde şekillenmesinde Moskova'nın direkt belirleyiciliği vardı. Fernando Claudın, Çekoslovakya'da olduğu gibi bütün Doğu Avrupa'da egemen olan bu düzenlemeyi şöyle değerlendirmektedir:

"Doğu Avrupa'nın dönüşümündeki büyük 'düzenleyici', kuşkusuz, Stalin'in politikası idi. Bu politikanın amacı SSCB'nin Batı sınırlarını savunmak ve Moskova'nın sosyalizmin inşası için uygun gördüğü ekonomik alanı büyütmek için bu bölgedeki bütün ülkeleri politik ve askeri bir sistem içinde biraraya getirmek idi."[12]

Komünist Partisi, Ulusal Cephe Yürütme Komitesi'nde tam bir kontrol sağlayarak, bu Komite aracılığıyla iktidarını gerçekleştirmekteydi.

Ulusal Cephe'ye bağlı olarak oluşturulan Eylem Komiteleri, toplumsal yaşamın bütününde "temizlik hareketleri" baş-

11. Aynı dönemde, Doğu Avrupa ülkelerinin bütününde Halk Demokrasisi'ne geçişle birlikte, Komünist Partileri Sosyal Demokrat Partilerle "birleşti". Bu birleşme sonucunda üye sayısında çok ciddi artışlar görüldü. Savaş sonrasında başlayan üyelik oranlarındakl artış, özellikle 1948'de yaşanan siyasal rejim değişiklikleriyle oldukça hızlandı. Toplumsal yaşamı kitle desteğiyle denetim altında tutma eğiliminin bir yansıması olan bu gelişme içinde bile, Çekoslovakya Komünist Partisi'nin, (savaş öncesi, savaş sonrası ve "Halk Demokrasi"sine geçiş dönemlerinde) özel bir yeri vardır. Çekoslovak Komünist Partisi "1948'de iktidarın alınmasından sonra 2.674.838 üyeyle, yani toplam nüfusun %21,7'si ile o güne kadarki en yüksek sayıya ulaştı. ...1948'de Polonya'daki KP 1.46 milyon üyeye ulaştı, yani toplam nüfusun %6'sına; Macaristan'da ise üye sayısı bu tarihte 1.3 milyon, yani nüfusun %12'si"ydi. Aktaran, Jan Skala, agm., s. 347.

12. Fernando Claudin, Komintern'den Kominform'a Stalinizmin Doruğu, c.2, Belge Yay., 1990, s. 211.

latarak, Komünist Parti'nin hegemonyasını yaygınlaştırdı. Komiteler, Komünist Parti'nin dışındaki partiler içinde de kurularak bu partilerin "uyumlulaştırılmasını" ve bir aksesuar niteliğine bürünmesini sağladı.

Komünist Partisi'nin bu uygulamaları etkisini, parti içinde ve parti ile sınıf arasındaki ilişkilerde de gösterdi.

1949 siyasal duruşmaları,[13] parti içi sorunların "halledildiği" platformlar oldu. Ayrıca, aynı dönemde, işçi sınıfının özdeneyimlerinin ürünü olarak ortaya çıkmış bağımsız örgütlenmeler dağıtıldı. Geleneksel kurumların işlev kazanması doğrultusunda hareket edildi.

Komünist Partisi'nin resmi yayın organı Rude Provo'da, 28 Haziran 1948'de, Kominform'un Yugoslav Komünist Partisi'ne ilişkin kararının yayınlanması, Çekoslovakya dahil Doğu Avrupa ülkelerinin bütününde yeni siyasal gelişmelere yol açtı.

Yugoslavya Komünist Partisi; 1947'de Kominform tarafından Marksizm ve Leninizmin en iyi temsilcisi olarak değerlendirilirken, 1948'de milliyetçi, Buharinist, Troçkist ve anti-Sovyet olduğuna karar verildi.

Yugoslavya'da gerçekleşen "çizgidışı devrim" ve Yugoslavya'nın, Sovyetler Birliği'nin enternasyonalizm adı altında

---

13. 1934-1935 yıllarında, Komintern'in yeni konjonktürdeki çizgisi olan "Halk Cephesi" politikası, Komünist Partisi'nin şekillenmesini ve yeniden güç kazanmasını sağladı. Aydın kesimle kopan ilişkiler de yeniden organize edildi. Partinin, V. Kongresi'yle Nazi işgalinin başladığı dönem arasında (1929-1939) yetişen kadroları, daha sonraki dönemde partinin yöneticisi konumuna geldiler. Yoğun Moskova etkisinde yetişen bu kadrolar, (Gottwald, Slansky, Kopecky vb.) savaş boyunca, Çekoslovakya'nın dışında yani Sovyetler Birliği'nde kaldılar. Partinin ülke dışındaki bu önderliği, ülke içindeki önderlikle kaynaşma imkanını yakalayamadı. Faşizme karşı direniş hareketinde öne çıkmış kadrolarla Moskova'daki parti önderliği arasında yaşanan sorunlar ve Moskova'ya yaklaşım konusu, 1949'lu yıllarda "politik mahkemelerin" nedenlerini oluşturacaktı. Sovyetlerin, Çekoslovakya'nın Kızıl Ordu tarafından kurtarılması yönünde ki ısrarlı tutumu, Çek halkının faşizme karşı direniş hareketinin kazanımlarının ve birikimlerinin önemsizleştirilmesine yol açtı. 1949 politik duruşmaları, parti kadroları arasındaki, direniş hareketine yüklenen misyon ve Moskova'ya yaklaşım konusundaki tartışmaların, politik malzeme olarak kullanıldığı ve bu yönde tasfiyelerin yaşandığı kürsüler oldu. Direniş hareketinin taşıyıcısı olan kadroların büyük bir kısmının Moskova'ya karşı mesafeli duruşları, "hain" olarak tanımlanmalarına yetti.

izlediği nüfuz ve etki alanı yaratmayı amaçlayan devlet politikasına karşı özerk bir konumda durma uğraşı,[14] Yugoslav Komünist Partisi'nin "lanetlenmesine" giden yolu araladı.

Sovyetler Birliği'nin etkisindeki Kominform'un, Yugoslavya'yı aforoz etmesi uzun sürmedi. Yugoslavya Kominist Partisi ve lideri Tito'da simgelenen "Titoizm", Doğu Avrupa ülkelerinin bütününde gerçekleşen siyasal operasyonların gerekçesi haline getirildi.

Macaristan Komünist Partisi'nin önde gelen isimlerinden, Macaristan'da Halk Demokrasisi'nin kuruluşunda İçişleri Ba-

14. Yugoslavya'yla Sovyetler Birliği arasında yaşanan krizde en önemli faktörlerden biri, Tito ve Dimitrov'un 1944'te geliştirdikleri Balkan ve Tuna Federasyonu düşüncesidir. Bir dönem askıya alınan bu düşünce, 1947'de yeniden gündeme getirildi. Federasyona yaklaşım konusunda, Yugoslavya ve Bulgaristan'ın önemli görüş ayrılıkları vardı. Yugoslavya, federal yapısında yer alan yedi cumhuriyetle birlikte Bulgaristan Cumhuriyetl'nin de dahil olacağı bir projeyi savunmaktaydı. Bulgaristan ise, iki ülkeden -Bulgaristan ve Yugoslavya'dan- oluşacak federasyon tezi ileri sürmekteydi. Yugoslavya, Bulgaristan'ın bu görüşünün Yugoslavya federasyonu içinde yer alan cumhuriyetleri ikincil bir duruma düşüreceği kaygısını taşımaktaydı. Bu görüş ayrılıklarına rağmen 1947 yılında, iki ülke arasında federasyonun zemini olacak anlaşmalar imzalandı. 1948 yılında federasyon tartışmaları sürerken, Dimitrov çok daha kapsamlı bir projeyi tartışmaya açtı. Dimitrov, içinde bütün "Halk Demokrasi"lerinin ve Yunanistan'ın (o dönemde Yunanistan'ın kırlık bölgelerinde devrimci hükümet kurulmuştu) yeralacağı Balkan ve Tuna Federasyonu, ya da Konfederasyonu kurulması gerektiğini savundu. Dimitrov'un bu düşüncesi Stalin ve SBKP tarafından şiddetle reddedildi. Sovyetler Birliği'nin izlediği politikaların dışında, yeni bir yol arayışı olan ve potansiyel özerklik hareketi olma özelliği taşıyan proje SBKP ve Stalin'i rahatsız etti. Ayrıca, Sovyetler Birliği, Yunanistan konusunda, ABD ve İngiltere'yle belirlediği statükonun dışında her türlü gelişmeyi reddetmekteydi. Projenin Yunanistan'ı kapsaması Stalin'i rahatsız eden başka bir faktördü. Bu gelişmeler üzerine Stalin, Tito ve Dimitrov'u acil olarak toplantıya çağırdı. Bu toplantıda Balkan ve Tuna Federasyonu / Konfederasyonu düşüncesini sert bir şekilde eleştirdi. Bulgaristan'ın ilk tezi olan, Yugoslavya ve Bulgaristan arasında bir federasyonun kurulması düşüncesini destekleyerek, bu Federasyonun daha sonra Arnavutluğu da kapsamasını istedi. Balkanlarda statükonun değişmesine neden olacak ve Doğu Avrupa ülkelerinde ki siyasal gelişmeleri farklı bir aşamaya getirecek olan bu proje, Stalin'in Yugoslavya'nın dışlanmasına yönelik politikalarına hız kazandırdı. Balkan ve Tuna Federasyonu tartışmaları ve Yunanistan'daki devrimci mücadele hakkında daha geniş bilgi için bkz., Ferenc Fectö, Halk Demokrasileri Tarihi, Kavram Yay., 1995.; Georgi Dimitrov, Halk Cumhuriyetine Doğru, Habora Yay., 1970.; Bulgaristan Komünist Partisi Tarihi, (Derleme), Kızılırmak Yay., 1975.; Konstantin Çukalas, Yunanistan Dosyası, Ant Yay., 1970.; Richard Clogg, Modern Yunanistan Tarihi, İletişim Yay., 1997.

kanlığı daha sonra Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş, Laszlo Rajk davası, Doğu Avrupa ülkelerinde yeni tasfiye sürecinin başlangıcı oldu.

Rajk davasıyla birlikte Doğu Avrupa ülkelerinin bütününde benzer davalar açıldı.

Bu davalarda "...çok sayıda lider ve üst düzey görevli vardı: Üç genel sekreter (Kostov, Gomulka, Slansky), bir başkan (Macaristan'da Szakasits), çok sayıda başbakan yardımcısı (Arnavutluk, Bulgaristan, Polonya ve Romanya), onlarca bakan ve önde giden parti lideri, yüzden fazla general..."[15]

Bir çoğu, 'itirafları' sonucu ölüme mahkum edilen bu kişilerin, Stalin'in ölümünden sonra itibarları iade edildi. Davaların düzmece olduğu yönünde açıklamalar yapıldı.

Ferenc Fejtö, Halk Demokrasileri Tarihi adlı çalışmasında Rajk davasını şöyle yorumlamaktadır:

"Budapeşte Davası yapılamayan Belgrad Davası'nın yerine gündeme geldi. Aslında Rajk sanık değil, Tito'ya karşı düzenlenen davanın tanığı, hem de baş tanığı idi."[16]

Diğer davalarda da "Titoizm" ve Yugoslavya önemli yer teşkil etti.

Rajk'ın öldürülmesinden sonra Çekoslovakya Komünist Partisi içinde "emperyalizm ajanları" aranmaya başlandı.

Kısa zamanda, aralarında Komünist Partisi'nin önemli yöneticilerinin de bulunduğu bir çok kişi tutuklandı. 1950'de Slovakya Başbakanı Gustav Husak ve Slovak Komünist Partisi Birinci Sekreteri Vladimir Clementis, "Titocu, siyonist ve Batı ajanı olmakla", suçlanarak kampanya genişletildi. Bu tutuklamaları 1951'de Slansky'nin tutuklanması izledi. 1952 yılında, içlerinde Slansky ve Clementis'in bulunduğu 11 üst düzey görevli "itirafları" sonucu idam edildi. 1954 yılında Husak ömür boyu hapse mahkum oldu. Böylece "burjuva milliyetçi" sapmalara karşı Komünist Partisi en sert tavrını almaktaydı. İşin trajik yanı, 1968'de Slansky ve Clementis ulusal kahraman ilan edildi. "İtirafların", nasıl alındığına iliş-

15. Aktaran, Fernando Claudin, age., s.301.
16. Ferenc Fejtö, Halk Demokrasileri Tarihi, Kavram Yay., 1995, s.255.

kin bilgiler ilginçti. "1963'de bizzat partinin özel bir komisyona hazırlattığı bir raporda da kabul edildiği gibi, 'itirafların' arkasında fizik, moral, politik tüm işkence çeşitleri bulunuyordu."[17]

Çekoslovakya'da 1949-1954 yılları arasında yaşanan bu siyasal davalar[18], ülkede sosyalizmin inşası sürecinde, sınıf mücadelesinin Komünist Parti tarafından sertleştirilmesi olarak değerlendirildi. Stalin'in geliştirdiği, sosyalizmde sınıf mücadelesi artar tezinin, Çekoslovakya'ya uyarlanması olan bu politikaların benzerleri diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de görüldü.

1948'den (Halk Demokrasisi'ne geçişten) sonra, siyasal yapıda yeni şekillenişin zeminleri olan bu gelişmeleri, aynı yıllarda başlatılan yeni ekonomik uygulamalar ve yeni gelişme stratejileri takip etti. Resmi açıklamalarda bu tarihsel dönem şöyle belirtilmekteydi:

"Şubat 1948'de, ülkemizde sosyalizmin kurulması yolu tamamen açılmış bulundu. Sosyalizmin kurulmasının temel koşulu, işçi sınıfı tarafından yönetilen emekçi halkın iktidarının güçlenmesine ve bu iktidarda proletarya diktatörlüğünün bütün işlevlerini yerine getirebilecek biçimde Komünist Partisi'ne dayanıyordu."[19]

EKONOMİK YAPIDAKİ DURUM VE MERKEZİ PLANLAMA SİSTEMİ

Naziler, Çekoslovakya'yı işgal etmeleriyle birlikte, sanayinin tümünü ve finans sektörünün % 60'ını kontrolleri altına aldılar.

Müttefiklerin, Alman ekonomisini felç etmek için gerçek-

17. Aktaran, Kürşat Bumin, agm., s.439.
18. Önce, komünist olmayan muhalefete yönelik olarak başlatılan daha sonra Komünist Patisi'nin kendi saflarında yürütülen bu siyasal davalarda, onbinlerce kişi yargılandı ve çeşitli cezalara çarptırıldı. 1968'de yapılan resmi açıklamaya göre bu sayı 83.000 kişiyi kapsamaktadır.
19. Çekoslovakya Ağustos-1968, Ürün Yay., 1975, s.10.

leştirdikleri hava saldırılarının sanayi bölgelerini hedef alması, Nazilerin önlem olarak, belirli sanayi sektörlerini Çekoslovakya ve Polonya'ya transfer etmelerine yol açtı.

Nazilerin Çek ulusunu ortadan kaldırma planlarına rağmen gerçekleşen bu süreç, Çekoslovakya'nın savaş sonrasında ekonomik yeniden yapılanmasını kolaylaştırdı.

Almanlar, "...savaş süresince Çekoslovakya'daki ağır sanayi üretiminin kapasitesini ellerinden geldiğince arttırdılar. Bu maksimum üretim her ne kadar makine ve cihazların yıpranmasına neden olsa da, özünde ülkede ekonomik entegrasyonun hızlanmasına, üretimde modernleşme ve rasyonelleşme süreçlerinin başlamasına da katkıda bulundu. Almanlar özellikle hafif metal, suni gübre üretimlerine, su enerjisi kullanarak elde edilen elektrik üretimine, tarım üretiminin makineleştirilmesine ve sanayide kullanılacak bitki üretimine öncelik veriyorlardı."[20]

1944 yılına kadar sürdürülen Alman yatırımları, savaşın kaybedileceğinin ortaya çıkmasıyla durdu. Naziler geri çekilirken yağmalama, bombalama, bazı fabrikaları söküp taşıma gibi hareketlerle sanayiye önemli zararlar verdiler.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda Çekoslovak sanayinin zararı 1.000 milyon dolardan fazlaydı. Bu savaştan Çekoslovak halkı da çok zarar gördü. "Çekoslovakya'da Almanlar 28 bin sivili rehin alarak katlettiler, 200 bin Çek vatandaşını, çoğunluğu bir daha geri dönmemek üzere kamplara kapattılar."[21]

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Çekoslovakya, -Doğu Avrupa ülkeleri için de- Nazilerin yolaçtığı ekonomik tahripten en az düzeyde etkilenen ülke konumundaydı. "Çekoslovakya'nın en büyük kaybı ülkedeki sanayi ve tarım işletmelerindeki makinelerin kapasitelerinin üzerinde bir tempoyla çalışması sonucu doğan yıpranma ve ticaret sisteminde ki dağılma idi."[22]

Savaş sonrasında ana sanayi dalları (maden, elektrik, demir-çelik ve kimyasal ürünler) devletleştirildi. Bu hareket,

20. Ferenc Fejtö, age., s.122.
21. Age., s.122.
22. Age., s.123.

doğal olarak, planlama yöntemlerinin uygulanmasını beraberinde getirdi. Kısa vadeli olarak belirlenen bu planlamanın amacı savaş yıkımını atlatıp, ekonomik yeniden yapılanmayı sağlamak ve daha sonraki dönemlere temel oluşturmaktı.

Ekonomik alt yapıyı oluşturacak gerekli makine ve araç ihtiyacının karşılanması yönünde yabancı sermayenin ülkeye girmesi sağlandı. Ekonomide devletin rolü arttırılırken, yabancı sermayenin ülkeye girişi teşvik edildi. 29 Ekim 1946 yılında yürürlüğe konulan İki Yıllık Ekonomik Plan'la Çekoslovakya ekonomisinin kendine özgü ve ivedi ihtiyaçlarının karşılanması hedefledi. Ekonomik plan genel olarak hedefine ulaştı.

"İki Yıllık Ekonomi Planı 70 milyar kron'luk bir yatırım yapılanmasını öngörüyordu. Bunun % 36'sı sanayiye ve madenciliğe, % 22'si nakliyat ve ulaşıma, % 35'i konut, fabrika ve enfra-strüktür inşaasma ve % 7'si de tarıma ayrılacaktı. Uygulanması sırasında pek de beklenmedik engellerin ortaya çıkmasına ve 1948'de Çekoslovakya ekonomi politikasında değişikliklere gidilmesine rağmen, plan başarıyla tamamlandı denilebilir; Aralık 1948'de elektrik enerjisi, demir-çelik ve makine sanayi üretimi 1936'daki düzeyi % 10 aşmayı başardı. Ama tarım ve tekstil alanlarında plan hedeflerine ulaşılamadı. 1947 yılı hasadının, beklenenin altında olması gıda maddeleri piyasasında sıkıntılar yaratmış, yaşam düzeyinin planlanan oranda yükseltilmesini engellemişti."[23]

Uluslararası siyasi konjonktürde yaşanan hızlı değişim ve Sovyetler Birliği'nin bu değişime yönelik geliştirdiği politikalar, kendini tüm Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Çekoslovakya'da da hissettirdi. 1948 yılı bu anlamda bir dönüm noktası oldu.

Bu yıla kadar, ekonomik ve siyasal bağlamda 1945 sonrası belirlenen statükonun gereklerine uygun davranan Sovyetler Birliği, batılı müttefikleriyle arasını bozacak siyasal ve ekonomik gelişmelere izin vermedi. [24]

23. Age., s.154.

24. 1945 yılında, Doğu Avrupa ülkelerinin hemen hemen bütününde eski egemenlik ilişkilerinin çözüldüğü, kitlelerin doğrudan inisyatifini gösteren örgüt-

Çekoslovakya'da Ekim 1948'de, merkezi düzeyde uygulanacak olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kabul edildi. Plan, Sovyetler Birliği'nde denemeleri yapılmış, sonuçları alınmış metotların tekdüze bir şekilde uygulanmasını içermekteydi. Çekoslovakya'da olduğu gibi, aynı tarihlerde (1949-1950-1951 yıllarında), bütün Doğu Avrupa ülkelerinde merkezi planlama sistemine geçildi.

Ülkelerin kendilerine özgü hedef ve koşulları dikkate alınmayarak oluşturulan bu ekonomik planlar, Doğu Avrupa ülkelerinin ortak hedefler doğrultusunda organize edilmesini ve ekonomik entegrasyonlarının gerçekleştirilmesini amaçlamaktaydı. Sovyetler Birliği'nin, Marshall Planı'na ve Avrupa Ekonomik Birliği'nin kurulma çabalarına karşı kendi hinterlandında gündeme getirdiği COMECON, bu gelişmelerin ifadesi oldu.

Kalkınma planı, ağır sanayinin geliştirilmesine öncelik vermekteydi. Üretimin arttırılması ve teknolojik gelişme başlıca amaç haline getirilmişti. Üretim ilişkilerinin dönüşümünün, mülkiyet ilişkilerinin dönüşümüne indirgenmesinin pratik yansıması olarak, üretim araçlarında devlet mülkiyetine dayanan bir sistemin oluşturulması yönünde adımlar atıldı. Kısaca toplumsal ve maddi yaşamın dönüşümü, ekonomik kalkınma olarak ele alındı.

---

lenmelerin doğduğu, toplumsal devrimin bütün olanaklarının ortaya çıktığı koşullarda, "Halk Demokrasisi" adı verilen bir yönetim biçiminin dayatılması ilginçtir. Bu ülkelerin bütününde Kızıl Ordu'nun hakimiyeti tartışılmazdır. Bu yönetim biçiminin gerçekleşmesinde Kızıl Ordu direkt rol oynamıştır. Anti-faşist ve "demokrasi" yanlısı partileri koalisyon hükümetleri biçiminde biraraya getiren Halk Demokrasileri, Doğu Avrupa ülkelerinin hepsinde benzer şekilde hayata geçirilmiştir. Bunun yanısıra Doğu Avrupa'da olası bir toplumsal devrimi takip edecek, kolektifleştirme hareketinin, Sovyetler Birliği'nin stratejik ve ekonomik çıkarları açısından da olumsuzluk yaratacağı ortadadır. Sovyetler Birliği'nin bölge ülkelerinden savaş tazminatı olarak aldığı ve ülkenin yeniden inşasını sağlamak için kullandığı ekonomik değerler, bu ülkeleri açlık sınırına kadar getirecek boyutlardadır. Ayrıca kolektifleştirme hareketinin, Sovyetler Birliği'nin savaş tazminatı ya da Sovyet anonim şirketleriyle transfer ettiği ekonomik değerlerin alınmasının, meşruiyet zeminini de ortadan kaldırdığı açıktır. Sovyetler Birliği'nin aldığı savaş tazminatlarına ilişkin olarak bkz., Ferenc Fejtö, Halk Demokrasileri Tarihi, Kavram Yay., 1995, s. 126-129.; Cris Harman, Class Struggles in Eastern Europe, Pluto Press, 1983, s.42-43-44.

Uygulanan ekonomik politikalar sonucu, sanayide belirli bir gelişme sağlandı. Tarımda toprak reformunun gerçekleştirilmesinde ve kolektifleştirme çabalarında sorunlarla karşılanılsa da, teknik düzeyin geliştirilmesiyle tarım ürünlerinde önemli artışlar sağlandı. Işsizlik sorununun ortadan kalkması için çözümler üretildi ve sorun en alt düzeye indirildi. Eğitim, sağlık, ulaşım ve benzeri alanlarda sosyalizasyon gerçekleştirildi.

Birinci Beş Yıllık Plan dönemi sonucunda, ekonomik yönden güncel görünüm şöyleydi;

"Üretilen ulusal gelir 1949-1953 arasında ortalama olarak yılda yüzde 9.7 arttı. Aynı dönemde sanayi üretimindeki artış yüzde 14.1, metal işleyen sanayide ise yüzde 26.2 oldu. Üretim araçları imalatı sanayii yılda yüzde 17 artarken, tüketim malları sanayii yüzde 10.7 büyüyordu. Büyüme dinamiği 1949-1952 arasında, güçlü idi. Gelişme sanayide, özellikle de üretim araçları imalatında ve inşaat sektöründe yaşandı."[25]

Bu değişim ve gelişmeler yaşanırken, Komünist Partisi bütün karar süreçlerinde tek söz sahibi güçtü. İşçi sınıfının, siyasal ve ekonomik alana ilişkin bağımsız inisiyatifleri ortadan kaldırılmıştı. Çekoslovakya'nın Nazi işgalinden kurtulmasıyla silahlı kitle hareketinin doğrudan sonuçları olarak ortaya çıkan Halk İktidar Organları ve İşçi Konseyleri, daha 1946-1948 yılları arasında uygulanan politikalar sonucu dağıtılmıştı. Komünist Partisi, kendi güdümünde oluşturduğu - İşyeri Konseyleri'yle aynı adı taşıyan- yapılarla ve sendikalarla işçi sınıfını denetleyerek, ekonomik rasyonalizyon politikalarının uyumlu bir "gücü" haline getirmeye çalışıyordu.

Fabrika birimlerindeki işçi örgütleri ve İşçi Konseyleri, siyasal alanda olduğu gibi, ekonomik alanda da söz sahibi değildi. İşçi Konseyleri ve sendikalar, Komünist Partisi'nin işçi sınıfıyla ilişki kurma kanalları işlevi görürken, işyeri düzeyinde de temsilini simgelemekteydi.

Kısacası, halkın ülke yönetimine ortak olabileceği, politik

25. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yay., 1988, s.1485.

etki oluşturabileceği platformlar dağıtılarak ya da Komünist Parti'nin güdümüne sokulup işlevsizleştirilerek, bürokrasinin toplum üzerindeki egemenliği yaygınlaştırıldı.

STALİN'İN ÖLÜMÜ VE 1953 SONRASI GELİŞMELER

Stalin'in ölümü, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri için yeni bir dönemin habercisi oldu.

Stalin'in ölümünden bir kaç ay sonra, Demokratik Almanya'da işçi sınıfı önderliğinde gerçekleşen olaylar, Doğu Avrupa'da işçi muhalefetinin başlangıcını işaretlemekteydi. Demokratik Almanya'yı 1956 yılında Polonya ve Macaristan izledi.

Çekoslovakya'da, Demokratik Almanya, Polonya ve Macaristan'daki gibi kitlesel ayağa kalkışlar gerçekleşmesede, işçi eylemleri görüldü.

1953 yılında ölen Gottwald'ın yerini ortak bir yönetim aldı. Zapotock Devlet Başkanlığına, Antony Novotny Komünist Partisi Birinci Sekreterliğine getirildi. Yeni hükümetin hemen uygulamaya başladığı kemerleri sıkma politikası ve yapılan devalüasyona karşı işçi sınıfı tepkilerini gösterdi. Hükümetin ve sendikaların, greve çıkacak işçilerin sosyal ve ekonomik haklarında kısıtlamalar yapılacağı tehtidinde bulunmasına rağmen, resmi verilere göre 33 bine yakın işçi greve çıktı.

Sovyetler Birliği'nde Kruşçev döneminin başlamasıyla birlikte Yugoslavya'yla ilişkiler de düzelme sürecine girdi. İlişkilerin yeniden kurulmasında Mao'nun da onayı alındı. Kruşçev, 1948'de Yugoslavya'nın aforoz edilmesi sorumluluğunu, önce Stalin'e, daha sonra Beria'nın üzerine yıkarak, Yugoslavya'yı 1955 yılında ziyaret etti.[26] Diplomatik çerçeveden öte siyasal mesajlarla yüklü bu ziyaret, Doğu Avrupa ülkeleri için yeni bir siyasal dönemin başlangıcının işareti oldu. Ay-

26. 1956 yılında Polonya ve Macaristan'da yaşanan olaylar sonrasında, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya arasındaki ilişkiler yeniden gerginleşerek, kopma sürecine girdi.

nı yıl içinde Varşova Paktı kuruldu.

Sovyet Birliği Komünist Partisi-SBKP'nin XX. Kongresi Şubat 1956 yılında toplandı. Kongrede Kruşçev ünlü gizli raporunu okudu.

Sovyetler Birliğinde ki yeni gelişmelerin göstergesi olan Kongre'nin ardından, de-stalinasyon hareketi başlatıldı. Kruşçev, kendi iktidarını sağlamlaştırma yolunun, Stalin kült'ünün yıkılmasından geçtiği düşüncesinden hareket ederek, "her şeyini borçlu olduğu" bir dönemle hesaplaşmaya girişti.

Stalin'in ve Sovyetler Birliği'nin "sadık müttefikleri" olarak, Stalin'in talepleri doğrultusunda hareket eden ve otoritelerini Stalin'in otoritesinden kazanan ya da türeten Doğu Avrupa ülkeleri yönetimleri, bu gelişmenin kendi varlıklarını tehdit ettiğinin bilincindeydi. Önce Polonya ve Macaristan'da başlatılan, 1948-1953 arasındaki siyasal davaların revizyonu girişimleri, Çekoslovakya'ya da yansıdı. Çekoslovakya'da binlerce dava gözden geçirildi. Bu davalarda yargılananların hemen hemen tamamına itibarları geri verildi.

SBKP'nin XX. Kongresi'nden bir ay sonra yapılan Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında, XX. Kongre, "Lenin'den sonra en önemli kongre" olarak değerlendirildi. Novotny, diğer komünist partilerden önce davranarak, sorunların kişi kültü yaratmaktan kaynaklandığını, bunun sosyalizmle hiç bir ilişkisi olmadığını, siyasi dava ve cinayetlerin ise güvenlik ve adalet organlarının yasal olmayan davranışları sonucu gerçekleştiğini açıkladı. Novotny, sorumluluğu daha önce öldürülen Slansky üzerine attı. Novotny'nin sınırlı bir çerçevede tutmaya çalıştığı gelişmeler, boyutları itibariyle belirlenen çerçeveyi aştı. Komünist Partisi içinde ciddi çalkantılar yaşanmaya başlandı. Novotny destalinasyon politikalarına önce karşı çıkarak, daha sonra da de-stalinasyon politikalarını destekleyerek, yaşanan dönemi elden geldiğince sarsıntısız geçirmeye çalışmaktaydı.

Parti içinde yaşanan çalkantılar baskı ve yıldırma politikalarıyla engellenmek istendi. Ülkede "parti disiplinin arttırıl-

ması" yönünde kararlar alındı.

Bu kararların alınmasında, Polonya'da ve Macaristan'da işçi sınıfının önderliğinde gelişen muhalefetin ve muhalefete karşı gerçekleşen askeri müdahalenin belirleyici bir etkisi vardı. Çekoslovakya'da olası benzer gelişmenin önü, farklı taktik ve baskı politikalarıyla engellenmeye çalışıldı.

Polonya'daki ve Macaristan'daki gelişmeler, Komünist Partisi tarafından "kışkırtıcılık, karşı devrim" olarak değerlendirildi. Sovyet tanklarının Budapeşte'ye girmesiyle olayların Çekoslovakya'ya sıçramasının engellendiğini düşünen Komünist Partisi yönetimi, parti merkez yayın organı Rude Provo gazetesinde "Sovyetler Birliği'nin desteğiyle demokratik halk cumhuriyetimiz güvenlik içindedir" diye yazdı.

Bu arada 1957'de Kruşçev'in yaptığı ekonomik plan değişikliğine benzer gelişmeler Çekoslovakya'da uygulamaya konuldu. 1960'lı yıllara yaklaşıldığında ekonomik yapıda görülen büyüme giderek düştü. Ekonomik bunalım kendini çıplak biçimde hissettirmeye başladı.

"Büyüme hızı 1962'de % 1'e, 1963'de % 3 ve 1965'de de % 0'a kadar düştü. On dört milyon insanın yaşadığı bu topraklarda (Çekoslovakya'da), nüfusun yaklaşık 1 milyonu tarımla uğraşırken kentlerdeki doğum oranı da düşüyor, yedek emek-gücü ve emeğin üretkenliğini artırma imkanları tükeniyordu. Üretim düzeyini korumak için yeni işletme ve yapımlara her zamankinden büyük miktarda yatırılması gereken sermaye, ancak varolan üretim araçlarını modernleştirme imkanlarından vazgeçme ve ileri teknolojik endüstrileri teşvik etme pahasına bulunabiliyordu. Bunun sonucunda ekonomi vasıfsız emekle dolup taştı ve tüketim mallarının görece yokluğu devam etti. Devlet bazı endüstrilere artık emek fonundan ödenek ayırarak, ücretleri ve fiyatları artık emek ürününün büyük bir bölümünü tüketilebilecek şekilde saptayarak bir patlamayı önledi."[27]

Yönetim 1963 yılında, yaşanan ekonomik bunalımı aşmak

27. Vladimin Fisera, "İşçi Konseyleri: İkinci Prag Baharı", Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, sayı 42-43-44, 1978, s.92.

için ekonomik reformların yapılmasına karar verdi.

Reform "üretimin belli ölçüde merkezilikten arındırılmasını, işletme yöneticilerine daha çok özerklik tanınmasını, bir tüketim malları pazarı yaratarak ekonomiyi dinamikleştirme çabalarını ve dünya pazarına dönüş atılımını kapsıyordu."[28]

Reform, yönetici elitin farklı kesimleri tarafından tepkiyle karşılandı. Bunun yanında işletme yöneticilerine kısmı özerklik verilmesi düşüncesi 15.000 nitelikli elemanı gerektirmekteydi. Bu sayıda vasıflı insanın bulunmaması reformların sınırlarını belirledi. Ekonomik reformların realize olmasını engelleyen bu faktörlere karşı, reformlara tabandan destek yaratmak yönünde politikalar izlendi. İşçilerin partiye katılımı yönünde kampanyalar başlatıldı. 1966 yılında yapılan Komünist Partisi'nin XIII. Kongresi'nde, işletme yönetimi ve organizasyonunu sağlayacak bir Devlet Komisyonu kuruldu.

Komisyon; "İşletme düzeyinde bir ortak karar sistemi öngörüyordu. Bu sistem, üçte biri işçi delegelerinden, üçte biri dış uzmanlardan ve üçte biri de kurucu (yani devlet) temsilcilerinden oluşan bir konsey çerçevesinde örgütlenecekti."[29]

Komünist Partisi'nin 1968 Nisan'ına kadar Çekoslovakya halkına açıklamadığı bu kararlar, sınıfın bağımsız karar alma ve uygulama yeteneklerinin gelişmesinden çok, işletme sorunlarının ortadan kalkması için, işleyişe işçileri entegre etmeyi hedefliyordu. 1966-1968 yılları arasında uygulanan reformlarla ekonomik büyüme hızında ciddi gelişmeler sağlanırken, reformlardan en olumsuz etkilenen kesim işçi sınıfı oldu. Enflasyonun yüzde 30'lara yükselmesi, ücretlerin dondurulması, işçilerin satın alma gücünü azalttı ve yaşam standartlarının düşmesine neden oldu.

Ekonomide, "eski düzensizliklerin (aşırı yatırım ve hammadde tüketimi, teknolojik gerilik ve hurdaya çıkma) yanısıra yenileri de vardı: İthalat bağımlılığı; kısmen yüksek fiatlara bağlı olan ticaret açığı; uzun süredir baskı altında tutulan ücret taleplerinin patlaması; satılamayan malların dükkan ve

28. Agm., s.92-93.
29. Agm., s.93.

depolarda stok edilmesi; kaba mallar almak yerine tasarrufu yeğleyen tüketiciler; fiyat enflasyonu"[30] gibi sorunlar, aksamalara neden oluyordu.

Bu durum başta işçi sınıfı olmak üzere, bütün toplumsal kesimlerde hoşnutsuzluk ve tepkilere yol açtı. Toplumsal kesimlerde yaşanan huzursuzluğun Komünist Partisi içinde kendini hissettirmesi uzun sürmedi.

PARTİ YÖNETİMİNDE DEĞİŞİKLİK İHTİYACI: DUBÇEK PARTİ GENEL SEKRETERLİĞİNE GETİRİLİYOR

1967 kışına doğru, Komünist Partisi'nin gündeminde ekonomik reformlarla Çek ve Slovak halkları arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi vardı. Slovak halkının siyasal, ulusal ve kültürel düzeyde yaşadığı sorunlara Prag yönetiminin merkeziyetçiliğine ve bürokrasisine duyulan rahatsızlıkların eklenmesi, Slovakların tepkilerine yol açıyordu.

Ekonomik reform uygulamaları ve Slovakya sorunu, Ekim 1967'de yapılan Merkez Komitesi toplantısında tartışıldı. Toplantı ve toplantı sonrasındaki gelişmeler parti örgütünün her kademesinde muhalefetin şekillenmesini sağladı. Muhalefet, ağırlıkta örgüt içi demokrasi, merkezi iktidarın sınırlanması, parti-kitle ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi talepleri doğrultusunda biçimlenmekteydi.

Çekoslovakya'daki siyasi muhalefetin önde gelen isimlerinden Jiri Pelikan, "Doğu Avrupa'da Sosyalist Muhalefet" adlı çalışmasında, Slovakya sorunu ve Slovak muhalefetin o dönemdeki tavrını şöyle anlatmaktadır:

"1965-1967 arasında ortaya çıkan şiddetli gerginliklerden biri de, Slovak sorunuydu. Bu, 9,4 milyonluk Çek çoğunluğun, 4,2 milyonluk Slovak azınlık üzerinde ekonomik ve sayısal üstünlük kurmasını sağlayan bir siyasetin sonucuydu. Novotny'nin izlediği politika, tüm Slovak azınlığını Çek muhalefetiyle ittifaka itti. (Dubçek, Novemgsky, Husak gibi ko-

30. Agm., s.93.

münistlerden, Bilak, Salgoviç, Janik gibi tutuculara, hatta milliyetçi anti-komünistlere kadar uzanan) tüm yurtsever güçler, Novotny'nin politikasına ve Prag'dan yayılan milliyetçiliğe karşı ortak bir cephe oluşturdular.

Bu Slovak muhalefeti, esas olarak Novotny'nin şahsını hedef alıyor ve Cumhuriyet içinde Slovaklar'a eşitlik verilmesini talep ediyordu. Sistemi tümden değiştirmek amacında değildi. Çek muhalefetinin tersine, demokratlaşmaya ikinci dereceden önem vermekteydi. Bu muhalefet Merkez Komitesi içinde hatırı sayılır bir monolitik blok oluşturduğundan -üçte biri buluyordu- Ocak 1968'de Novotny'nin görevden uzaklaştırılmasında belirleyici rol oynadı."[31]

Ocak 1968'de, Merkez Komitesi toplantısı sonucunda, parti yönetiminde değişikliğe gidildi. 5 Ocak'ta, 1963'ten beri Slovak Komünist Partisi Sekreterliği'ni yapan Aleksander Dubçek, Çekoslovakya Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne getirildi. Daha önce parti genel sekreterliği ile devlet başkanlığını birarada yürüten Novotny'nin devlet başkanlığı iki ay daha sürdü. Mart ayında Novotny devlet başkanlığı görevinden alınarak yerine Svoboda getirildi.

Dubçek'in genel sekreterliğe gelmesiyle kristalize bir özellik göstermeyen parti içi muhalefet, farklı kaygı ve siyasal istemler doğrultusunda, ayrılıklar ve bölünmeler yaşadı.

Her şeye rağmen parti önderliğinde yaşanan değişim, kitlelerce siyasal bir değişimin işareti olarak algılandı ve toplumun bütün kesimlerinde belirli bir hareketlilik doğdu.

Bu hareketliliğin içinde, işçi sınıfında da kendini ifade etmek yönünde arayışlar belirginleşmeye başladı. İşçi sınıfı, kısa sürede parti aygıtlarının dışında örgütlenmeler yaratarak, bağımsız politik güç olmak doğrultusunda mesafe katetti. İşçilerin, bu zamana kadar devletle iç içe geçmiş bir şekilde ve devletin bir kurumu gibi hareket eden, işlevi yalnızca işçi sınıfını üretmeye motive etmek olan Emek Konseyi (URO) ve tek sendikal federasyon Devrimci Sendika Hareketi (ROH) üzerinde etkinlik kurma çabaları hızlandı. Üretim birimleri

31. Jiri Pelikan, Doğu Avrupa'da Sosyalist Muhalefet, Kaynak Yay., 1984, s.25.

ve sendika şubeleri, işçilerin istek ve sorunlarının dile getirildiği, toplantıların ve forumların yapıldığı alanlar haline dönüştürüldü.

İşçi sınıfı, Emek Konseyi'nin ve Devrimci Sendika Hareketi'nin demokratikleştirilmesini sağlamak ve ekonomik haklarını kazanmak için faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Bu yönde sendika şubelerinde gerçekleşen işçi toplantıları önemli platformlar oldu. Bu toplantılarda alınan kararlar, bir taraftan Devrimci Sendika Hareketi'nin merkezine yansıtılırken, diğer taraftan kararların hayata geçmesi için mücadele ediliyordu.

Parti önderliğindeki değişimi olumlu karşılayan işçi sınıfı, üretim alanlarında doğrudan işçi denetiminin sağlanması için mücadelesini yoğunlaştırdı. Bu doğrultuda çeşitli eylem biçimleri (kitle toplantıları, iş yavaşlatma, grev gibi) gerçekleştirerek, bu eylemleri ekonomik taleplerle bütünleştirdi.

GEÇİCİ EYLEM PROGRAMI VE İŞÇİ KONSEYLERİ

Komünist Partisi, bu gelişmelere paralel olarak, parti-devlet-toplum ilişkilerini yeniden gözden geçirmek ve bu ilişkilere yeni bir boyut kazandırmak amacıyla 1968 Nisan'ında bir eylem programı oluşturdu. Programda Komünist Partisi'nin öncü rolüne ilişkin olarak şöyle denmekteydi:

"Parti, otoritesini zorla dayatmak şöyle dursun, bu otoriteyi eylemleriyle hiç durmadan yeniden kazanmak zorundadır. Parti çizgisi birtakım yönergelerle değil parti üyelerinin çalışmalarıyla ve parti görüşlerinin sağlamlığıyla yürürlüğe konulur."[32]

Programda, partinin bir alt organı olarak işlevlendirilen kitle örgütlenmelerine yönelik anlayış yumuşatılarak bu örgütlenmelerin özerkliği vurgulanıyordu.

"Emekçi halkın gönüllü toplumsal örgütleri siyasal parti-

32. Aktaran, Jon Bloomfield, "Prag İlkbaharı, Bir Yeniden Değerlendirme", Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, sayı 42-43-44, 1978, s.100.

lerin yerini tutamaz, ama bunun tersi de sözkonusu olamaz; ülkemizde siyasal partiler işçilerin ve geri kalan emekçi halkın kamusal örgütlerini devlet politikasının çizilişini ve uygulanmasını doğrudan doğruya etkilemekten alıkoyamaz."[33]

Program ayrıca, sansürün kaldırılmasını, yurtdışı gezilerine izin verilmesini ve ekonomik merkeziyetçilikten uzaklaşmayı içermekteydi.

SBKP önderliği, programı bir sapma olarak değerlendirdi ve sert eleştirilerde bulundu. Çekoslovak Komünist Partisi içindeki SBKP çizgisinin temsilcileri de, programa sıcak bakmadı.

Bu arada Gustav Husak, Başbakan Çernik'in yardımcılığına getirildi. Dubçek sonrası döneme damgasını vuracak olan Husak, böylece kritik bir mevkide göreve başlıyordu.

Ekonomik sorunların kendini şiddetle hissettirdiği bu koşullarda, Mayıs ayı başında, Meclis Başkanı, Başbakan ve Parti Genel Sekreteri Dubçek'ten oluşan bir Çek heyeti Moskova'ya gitti. Heyet Brejnev, Podgorni ve Suslov'la görüşerek, ekonomideki acil sorunları aşmak için ekonomik yardım talebinde bulundu. Çekoslovakya'daki ekonomik ve siyasal gelişmelerden rahatsızlık duyan Moskova bu talebi olumlu karşılamadı.[34] Moskova'nın bu tavrı, aynı zamanda Prag'a uyarı niteliğini taşıyordu. Toplantının gerçekleştiği tarihlerde, Sovyet birliklerinin Güney Polonya'da, önceden planlanmamış askeri manevralara başlamaları ilginç bir rastlantı oluşturuyordu.

Çekoslovakya işçi sınıfının gündeminde ise İşçi Konseyleri kavramı vardı. Partinin eylem programı içinde konseyler desteklenmesine rağmen, programda konseylerin içeriği ve biçimi belirsiz bırakılmıştı.

Partinin yukardan aşağı oluşturmaya çalıştığı, içinde işçi,

33. Aktaran, Jon Bloomfield, agm., s.100.

34. Çekoslovakya'ya, sadece, COMECON ülkelerinin ihtiyacı olan yatırım mallarının üretilmesi yönünde kredi açma taraftarı olan Moskova, Çekoslovakya'daki ekonomik reformlarla birlikte amaçlanan, tüketim mallarına yönelik üretime geçilmesi düşüncesini olumlamıyordu. Bu yüzden Çekoslovakya'nın talep ettiği 500 milyon Ruble'lik kredi yardımını reddetti.

hükümet ve teknik uzman temsilcilerinin eşit olarak yeraldığı konseyler yerine, işçiler kendi inisiyatifleri doğrultusunda Konsey örgütlenmeleri gerçekleştirmeye başladılar. İşçiler, üretim birimlerinde genel işçi toplantılarında seçilen ve işçi temsilcilerinden oluşan Konsey düşüncesinden yanaydılar.

15 Mayıs'tan sonra, sosyalist işletmeciliğe ilişkin yasa taslağı tartışmalarının sürdüğü sırada, işçiler işletme yönetimlerinin işleyişine yönelik protesto grevlerine başladılar. Grevler, işçilerin kendi inisiyatifleriyle oluşturdukları çeşitli örgütlenme biçimleri yarattı.

Haziran başında, Prag'da dev sanayi kompleksi Prague'da ve uzun bir mücadele geleneğine sahip Skoda Pilsen fabrikalarında İşçi Konseyleri oluşturuldu. Fabrika içindeki bütün işçilerin katılımıyla seçilen işçi temsilcilerinin oluşturduğu bu Konseyler, işçilerin iradesini doğrudan yansıtan örgütlenmelerdi.

İşçi hareketindeki bu yükseliş, işletmelerdeki yönetimin yeniden düzenlenmesini içeren "işletme demokrasisinin geçici ilkeleri" adında kararlar alınmasına neden oldu. Hükümetin aldığı bu kararlara göre, İşçi Konseyleri'ne, işletmelerde yönetimlerin belirlenmesinde ve sorunların çözülmesinde daha fazla işlev yükleniyordu.

Bu kararlar, hükümetin İşçi Konseyleri'ne ilişkin olarak daha önce belirlediği işlevlerin genişletilmesine yönelik bir içerik taşısada, konseylerin ekonomik konularda belirleyici kararlar almalarını engellemekteydi. Ayrıca konseylerin politik işlevlerine yönelik katı sınırlamalar getiriyordu.

Bürokratik sistem içinde daha önce de varolan denetim ve üretim komiteleri işçi sınıfı nezdinde itibar görmeyen örgütlenmelerdi.

Fakat işçi sınıfının doğrudan eyleminin sonucunda oluşan İşçi Konseyleri'nin sınıf içinde önemli bir prestiji vardı. Bürokratik sistem, işçi hareketindeki yükseliş karşısında bürokratik mekanizmalarda belirli oranda gevşetmeler yaratıp, konseylerin işlevlerini işletme yönetimlerine katılımla sınırlı tutmak ve devrimci potansiyellerini yok etmek doğrultusun-

da hareket etti. Parti önderliği, işçi sınıfının, geleneksel resmi kurumların dışında, bağımsız örgütlenme çabaları içine girmelerinden rahatsızlık duymaktaydı.

Çekoslovakya'da yaşananları "istenmeyen gelişmeler" olarak değerlendiren Moskova, Haziran başında harekete geçti. Pravda'nın sütunlarında, Dubçek ve taraftarları aleyhinde yazılar yayınlanmaya başlandı. Ardından, Varşova Paktı'na üye ülkelerinin birlikleri, askeri manevra gerekçesiyle Çekoslovakya'ya girdi. Bu hareket, her ne kadar Varşova Paktı ülkelerinde gerçekleşen olağan askeri manevra olarak meşrulaştırılmak istense de, Prag yönetimine fiili bir uyarı mahiyeti taşımaktaydı.

27 Haziran'da Sovyetler Birliği'nin açık baskısı karşısında yazar Ludvik Vaçulik tarafından kaleme alınan ve 20'ye yakın aydınında imzaladığı "2000 Kelime Bildirisi" Yazarlar Birliği dergisinde yayınlandı. Bildiri, reformların uygulanması için kitlelerin duyarlı olmasını ve harekete geçmesini istiyordu. Ayrıca, işçi sınıfının karar mekanizmaları içinde hiç bir rolünün olmadığını belirten bildiri, "yeni bir sınıf"ın işçi sınıfı adına her şeye karar verdiğini açıklamaktaydı.

"Başta işçiler olmak üzere, hepimiz, işçi sınıfının hiç bir şeye karar veremediğini bilmekteyiz. İşçi yöneticiler başka bir görevli tarafından atanmaktaydı ve kimi işçiler yönetime katıldıkları yanılsaması içindeyken, Parti ve Devlet aygıtının özel olarak yetiştirilmiş görevli takımı, onlar adına ve yerine işleri yönetmekteydi. Doğrusu aranırsa, devrilen sınıfların yerini işte bu görevliler almış, yeni bir ayrıcalıklı sınıf yaratmışlardı."[35]

Dubçek'le aydınlar arasında başından beri iyi yürüyen ilişkiler, bildiri sonrasında gerginleşmeye başladı. Parti yönetimi, reform programının uygulanmasını belirlenen çizgide yürütmekte ısrarlıydı. Fakat bu gelişme, programın kapsamını genişletiyor ve sınırlarını zorluyordu.

Parti yönetimi, bildirinin yarattığı etkiyle doğabilecek bir kitle hareketinden tedirginlik duymaktaydı. Parti tabanının

35. Aktaran, Gilles Martinet, Beş Komünizm, Bilgi Yayınevi, s.236.

bildiriye sempatiyle yaklaşması yönetimin tedirginliğini arttırıcı faktör oldu.

Bildiri ve yarattığı siyasal atmosfer, Sovyetler Birliği tarafından tepkiyle karşılandı. Sovyetler Birliği'nin bu tavrı, Komünist Parti yönetimini harekete geçirdi. Dubçek, bildiriyi demogojik bir metin olarak değerlendirerek bildiriye karşı tutum aldı. Böylece, Dubçek'le aydınlar arasında sıcak seyreden ilişkiler, giderek soğumaya başladı.

Dubçek'in bu tavrı ve ülkede durumun "normalleşeceğini" vaat etmesi üzerine, Çekoslovakya'daki Varşova Paktı'na bağlı birlikler geri çekilmeye başladı.

Moskova'nın, Çekoslovakya'daki gelişmelere ilişkin düşünceleri yumuşamaktan öte, giderek sertleşti. Pravda'da, Brejnev'in, "başka bir ülkede sosyalizmin kaderine kayıtsız kalamayız" şeklinde ki görüşleri yayınlanıyor ve Çekoslovakya'daki gelişmeleri "kapitalizmin geri getirilmesi çabaları" olarak değerlendiren yorumlar çıkıyordu.

Bunları, Çekoslovak Komünist Partisi'ne, Varşova Paktı ülkelerinin ortak olarak gönderdikleri "değerlendirme" mektubu izledi. Sonunda beklenen gelişme gerçekleşti ve 20 Ağustos'ta Varşova Paktı birlikleri (Sovyetler Birliği, Polonya, Demokratik Almanya, Bulgaristan ve Macaristan Ordularına bağlı birlikler) Çekoslovakya'ya girdi.

Küçük bir silahlı direnişle karşılaşan birlikler kısa sürede ülkenin bütün kontrolünü ele geçirdiler. İşgalin başladığı gece Çekoslovak Komünist Partisi Merkez Komitesi, XIV. Parti Kongresi'nin hazırlıkları için toplantı halindeydi. Toplantıda işgali kınama kararı alındı. Merkez Komite'nin 7 üyesi kınama kararına evet oyu kullanırken, 4 üye karşı oy veren kesimle yeni bir hükümet kurma doğrultusunda ilişki kurdu. Bu görev Alois Indra'ya verildi. Devlet Başkanı Svoboda bunu kabul etmeyerek, Dubçek'in eski hükümetini tanıdığını belirtti.

Ardından, başta Dubçek olmak üzere, Başbakan Çernik ve Meclis Başkanı Smirkovski tutuklanarak Ukrayna'ya sürüldüler.

1956 Macar ayaklanmasını yaşamış olan Moskova, Çekoslovakya'da benzer bir gelişmeyi yaşamamak için tedbirler alırken[36] Moskova'da "özgür, yoldaşca tartışmalar" sonucunda "normalleştirme" görüşmeleri bitirilerek, 27 Ağustos'ta Dubçek Prag'a geri gönderildi.

Dubçek, aynı gün radyodan yaptığı açıklamada "Pakt birliklerinin, kendilerine ayrılacak bölgelerde, ülkede normalleşme sağlanana kadar kalacağını" söylüyordu.

PRAG BAHARI: İŞÇİ KONSEYLERİ YAYGINLAŞIYOR

Varşova Paktı birliklerinin Çekoslovakya'yı işgali ulusal ve uluslararası düzeyde büyük bir tepkiyle karşılandı.[37]

---

36. II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzeyde oluşturulan statükonun sonucu, iki uluslararası güç odağı (Sovyetler Birliği ve ABD), karşılıklı olarak etki ve nüfuz alanlarındaki "denetim dışı" gelişmeleri, yeniden "denetim" altına alma operasyonlarına (geliştirilen bütün soğuk savaş argümanlarına rağmen) sessiz kalarak, izin vermişlerdir. Bu çerçevede, Soğuk Savaş'ın odak alanı olan Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin gerçekleştirdiği Çekoslovakya işgaliyle 1967 yılında Yunanistan'da CIA aracılığıyla gerçekleştirilen Albaylar Cuntası arasında paralellik kurmak yanlış olmayacaktır.

37. İşgal, uluslararası sosyalist hareket içinde ciddi dalgalanmalar yarattı. Avrupa'da ve dünyada çok sayıda Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliği'ne tavır almasına yol açtı. Özellikle Kıta Avrupa'sında; İtalya, Fransa ve İspanya Komünist Patileri'nin yeni siyasal yönelim içine girmelerinde ve Avrokomünizmin temellerinin oluşmasında işgalin belirleyici bir önemi oldu. Bu gelişmelerin yanında, örneğin; Küba'nın işgale karşı tavrı ilginçtir. Fidel Castro, Çekoslovakya işgalini orjinal bir şekilde yorumlamış ve onay vermiştir. Castro, Çekoslovakya'da devrimin önderliğinin görevlerini yerine getiremediğini, bürokratik yöntemler kullandığını, yığınlarla ilişkilerin zayıfladığını ve sosyalist ideallerde ihmaller olduğunu söyleyerek, Çekoslovakya'nın karşı devrimci bir süreç içine girdiğini, bu sürecin Çekoslovakya kadar, Sosyalist Blok'un bütününü ciddi şekilde etkilediğini belirttikten sonra, işgale karşı tavrını şöyle açıklamaktadır: "Kabul edilsin veya edilmesin, asıl üzerinde durulacak nokta, sosyalist kampın, sosyalist bir ülkenin kopmasına ve emperyalizmin kollarına düşmesine izin verip vermeyeceğidir. Ve bizim görüşümüz odur ki, buna izin verilemez ve sosyalist kampın böyle bir durumu önlemeye hakkı vardır. Şunu açıkça söyleyelim ki biz bu gerçeği asıl üstünde durulacak nokta olarak görüyoruz. Bununla beraber yalnız bu gerçeği gözönüne alıp, başkalarını gözönüne almamak da yeterli değildir. Çekoslovakya karşı devrime doğru ilerliyordu ve bunu önlemek gerekliydi... Çekoslovak Devleti'nin egemenliğinin ihlâl edildiği inkar edilemez. Eğer edilirse bu hikaye olur, yalan olur. Gerçek olan ihlâlin açık olduğudur... Hukuki açıdan bu durum haklı

Çekoslovakya'da, işgalin ilk anlarında, silahlı karşı koyuşlar göndeme gelsede, genelde işgal pasif direniş eylemleriyle protesto edildi. Kitle hareketinin yaratıcı zenginliğini ortaya koyan pasif direniş eylemleri, bir yandanVarşova Paktı birliklerinin hareket kabiliyetlerini felç ederken öte yandan, kolektif bir karşı duruşun zeminlerini ördü.[38]

"Kara Kitap Çekoslovakya 1968" adlı çalışma halkın, işgalle birlikte başlayan değişik ve etkili eylem biçimlerini örneklerle anlatmaktadır.

"...Yüzbinlerce insan sokak, köşe işaretlerini ve evlerdeki numara plakalarını parçaladılar. Bazı yerlerde apartmanların isim levhaları bile artık yoktu. Vodickova Sokağı ve Charles Meydanı varlığını yitirdi. Prag adları ve numaraları öldü. Davetsiz misafirler için Prag ölü bir şehir oldu. Burada doğmayan ve burada yaşamamış herkes bir milyon yaşayanı ile adsız bir şehir bulacaktır. Işgalcilerin sadece Çek ve Rus alfabesinde her çeşit çağrı bulacağı bir şehir. Otoyollarının üzerinde 'Moskova 1800 km' diyen işaretler gördük."[39]

Kısa sürede yeraltı basını ve radyo istasyonları kuruldu. Bunlar aracılığıyla işgali kınayan, bu yönde halkı duyarlı olmaya çağıran yoğun propaganda faaliyetleri başlatıldı.

İşgalin ikinci günü, normal olarak Eylül ayında yapılması gereken XIV. Parti Kongresi illegal olarak Prag'da bir fabrikada gerçekleştirildi. 1543 delegeden 1192 delegenin katıldığı kongrede, işgal kınanarak yeni Merkez Komite seçildi. Dubçek, parti birinci sekreterliğini korudu. Alınan kararlar yeraltı radyolarından kamuoyuna duyuruldu.

İşgal, işçi sınıfının bağımsız örgütsel arayışlarını hızlan-

gösterilemez. Bu çok açıktır. Bizce Çekoslovakya için verilen karar hukuki değil, ancak siyasi açıdan savunulur." Fidel Castro, Çekoslovakya Sorunu, Aşama Yay., 1975, s.18.

38. 1968 Prag Baharı, 1968 küresel ayağa kalkışıyla eş zamanlı gerçekleşti. 1968'de uluslararası düzeyde yaşanan radikalizmin varolan tüm statükoları sarsıcı etkisi, Çekoslovakya'da da yansımalarını buldu. Bunu Paris'te, öğrenci gençliğin ağzından düşmeyen ve Paris sokaklarının duvarlarını süsleyen "Gerçekçi ol, imkansızı iste!" sloganının, Çek işçi sınıfının da sloganı olmasında görmek mümkündür.

39. Çekoslovakya Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, Kara Kitap Çekoslovakya 1968, İletişim Yay., 1988, s.82-83.

dırdı. İşçi Konseyleri örgütlenmeleri, kısa sürede sınıf içinde yaygınlaşmaya başladı.

"Eylül ayında varolan konseylerin sayısı on dokuzken, 1 Ekim'den yıl sonuna kadar tam 260 konsey daha kuruldu."[40]

Konsey hareketindeki bu gelişmeye karşın başta izleyici konumda kalan hükümet, Ekim sonuna doğru hareketin gelişmesinden duyduğu rahatsızlığı açıkladı. Hükümet, kitle hareketindeki gelişmenin kendi kontrolünde olmasını istemekteydi. Bağımsız ve kontrol dışı gelişmeler, hükümet için; Varşova Paktı birlikleri tarafından iktidarsızlaştırılmış "iktidarlarını" kaybetmek anlamına geleceği ortadaydı.

Hükümetin, bağımsız gelişen konsey örgütlenmelerini engelleyici politikaları, yeni şekillenmeye başlayan konsey hareketinin yavaşlamasına, bazı yerlerde faaliyetlerinin durmasına neden oldu.

1969 yılına girildiğinde, İşçi Konseyleri hareketinde yeni gelişmeler yaşandı. Özellikle, ağırlıkta sanayi işçileri tarafından oluşturulan konseylerin sayılarında ve aktivitelerinde gözle görülür gelişmeler yaşandı.

Bu dönemde, Çek Teknoloji Enstitüsü'nün 95 konseyi baz alarak yaptığı araştırma sonucuna göre, bu konseylerin faaliyet yürüttükleri alanların dağılımı şöyleydi:

Konseylerin "...69'u imalat sanayiinde (38'i makine, 14'ü tüketim malları sanayii, 7'si gıda, 6'sı kimya, enerji ile madencilikte 2'şer tane), 11'i inşaat, 6'sı yerel olarak kontrol edilen küçük kuruluşlarda, 4'ü tarımda ve bir tanesi ulaştırmada faaliyet gösteriyordu. En az 61 başka işletmede hazırlık komiteleri vardı."[41]

1969 Ocak ayında, hükümetin, sosyalist işletmelere ilişkin yasa taslağını yayınlaması Slovak ve Çek hükümetleri içinde tartışmalara yol açtı. 13 Şubat'ta yasa taslağı, yaşanan fiili durum gözardı edilerek değiştirildi. Değiştirilen taslakta, işçi delegelerinin, devlet temsilcilerinin ve işletme yönetimlerinin eşit oranda katılacakları bir konsey modeli öngörülüyordu.

40. Vladimir Fisera, agm., s.95.
41. Ali Boyacı, "Çekoslovakya: 1968-69 ve İşçi Konseyleri", İşçiler ve Toplum Kitap Dizisi, sayı 3, 1987, s.40.

Bu model de işletme yöneticileriyle devlet temsilcilerine, işletmeye yönelik her türlü kararın alınmasında ve veto hakkının kullanılmasında etkin bir rol biçiliyordu. Taslak tartışılmak üzere parlementoya geri gönderildi.

Yaşanılan fiili durum, taslakta belirlenen modeli zaten aşıyordu. Konsey hareketi, ekonomik özyönetim modeline uygun olarak giderek gelişti ve yaygınlaştı. Haziran ayında, örgütlenme sürecini yaşayan 150 hazırlık komitesiyle birlikte, konseylerin sayısı 500'e ulaşıyordu.

İŞÇİ KONSEYLERİ'NİN YAPISI, İŞLEVİ, İŞLEYİŞİ

İşçi Konseyleri, konseyin kurulduğu işletmenin yapısına, işletmede çalışan işçilerin bilinç düzeylerine ve mücadele birikimlerine bağlı olarak farklı pratikler sergilediler.

Konseyler çeşitli konularda gerçekleştirdikleri farklı pratiklere rağmen, işletmelerin geleceğine ilişkin sorunlarda ortak perspektifle hareket ettiler.

Konseyler özellikle işletme yöneticilerinin belirlenmesi, işletmenin yapılan işlere göre küçük birimlere ayrılması ve işletmenin diğer işletmelerle birleşmesi gibi konularda söz ve karar sahibi olmaya çalıştılar.

İşçi Konseyleri, kurulmalarından kısa bir dönem sonra, işçi sınıfı içinde geniş bir etki alanı yarattı. Sanayi proleteryasının yoğun olduğu Çek bölgesinde, gelişkin bir örgütlülüğe ulaştı. Slovakya'da ise, istenen bir örgütlülük düzeyine ulaşılamasa da, 1 milyondan fazla işçi, konseyler bünyesinde yer aldı.[42]

---

42. İşçi Konseyleri'ne, işçi sınıfının yaklaşımını görmek açısından, 1970 ilkbaharında Autogestion - Özyönetim adlı derginin özel sayısında yayınlanan, bir kamuoyu araştırması sonuçlarını genel bir veri kabul edebiliriz. "1969 Mart'ında (yani Sovyet birliklerinin ülkeye girmesinden sonra), ...soruşturmaya katılan işçilerin %29.7'si kurumlarda bir işçi kurulunun oluşturulmasını 'çok olumlu', %16.32'si 'olumlu, ama sakınımlı', karşıladıklarını söylemekte, %32.8'i 'sonucu bekliyorum', diye karşılık vermekte, %20.1'i fabrikalarında böyle bir kurul bulunmadığını söylemektedir. Yalnız %0.9'u denemeye karşı çıkmaktadır." Aktaran, Gilles Martinet, Beş Komünizm, Bilgi Yayınevi, s.233.

İşçi Konseyi'ne üye olan temsilci işçiler, yüzde 80'lere varan geniş katılımlı işçi toplantılarında gizli oyla seçiliyorlardı. Üyeleri sadece, işçilerden oluşan konseyler azınlıktaydı. Genellikle kol emekçisi işçilerin sayıca az olarak yeraldığı, işletme çalışanlarından eğitilmiş personelin ve teknisyenlerin sayıca belirleyici oldukları konsey yapılanmaları daha yaygındı.

Sendika, Komünist Partisi'nin yerel şubeleri ve işyerlerinde çalışan herkes, konseye aday gösterme hakkına sahipti. Konseylerin birleşimi de ilginç bir görünüm arzetmekteydi. Konsey üyelerinin üçte ikisi ya da beşte dördü, işyerinde çalışanlardan oluşmaktaydı. Diğer üyeler ise bakanlık, banka temsilcileri, akademisyenler, bazende fabrika müdürlerinden meydana gelmekteydi.

Tüm konsey üyelerinin yüzde 70'i, 35 yaş ile 49 yaş arasındaydı. Yine, üyelerin yüzde 50'den fazlası Komünist Partisi üyesiydi. Üyelerin yüzde 70'i eğitilmiş personel ve teknisyendi. Kol işçileri ise tüm üyelerin yüzde 25'ini oluşturmaktaydı. Konsey üyelerinin % 29'u üniversite ya da yüksek okul mezunuydu. Seçilen üyelerin ancak % 4'ü kadınlardan meydana gelmişti.[43]

Belgeleriyle incelenen 97 İşçi Konseyi'nin seçiminde, seçimlere katılımın % 83 olduğu tespit edilmiş, ayrıca konseye seçilen üyelerin yüzde 72'sinin, o işyerinde 10 yıldan fazla çalışan işçilerden oluştuğu görülmüştür.[44]

Bu özellikler, Çekoslovakya İşçi Konseyleri deneyiminin orjinalitesini gösteren niteliklerdir. Genellikle, işçi hareketinin yükseldiği ve devrimci durumun yaşandığı süreçlerde, teknik ve idari personel tavrını düzenden yana koyarken, Çekoslovakya'da ise bu durum tam tersine gelişmiştir. Teknik ve idari personel, işçilerle ortak örgütlülük içinde yer alarak birlikte mücadele etmişlerdir. Ayrıca konsey üyelerinin büyük bir kısmının teknik ve idari personelden seçilmesi, işçilerin bu elemanların eğitim düzeylerinden, teknik ve idari tec-

43. Vladimir Fisera, agm., s.96.
44. Jon Bloomfield, agm., s.101.

rübelerinden kaynaklanan üretimdeki etkilerini kabul etmelerinin yanında, politik faaliyetlerde de etkili olacaklarını düşünmelerindendir.[45]

İşçi Konseyleri, işletmelerin ekonomik faaliyetleri üzerinde karar sahibi olmak ve bu faaliyetleri denetlemek yönünde hareket ettiler. Bu amaçla, çeşitli komisyonlar oluşturarak alternatif üretim planları hazırladılar. İşçi Konseyleri, çalışma koşullarının düzeltilmesi, işletme yönetimlerinin yeniden organize edilmesi, rasyonel planlamaya gidilmesi için çalışmalar yaptılar.

Konseyler, işletme bazında, mevcut ekonomik durumun belirlenmesi, yakın geçmişi hakkında bilgilenilmesi, işletmenin diğer işletmelerle ilişkilerinin kontrol edilmesi, işletmenin ekonomik geleceğine ilişkin projelerin geliştirilmesi ve geliştirilen projelerin tartışılması, işletmenin bakanlıklarla yapmak üzere olduğu üretim anlaşmalarında söz sahibi olunması, ekonomik üst organlara Konsey içinden temsilciler seçilerek gönderilmesi gibi konularda faaliyetlerini yoğunlaştırdılar.

---

45. Çekoslovakya'da ki İşçi Konseyleri, toplumsal dönüşümün asıl merkezi olmak yönünde, köklü değişimleri amaçlamadı. Ekonomik özyönetimin bir aracı gibi hareket etti. Konsey üyelerinin üçte ikisinin teknik ve idari elemanlardan oluşmasının yukarıda belirttiğimiz özelliğine rağmen, başka bir bağlamda yöneticiyönetilen işbölümünün, kendini farklı biçimde yeniden ürettiği zeminleri de içinde barındırdığı ortadadır. Çekoslovakya'daki muhalefeti oluşturan toplumsal kategorilerde bu yönde değerlendirilebilir. Parti içindeki "reformcu" teknokratların, kendilerine destek sağlamak yönünde İşçi Konseyleri'nin yanında yeralmaları, örnek olarak verilebilir. "Emekçi kurullarındaki üyelerin 2/3'ünün mühendis ve uygulamacı olduğu tahmin ediliyor. Bunlara, adayların genellikle uzun süre kurumda çalışmış bulunmalarının zorunlu kılınması, yeniden seçilme konusunda süre kısıtlaması konmaması eklenirse, Çekoslovak denemesinin bir kafa tutma eğiliminden çok, yönetime katılma isteğini dile getirdiği sonucuna varabiliriz. Ulusal alanda teknokratların takındığı tutum bu duruma aykırı değildi. Emekçi kurullarının kurulmasına karşı olmak şöyle dursun, teknokrat takım daha ilk andan bu girişimi desteklemiştir. Onlar için Parti aygıtını etkisiz kılmanın ve eski kuramsal okulun yöneticilerini isteseler de istemeseler de merkezciliğe son verme hareketini izlemeye zorlamanın en iyi yolu buydu. İşçi sınıfına hemen yarın maddi durumun düzeleceğinin vaat edilemeyeceğini ve kendisine sağlanmış birtakım 'güvenlikler' tehlikeye düşeceğine göre, düzeltimcilerden yana ağırlığını koyması için yitirdiklerine karşılık bazı şeylerin verilmesi gerekliydi. Buysa, özyönetimdi" Gilles Martinet, Beş Komünizm, Bilgi Yayınevi, s. 233.

İşçi Konseyleri'nin bu yönü, hareketin zaaflarını da ortaya çıkardı. Konseyler, faaliyetleri salt ekonomik alanla ve işyerleri düzeyindeki sorunlarla sınırlı tuttu. Siyasal alana ve değişik sorunlara karşı duyarsız kalarak bir perspektif geliştiremedi. Bu yön, hareketin gelişme dinamiklerini zayıflatarak mücadelenin ekonomik özyönetimle, sınırlı kalmasına neden oldu.

"NORMALLEŞME" DÖNEMİ: İŞÇİ KONSEYLERİ'NİN SONU

Sosyalist işletmelerle ilgili yeni bir yasa tasarısı, 1969 Nisan ayında Dubçek hükümeti[46] tarafından kamuoyuna sunuldu.

Tasarının yetersiz ve bürokratik müdahalelere zemin açan yönlerinin bulunmasına rağmen, özyönetim muhalifleri tasarıya büyük bir tepki gösterdiler. Ancak işçi sınıfının tasarıya sahip çıkmasıyla bu kesim geri adım attı. "Prag Baharı'nın son demleri" diye tanımlanan bu süreç, 17 Nisan 1969'da Dubçek'in parti genel sekreterliği görevinden alınmasıyla kesildi.

Dubçek'in bir ölçüde önünü açtığı ve güçlendirdiği Gustav Husak parti genel sekreterliğine getirildi. Parlamentoda Mayıs ayında görüşülmesi beklenen bütçe reddedilerek yenisi hazırlandı.

Husak yeni bütçeyi parlamentonun gündemine soktu. Sosyalist işletmelerle ilgili yasa tasarısı bütçeyle ilgili bir çalışma olduğundan, doğal olarak rafa kaldırıldı. İşçi sınıfı, bu gelişmeyi kitle toplantılarıyla protesto etmeye çalıştıysa da, muhalefetin koordinasyonsuz ve örgütsüz oluşu bir sonuç alınmasını engelledi.

Örgütsel dağınıklık hızla yayıldı. Örneğin, Pizen'de, Kon-

46. Sovyetler Birliği'nden "normalleştirme" misyonuyla dönen Dubçek, bu süreçten sonra "reform" karşıtı bir politika izledi. Parti içinde reformcu kesimin (Krigel ve Smrkovsky gibi) tasfiyesine katıldı. Ayrıca Dubçek, Sovyetler Birliği'nin desteklediği kesime, tavizler verilmesine ve güçlerinin arttırmasına onay verdi.

seyler arasında işbirliğini sağlamakla yükümlü çalışma grubu toplanamadı.

31 Mayıs'ta, CKD Prague'da yapılan bir toplantıda Başbakan Çernik, "Endüstriyel özyönetimi reddettiğini, çünkü bunun iktidar sorununu yeniden gündeme getireceğini", açıkladı. Çernik bu sözleriyle aslında sorunun özüne vurgu yapmaktaydı; "sorunun" çözümü için hükümet, bütün muhalefetin dağıtılması için harekete geçti. Muhalefet odaklarının tümünü hedef alan kapatmaları, tasfiyeleri, tutuklamaları içeren baskı politikaları uygulandı. Binlerce sendikacı ve konsey üyesi görevine son verilerek cezalandırıldı ve bir kısmı tutuklandı; çok sayıda öğretmen, akademisyen, memur ya aynı akıbete uğratıldı ya da sürgün edildi.

Parti önderliği gibi "normalleştirilmiş" sendika önderleri de, "İşçi Konseyleri, toplumsal mülkiyetin tümüyle tasfiyesine yönelik bir geçişin anorko-sendikalist bir biçimini temsil etmektedir." gibi açıklamalarla karşı propaganda faaliyetinin içinde yeraldı.

1970 Temmuz'unda Çekoslovakya Sanayi Bakanlığı, İşçi Konseyleri'nin yasaklandığını ilan etti. Bu kararla tüm Konseyler kapatıldı.

Komünist Partisi, "normalleştirme" politikalarıyla iktidar tekelini yeniden sağladı.[47] Bu süreçte parti içinde, parlamentoda, bakanlıklarda, devletin çeşitli kademelerinde, üniversitelerde, kültür-sanat-araştırma alanlarında, sendikalarda fabrikalarda engel olarak görülen her türlü oluşuma ve kişiye yönelik "temizlik operasyonlarına" girişildi. Temizlik operasyonları, tutuklama, mahkumiyet, sürgün ve tasfiye anlamına gelmekteydi.

Baskı dalgası, yaşamın her alanında hissedildi. Bu dalgadan binlerce kişi etkilendi. İşçi Konseyleri'nin dağıtıldığı, işçi

47. Prag Baharı sürecinin ana yönelimlerinden biri olan, Komünist Partisi'nin iktidar tekelinin geleneksel biçimde reforme edilme çabası, işgalle birlikte engellenmiştir. "Normalleştirme" politikalarıyla eski biçim yeniden inşa edilerek, devlet ve toplum ilişkileri buna göre düzenlenmiştir. 1969 Nisan'ına kadar "normalleştirmenin" içeriği ve niteliği yönünde yürütülen tartışmalar, bu dönemden sonra toplumsal yaşamın bütününde yürütülen (1969-1971 yılları arasında süren) kapsamlı operasyonlarla "normalleştirme" gerçekleştirilmiştir.

sınıfının güçsüzleştirilerek parçalandığı, bütün muhalefetin susturulduğu bir döneme girildi. Artık Çekoslovakya'da "rahat nefes" alınabilirdi.

ÇEKOSLOVAKYA İŞÇİ KONSEYLERİ'NİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Çekoslovakya İşçi Konseyleri hareketi, işçi sınıfının resmi olan herşeye karşı çıkışını gösterdiği gibi, resmi sosyalizme karşı çıkışını da göstermesi açısından önem taşır.

Bu karşı çıkışın, ekonomik özyönetimin sağlanması isteğiyle sınırlı kalması ve mevcut siyasal yapının yeterince değerlendirilememesi, işçi sınıfını toplumsal bir dönüşümün sağlanması noktasında hareketsiz bıraktı.

Daha önemlisi, ekonomik özyönetim talebinde bile mevcut siyasal yapıdan meşruiyet beklemek, işçi sınıfını giderek açmaza sürükledi. Egemen siyasal yapı içinde "reformcu" kliğin tasfiyesi, bu temellerden destek bekleyen veya ona eklemlenen işçi hareketinin gelişimini durdurdu. Parti içinde reformcu muhalefetle işçi muhalefetinin kesiştiği noktalar olmasına ve bu durumun işçi hareketinin yükselmesini sağlayacak zeminler yaratmasına rağmen, işçi sınıfı bağımsız politik bir güç olmak yönünde kopuşlar sağlayamadı.

İşçi Konseyleri hareketi, bu kopuşun yaratılmasında en ciddi adım olmasına rağmen, mücadelenin dar çeperde ele alınması, ekonomik alanla siyasal alan arasındaki bölünmenin aşılamamasını beraberinde getirdi.

Bunun doğal sonucu olarak, Çekoslovakya'da İşçi Konseyleri hareketi, devrimci bir dönüşümün odağı olmaktan öte, ekonomik özyönetimin bir aracı olarak hareket etti.

İşçi sınıfının bilinç ve kimliğinde çeşitli etkilere yol açan bu durum, Konseyler'in mevcut siyasal yapıyı sorgulayamamasına, siyasal alana ilişkin perspektif geliştirememesine neden oldu.

Ayrıca, İşçi Konseyleri'nin oluşma ve işleyişinden kaynaklanan bazı özellikleri; işçi sınıfının çeşitli kesimleri arasında

rekabet ilişkilerinin doğmasına ve kolektif dayanışma duygularının zayıflamasına, yöneten-yönetilen ayrımının farklı düzeylerde kendini yeniden üretmesine yol açacak potansiyeller taşıdı.

İşçi Konseyleri, üyelerinin çoğunluğunun teknik ve idari personelden oluşması, işçilerin Konseylere katılımında görülen düşük oran, içinde belirli tehlikeler taşıyan bir durumu ortaya çıkardı. Bu tehlike, konseylerin etkinlik alanlarının sınırlılığında da görüldü.[48]

Herşeye rağmen Prag Baharı ve İşçi Konseyleri deneyimi, "sosyalizmin" bir uygulama biçiminin kirizini açığa çıkaran sonuçlar yarattı. Bu deneyimin, ulusal ve uluslararası düzeyde etkileri oldu. İşçi sınıfının kolektif bilinç ve hafızasına yeni birikim ve katkılar sundu.

ÇEKOSLOVAKYA SOSYALİST CUMHURİYETİ'NDEN İKİ BAĞIMSIZ DEVLETE: ÇEK CUMHURİYETİ VE SLOVAKYA

Çekoslovakya'da "normalleştirme" operasyonlarıyla oluşturulan siyasal, ekonomik ve toplumsal mekanizma,

48. Bu konuya ilişkin şöyle yorumlarda yapılmaktadır; Çekoslovak "işçi kurullarının bireysel emek-meta satıcıları durumundaki çalışanlara bir tür pazarlık gücü sağlayarak, bunun karşılığında yönetim dışı kalmalarını kendi gözlerinde meşrulaştırma işlevine sahip olduklarını söyleyebiliriz. 5-6 yıl için seçilen direktörün, kendi yönetim kadrosunu belirlemenin yanısıra siparişte bulunma, kurumdaki memur ve işçi sayısını arttırıp eksiltme, kredi kuruluşlarıyla doğrudan ilişki kurma ve fiyatları saptama yetkileriyle donatılması kendisinin iş sahibi konumuna getirilmesi demektir. Ancak buna karşılık direktörü seçme, işinden uzaklaştırma ve alacağı ücreti saptama, kurumun başka bir kurumla birleşmesini kabul ya da reddetme, işletmenin çeşitli özerk birimlere ayrılma ya da tümden kapatılmasına karar verme yetkileri işçilerin elinde olacaktır. Ancak bunlar doğrudan yönetim süreci içinde işlevsel olan yetkiler olmayıp, bu sürecin dışından, sonradan değerlendirip yaptırım uygulamaya ilişkin yetkilerdir. Direktöre, tüm yetkilerine karşın işçilerden oluşan kurullarda üyelik hakkının tanınmaması, işçilerin, yönetim süreci dışında kalıp yalnızca pazarlık güçlerini arttıracak, dolayısıyla aktif dayanışmalı toplumsal bir varlık olarak değil de bir çeşit bireysel işgücü satıcıları topluluğu olarak yer aldıkları bir örgütlenme biçimini yeğlediklerinin simgesel bir dile gelişidir." Kadir Cangızbay, Siyaset Ötesi Toplum, V Yay., 1987, s.107-108.

1980'li yılların ortalarına kadar Sovyetler Birliği'yle katı bir uyumluluk içinde işledi.

İşgal ve normalleştirme döneminde yaşanan baskılardan dolayı atomize olan işçi sınıfı, bu süreçte kendini ifade etme ve şekillenme olanağı bulamadı.

Çekoslovakya'da etkileri uzun yıllar devam edecek en önemli muhalif gelişme, Charta 77 Bildirisi'nin kamuoyuna duyurulmasıyla oldu.[49]

Farklı meslek gruplarından kişilerin biraraya gelerek imza attıkları bildiri; ülkede insan haklarına yönelik hak ihlallerini anlatmakta, insan haklarını savunma bilincinin önemi vurgulanmaktaydı.

1 Ocak 1977'de resmen yayınlanmayan ancak, çeşitli yollarla kamuoyuna duyurulan bildiri, toplumsal tepkilerin dışavurumunun bir göstergesi oldu.

Charta 77, kendisini siyasi bir örgüt olarak tanımlamamasına, siyasal taleplerde bulunmamasına rağmen, siyasal iktidar tarafından sertlikle karşılandı. Charta 77'ye imza atanlar ve bu grup içinde yeralanlara yönelik kapsamlı şiddet ve baskı politikaları uygulandı.

Bu politikaları toplumun bütününe yönelik tehdit ve sindirme taktikleri izledi. Yine de Charta 77, toplumdaki sessizliğin ve tepkisizliğin kırılmasına, apolitizasyon ortamının dağılmasına zemin hazırladı.

Eski Komünist Parti üyesi ve önemli Çekoslovak muhaliflerinden Ludvik Kavin, Charta 77'nin içeriğini ve etkisini şöyle açıklamaktadır:

Charta 77, "kelimenin gerçek anlamında bir siyasi örgütlenme değildir; herhangi bir siyasi örgütlenme, polis tarafın-

49. Charta 77, 1989 yılında yaşanan alt-üst oluş sürecinde, kitleler üzerinde etkili oldu. "...Prag Baharı'nın trajik sonu, insanların çoğunda politik değişimin yaratacağı sonuçlar hakkında derin bir şüphecilik doğurmuştu. Charter 77 Hareketi'ne ve Çartislere saygı duyuluyordu, fakat arada belli bir mesafe vardı. Yine de Çartislerin uzun, yorucu ve yalnız mücadelesi işe yaramıştır. Onların 13 yıl boyunca, yolsuzluklara, sahtekarlığa ve baskıya karşı tutumları, insan hakları, yurttaşlık hakları ve demokratik haklar için verdikleri mücadele Çartislere ve hepsinden önce Vaclav Harel'e ahlaki bir itibar kazandırmıştır" "Prag'ın İkinci Baharı", Dünya Sorunları Doğu Avrupa Dosyası 7/3, Alan Yay., 1990, s.375.

dan zaten hemen dağıtılırdı. Ama bu aydınlar grubundan da ibaret değildir. Destekçilerin %50'sini işçiler oluşturmaktadır; en çok da, Prag Baharı sırasında neredeyse çocuk yaşta olan ve işgalden sonra siyasi ifade imkanından yoksun bırakılmış genç işçiler. 77 Sözleşmesi sayesinde ancak şimdi taleplerini açıkca dile getirebiliyorlar. Bence Sözleşme'nin asıl önemi, genç nesli siyasi hayata katmış olmasıdır. Bir başka önemli yanı da, insan haklarını hayati bir sorun olarak koymasıdır. 77 Sözleşmesi, imzacılarının sayısı (800) bir sınırlılık izlenimi yaratsa da, canlı bir harekettir. Başarılarından biri de, ülkemizdeki ideolojik yaşama yeniden can vermiş olmasıdır."[50]

Çekoslovakya, 80'li yıllara diğer Doğu Avrupa ülkelerine oranla oldukça güçlü bir ekonomiye sahip olarak girdi. Halkın refah düzeyinde gözle görülür iyileşmeler sağlanmıştı. 1982 yılında, kişi başına düşen yıllık gelir 6000 Dolar'a ulaşmıştı. Ülkede her şey sakin ve normal görülüyordu. Ta ki Sovyetler Birliği'nde yaşanacak değişimlere kadar.

Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un iktidara geldiği 1985 yılı ile başlayan yeni sürecin etkilerini, Çekoslovakya'da göstermesi uzun sürmedi. Glasnost ve Perestroyka politikalarıyla Sovyetler Birliği'nde piyasa ekonomisi yönündeki hareketlenme, Çekoslovakya'da 1968 işgali ve "normalleşme" döneminden sonra oluşturulan siyasal ve ekonomik yapıyı sarstı.

1980'lerin başlarına kadar, Sovyetler Birliği'yle katı bir uyumluluk içinde olan ve her türlü esneklikten uzak biçimde varlığını koruyan bürokratik yapı, yeni gelişen sürecin, tüm toplumsal ve siyasal dengeleri bozacağı tedirginliğiyle direnç gösterdi. "Uyumluluk", yerini çelişki ve çatışkılara bıraktı.

Çekoslovakya'da, Sovyetler Birliği'nden esen rüzgara karşı ilk başta reaksiyonel tavırlar gelişse de, zamanla Glasnost politikalarına adaptasyon yönünde hareket edildi.

1989 yılına böyle girildi. Aynı yıl, Sovyetler Birliği ve tüm Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan altüst oluş Çekoslovakya'yı da sardı.

---

50. Ludvik Kavin, "77 Sözleşmesi: Bir Kitle Hareketinin Başlangıcı", Devrim-Sonrası Toplumlarda İktidar ve Muhalefet, Metis Yay., 1984, s.76.

Çekoslovakya'da politik değişiklikler, Polonya ve Macaristan'dan farklı olarak kitlelerin sokağa çıkması ve sokakları kazanmalarıyla gerçekleşti. Öğrenci gençliğin eylemleriyle başlayan kitlesel hareketlenme, değişik toplumsal kesimleri içine alan bir tarzda gelişerek, varolan sistemi işlemez duruma getirdi.

"1989-1990 döneminde ülke, ülke içi politik jargonda söylendiği gibi 'zarif bir devrim' (!) yaşarken, halkın yüzde 90'lara varan bir çoğunluğu tarihe gömülen rejimi reddetmişti."[51]

Çekoslovakya'da bürokratik rejim, hızla bir çözülüş sürecine girdi. Yaşanan siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel depremden en çok etkilenen yapı Komünist Partisi oldu. Komünist Partisi her şeye rağmen varlığını korumayı başardı. Bu başarının en önemli nedenlerinden biri partinin içine girdiği "yenilenme", ideolojik-teorik-revizyon'dur. Diğer etken ise Parti'nin gerçek bir tarihsel güç olmasıdır.

Parti içinde başlatılan "yenileşme hareketleri" ve "özeleştiri süreciyle" eski yönetici kadroların hemen hemen tamamı tasfiye edildi. Bu arada partinin adı değiştirilerek Bohemya ve Moravya Komünist Partisi adı verildi.

1990 yılına girildiğinde, Komünist Partisi içinde bölünme yaşandı. Parti içinde yaşanan bölünme, 1993 yılında ülkenin bölünmesiyle sonuçlanacak sürecin ilk habercisi oldu. Komünist Partisi'nin, Slovakya kolu, partiden ayrılarak kendini fesh etti. Ayrılanlar Demokratik Solcular Partisi adında yeni bir oluşum içine girdi.

İdeolojik-teorik düzeyde köklü bir kopuşun ifadesi olan yeni parti, sosyal demokrat çizgide yeraldığını açıklayarak, yeni programını Sosyalist Enternasyonal'in prensiplerine göre oluşturdu. Bohemya ve Moravya Komünist Partisi, 1992 yılında yaptığı tüm üyeleri kapsayan referandumun sonucunda, partinin adının ve "ideolojik" çizgisinin değiştirilmemesi yönünde karar aldı. Fakat değişmeyen ideolojik çizgi, Marksist literatürden beslenen yeni sosyal demokrat çizgiden başka bir şey değildi.

51. Aydın Engin, Solda Arayışlar, Güncel Yayıncılık, 1996, s.29.

Parti içinden, 90'lı yıllarda da ayrılmalar devam etti. Bu ayrılmalara rağmen Bohemya ve Moravya Komünist Partisi, Komünist Partisi'nin ardıl partisi olma özelliğini taşıdı. Çekoslovakya'nın, büyük çöküş sonrasında, emperyalist-kapitalist sistemle yaşadığı hızlı entegrasyon, ülkenin 1993'te bölünerek; Çek Cumhuriyeti ve Slovakya adında iki "bağımsız" devlet olmasıyla artarak sürdü.

Her iki ülkede de, piyasa ekonomisinin yarattığı ekonomik, politik, toplumsal karşıtlıklar derinden yaşanmaya başlandı. Kendini somut olarak sınıflar, cinsler, etnik gruplar ve halklar arasında yaşanan çelişkilerde gösteren yeni süreç, Çek ve Slovak işçi sınıfının önüne yeni görevler koyuyor. Slovakya'da ve Çek Cumhuriyeti'nde 1992 yılında uygulanmaya başlanan özelleştirme dalgasının yarattığı tüm olumsuzlukları da üzerinde hisseden işçi sınıfının, bugün yaşadığı atomizasyonu aşması geçmişinde yarattığı Narodni Vybory; Halk İktidar Organları'na, Zanodni Vybory; Fabrika Komiteleri'ne, 1968 Prag Baharı'nda oluşturdukları İşçi Konseyleri'ne sahip çıkmasıyla ve bu deneyimlerinin ışığında hareket etmesiyle mümkündür.

Kısacası; Slovak ve Çek işçi sınıfının kendi özdeneyimleri; bugün yaşadıkları "vahşi kapitalizme" karşı mücadelelerinde ve geleceklerini kendi ellerine almalarında, önemli birikimler sunmaktadır.

VI. Bölüm

POLONYA'DA İŞÇİ MUHALEFETİ İŞÇİ KONSEYLERİ VE KOMİTELERİ

"Biz sınıf farklarının kalkması için 26 yıldır mücadele ediyoruz. Tepeden empoze edilen sınıf farklılaşmasına son verilmelidir. Kavgamız bunun için ve bu, haklı bir kavgadır."
26 yıllık parti üyesi bir tersane işçisi

Polonya, 16. yy.'ın üçüncü çeyreğinde Avusturya, Prusya ve Rusya arasında paylaşıldı. Ülkenin orta ve kuzey bölgeleri Prusya egemenliğine bırakılırken, doğusu Rusya'ya, Galiçya bölgesi ise Avusturya'ya bırakıldı.

Polonya tarihi boyunca, benzer şekilde, uluslararası yeni güç dengelerine bağlı olarak iki defa daha paylaşıldı.

Polonya halkı, ülkelerinin paylaşılmasına ve yabancı işgale karşı her zaman mücadele etti. İlk dönemlerde yerel ve bölgesel düzeyde gelişen bu tepkiler 1795 yılında gerçekleşen ayaklanmayla ülkenin bütününe yayıldı.

Bağımsızlık ve özgürlük için ayağa kalkan Polonyalı'ların bu isyanı işgalci güçler tarafından büyük bir şiddetle bastırıldı.

1807-1815 yılları arasında, Rusya'nın denetiminde çeşitli devletler kuruldu. 1830'da Fransız Devrimi'nin yarattığı düşüncelerin ve Avrupa'yı saran ulusalcı akımların etkisiyle üniversite gençliğinin önderliğinde bir ayaklanma başlatıldı. Polonya'nın birleşmesi ve bağımsızlığı için gerçekleştirilen ayaklanma başarılı olamadı. Kanla bastırılan ayaklanma sonunda ayaklanmanın merkezleri olarak görülen üniversiteler

kapatıldı. Ayaklanmayı destekleyen bazı toprak sahiplerinin topraklarına el konuldu.

1830 ayaklanmasından sonra, Polonya, yarım asırdan fazla sürecek bir sessizlik içine girdi. 1863'te Rus egemenliği altında olan Doğu Polonya'da (Polonya Krallığında), Polonya tarihinin en büyük ayaklanması gerçekleşti. Ayaklanmanın kendi tahakküm alanlarına yansımasından korkan Avusturya ve Prusya egemenleri Rus Çarlığıyla ittifak yaptı.

Ancak bu ittifakın sağlanmasıyla isyancı güçler bastırılabildi. Ayaklanmanın bastırılmasının ardından büyük bir terör dalgası başlatıldı. Binlerce kişi sürgüne yollandı ve binlercesi idam edilerek katledildi.

Polonya 20. yüzyıla parçalanmış bir ülke olarak girdi. Polonya'nın uzun dönem farklı egemen güçlerce paylaşılması, yoğun baskıya, asimilasyona ve sömürüye maruz kalması, mücadelenin de gelişmesine yol açtı.

Ayrıca, mezhep olarak Katolik olan Polonya'da, Ortodoks Rus egemenliğine karşı kilise öne çıkarak ulusal tepkileri kavrayan bir merkez konumuna girdi.

Doğu Polonya her ne kadar Rus egemenliği altında olsa da, bu bölgedeki kapitalist ilişkiler Çarlık Rusya'sından, daha hızlı bir gelişim seyri gösterdi. Polonya işçi sınıfı, tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte en temel haklarını elde etmek için etkin ve radikal mücadeleler gerçekleştirdi.

Köklü mücadele ve muhalefet geleneği yaratan işçi sınıfı, aynı zamanda ulusal mücadele içinde de yer aldı.

Grevler, maden ocaklarının işgali, iş durdurma gibi eylemlerle 1800'lerin sonuna doğru giderek şekillenen Polonya işçi sınıfı, 1900'lerin başında Avrupa işçi sınıfının en radikal ve mücadeleci kesimi olarak dikkat çekti.

İşçi hareketinin içinden Rosa Luxemburg, Leo Jogiches, Karl Radek ve Dzerjinski gibi enternasyonalist devrimcilerin çıkması ve bu adların Alman ve Rus devrimci hareketleri içinde etkin roller üstlenmesi, işçi sınıfı mücadelesinin zenginliğini ortaya koydu.

1901 ve 1903 arasında lokal düzeylerde yaşanan işçi ey-

lemleri ve direnişleri, 1904 yılında bir patlama şeklinde gelişerek ülkenin bütününe yayıldı.

Polonya'yı altüst eden bu grev dalgası, etkilerini Rusya'da da gösterdi. 1904 genel grevi, 1905 yılındaki Rus Devrimini yaratan en önemli birikimlerden biri oldu. Rusya'da devrim başladığında, Polonya işçi sınıfı yeniden ayağa kalktı. Polonya, yeni bir genel grev dalgasıyla çalkalandı. Bu genel grev döneminde en önemli gelişme Lodz şehrinde yaşandı.

Genel greve çıkan işçiler alanlarda toplanarak kitle gösterileri yaptı. Çarlık askerlerinin gösterilere müdahale etmesiyle şehir tam bir savaş alanına döndü. Çatışmalar sonunda işçiler, çarlık askerlerini püskürterek şehrin tüm kontrolünü ele geçirdiler. Sokak barikatları oluşturularak gelebilecek saldırılar önlenmeye çalışıldı.

Eylem kısa bir süre sonra bastırılsa bile, işçi sınıfı üzerinde olağanüstü etki yarattı. İşçi sınıfının özgüvenini pekiştirerek, mücadele ruhunu geliştirdi.

Lodz şehrinde yaşanan bu deneyim, varolan otorite ilişkilerinden, işçi sınıfının net bir kopuşunu ortaya koydu. Lodz deneyimi, Polonya işçi sınıfının, bağımsız bir sınıf olarak gelişimine güç verdi.

POLONYA BAĞIMSIZLIĞINA KAVUŞUYOR

Polonya, iç dinamiklerinin etkisine ve Rusya'daki devrimci mücadelenin gelişimine bağlı olarak siyasal gelgitler yaşadı.

I. Dünya Savaşı'na kadar ulusal ve sınıfsal mücadelede ciddi gelişmeler kaydedildi. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve 1917 Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesi, Polonya için önemli bir tarihsel dönemeç oldu.

Rusya'daki Ekim Devrimi'nin başarısı ve konjonktürü, Polonya'nın bağımsızlığına giden yolunu açtı.

Polonya bağımsızlığına kavuştuktan sonra, işçi sınıfı açısından en önemli gelişme ülkenin sanayi bölgelerinde yaşan-

dı. Ekim Devrimi'nin etkisiyle, 1918 yılında başta Varşova, Lodz ve Dabrowa şehirleri olmak üzere bir çok sanayi bölgesindeki işçiler harekete geçti.

Maden sektörünün belirleyici bir ağırlığının bulunduğu bu şehirlerde, maden işçileri yaptıkları bir dizi eylem (iş yavaşlatma, iş durdurma, grev gibi) sonucunda, maden ocaklarını işgal ettiler ve işyerlerinde bütün denetimi ellerine aldılar. Kısa bir süre sonrada bu ocaklarda İşçi Temsilcileri Sovyetleri kuruldu. Polonya işçi sınıfının bu ilk örgütlenme pratiğinde genç bir parti olan Komünist Parti[1] oldukça önemli bir rol oynadı.

1. Polonya'da sosyalist hareketin gelişimi 19. yüzyılın son çeyreğine dayanmaktadır. Polonya'da ilk sosyalist parti, 1893 yılında, Polonya Sosyalist Partisi adıyla kuruldu. Polonya Sosyalist Partisi, kökleri, 1882'ye dayanan (Narodya Volya-Halkın iradesi ile iyi ilişkileri olan) Proletariat Partisi'nin ve Lud Polski-Polonya Halkı adlı grubun ardılları tarafından oluşturuldu.
Bu iki grupta, gizli polisin operasyonları sonucu örgütsel olarak dağıtılmıştı. Operasyonlardan kurtulan devrimciler, faaliyetlerini illegal düzeyde yürütürek, bu yapıların, özellikle Proletariat'ın devamı olan oluşumlar içine girdiler. Örneğin; Rosa Luxemburg ikinci Proletariat'ın nüvesi olan devrimci hücrelerden birinin üyesiydi. Polonya ayrıca Yahudi sosyalizminin-BUND'un merkezi durumundaydı. Litvanya'nın başkenti Vilna şehri bu merkez işlevini gören il konumundaydı. Polonya BUND'u hem bir işçi partisi hem de bir işçi sendikası olarak Yahudi kökenli işçilerin en önemli örgütsel oluşumunu teşkil etmekteydi. Siyasal olarak Menşevizme yakın olan Polonya BUND'u (Yahudi Sosyalist Partisi, Polonya Yahudi İşçi Hareketi, gibi değişik adlar taşımaktaydı.) Ekim Devrimi öncesi Rusya'daki devrimci mücadelenin önemli parçalarından biriydi. Polonya Sosyalist Partisi'nin kuruluşundan 1 yıl sonra, içinde Rosa Luxemburg, Leo Jogiches'inde yer aldığı bir grup, partiden koparak SDKP-Polonya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi'ni kurdular. Litvanyalı sosyal demokratların, 1900 yılında partiye dahil olmalarıyla birlikte, SDKP adını değiştirerek, SDKPİL-Polonya Litvanya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi adını aldı. Bu dönemde, Polonya Sosyalist Partisi, Pilsudski önderliğinde giderek milliyetçi bir çizgiye savruldu. Pilsudski'nin reformist ve milliyetçi politikalarına karşı parti içinde etkin bir muhalefet gelişti. 1905 Rus Devrimi, muhalefetin partiden kopmasını hızlandırdı. 1905 yılında partiden kopan sol muhalefet, PPS Lewica-Polonya Sol Sosyalist Partisi'ni kurdu. PPS Lewica önceleri, Menşevikler'e yakın bir siyasal çizgi izlerken, 1917 Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesiyle birlikte Bolşeviklere yakın bir siyasal çizgi izlemeye başladı. 1918 yılında SDKPİL ve PPS Lewica birleşerek Polonya Komünist Partisi'ni oluşturdu. Rosa Luxemburg, Leo Jogiches, Julian Marchlewski, Adolf Warszawski SDKP'nin kuruluşundan, Komünist Partisi'nin kuruluşuna kadar hareketin içinde önder kadro olarak yer aldılar.
Polonya Komünist Partisi doğuşundan itibaren faaliyetlerini ağırlıkla illegal düzeyde yürüttü. Özellikle Pilsudski dönemi (1925-1935 arası) ağır illegalite koşullarında yaşandı.

Bağımsızlık sonrası, kısa bir dönem parlamenter bir sistemle yönetilen Polonya, 1926 yılında Josef Pilsudski tarafından gerçekleştirilen darbeyle askeri bir diktatörlükle yönetilmeye başlandı.

Yarı-faşist bir rejim karakteri taşıyan bu süreç Pilsudski'nin ölümüyle sona erdi.

İşçi sınıfı 1920'li yıllara, ekonomik talepler yanında siyasal talepler de geliştirerek girdi.

Bu talepler doğrultusunda çeşitli grev ve direnişler gerçekleştirildi. 1923 yılında, Krakov şehrinde önemli bir işçi ayaklanması yaşandı. Şehirdeki birkaç işyerinde, ekonomik ve demokratik taleplerle başlayan grevler kısa sürede yaygınlaştı.

Askeri birliklerin grevleri durdurmak yönündeki müdahaleleri, işçiler tarafından boşa çıkartıldı. Polonya ordusunun en etkin güçlerinden olan Süvari Birlikleri'nin de devreye girmesi, işçi eylemleri ve gösterilerini engelleyemedi. İşçiler, Süvari Birlikleri'nin saldırılarını her defasında geri püskürttüler. Daha sonra, kitlesel biçimde şehrin askeri garnizonu basıldı ve askerler silahsızlandırıldı.

İşçiler, değişik örgütlenmeler yaratarak, toplumsal yaşamın her alanına müdahale eden yeni düzenlemeler içine girdiler. Şehrin savunulması için sokak barikatları oluşturularak, herhangi bir saldırıya karşı nöbet tutuldu. Bir silahlı işçi ayaklanması niteliğindeki eylem ancak Sosyalist Parti'nin devreye girerek, ileri sürülen bütün taleplerin kabul edileceği sözünü vermesiyle bitirildi.

Krakov şehrindeki bu işçi ayaklanması 1920'li yıllara damgasını vurdu. İşçi sınıfı, 1920'li yılların sonlarında, eylem biçimlerini zenginleştirerek, Pilsudski diktatörlüğüne karşı mücadelelerine devam ettiler. Grevler, genel grevler ve ayaklanmalarla mücadelesini geliştiren işçi sınıfı, bu yıllarda oturma grevi gibi yeni eylem biçimleri yarattı.

Pilsudski rejiminin ağır baskı politikaları karşısında yer yer geri çekilen işçi sınıfı, özellikle Pilsudski'nin ölümünden (1935) sonra, yeni bir şekilleniş içine girdi. Polonya'da, Pil-

sudski'nin ölümünden sonra yaşanan siyasal rejim değişikliği, işçi sınıfının mücadelesinin gelişmesine yeni olanaklar sundu. 1936 yılında, işçi sınıfı harekete geçerek, uzun ve yaygın grevler gerçekleştirdi.

NAZİ İŞGALİ VE FAŞİZME KARŞI DİRENİŞ

Polonya, II. Dünya Savaşı'nın bütün şiddetiyle yaşandığı ülkelerden biriydi. 1 Eylül 1939'da Nazilerin Polonya'yı işgali aynı zamanda II. Dünya Savaşı'nın da başlangıcı oldu. Nazilerin işgalinden hemen sonra, Polonya halkı faşizme karşı direniş mücadelesini başlattı. Bu arada Sovyetler Birliği, Almanya ile daha önceden imzaladığı anlaşma gereği Polonya'nın bir kısmını ele geçirdi.

Bu gelişmelerle beraber, Polonya'da kısa bir zamanda, Londra'daki sürgün hükümetine bağlı, Vatan Ordusu adında yeraltı direniş örgütü kuruldu. Direniş örgütü kırsal kesimde gerilla savaşını örgütlemek doğrultusunda harekete geçerek köylü taburlarını oluşturdu. İçinde Troçkist eğilimleri barındırdığı gerekçesiyle 1938 yılında Komintern tarafından lağvedilen[2] Polonya Komünist Partisi üyelerinden geride kalanlar örgütsüz ve dağınık bir şekilde de olsa direniş mücadelesine katıldılar.

Armia Krajova-AK Vatan Ordusu'nun engelleme çabalarına rağmen, komünistler köylüler içinde etkinlik kurmayı başararak, partizan birlikleri oluşturdular. 1942 yılının Ocak ayında, Komünist Parti'nin yerine kurulan Polonya İşçi Partisi partizan birliklerinin daha iyi örgütlenmesini ve gelişmesini sağladı.

1943 yılında, Kızıl Ordu'nun, Nazi birliklerini geri püskürterek ilerlemesi, Londra'daki sürgün hükümetiyle Sovyetler Birliği arasındaki gerginliği arttırdı. Gerginliğin nedeni,

2. "Troçkist ajan provakatörler" oldukları gerekçesiyle, Polonya Komünist Partisi'nin Moskova'da bulunan bütün Merkez Komite üyeleri 1937-1938 yılları arasında tutuklanarak idam edildiler. 1938 yılının başında da parti, Komintern tarafından lağvedildi.

tarihsel uzantıları olan Polonya-Sovyetler Birliği sınırı sorunuydu. 1943 yılının son ayına gelindiğinde, Polonya İşçi Partisi'nin belirleyiciliğinde ve bazı direniş örgütlerinin katılımıyla oluşan Ulusal Vatan Konseyi kuruldu ve partizan birlikleri tek askeri merkezde toplanarak Halk Ordusu adını aldılar. 1944 yılında, Ulusal Vatan Konseyi, Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi adında bir yapı kurarak, geçici hükümet işlevi gören bir organizasyona girdi. Sovyetler Birliği bu iki yapıyı Polonya halkının gerçek temsilcisi olarak tanıdı.

Diğer yanda Batılı emperyalist güçler, destekledikleri Vatan Ordusu ve Londra'daki sürgün hükümetini Polonya'nın temsilcisi olarak kabul etmekteydiler. Bu desteği kaybetmek istemeyen, Vatan Ordusu, Vatan Konseyi ve Halk Ordusu direnişçileriyle işbirliğinden uzun süre itinayla kaçındılar. Direniş hareketine sekte vuran bu tavra, Polonya'nın coğrafi şartlarının da eklenmesiyle kırsal kesimde etkin bir gerilla mücadelesi yaratılamadı; gerilla mücadelesi bazı bölgelerle sınırlı kaldı.

Kırsal kesimdeki bu gelişmelere rağmen, şehirlerde, özellikle Varşova'da Nazi işgaline karşı önemli silahlı ayaklanmalar oldu. Varşova'da kurulan Yahudi gettosunda, Nazilerin soykırımına karşı 1943 ve 1944 yıllarında iki büyük ayaklanma gerçekleşti. 1943 Varşova Ayaklanması 21 gün sürdü. Ayaklanma daha baştan kaybedileceği bilinerek, insanlık onurunu korumak için, başlatılmıştı.[3] Bu ayaklanma, Nazilere karşı gerçekleştirilen ilk silahlı ayaklanmaydı. [4]

3. Ayaklanmayı örgütleyen Zydowska Organizacja Bojova-ZOB Yahudi Direniş Örgütü'nün önderlerinden ve BUND-Polonya Yahudi Sosyalist Partisi üyesi Marek Edelman'la 1989'da yapılan röportajda, Edelman ayaklanmanın yaşandığı koşulları anlattıktan sonra şöyle demektedir: "O koşullarda ayaklanma başarısız kalmaya mahkumdu. Direnişimiz daha ziyade varlığımızı tüm dünyaya kabul ettiren jest oldu." Marek Edelman, Faşistlere Karşı Yahudi Direnişi, Varşova Gettosu Savaşıyor, Z Yay., 1994, s.32.

4. Ayaklanma ZOB tarafından başlatıldı ve yönlendirildi. ZOB; Sol Siyonist örgütler, BUND ve Komünist Partisi tarafından kurulan bir yapıydı. ZOB umut ve isyanın örgütü gibi hareket ederek insanın özgürleşme mücadelesinin en erdemli örneklerinden birini yarattı. ZOB karanlığa karşı umudu ayaklandırdı. ZOB'un mücadelesi ve Varşova Gettosu Ayaklanması ile ilgili daha geniş bilgi için bkz., Marek Edelman, Faşistlere Karşı Yahudi Direnişi, Varşova Gettosu Savaşıyor, Z Yay., 1994. Ayrıca; Ingrid Strobl, Silahlı Direnişte Kadınlar, Belge Yay., 1992.

1940'larda 450.000'e ulaşan gettonun nüfusu, 1943 yılında ki Nazi soykırımıyla 60 bine inmişti. Ayaklanmada binden fazla Alman askeri öldürülürken, binlerce Yahudi de can verdi. Ayaklanmadan sonra Getto tamamen tahrip edildi. Canlı kalmayı başaranlar ise imha edilmek üzere toplama kamplarına gönderildiler.[5]

II. Varşova Ayaklanması, Sovyet birliklerinden önce başkenti kurtararak, Polonya'nın geleceği üzerinde belirleyici olmak amacını taşıyan Vatan Ordusu tarafından yeterli organizasyon ve lojistik destek olmadan başladıldı. Polonya İşçi Partisi, Vatan ordusu tarafından başlatılan ayaklanmanın politik amaçlarını anlatmaya çalıştı. Buna rağmen ayaklanmaya bilfiil iştirak etti. Bu arada, Moskova radyosu da, işgale karşı Varşovalı'ları ayaklanmaya çağırdı. Barikat savaşı ve sokak çatışmaları şeklinde 63 gün süren ayaklanma sırasında, Polonya halkının kaynaşmasına rağmen, Vatan Ordusu ve Halk Ordusu güçleri ortak bir askeri önderlik oluşturamayarak ayrı ayrı alanlarda savaştılar.[6] 700 bin Polonyalı'nın öldüğü bu ayaklanma sonucunda, kentin büyük bir bölümü yıkıntı haline geldi. Sovyetler ve müttefik güçlerce yiyecek ve silah yardımı yapılmasına karşın, ayaklananlar, sonunda Nazilere teslim olmak zorunda kaldılar.

İki ayaklanmanın da yenilmesine rağmen Varşova Ayak-

5. Ayaklanma Naziler tarafından büyük bir şiddetle bastırılarak, başarısızlığa uğratıldıysa da Polonya'da anti-faşist mücadelenin gelişmesinde ve halkın özgüven kazanmasında oldukça önemli rol oynadı. M.Edelman bu durumu şöyle tanımlamaktadır: "Direnişçilerin zaman zaman üstünlüğü ele geçirmesi Almanların yenilmezliği efsanesini çökertti ve silahlı direnişin ne denli etkili olabileceğini Polonyalılara gösterdi. Dolayısıyla, Getto savaşçılarının kanı boş yere akmamıştır. Bunların döktükleri kan, faşist işgalcilere karşı girilen yoğun mücadeleye hayat verdi ve zaferi getiren savaşım buradan doğdu... Polonya Direniş Hareketi ayaklanma için koşulların olgunlaşmadığını düşünüyordu. Getto ayaklanması Polonya direnişin genel ayaklanmasının başlamasına yol açtı..." Edelman, age., s. 29-31.

6. 1944 Varşova Ayaklanması'nda ZOB, önderlerinin ve savaşçılarının büyük bir kısmını kaybetsede, aktif rol oynadı. Ölümün ölümle yenildiği bu direnişte "Sanıyorum, farklı politik partilerin anılan dönemde yaşama geçirdikleri ittifak ve işbirliğinin bir benzeri daha önce bu boyutta hiç yaşanmamıştı. Hangi grubun üyesi olursak olalım, hepimiz aynı amaç için savaşıyorduk; tarih ve ölüm önünde hepimiz eşittik. Akan her damla kan aynı değerdeydi." Edelman, age., s.84.

lanmaları tarihe, faşizme karşı direniş sembolleri olarak geçti. Ayaklanmanın yenilgisinden sonra, Naziler Varşova'nın bütününü tahrip etmeye başladılar. Bu sistemli tahrip hareketi, 1945 Ocak başında Kızıl Ordu'nun Varşova'ya girmesiyle son buldu.

Polonya savaş sonrasında 6 milyon insanını yitirmiş, sınırları boydan boya değişmiş ve baştan başa yıkılmış durumdaydı.

HALK DEMOKRASİSİ'NİN KURULUŞU

Varşova'nın kurtulmasıyla birlikte, Polonya'da hangi güçlerin inisiyatif geliştireceği sorunu daha fazla önem kazandı. Yalta ve Potsdam Konferansı sonrasında Polonya'nın kaderi belirlendi.[7] Sovyetlerin etki alanında kalan Polonya'da, Hazi-

7. Tahran, Yalta, Potsdam Konferansları, II. Dünya Savaşı sonrası oluşacak dengelerin, yeni nüfuz ve ekonomik alanların belirlendiği konferanslar olmuştur. Tahran Konferansı Kasım 1943'te ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirildi. Konferansın gündemini; müttefiklerin ikinci cepheyi nerede açacağı ve yenilgisi giderek kesinleşmeye başlamış Almanya'nın savaş sonrasındaki durumunun ne olacağı oluşturdu. Churchill, ikinci cephenin Balkanlar'da açılmasını önermekteydi. Stalin, cephenin Fransa'nın kuzeybatısında açılmasını ileri sürmekteydi. Almanya'nın durumuyla ilgili görüşler farklıyı. Roosvelt, Almanya'nın beş eyalete bölünmesini önerdi. Churchill ise Prusya ve Güney Almanya'nın diğer bölgelerden ayrılmasını ve son parçasının da Tuna Federasyonu olarak örgütlenmesini önermekteydi. Stalin, bu tasarıya, Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına ters düşeceğinden dolayı şiddetle karşı çıkmaktaydı. Konferansta ki diğer ana tartışmalardan birini de Polonya'nın geleceği oluşturdu. Roosvelt ve Churchill, Polonya'nın gerçek temsilcisi olarak Londra'da bulunan sürgün hükümetini görmekteydi. Stalin ise Polonya'nın gerçek temsilcisinin Lublin Kurtuluş Komitesi olduğunu ileri sürdü. Yalta Konferansı 4-11 Şubat 1945'te yapıldı. Almanya'nın durumu konferansın temel gündemini oluşturdu. Konferansta Almanya'nın işgal bölgelerine ayrılması, ülke yönetiminin Müttefik Denetim Kurulu'na bırakılması kararı alındı. Ayrıca Berlin şehrinin ortak işgal bölgesi olması, Almanya'nın silahtan arındırılması, ordusunun dağıtılması ve savaş tazminatı ödemesi alınan kararlar arasındaydı. Yalta Konferansı'nda da ençok tartışılan konulardan biri Polonya'nın durumu oldu. Konferans'ta Polonya'nın ülke sınırları konusunda net bir karara varılamadı. Polonya'nın hangi hükümetçe temsil edileceği ayrıca tartışılan önemli konulardan biriydi. Sovyetlerin bölgedeki askeri üstünlüğünden dolayı Lublin hükümeti, Polonya'yı temsil eden hükümet olarak tanındı. İngiltere ve ABD, Lublin hükümetini tanımalarına karşılık Londra sürgün hükümetinin üyelerinin de yer alacağı bir ulusal hükümetin kurulmasını

ran 1945'de sürgün hükümetinin de katılmasıyla Ulusal Birlik Hükümeti oluşturuldu. Başkanlığa Boleslaw Blerut getirilirken, yardımcılığına Gomulka getiriliyordu. Ulusal Birlik Hükümeti, masa başında oluşturulan bir hükümet olduğundan, sağlam bir kitle tabanına dayanmamaktaydı. Hükümet, halkla arasındaki boşluğu, devlet aygıtını güçlendirerek doldurmaya çalıştı. 1946 yılında başlayan devletleştirme hareketini toprak reformu izledi.

Ocak 1947'de ilk parlamento seçimleri yapıldı. Seçimlere, İşçi Partisi, Sosyalist Parti, Köylü Partisi, Demokratik Parti ittifak oluşturarak girdiler ve oyların yüzde 80'inini aldılar.

Kurtuluş sonrasında, güçsüz ve örgütsüz durumda olan Polonya İşçi Partisi, 1945'ten sonra örgütlenme çabası içine girerek, kitleler içinde belirli bir taban oluşturmaya çalıştı. Sendikalarda ve işçi sınıfı içinde belirli bir etkisi olan Polonya Sosyalist Partisi[8] ile Polonya İşçi Partisi arasında başlayan

karar altına aldırdılar. Konferansta Doğu Avrupa'nın durumu yeniden belirlendi. Romanya, Bulgaristan, Polonya Sovyetler Birliği'ne; Yunanistan İngiltere'nin etki alanına bırakılırken, Yugoslavya ortak etki alanı olarak paylaştırıldı. Ayrıca, Uzakdoğu konusunda gizli bir anlaşmaya varıldı. Bu bölgelere ilişkin yeni politikalar belirlenerek, yeni etki alanları yaratıldı. (Sovyetler Japonya'yla savaşa girmeye karşılık Kuril ve Sakhalin adalarını istedi. Mançurya demiryolları işletmelerinin kendisine bağlanmasını sağladı). Potsdam Konferansı ise 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında, Almanya'nın Mayıs 1945'te teslim olmasından sonra gerçekleştirildi. Potsdam Konferansı, Avrupa'nın yeni sınırlarının belirlendiği ve bu yönde kararlar alındığı bir toplantı oldu. Konferansta Almanya'nın ekonomik, siyasi, askeri durumu belirlendi. (Silahtan arındırılması, ordunun dağıtılması, tarıma dayalı ekonomik yapının oluşturulması yönünde kararlar alındı.) Konferansta, Polonya'nın batı sınırının Oder-Neisse Nehrine göre belirlenmesi, ülkede geçici bir Ulusal Hükümetin kurulması ve kısa bir zaman içinde seçime gidilmesi kararları alındı. Konferansta İtalya, Finlandiya, Romanya ve Macaristan'ın yeni durumlarına ilişkin kararlar alındı. Ayrıca boğazlar ve uluslararası su yolları üzerine tartışmalar yürütüldü. Kısaca Potsdam, II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle uluslararası düzeyde yeni ekonomik, siyasi ve askeri düzenlemeleri içeren bir toplantı oldu. Potsdam Konferansı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler daha da gerginleşti. (ABD'nin Japonya'da atom bombası kullanması ve bunu Sovyetlere karşı bir tehdit olarak göstermesi...) Konferans sonrasında Truman, ilişkileri tek yanlı olarak kesti. Artık dünya hızla soğuk savaş sürecine giriyordu.

8. 1945 yılında, 63 büyük işletmede işyeri temsilciliği için yapılan seçimlerde oyların yüzde 64'ünü sosyalistler alırken, komünistler ancak yüzde 21'ini alabilmişlerdi. Aynı yılın sonlarına doğru yapılan İşçi Sendikaları Konfederasyonu Kongresinde, sosyalistlerin üçte iki oranında ağırlığı vardı.

birleşme girişimleri, 1948 yılında birleşmenin gerçekleşmesiyle son buldu. Moskova tarafından da desteklenen bu birleşme sonucunda oluşan parti, Polonya Birleşik İşçi Partisi (PBİP) adını aldı. 1949 yılında, içinde Polonya Birleşik İşçi Partisi, Köylü Partisi ve Demokratik Parti'nin bulunduğu Ulusal Birlik Cephesi oluşturuldu. PBİP, Ulusal Birlik Cephesi içinde her düzeyde karar mekanizmalarını elinde tutmaktaydı. Cephenin oluşturduğu örgütsel birimlerden çıkan kararları PBİP'in onaylaması zorunluydu ve cephe içinde partiler işlevsiz bir şekilde PBİP dolayımında yer alıyorlardı.

1948 yılı, Sovyetler Birliği'nin diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Polonya'da da bütün ağırlığıyla kendini hissettirdiği yıl oldu. 1948 yılı sonrasında soğuk savaşın başlamasıyla birlikte Sovyetler Birliği Doğu Avrupa ülkelerinin içinde yer aldığı bloğu oluşturmak doğrultusunda hareket etti. Bu gelişmenin Polonya'ya yansıması uzun sürmedi. Sovyetler Birliği'nin dış politikasına kilitlenen Polonya'da "Halk Demokrasisi" modelinin, "sosyalizmin" inşasında bir zemin oluşturacağı düşüncesiyle bu yöndeki çabalar hızlandı. Bunun anlamı PBİP'in her düzeyde iktidar tekelini kurumsallaştırmasıydı. Siyasal bir çalışmadan ve kitle desteğini arttıracak bir çabadan çok, tarımda zorla kolektifleştirmeye ve cephe ittifakının sürmesinden yana olan kadroların tasfiyesine yönelindi. Yeterli bir çalışma yapılmadan bu tür uygulamalara geçilmesi, ilerki tarihlerde muhalefet unsurlarının din ve ulusçuluk gibi burjuva ideolojilerinin etkisine girmesini kolaylaştıracaktı.

Oluşturulan siyasal rejim şöyle tanımlanmaktaydı: "Partiler, sistemin dayandığı ilkelere göre 1) PBİP işçi sınıfının tek siyasal temsilcisidir. 2) PBİP köylülerin, aydınların ve bütün emekçilerin siyasal temsilcisidir. 3) Sosyalist inşanın programı, bütün partiler tarafından kabul edilir. 4) PBİP'in öncü rolü, ittifak halinde olan bütün partiler tarafından benimsenir. Bu ilkeler partiler arasındaki rekabeti ortadan kaldırır."[9]

PBİP'in kurulmasıyla beraber, parti içindeki Gomulka

9. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, 1988, s.1494.

grubu, özellikle tarımda zorla kolektifleştirmeye karşı çıktığı için ulusçu sapmaya düştüğü şeklinde eleştirilere uğradı ve "sağcılıkla" suçlanarak partiden tasfiye edildi.

50'li yıllar Polonya'da Sovyet kalkınma planının uygulandığı dönemi içeriyordu. Bu dönem boyunca yatırımlar ağır sanayinin geliştirilmesi doğrultusunda kullanıldı. Örneğin; tarım sektöründe gerçekleştirilen zorla kolektifleştirmeler sayesinde, bu sektörden sağlanan kaynak birikimleri ağır sanayiye kaydırıldı. Ağır sanayiyi temel alan ekonomik politika, işçi sınıfından gelebilecek tepkileri önlemek amacıyla "sosyalist iş disiplini" adı altında çıkarılan yasayla pekiştirildi.

Bu yasal düzenlemenin sınırları, daha sonra çıkarılan başka bir yasayla genişletildi. İşe gelmeme, işe geç kalma ve çalışma düzenini bozmaya yönelik her harekete karşı, işçi ücretlerinden önemli oranda kesintileri ve hapis cezalarını içeren bu düzenlemelerle işçiler arasındaki dayanışmayı ortadan kaldırmak amacıyla rekabet teşvik ediliyordu. Bu "sosyalist yarışmalar" düzenlenirken, ağır sanayi ekonomik programının yürümesi doğrultusunda uyumlu çalışan işçiler ödüllendirilerek, ekonomik programın aksamasına neden olabilecek her türlü gelişmenin önü kesilmeye çalışılıyordu. Çalışmanın ve üretimin arttırılması için spekülatif teoriler üretildi. Macar Bilimler Akademisi'nin o dönemde işçi sağlığı ile ilgili olarak yaptığı araştırmalarla, çalışan işçilerin daha sağlıklı olduğu(!) gibi bilimsel sonuçlar uygulamaya aktarıldı.

50'li yılların ortalarına gelindiğinde parti ve devlet aygıtı, kitlelerden önemli oranda kopmuştu. Tarım kesiminde zorla girişilen kolektifleştirme sonucunda tarımsal üretim de ciddi bir gerileme yaşanırken, fabrika yönetimlerinde söz sahibi olamayan ve çalışma yaşamındaki aksaklıklardan hoşnutsuz olan işçiler tepkilerini grevlerle ve gösterilerle dile getirmeye başlamışlardı. Bu arada parti üyelerinin niteliğindeki değişiklik ilginç bir tabloyu oluşturuyordu: 1945'te parti üyelerinin yüzde 80'inden fazlası işçiyken, bu oran 1954'te yüzde 48'e kadar düşmüştü.

EKİM 1956 POZNAN AYAKLANMASI

Gomulka döneminden başlayan, 1949 sonrasında daha radikal bir biçimde hayata geçirilen, ağır sanayiyi temel alan hızlı sanayileşme modeli, işçilerin çalışma koşullarına ve yaşam standartlarına yaptığı etkilerden dolayı tepkilere yol açmaktaydı. Ayrıca ekonomik programın uygulanmasında karşılaşılan problemler (hammadde vb. kaynak yetersizlikleri) dönemsel tıkanmalara neden olmaktaydı. Bu tıkanıklıklar, parti ve devlet aygıtının bir parçasına dönüşmüş olan sendika ve işçi örgütlenmelerinin işçi sınıfı üzerinde daha yoğun bir baskı kurmasına yol açıyordu. İşçi ücretleri 1949-55 yılları arasında reel olarak yüzde 10 düşmüştü.

1956 Haziran'ında, İşçiler Poznan'da ücretlerin artırılması isteği ile harekete geçtiler. Geielski Fabrikasında biraraya gelen işçiler bir temsilci heyeti seçerek, çalışma koşullarının düzeltilmesi, ücretlerin artırılması, temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması doğrultusundaki isteklerini hükümete ilettiler. Talepler, hükümet yetkililerince olumlu karşılanmayarak reddedildi. Bunun üzerine işçiler, Haziran sonunda tüm Poznan'ı etkileyen yürüyüşler ve grevler gerçekleştirdiler. Geielski toplantısı sonrasında ağırlıkla ekonomik taleplerle başlayan eylemler giderek siyasi bir nitelik kazanarak hükümet ve politikalarını hedef olan bir içeriğe büründü. Şehirdeki cezaevi işçiler tarafından basılarak tutuklular serbest bırakıldı. Eylemci işçilere, şehir garnizonundaki askerlerin bir kısmının da katılımıyla bazı polis karakolları işçilerin denetimine geçti. Poznan'da yaşanan bu olaylar üzerine hükümet milis ve askeri birlikleri şehre yollama kararı aldı. Hükümetçe gönderilen birliklerle ayaklanma bastırıldı ve ayaklanma kışkırtıcıları oldukları gerekçesiyle yüzlerce işçi gözaltına alındı. Ayaklanmanın bastırılmasına rağmen, olaylar Polonya'nın başka yerlerine yansıdı.

Poznan'da işçi hareketinin bastırılmasına rağmen, toplumsal muhalefetin odak noktasını işçi sınıfı oluşturuyordu. İşçi sınıfı kendisine yabancılaşmış sendikalar ve işçi örgütlen-

meleri yerine, özörgütlenmelerini yaratmak doğrultusundaki çabalarını hızlandırdı.

Eylül sonunda Varşova Fıat Polski otomobil fabrikasında ve WFU motor fabrikasında İşçi Konseyleri kuruldu. Bu fabrikalardaki işçiler, işçi özyönetimine ilişkin bir program oluşturdular. Konsey örgütlenmeleri kısa zamanda başta Varşova'daki fabrikalar olmak üzere ülkenin çeşitli kesimlerinde yaygınlaşmaya başladı. Bu özörgütlenme çabası yalnızca işçi sınıfıyla sınırlı kalmadı ve giderek diğer çalışan kesimlerde kendi örgütlülüklerini yaratmak doğrultusunda harekete geçtiler. Ekim ayına girildiğinde İşçi Konseyleri ülkenin bütün fabrikalarında oldukça etkin bir konuma gelmişti. İşçiler, yöneticilerin belirlenmesinden, üretim süreci üzerinde denetimden yönetime kadar bir çok aşamada aktif rol aldılar. Hükümetin ve partinin denetiminden uzak bağımsız gelişen bu hareketle birlikte işçiler yer yer fabrika işgalleri düzeyinde eylemler gerçekleştirdiler. Böylece hükümetin İşletme Özyönetimi adı altında düşündüğü ve mevcut işleyişi rasyonalize ederek, işçi sınıfını edilgen bir güç haline getirmeyi amaçlayan projesi bütünüyle etkisiz kalmaktaydı.

Poznan olayları, parti içinde yoğun tartışmalara neden oldu. Polonya Birleşik İşçi Partisi içindeki bir grup Poznan olaylarını bir uyarı olarak kabul etmekteydi.

Başbakan Cyrankiewicz ise "iktirada karşı elini kaldırmaya cesaret eden provakatörler, bizzat işçi sınıfının çıkarları için kafalarının ezileceğini bilsinler"[10] demekteydi.

Bu arada, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP)'nin 20. Kongresi'nin gerçekleşmesi ve Kongreyle Stalin'e karşı açılan kampanyanın da etkisiyle parti içindeki hizipler meşrulaşmaktaydı. Bürokratik aygıtı tereddüte düşürücü bu gelişmeler, parti içindeki muhalif kanatlara görüşlerini daha da yaygınlaştırma olanağı sundu. Poznan olaylarından sonra, daha önce partiden atılmış olan Gomulka'nın yıldızı yeniden parlamaya başladı. Kitle hareketindeki kabarış Gomulka'nın öne çıkmasına ve giderek bu kabarışı Gomulka'nın yatıştıra-

10. "Polonya'da Sınıf Mücadelesi" adlı yazı dizisi, Demokrat Gazetesi, 1980.

bileceği düşüncesinin kabul görmesine yol açtı.

Gomulka'nın popülist görüşleri, O'nun, çeşitli muhalif kesimlerin (bürokratik aygıtın bir parçası olan sendika ve işçi örgütlenmelerinin demokratikleşmesini isteyen işçiler kadar, kilisenin toplumsal yaşamda ağırlığının artmasını isteyen ve kolektifleştirmeye karşı olan kesimlerin) ortak önderi konumuna gelmesini sağladı. Parti ve devlet yönetimindeki bazı kesimlerin de muhalefete katılması, Gomulka'nın sivrilmesine neden oldu.

1956 Ekiminde yönetime geçen Gomulka, aynı ayda yapılan ve 350 bin kişinin katıldığı toplantıda, milliyetçi bir söylemle, kolektifleştirme hareketine son verileceğini de içeren, işçi sınıfının önemini vurgulayan bir konuşma yaptı. Bu konuşma, Polonya'da o tarihten sonraki siyasal sürecin yönelimini işaretlemekteydi.

Gomulka, parti içinde güçlenmek için işçi sınıfını yüceltme politikası izledi. İşçi hareketinin partiye bir ders verdiğini söyleyen Gomulka "İşçiler grev silahına başvurarak sokaklarda yürüyüşler yapmışlar ve 'Yeter! bu yanlış yol terkedilmelidir' diye haykırmışlardır."[11] diyordu.

Eski başbakan Cyrankiewicz'in açıklamasını siyasi bir gaf olarak değerlendiren Gomulka, parti yönetimine ilişkin ise "Poznan trajedisinin kökenleri bizde, hükümetin ve partinin içindedir. Ateş çoktandır için için yanmaktaydı. Altı yıllık ekonomik plan halka yaşam düzeyini yükseltecek bir tasarı olarak sunuldu. Ama sonuçta bu gerçekleşmedi ve emekçilerin umutları kırıldı."[12] demekteydi.

Gomulka, partinin yeniden bir yapılanma sürecine gireceği ve emekçi sınıflarla bütünleşeceği yolunda açıklamalarda bulundu. Fakat bu vaatler ve açıklamalar ilerde Gomulka tarafından unutulacaktı.

Gomulka'nın iktidara gelmesiyle, parti içinde "Stalin yanlılarını" tasviye süreci başladı. Değişik muhalefet güçlerinin desteği ile iktidara gelen Gomulka, bu değişik güçlerin talep-

11. Agy.
12. Agy.

lerini karşılamak yönünde çelişik ve istikrarsız politikalar izledi. Kiliseye verilen ödünlerle kilisenin siyasal yaşamdaki aktivitesi güçlendi. "Kilisenin başı neredeyse parti genel sekreteri kadar güce ulaştı."[13]

Zorla kolektifleştirme kaldırılarak, köylülerle kurulan ilişkiler düzeltilmeye çalışıldı. Zaten yaşanan fiili durumda bunu zorunlu kılıyordu. "Varolan tarım kooperatiflerinin % 90'ı dağıtılmıştı."[14] İşçi konseylerine kazandırılan yasal statü ile amaçlanan daha çok, işçi hareketinin PBİP'in kontrolüne girmesini sağlamaktı.

İşçi konseylerinin 1957 yılında giderek güçlenmesi ve bu gücün koordinasyonlu bir hale gelmesi Gomulka yönetimini rahatsız etmekteydi. İşçi Konseyleri'nin koordinasyonunun sağlanmasını amaçlayan Ulusal Kongre kararı yönetimi harekete geçirdi. İşçi Konseyleri'nin işlevini, işletmelerin rasyonel çalışmasını ve bu doğrultuda işçilerin denetlenmesini sağlayan yapılar olarak gören Gomulka yönetimi, İşçi Konseyleri'ni fabrika yönetimi ve işyerleriyle sınırlı tutmayı amaçlayarak, Konsey hareketine yönelik baskılarını artırdı. Ulusal Kongre düşüncesini anarko-sendikalist bir yönelim olarak değerlendiren Gomulka yönetimi, baskılar sonuç vermeyince, İşçi Konseyleri'nin faaliyetlerini yasaklama kararı aldı.

Gomulka halkın milliyetçi duygularıyla oynayarak, köklü birikimlere sahip Polonya ulusçuluğunun canlanmasını sağlayan politikalar izledi. Bu yönde anti-Rus, anti-semitizm duygularından yararlanmaya çalışarak, iktidarını sağlamlaştırma ve kitle tabanı oluşturma yoluna gitti.

1956-1957 yıllarında Polonya işçi sınıfının özörgütlenmesi olarak kendini ifade eden İşçi Konseyleri hareketi yasaklar ve baskılarla fiilen tasfiye edilirken, hükümet işçi hareketindeki bu geri çekilmenin yarattığı olanaklarla, bu yapıları üretimi artırmaya yönelik örgütlenmelere dönüştürmeye çalıştı. Gomulka yönetimine yönelik her türlü eleştiri liberallik ve revizyonizmle suçlanarak, basın üzerinde yoğun bir sansür uy-

13. Birikim, Ağustos-Eylül-Ekim 1978, sayı 42-43-44, s.66.
14. Wlodzımıers Brus, "Polonya Ekim'i: 20 Yıl Sonra", Birikim, Ağustos-Eylül-Ekim 1978, sayı 42-43-44, s.72.

gulandı. Basına yönelik baskıların en ilginci; Gomulka'yı 1956 olaylarında hararetle savunan öğrenci gazetesi Po Prostu'nun kapatılmasıydı. Po Prostu'nun kapatılması işçi ve öğrenci gençliğin tepkilerine yol açtı. Yapılan gösteriler polis tarafından şiddet kullanılarak bastırıldı. SBKP'nin 20. ve 22. Kongreleri'nde Stalin karşıtı politikaların yarattığı olanaklarla iktidarını sağlamlaştırmaya çalışan Gomulka, parti üyesi 200 bin kişinin politik tasfiyesini gerçekleştirdi. Özellikle 22. Kongre'den sonra başlayan tasfiyeler, geçmişte tasfiye etmeye çalıştığı "Stalinciler" ile işbirliği yaparak, kendisinin de içinde bulunduğu ve birlikte hareket ettiği "liberallere" yöneldi.

Gomulka yönetiminin beklentilerini boşa çıkardığı Polonya halkının hoşnutsuzlukları artmaktaydı. 1960'larda ekonomik açmazlara düşen Gomulka yönetiminin demokratikleşme programı, bu ekonomik açmazlar nedeniyle daha başından tıkanmıştı. Gomulka yönetimince hazırlanan demokratikleşme programının oluşmasında kitle hareketinin yarattığı basınç gözardı edilmemelidir. Kitle hareketinin gelişmesinin önü Gomulka yönetimince kesilerek bu potansiyelin kırılıp, ehlileştirilmesi ve mevcut bürokratik yapıya eklemlendirilmesi demokratikleşmenin önünü tıkayan nedenlerdi. Gomulka 1960'larla birlikte, halk desteğini ciddi şekilde kaybetti ve iktidarda kalması için Moskova'nın onayına duyduğu ihtiyaç giderek arttı.

1966-1970 yılı yatırım planıyla öngörülen, 1,5 milyon kişi için istihdam yaratma hedefine ulaşılamayınca, nüfus artışının da etkisiyle, Polonya'da 1 milyon civarında işsiz ve gizli işsiz bir kitle oluştu. Aynı dönemde temel gıda madde fiatlarında yaşanan önemli artışların yanında, sadece belirli bir kesimin yararlanabildiği sınai tüketim mallarının fiatlarında düşmeler görüldü. Parti ve devlet aygıtında çalışan ve üretken bir iş yapmadıkları halde daha fazla olanaklara sahip olan bu kesimlerin ayrıcalıklı durumu, işçi sınıfı içinde tepkilere neden oluyordu. Polonya'da olduğu gibi, Doğu Avrupa ülkelerinin bütününde görülen "ayrıcalıklı kesimler" bürokratik

düzeni vareden ve bu düzenin rantını yiyen tabakalardı.

"...Alınan kararların harfi harfine uygulanmasından başka bir işlevi olmayan parti örgütü, hükümet, devlet daireleri ve diğer kurumlar süreç içinde basit, inisiyatifsiz yürütme mekanizmaları haline gelmişler, bu kademelerde yaygınlaşan 'kapı kulluğu' yeni çıkar ilişkileri yaratmış, verilen emri yerine getirmeye en uygun kişilerden seçilen 'memur, bürokrat' tabaka toplumda farklı çıkarlara ve ayrıcalıklara sahip kemikleşmiş bir yapı oluşmuştur."[15]

Öte yandan bu yıllarda, parti içinde, işçilerinin oranının düştüğü gözlemleniyordu. Teknokrat, bürokrat ve diğer meslek sahipleri parti üyelerinin yarısını oluşturan bir sayıya ulaşmıştı.

Gıda maddelerindeki fiat artışının bir nedeni de tarımda üretimin bir türlü arttırılamamasıydı. Sanayi alanında çalışanların sayısı 1970'e dek % 56 oranında artarken buna denk düşen bir tarımsal üretim artışı sağlanamıyordu. Bu da tarımdaki mülkiyet yapısından ileri geliyordu.

1970 yılı sonunda patlak veren ve Gomulka yönetimine son vererek Gierek'in iktidara yükselmesine yol açan olaylar, bu ortam içinde boy verdi.

1956 Ayaklanması ve sonrası gelişmeler, işçi sınıfı açısından negatif ve pozitif yönleriyle yeni birikimler sağlamıştı.

İşçi sınıfının öncülüğünde şekillenen toplumsal muhalefet hareketi, bütün çeşitliliği ve örgütsüzlüğüne rağmen toplumsal bir meşruiyet zemini oluşturmuştu. Ayrıca bu dönem, işçi sınıfına parti ve devlet aygıtının dışında bağımsız adım atma ve kendi örgütlüğünü yaratma olanaklarını sundu. Kendiliğinden bir karakterde yaratılan İşçi Konseyleri, işçilerin somut talepler etrafında birlikte hareket etme ve dayanışma eğilimlerini geliştirdi. Bürokratik parti aygıtının bütün baskılarına ve konseylerin içeriğini boşaltma girişimlerine rağmen, işçi sınıfının mücadelesi durmadı. İşçi Konseyleri örgütlülüğü, Polonya'nın bundan sonraki tarihinde işçi hareketinin ağırlığını hissettirmesini sağlayacak bir deneyim oldu.

15. Tarık Demirkan, "Doğu Avrupa Sosyalist Ülkelerinde Reform Süreçleri", Marksizm ve Gelecek, Haziran 1989, sayı 1, s. 156.

GOMULKA YÖNETİMİNE TEPKILER YÜKSELİYOR MART 1968 ÖĞRENCİ AYAKLANMASI

Kitle hareketiyle iktidara gelen Gomulka, kendisinden beklenenleri yerine getirmeyerek, bürokratik sistemin ihtiyaçları yönünde hareket etti. Sistemin, Polonya'nın gereksinimlerinden ve halkın taleplerinden çok Sovyetler Birliği'nin istem ve çıkarlarına göre şekillenmesi nedeniyle siyasal, ekonomik ve idéolojik olarak Sovyetler Birliği'ne tabiilik her zaman ön planda tutuldu. Kitle desteğiyle iktidara gelen Gomulka yönetimine karşı kitleler yeniden ayağa kalkmaktaydı.

Gomulka yönetimine karşı ilk kapsamlı tepki, öğrenci gençlikten yükseldi. Ocak 1968'de Polonya edebiyatının önde gelenlerinden Mickiewicz'in, 19. yy.'da Çarlık Rusyası'na karşı ulusal kurtuluş mücadelesini işleyen "Atalar" adlı oyununun anti-sovyetizm gerekçesiyle yasaklanması, ilk kıvılcımın doğmasına neden oldu.

Yasaklama başta öğrenci gençlik olmak üzere, aydınlar ve halk tarafından protesto edildi. Protestolar, kısa zamanda sokak gösterilerine dönüştü. Birçok kişi bu gösteriler sırasında tutuklandı. Olayların yumuşaması beklenirken, 8 Mart 1968'de üniversite gençliğinin Varşova Üniversitesi'nde düzenlenen toplantısının basılması üzerine, kısa zamanda, öğrenci gençliğin bütününü kapsayan sokak gösterileri ve sokak çatışmaları gelişti. Sokak çatışmaları Varşova'da günlerce sürdü. Olaylar Krakov ve Poznan'a da yayıldı. Ayaklanan öğrenciler, gösterilerde kızıl bayrak taşıyorlar, dağıttıkları bildiriler de sosyalizme bağlılıklarını, Vietnam halkının mücadelesinin yanında olduklarını ve Avrupa'daki devrimci gençlik mücadelesini desteklediklerini açıklıyorlardı. Varşova'daki politeknik okulunun işgaliyle olaylar daha da genişledi. Sokak çatışmaları, işgal, boykot gibi eylemlerle bütün yoğunluğuyla süren öğrenci gençlik hareketi, ancak üç hafta sonra bastırılabildi.

Gösterilerin bastırılmasıyla yeni bir tasfiye süreci başlatıldı. Bunu Gomulka tarafından başlatılan anti-semitik politika-

lar izledi. Gomulka, sürmekte olan Arap-İsrail savaşının yarattığı siyonizm karşıtı tepkilerden yararlanarak, geliştirdiği anti-semitizm politikaları ile olayları denetlemek istiyordu. Bu yönde, öğrenci gençliğin muhalefetinin Yahudi gençliğin kışkırtmaları ile ortaya çıktığı şeklinde açıklamalar yaparak, manipülasyonlara girişti.

Tasfiye hareketinden ilk etkilenenler "...gösterici öğrencilerin babaları oldu ve 8300 parti üyesi ihraç edildi."[16]

İlerde doğabilecek olayların önünün kesilmesi amacıyla üniversitelere girişte, öğrenci gençliğin sınıfsal kökenlerine göre öncelik tanıyan bir işleyişe geçildi. Belirlenen komisyonla işçi ve köylü kökenden gelen adaylara öncelik tanınırken, aydın kesimden gelen öğrenciler ikinci planda tutuldu.

1968 Mart ayında gerçekleşen öğrenci ayaklanması, gençliği toplumsal muhalefetin odağına yerleştiriyordu. 1956 olaylarının taşıyıcı gücü olan işçi sınıfı, bu gelişmeler karşısında suskun ve etkisiz bir konumdaydı. Gomulka'nın baskıları aydınları da hareketsiz kılmıştı. Bürokratik sistemin sınırları dahilinde şekillenen öğrenci gençliğin mücadelesi, akademik taleplerin yanında, ekonomik reformların sürdürülmesi, sansür ve polis baskısının kaldırılması yönünde talepleri de içeriyordu.

Öğrenci geçliğin, mücadelenin genişlemesi ve güçlenmesi için fabrikalara yaptıkları çağrıların işçiler tarafından yanıtsız kalması, hareketin bastırılmasında önemli bir etken oldu.

Buna rağmen 1968 Mart olayları, öğrenci gençlik mücadelesinin yeni bir boyuta evrilmesinin zeminlerini yarattı.

Bu olaylar öğrenci gençliğin bir taraftan toplumsal muhalefet içinde etkili bir güç olduğunu ortaya koyarken, diğer taraftan gençliğe, aydınlarla ve işçi sınıfıyla ortak davranma, birlikte mücadele etme zorunluluğunu göstermesi açısından önemli bir deneyim oluyordu.

16. Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, c.2, 1986, s.726.

GOMULKA POLİTİK GÜCÜNÜ YİTİRİYOR

Kitle desteğini giderek kaybeden Gomulka, parti içindeki politik gücünü de yitirmekteydi. Parti içindeki hizipler, Gomulka'nın yönetimde kalıp kalmaması noktasında odaklanmışlardı. Giderek otoritesini kaybeden Gomulka ancak Moskova'nın desteğiyle ayakta durmaktaydı. Gomulka'nın sarsılan durumunu kurtarmaya, 1968 yılında, Çekoslavakya'daki gelişmeler yetişti.

Kendisini iktidara getiren 1956 ayaklanmasıyla özde benzer taleplerle yükselen 1968 Çekoslovakya olayları, Gomulka tarafından karşı devrimci bir hareket olarak değerlendirildi.

Moskova'nın da Çekoslovakya'daki gelişmelerin diğer Doğu Avrupa ülkelerine yansımasından duyduğu tedirginlik ve engelleme çabaları, Gomulka'yı öne çıkarmaktaydı. Moskova'nın Polonya'da en güvenebildiği müttefik Gomulka yönetimiydi. Partinin diğer hiziplerini örneğin Moczar'ın[17] başını çektiği hizibi tehlikeli görmekteydi. (Bu hizip Varşova Paktı ve Comecon'dan çıkma eğilimi taşımaktaydı.)

Kruşçev tarafından tereddütle karşılanıp desteklenen Gomulka, Çekoslovakya'daki gelişmelerinde etkisiyle Brejnev tarafından bütünüyle desteklenmekteydi.

Kitleler karşısında ve parti örgütünde giderek politik gücünü yitirdiğinin farkında olan Gomulka, Moskova'ya daha fazla angaje olarak politik otoritesini korumak yönünde bir hat izledi ve Moskova'nın Çekoslovakya'nın işgaline yönelik programın aktif katılımcısı oldu.

Çekoslavakya Komünist Partisi'ne diğer Doğu Avrupa komünist partilerinin yolladığı "uyarı" mektubunda Gomulka imzasıyla alması gereken yeri büyük bir istekle aldı ve Çekoslovakya'nın işgali için bu ülkeye 50.000 asker yolladı.

Gomulka partinin 5. Kongresinde Çekoslovakya'daki karşı devrimci güçlerin Polonya'nın hayati çıkarlarını da etkilediğini belirterek, Polonya birliklerinin, kardeş ulusun yardımına koştuğunu açıklamaktaydı.

---

17. Moczar'ın sertlik yanlısı "Stalinist" kanadı temsil ettiği düşünülmekteydi.

Çekoslavakya işgalini, "kolektif bir savunma" olarak değerlendirip, işgali meşrulaştırma çabalarına girişti.

Gomulka'nın bu tutumu, Moskova tarafından olumlu karşılandı. Aynı kongre, Gomulka'nın parti genel sekreterliğine seçilerek iktidarını koruduğu kongre oldu. Parti içindeki Gomulka karşıtı hiziplerde Moskova'nın direktifleriyle kontrol altına alındı.

ARALIK 1970 İŞÇİ SINIFI GENEL GREVDE

Gomulka iktidarını koruduğu ve gelişmeleri kontrol altına aldığını sandığı bir dönemde, işçi sınıfı eylemlilikleri dipten gelen bir dalga gibi yönetimi sarsmaya başladı.

Ekonomik kriz, bu sarsıntısının doğmasının temel nedenini oluşturmaktaydı. 1968 sonrasında Gomulka yönetiminin uyguladığı ekonomik politika giderek tıkandı. İthal edilen sanayi malları fiyatlarının artması nedeniyle yatırım planları sekteye uğradı. Yatırım planlarının gerçekleşememesinin yarattığı sorunlar yönetim tarafından işçi ücretlerinin reel olarak düşürülmesiyle ve temel tüketim maddelerine yapılan zamlarla aşılmaya çalışıldı.

İşçi ücretlerinde ki reel düşüşe karşın temel tüketim mallarına %30 zam yapılması işçi sınıfı tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Diğer yandan, parti içinde Moczar-Gierek hizipleri arasındaki çelişkilerde yoğunlaşmaktaydı.

14 Aralık 1970'te Gdansk'ta tersane işçileri zamlara karşı biraraya gelerek, zamların geri alınması, işçi ücretlerinin yükseltilmesi ve benzer şeyleri içeren bir talepler listesi oluşturdular. Taleplerini iletmek ve bu yönde görüşmek için PBİP Bölge Komitesi'nin bulunduğu yere doğru yürüyüşe geçtiler. Bölge Komitesi işçilerin bu tavrını haydutluk ve serselilik olarak değerlendirip işçilerle görüşmeyi reddetti.

Göstericilerin üzerine polis birlikleri yolladı. Polisle işçiler arasında başlayan çatışma, bütün Gdansk'ın harekete geçmesine neden oldu. Tersane işçilerinin grevine diğer sektörlerde

çalışan işçilerde katıldı. Şehir bir grevler şehri haline dönüştü. İşçiler yaptıkları sokak gösteriyle tepkilerini her fırsatta dile getirmekteydiler. İşçilerin bu gösterilerde attığı temel sloganlar; "Özgürlük İstiyoruz", "Ekmek İstiyoruz" sloganlarıydı. İşçiler, basının kendilerine yönelik aleyhte tutumunu da protesto etmek için "Basın yalan söylüyor" sloganını da atmaktaydılar.

Gdansk kentindeki işçi eylemliliği etkisini kısa sürede gösterdi. Özellikle kıyı kentleri olan Spot ve Gdynia'da da işçiler harekete geçtiler.

Gdynia şehrindeki Paris Komünü tersanesi, işçiler tarafından işgal edildi. İşgalci işçiler yaptıkları ortak toplantıda aldıkları kararları, kendi aralarından seçtikleri temsilcilerden oluşan grev komitesi aracılığıyla şehrin parti yöneticilerine iletmek istediler.

Görüşmeye giden işçilerin üzerine asker ve polisler tarafından ateş açıldı. Benzer gelişme Szczecin'de yaşandı. Grevci işçiler kısa zamanda Grev Komitesi'ni örgütlediler. Szczecin grev komitesi bir orjinallik de taşımaktaydı: Komitenin içinde parti üyeleri ve fabrika yöneticileri yeralmaktaydı. Grevci işçilerin tepkilerini dile getirdikleri gösteri, polis tarafından şiddetle karşılandı. Polisler işçilerin üzerine ateş ettiler. Szczecin şehrindeki işçilerle polis arasında çatışma sonucu çok sayıda insan öldü.

Önce kıyı kentlerinde, özellikle tersane işçilerinin önderliğinde, devlet güçleriyle sert çatışmalarla gelişen grevler, giderek ülkenin diğer sanayi merkezleri olan Elblag, Varşova, Katowice, Poznan bölgelerine yayıldı. Artık Polonya'yı genel grev dalgası sarmıştı.

Grevlerin yaşandığı kentlerde oluşturulan Grev Komiteleri kendi yaşadıkları özgün sorunların dışında, ortak talepleri dile getirmekteydiler.

Gomulka'nın istifa etmesi baş talepti. Bunu, işçi ücretlerinin arttırılması, çalışma gününün haftada beş güne indirilmesi, temel gıda maddelerine yapılan zamların geri alınması, polis ve askerler tarafından ablukaya alman işyerlerinden po-

lis ve askerin çekilmesi, basında işçi eylemlerine yönelik karalama kampanyasına son verilmesi, sendikaların parti aygıtından bağımsız hareket etmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması, partinin demokratikleştirilmesi gibi talepler izlemekteydi.

Gomulka yönetimi ülkeyi saran işçi eylemlilikleri karşısında bütünüyle aciz kalmıştı. Polisin ve askerlerin grevleri engelleme çabası ve silahlı müdahalesi grevleri durdurmaktan öte yaygınlaşmasına neden olmuştu.

Bir haftaya yakın süren çatışmaların durmasına rağmen, Polonya'nın tüm sanayi merkezlerinde işçiler grevde ve sokaktaydılar. Kıyı kentlerindeki tersanelerde bütün kontrol işçilerin elindeydi.

Szczecin'de, işçilerin oluşturduğu İşçi Komitesi, kentin denetimini elinde tutacak güce sahipti ve şehirdeki ikinci iktidar organı gibi hareket etmekteydi.

Moskova'nın işçi hareketindeki bu yükselişe karşı tavrı, Doğu Avrupa'daki deneyimlerin ve 1956 Ayaklanmasının sonuçlarının yarattığı pratikle, askeri bir çözümden öte politik bir çözüm yönündeydi.

İşçi eylemlilikleri 1956'da Gomulka'yı iktidara getirirken, bu sefer Gomulka'nın iktidarını sarsmaktaydı. Moskova'nın işçi eylemliğine karşı askeri bir çözümü tehlikeli görmesi ve bu arada Gomulka'nın hastalanması, Parti bürokrasisine 1956'daki gibi politik bir manevra yapma şansı kazandırdı.

Moskova'nında onayıyla, 20 Aralık'ta Edward Gierek parti genel sekreterliğine seçildi.

SZCZECİN İŞÇİ KOMİTESİ

14 Aralıkta Gdansk'ta Lenin tersanesinde işçilerin greve çıkmasından iki gün sonra Szczecin tersane işçileri greve çıktılar.

Gdansk, Gdynia ve Spot tersanelerindeki işçilerin eylemlerini destekleyen ve işçilere polisin ve askerlerin saldırısını protesto eden, Szczecin işçileri benzer taleplerle harekete geç-

tiler. Greve çıktıkları gün yaptıkları toplantı sonucunda, 40 kişiden oluşan bir İşçi Komitesi kurdular.

İşçilerin oylarıyla seçilen temsilcilerden oluşan bu komite, işçilerin ortak iradesini yansıtan bir organizasyon niteliği taşımaktaydı. Görev ve sorumlulukları işçiler tarafından belirlenmiş olan komite, işçiler adına karar alma ve yönetimle görüşme yetkisine sahipti.

Szczecin işçileri yaptıkları toplantılar sonucunda bir dizi kararlar aldılar. Özellikle bu kararlar içinde, bağımsız sendika kurma hakkı talebinin bulunması önem taşımaktaydı. Bu talep, 1945 sonrasındaki Polonya işçi hareketinde ilk defa dile getirilmekteydi.

İşçiler, yaşadıkları ekonomik, demokratik sorunların ortadan kalkması yönünde eylemlere girişince karşılarında polis ve askeri birlikleri gördüler.

Eylemler, devlet güçleri tarafından şiddetle engellenmeye çalışıldı. Fakat devlet güçlerinin bu tavrı, eylemleri durdurmaktan öte daha da gelişmesini sağladı. İşçiler şehrin bütününde inisiyatiflerini arttırarak, denetimi ele geçirdiler. Artık İşçi Komitesi, merkezi yönetimi temsil eden otoritenin yanında ikinci bir otorite konumuna gelmişti.

Komite kendi görevlerini şöyle belirlemekteydi; fabrikaların korunması ve işçilerin savunulması, işçi eylemliliğine bütün işyerlerindeki işçilerin katılmasını sağlamak yönünde organizasyonların gerçekleştirilmesi, propoganda ve ajitasyon faaliyetlerine hız verilmesi bu yönde basın yayın araçlarının yanında radyo olanağının da kullanılması, işçilerin ihtiyacı olan iaşenin karşılanması için alt örgütlülüklerin yaratılması, herhangi bir müdahaleye karşı savunma birimlerinin oluşturulması ve bunların teçhizatlandırılması.

Tersane işçiler tarafından işgal edilmiş durumdaydı. Tersanenin çevresi işçi ailelerinden, gençlikten ve diğer sektörlerde çalışan işçilerden oluşan 100.000 kişilik etten bir duvarla örülerek korunmaktaydı.

Szczecin Tersanesindeki işgal birinci ayını doldururken ilginç bazı gelişmeler olacaktı.

İŞÇİ HAREKETİNİ ENGELLEMEK YÖNÜNDE YENİ POLİTİK MANEVRA; GİEREK İKTİDARI

İktidar değişikliği kitleler tarafından belirli bir olumlulukla karşılansa bile bu olumluluk işçi eylemlerinin kesilmesini sağlayamadı.

Varşova şehri grev komiteleri 21 Aralık'ta genel greve çıkma çağrısında bulundu.

Grev hareketi, başta kıyı kentlerinde olmak üzere, devam etmekteydi. Aralık sonu ve Ocak ayı boyunca devam eden bu grevlerde, işçiler taleplerinin karşılanmasına yönelik somut adımlar atılmadan eylemlerini bitirmeyecekleri açıklamaktaydılar.

Gierek, işçi sınıfıyla hükümet arasında devam eden kutuplaşmayı kırmak, işçi eylemlerinin önünü kesmek için belirli tavizler vermek zorunda kaldı. Bu tavizleri bir takım vaatlerle de bütünleştirmeye çalıştı.

Grevci işçiler, ekonomik taleplerinin yanında, grevlerin başlamasıyla işyerleri temelinde oluşturulan komitelerin hükümet tarafından tanınmasını istemekteydiler. Ayrıca grev dalgasının başlamasıyla çeşitli kentlerde işçilere ateş açan güvenlik görevlilerinin cezalandırılmasını da talep ediyorlardı.

Gierek'in, Gomulka dönemine ilişkin eleştirisinin odağını, yönetimin aldığı kararlarda halka danışmaması konusu oluşturmaktaydı. Bu eleştiri aslında Gierek yönetiminin politik yönelimini de açığa çıkarmaktaydı.

Gierek'e göre sorun kitlelerin söz, karar, yetki sahibi olması değil, alınan kararlarda onlara danışılmamasıydı.

Böylesi bir mantıkla siyasal manevra yapabilme olanağını artırmayı amaçlamaktaydı. Ve Gierek bu yönde ilk adımını Szczecin tersanesine giderek attı.

24 Ocak 1971'de, parti genel sekreteri olarak başbakanın, savunma ve içişleri bakanının ve bazı bakanların olduğu bir heyetle Szczecin tersanesine gitti. Grevci işçilerle bir toplantı düzenledi. Grev Komitesi, toplantının başlamasının ardından 12 maddelik bir talepler listesi sundu. Bu maddeler kısaca

şöyleydi; İşçi Komiteleri'nin kabulü, parti, gençlik ve sendika örgütlerinde demokratik seçimlerin yapılması, grev komitesinin ve komite üyelerinin güvenliğinin sağlanması, parti yönetimiyle diyalogların sürmesi, işçilerin ve halkın politik ve ekonomik durum hakkında doğru bilgilendirilmesi, grev eylemlerinin suç olarak değerlendirilmesine son verilmesi.

Gierek bu toplantıda, kendisininde işçi kökenli olduğunu ve bundan dolayı sorunları daha iyi anladığını belirterek Gomulka dönemini sert bir şekilde eleştirdi. "Partinin yenileşeceği..." vaadinde bulunarak "Kabul edin, bize yardım edin, bizden yana olun" dedi. Ayrıca "Kalkınma mücadelemizde geçmişte olduğu kadar gelecekte de belirleyici olan bu ilişkiye sizler darbe inderemezsiniz, indirmeyiniz." diyerek, işçilerin taleplerinin "...maksimum ölçüde karşılanacağına" söz verdi.[18]

İşçiler ise sorunlarını çok yalın ve açık ortaya koyup taleplerinin gerçekleştirilmesini istediler. Bir işçi delegesi "... Nasıl oluyorda işçi sınıfı, işçi sınıfına karşı hareket edebiliyor." diyerek, çatışmalarda işçilerin devlet güçleri tarafından öldürülmesini sorgulayarak, fabrikalardaki ayrıcalıklı kesimleri aristokrat olarak değerlendirdi. Ve "...Eğer idarecilerimizi kendimiz seçersek rahat koltuklarında yapışmış duran herkesten kurtulmalıyız! Bu adamlar öylesine uzun süredir oturuyorlar ki pantolonların arkası terden küf tutmuş... Yaramaz bunlar. Biz bunun için mücadele ediyoruz. İdarecileri değiştirmek için. Özellikle tabandakileri. Balık baştan kokar ama kuyruktan başlayarak temizlenir..." demekteydi.

26 yıldır Komünist Partisi üyesi olan bir delege de "Toplumumuzda sınıflar var...Sınıflara bölünmemeyi sağlamalıyız. Fakat bu sınıf farklılıkları yukarıdan kaynaklanmaktadır."[19] diye açıklamaktaydı.

Polonya'nın siyasal ve toplumsal değişimine ilişkin konuların da tartışıldığı, işçi delegelerinin parti ve hükümet temsilcilerine taleplerini ilettiği toplantı sonucunda, grev komite-

18. "Polonya'da Sınıf Mücadelesi" adlı yazı dizisi, Demokrat Gazetesi, 1980. Daha geniş bilgi için bkz., Birikim, Ağustos-Eylül-Ekim 1978, sayı 41-42-43, s.78-79.
19. Agy.

since belirlenen 7 önemli madde kabul edildi. Ayrıca kabul edilen taleplerin yerine getirilmesini izlemek ve denetlemek için bir işçi komisyonunun kurulmasına karar verildi.

Polonya'daki siyasal-toplumsal yapı ve sınıf mücadelelerine ilişkin verilerle yüklü bu toplantı, Polonya işçi sınıfının kendiliğinden bilinç düzeyi ile parti ve devlet aygıtının kitlelerden kopuşunun sorgulanması anlamında ilginç bir görüntü vermektedir.

Toplantı sonucunda, grev komitesince, grevin bitirilmesi yönünde karar alındı. Gierek'in grevci işçilerle teması, Szczecin'den sonra Gdansk ve Silezya'da da sürdü.

Bu diyalogların Gierek'e kazandırdığı imaj ve bu imajın sağladığı avantajlar Gierek'in siyasal etkisini arttırırken, grevci işçilerin taleplerinin karşılanacağı yönünde vaatlerde işçi eylemlerinin yavaş yavaş durmasını sağladı. Belirli aralıklarla biten eylemler sonunda Polonya'da hayat normale dönmeye başladı. İşçi hareketinde dalga daha güçlü yükselmek için geri çekilirken, hareket bir güç toplama dönemine girdi.

Polonya işçi sınıfının genel grev eylemi ve bu eylemin işyeri işgallerine kadar yükselmesi sınıfın, bürokratik yapıya karşı birleşik muhalefetini göstermesi açısından önemlidir. İşçi sınıfı bir bütün olarak bu eylemleriyle bürokrasiyi sarsmış, geri adım attırmış, parti yönetiminde değişiklik yaptırabilecek bir etkide bulunmuştur.

Kitleler, geçiş toplumu özellikleri taşıyan bir toplumsal yapıda ve bu toplumsal yapının çelişkilerinin yaşandığı koşullarda yaptıkları eylemlerle politik sonuçlar elde edebileceklerini öğrendiler.

İŞÇİ EYLEMLERİNDEKİ DURGUNLUK YENİ BİR YÜKSELİŞ YARATTI

Gierek yönetiminin fiatları dondurma kararı almasıyla 1970 yılı Aralık ayında başlayan grev dalgası 1971 Şubat'ında kesildi. Kitle grevlerinin yarattığı etki gücünden dolayı, yönetim işçi sınıfıyla karşı karşıya gelmeme, varolan çelişkileri

olabildiğince nötrleştirme yönünde politikalar geliştirdi. Dönemin parti raporlarında bu konular işlendi.

Gierek yönetimi halkın temel ihtiyaç maddelerini karşılayarak, fiatları dondurarak denetimi elinde tutmaya çalışmaktaydı. Parti yönetimiyle işçi sınıfı arasında çelişkileri yumuşatmayı hedefleyen yönetim, özellikle önder işçilerin katılımını sağlayarak büyük yatırım kampanyaları başlatmayı düşünmekteydi.

Merkeziyetçi planlamanın, katılımcı demokratik planlamaya dönüştürülmesi yerine, kapitalist dünyaya açılarak, piyasa mekanizmalarıyla ekonomik yapının canlandırılması amaçlanırken, siyasal olarakta parti-devlet aygıtını yeniden güçlendirmek hedeflenmekteydi.

Bürokrasinin piyasa kurallarına göre ekonomiyi yeniden şekillendirme girişimi, Polonya'yı giderek emperyalizme borçlanan bir ülke konumuna getirdi.

Teknoloji ve emek üretkenliği açısından yaşanan gerilik, kaynak israfı yaratırken büyük yatırımlar için düşünülen kaynakların yetersizliği, kapitalist-emperyalist sistemin kaynaklarından yararlanmayı zorunlu kıldı.

Dış borçlanma, ekonomide ki bunalımı aşmaktan öte, bunalımı daha da arttırıcı faktör oldu. Yaşanan ekonomik sorunların yoğunlaşması, hükümetin, işçilerin kazanılmış haklarını gasp etmeye yönelik önlem paketleri almasına yolaçtı.

İşçi sınıfı, başta kazanılmış ekonomik hakları olmak üzere diğer haklarının gaspına yönelik hareketlere karşı sessiz kalmadı. Tepkilerini giderek yükseltti.

1972 yılında grevler, bu tepkilerin radikalleşerek kendini dışa vurumuydu.

1972 yılının son aylarında, militan karekteriyle Polonya işçi sınıfı içinde özel bir yeri olan Gdansk ve Szczecin'deki tersane işçileri, hükümetin önlem paketlerine karşı greve çıktılar. Bu grevleri, Londz'da tekstil işçileri ve Katowice'de maden işçilerinin grevleri izledi.

Grevci işçiler, işçi ücretlerinin yükseltilmesi, fiyatların dondurulması gibi ekonomik taleplerde bulunurken, bağım-

sız sendikaların kurulması, fabrikalardaki İşçi Komiteleri'ne işlev kazandırılması, fabrika delegelerinin ve sendika liderlerinin atamayla belirlenmesi yerine seçimle tayin edilmesini isteyen demokratik taleplerde de bulunmaktaydılar.

Grevlerin bu taleplerde giderek gelişmesi, yönetim tarafından farklı yöntemlerle engellenmeye çalışıldı. Yönetim bu sefer işçi eylemlerini zorla bastırmak yerine, vaatlerle, ekonomik olarak yaptığı kısmi revizyonlarla kırmaya çalıştı ve bu yöntem başarılı da oldu. Grev hareketinin siyasal sistemi zorlayacak bir şekilde daha fazla yaygınlaşmadan bitirilmesi sağlandı.

Gierek yönetimi, toplumsal muhalefetin yükselmesini engellemek ve otoritesini yaygınlaştırmak için bir taraftan işçi muhalefetini düzen içi kanallarda hapsederek kontrol altına almaya çalışırken diğer taraftan sendikalarda ve diğer işçi örgütlerinde parti denetimini artırmak yönünde faaliyetlerini hızlandırmaktaydı.

Bu yönde fabrikalarda işçi inisiyatifini bütünüyle ortadan kaldıran düzenlemelere gidildi. Üretimde hiçbir rolü olmayan ve ayrıcalıklı bir konumda bulunan parti memurlarının inisiyatif alanı genişletildi. Sendikalar ve işçi örgütlerine, bütünüyle piyasa kurallarının uygulanması yönünde hareket etmeleri için yeni işlevler yüklendi. Bu yöntemlerdeki temel amaç, varolan örgütlenmelerin şimdiye kadar yaptığı gibi (ama bu sefer daha fazla ve daha sert bir tarzda) işçi sınıfını denetleyen, üretimin artmasını sağlayan kurumlar haline dönüştürülmesiydi.

İşçi sınıfı ise üretkenliğin artması için kendisini her düzeyde nesneleştiren, parça başı ücret, prim çizelgesi, günlük iş tutarı gibi yeni yöntemleri reddederek, kendi üzerinden beslenen parazit ve ayrıcalıklı bürokrasiye ve bürokratik yapıya karşı tepkiler geliştirdi.

Bu arada Gierek yönetimi bu uygalamaların rahat gerçekleşmesi yönünde, 150 bin parti üyesi işçiyi partiden uzaklaştırmaktaydı. Aynı operasyon Ulusal Sendika Kongresi'nde de yaşandı. Sendika kongresinde tüm muhalif kesim bastırıla-

rak, bürokratik yapının ihtiyaçlarına göre ulusal düzeydeki sendikal örgütlülük yeniden organize edildi.

1971-1976 ARASI POLONYA'NIN EKONOMİK GELİŞİMİ

Gomulka döneminde uygulanan ekonomik politikalar, Polonya'da Halk Demokrasisi'nin kuruluş sürecinden 1956'lara kadar izlenen katı merkezi planlama yöntemlerine tepki olarak gelişmişti.

Buna rağmen Gomulka döneminde Sovyet planlama modelinin belirleyiciliği vardı.

Bu dönemde de ağır sanayinin gelişmesine öncelik veren bir ekonomik planlamayla hareket edildi ve dış kaynak olarakta Sovyet yardımı kullanıldı.

Sanayi üretimde kalite ve nitelikten öte niceliğin önemsenmesi, üretimin talebe göre ayarlanmaması gibi gelişmeler halkın ihtiyaçlarının karşılanamamasına, işçi ücretlerinde reel düşüşlere ve bazı malların istense de alınamamasına neden olmaktaydı.

Fakat bütün bu uygulamalara ve tarım sektöründe yapılan zorla kolektifleştirmeye kesin olarak son verilmesine rağmen, tarımsal üretimin artması sağlanamadı. Sanayileşme sürecinin kır-kent ilişkilerinde yaptığı etkiyle kent nüfusunda çoğalma görülürken, kentlerinde giderek yiyecek ihtiyaçları da artmaktaydı. Tarımsal üretimin yetersizliği yiyecek ihtiyacının karşılanamamasına neden olurken, bu sorun zamanla kronik bir hal almaya başladı.

Tarım kesiminde özel mülkiyetin güçlülüğü (ekilebilir toprakların % 80'i) toprak sahiplerinin siyasal bir güç olmasını sağlarken, tarımda yapılması düşünülen kolektifleştirme çabalarını da engellemekteydi.

Gierek yönetime geldiğinde, bu sorunlarla karşı karşıya kaldı. Yönetim, yaşanan sorunları kapitalist ülkelerden alınacak dış borçlarla aşmayı planlamaktaydı ve bu yönde de hareket etti. Büyük bir dış borçlanmaya girilerek sanayide yo-

ğun yatırım faaliyetine girişildi. Dış borçlanma Polonya'nın sanayi yapısında bazı yeni düzenlemeleri (özellikle ihracaat potansiyeli taşıyan sektörlerde) zorunlu kıldı. Finansal birikim, kapitalist ülkelerden ithal edilecek üretim araçlarına sarfedilmeye başlandı.

Dış borçların ödenebilmesi için de ihracaat artışlarının yükseltilmesi hedef olarak konuldu. Ekonomik yapıda istenen gelişmenin sağlanması için bu yöndeki düzenlemelerin yavaş yavaş yapılması amaçlanmaktaydı. Piyasa kurallarının devreye girmesiyle işçi ücretlerinde artışlar verimlilik esasına dayandırılacaktı. İşçinin çalışma motivasyonunu artırmak yönünde çeşitli ödüllendirme sistemleri geliştirildi.

Parti ve devlet aygıtının böylece işçi sınıfıyla açıktan karşı karşıya gelmesi engellenerek, yaratılan nispi ürün fazlasıyla halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi öngörülmekteydi. İşçi muhalefetini zorla bastırmak yerine, kurulu bürokratik sistemin, bu muhalefetten en az etkilenmesi ve varolan sistemin içinde eritilmesi hedeflenmekteydi.

Kısaca; Gierek yönetimi, işçi sınıfının tüketim olanaklarını arttırarak işçi sınıfını, bürokratik sistemin çarklarını döndüren bir yapı haline getirmeyi amaçlamaktaydı. Gierek yönetimi tarım sektöründe özel tarımcılığı destekleme kararı aldı. Toprak sahiplerine, ürettikleri tarımsal ürünlerin devlet tarafından alınması güvencesi verildi ve bu doğrultuda uygulamalara geçildi. Ayrıca, bazı topraklar yüksek fiyatlarla satın alınıp, kolektifleştirildi. Fakat bu çaba fazla etkili olamadı.

Gierek yönetimi izlediği bu yöntemlerle bir yandan toprak sahipleriyle arasındaki sorunları aşmayı hedeflerken diğer yandan da tarımda üretimin artmasını sağlayacak zeminler yaratmaya çalışıyordu.

Kapitalist ülkelerden alınan dış borçlar[20] 1971-1976 arasın-

20. Gierek Yönetimi döneminde, Batı bankalarından çok büyük miktarda dış borç alındı. Bu dönemde yapılan önemli yatırımların büyük bir kısmı yabancı sermayeyle gerçekleştirildi. Batıya bağımlı bir teknoloji yenilenmesine gidildi. "Varşova yakınındaki Ursus traktör fabrikası, Barclay Bankası tarafından finanse edilip Massey Ferguson tarafından inşa edildi; Silezya'daki Polskifiat tesislerinin tasarımı İtalyan firma tarafından yapıldı ve bu firmanın Milano'daki fabrikası için parça üretilmeye başlandı; Krupp liderliğindeki bir Alman şirketler konsorsiyumu

da Polonya sanayisinin hızla gelişmesini sağladı. İşçilerin yaşam düzeylerinde nispi yükselmeler görüldü. Özellikle ihraç malları üreten sektörlerde çalışan işçilerin ücretlerinde önemli artışlar gerçekleştirildi.

Buna rağmen tüketim mallarında görülen artış, talepdeki artışı karşılamaktan hala uzaktı. 70'li yıllarda yaşanan dünya petrol krizinin Batı Avrupa'ya etkisi, Polonya'nında pazar alanı olan Batı Avrupa'ya mal satma olanaklarını kapadı. Ayrıca Polonya sanayisinin ucuz petrole dayalı özelliği, petrol fiyatlarındaki artışla birlikte darbeler yemesine ve kriz içine düşmesine neden oldu. 1975 yılı bu krizin en yoğun yaşandığı yıl oldu.

Yönetim, fiatları sabit tutmak için yaptığı dev sübvansiyon ödemeleri ve kapitalist ülkelerden alınan dış borçların vadelerinin gelmesiyle tam bir açmaz içine girdi. Bu durumdan bir ölçüde de olsa kurtulmak isteyen hükümet tüketim maddelerine aşırı bir zam yapma kararı aldı. Hükümet bu zam kararıyla hem tüketim talebini kısmak hem de sübvansiyonun devlet bütçesine getirdiği aşırı yüklerden kurtulmak ve böylece tüketimin kısılmasıyla oluşan ürün fazlasını ihraç ederek dış borçları ödemeyi hesaplıyordu.

1976 GREVLERİ; AYDINLARIN DESTEĞİ SAĞLANIYOR

Hükümet aldığı şok zam kararını işçi sınıfından gelebilecek tepkilerden dolayı bir müddet kamuoyuna açıklamadı. Bu arada, 1976 yılının başından itibaren, işçi sınıfı kendisine dayatılan ekonomik politikalara karşı tepkilerini göstermekteydi. Hükümetin zam kararını açıklamasıyla zaten varolan tepkiler daha da yoğunlaştı ve giderek sertleşti.

Zamlara karşı ilk güçlü tepki Radon kentinde gerçekleşti. 1976 Haziran'ında Radon kentindeki işçiler zamları protesto

kimya tesisleri için yarım milyar sterlin sağladı ve Polonya hükümetiyle ortak bir pazarlama operasyonu planladı; Polonya bakır üretiminin genişletilmesi, Batı bankalarından alınan çeyrek milyar sterlinle yapıldı." Chris Harman, Doğu'da Fırtına Koptu, Uluslararası Basın ve Yayıncılık, 1991, s.112.

etmek için yürüyüş yaptılar. Enternasyonal Marşı söyleyerek yürüyen işçiler, başta zamların geri alınması olmak üzere diğer bazı ekonomik ve demokratik taleplerini iletmek için şehrin parti yöneticileriyle görüşmek istediler. Parti yetkililerinin görüşmeyi reddetmesi işçilerin sert reaksiyon göstermesine yol açtı. İşçiler parti binasını ateşe verdiler. Bu gelişmeler üzerine polis ve askeri birlikler işçilerin üzerine saldırdı. Saldırıya karşı işçiler kendilerini korumak için sokak sokak barikatlar oluşturdular.

İşçilerin zamlara karşı tepkilerini gösterdikleri basit bir yürüyüş, artık bir ayaklanmaya dönüşmüştü.

İşçilerle asker ve polis arasında barikat savaşları şeklinde yürüyen çatışmalar yeni birliklerin getirilmesiyle bastırılabildi. Çatışmalar sonucunda 17 işçi yaşamını kaybederken 2000'e yakın işçi tutuklandı.

Radon kentindeki olaylardan kısa bir süre sonra, Varşova yakınlarındaki Ursus kentinde Traktör fabrikası işçileri greve çıktılar. İşçiler eylemlerini, Paris-Varşova demiryolunu traktörlerle kapatarak, genişlettiler. İşçilerin, demiryolunu traktörlerle işgal etme eylemini engellemek için polis harekete geçerek işçileri tutuklamaya başladı. Bazı işgalci işçilerin tutuklanması ve poliste gördükleri baskı, işçilerin eylemlerini daha da sertleştirmelerine neden oldu.

Eylemler bütün şehri sardı. Polis ve askeri birliklerin saldırısına karşı bütün kent sokağa çıkarak sokaklarda, işyerlerinde tek tek barikatlar oluşturdular. Artık Ursus kenti tam bir ayaklanma görünümü içersindeydi. Barikatlar oluşturan işçilerle polis birlikleri arasında yoğun çatışmalar yaşanmaktaydı. Olayların yatışmasıyla birlikte polis geniş bir tutuklama operasyonuna girişti. 600 işçi bu olaylar nedeniyle tutuklandı.

Yeni zamlara karşı başka bir olay da Varşova'nın kuzeyindeki Plock rafinerisinde yaşandı. İşçiler zamların geri alınmasını sağlamak ve bazı ekonomik-demokratik nitelikteki taleplerini bölge parti yöneticilerine iletmek için eyleme geçtiler. Bir protesto yürüyüşü şeklindeki eylemde işçiler ellerinde kı-

zıl bayraklar taşıyarak Enternasyonal'i söylediler. Buna benzer protesto gösterileri Polonya'nın birçok bölgesinde gerçekleştirildi.

İşçi eylemlerinin birbiri ardınca yükselişi, bazı yerlerde eylemlerin ayaklanmaya dönüşmesi, hükümeti zamları geri almak zorunda bıraktı. Hükümetin zam kararından vazgeçmesi, işçilerin mücadelesinin yatışmasına neden oldu. İşçi eylemlerinin, yükselişten geri çekiliş sürecine girmesiyle birlikte, mücadelenin kalıcı nitelikte işçi örgütlenmeleri yaratamadığının farkında olan hükümet, işçi sınıfına karşı saldırıya geçti. İşçi sınıfının demoralize olmasını sağlamak ve mücadele birliğini dağıtmak için özellikle işçi önderlerinden başlayan ve giderek yayılan bir tutuklama kampanyasına girişildi. Bu operasyonlarda binlerce işçi tutuklanarak, mahkum edildi.

Devlet güçlerinin eylemci işçilere karşı başlattığı yoğun tutuklama operasyonları, başta kadınlar olmak üzere işçilerin ailelerini hareket geçirdi. Ailelerin, tutuklu işçilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve tutukluluk hallerinin ortadan kalkması için gösterdiği çabalar, aileleraası dayanışma duygularını geliştirirken, birlikte iş yapma eğilimlerini de güçlendirmekteydi.

Tutuklu ailelerinin, yaşadıkları ortak sorunlara karşı örgütlenme girişimleri, 1976 Eylül ayında somut bir biçim aldı. Aileler kendi aralarında dayanışma komiteleri oluşturdular.

Tutuklu ailelerinin mücadelesi ve işçi sınıfı üzerindeki baskılar aydınları da harekete geçirmişti. Aydınlar, İşçileri Savunma Komitesi (KOR) adında bir yapı oluşturdu. Farklı muhalefet çevrelerini kavrayan KOR, öldürülen ve tutuklanan işçilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kampanyalar açıyor, siyasal ve toplumsal gelişmeler karşısında işçileri bilgilendirmeye çalışıyordu.

Kilise, KOR'u ve faaliyetlerini desteklediğini açıkladı. Aralık ayında, KOR'un girişimleri ve açtığı kampanyalar sonucunda, tutuklanan işçilerin büyük bir kısmının salıverilmesi başarıldı. İşçilerle aydınlar arasında kurulan bu ilişkinin

kazanımlarıyla KOR kısa bir sürede muhalefet gruplarının merkezi haline gelerek, Polonya'nın bundan sonraki tarihinde önemli bir yer işgal etti.

KOR'UN NİTELİĞİ

KOR'un tarihsel kökleri 1968 öğrenci olaylarına dayanmaktadır. Bu olaylar Gomulka yönetimince bastırılmasına rağmen, öğrenci gençliğin toplumsal muhalefetin önemli unsurlarından biri haline gelişinin habercisi oldu. Ayrıca 1968 deneyimi, öğrenci gençliğe ve aydınlara işçi sınıfıyla ortak birleşenlerin sağlanması yönünde çabaların artırılmasının gerekliliğini öğretti. Böyle bir çabanında ancak örgütlü bir güçle anlam bulacağı bilinçlere kazındı.

1968 öğrenci olayları sonrasında tutuklananlar, KOR örgütlülüğünün maddi zeminlerini yaratanlar oldu. O dönemde tutuklanıp 3,5 yıl cezaevinde yatan özellikle iki ad, KOR tarihine damgasını vuracak olan kişilerdi. Bu kişiler Jacek Kuron ve Karol Modzelewski'ydi. Kuron ve Modzelewski daha 1964'te "Polonya Birleşik İşçi Partisi'ne Açık Mektup" adıyla, Polonya'nın sosyo-ekonomik yapısını ve iktidar ilişkilerini eleştiren inceleme yayınlamışlardı. Bu çalışma, Doğu Avrupa ülkelerinin sosyo-ekonomik yapılarının teorik incelenmesi anlamında da önem taşıyan bir materyaldir.

1968 deneyimi öğrenci gençliğe ve aydınlara işçi sınıfının mücadelesiyle mücadelelerinin bütünleşmesinin zorunluluğunu hissettirecek bir birikim sağladı. 1970'lere girildiğinde artık öğrenci gençlik ve aydınlar işçi sınıfıyla kalıcı ve içkin bağlar kurma girişimlerini yoğunlaştırmışlardı ve bu girişimler oldukça olumlu sonuçlar verdi.

1976 grevleri bu çabaların somut bir örgütlenmeye dönüşmesini sağladı. 23 Eylül'de İşçileri Savunma Komitesi (KOR) kuruldu.

KOR kuruluş bildirisinde, 1976 grevleri sonrasında yaşananları açıkladıktan sonra şöyle diyordu:

"...Şimdi yeniden tutuklama ve soruşturmalarda kaba terörde uygulanmaya başlamıştır. Misilleme kurbanları haklı olarak varolan kurumlardan, acınası bir rol üstlenen sendikalardan yardım ve destek bekleyememektedir. Göstericilerin kişiliğinde çıkarları saldırıya uğrayan toplum, artık kendi davasına sahip çıkmak zorundadır. Yasadışı tutumlar karşısında toplumun dayanışma ve karşılıklı yardımlaşmaya gitmekten başka kendisini savunacağı bir yol kalmamıştır."[21]

KOR, bu tek yolun gerçekleşmesi yönünde aydınlar tarafından atılan bir adımdı.

Çeşitli eğilimlerdeki aydınların biraraya gelerek oluşturdukları KOR, Marksizmi benimsediğini ileri sürerken, Polonya'da sosyalist demokrasinin yerleşmesi için bürokratik aygıtların (parti ve devletin) etkisinin kırılarak, kitlelerin toplumsal ve siyasal yaşama yönelik katılım ve aktivitelerinin yükseltilmesinin gerekliliğinden yana olduğunu açıklamaktadır.

KOR'un diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki işçi muhalefetlerinde pek görülmeyen veya yetersiz olan, aydınlarla işçi sınıfı arasında ittifak oluşturma çabası, süreç ilerledikçe meyvelerini vermeye başladı.

KOR'un işçi sınıfıyla bütünleşme çabaları, komitenin kuruluşunun birinci yılında çıkartılan Robotnik (İşçi) adlı yayınla bir üst aşamaya evrildi.

Robotnik yayınlarında özörgütlenmeyi savunarak bağımsız sendikaların kurulmasının gerekliliğini işleyen makaleler yayınladı.

Bu yayınlar, bir taraftan bağımsız sendikaların kurulması tartışmalarını siyasal gündeme sokarken, diğer taraftan işçi sınıfı içinde bu çalışmaların hızlanmasına neden oldu.

Ayrıca, KOR'un düşüncelerine yakın kişilerin işçi eylemlilikleri[22] ve kurulan grev komiteleri gibi örgütlülüklerin için-

21. Polonya Günlüğü, Metis Yay., Çev. İbrahim Altınsay-Nurettin El Huseyni, 1985, s.40.

22. 1976'daki genel grevden 1 yıl sonra, Polonya'da maden işçileri (Rvbnice ve Yukarı Silezya bölgesinde) işçi ücretlerinin artırılması ve hükümetçe alınan işgününün uzatılması kararının geri çekilmesi için protesto eylemleri gerçekleştirdiler.

de yer alması, KOR'a işçi sınıfıyla bütünleşecek yeni olanaklar açtı.

KOR, işçi sınıfının mücadelesinin daha örgütlü bir düzeye yükseltilmesi, grevlerin koordineli bir şekilde sürdürülmesi için perspektifler sunarken, hükümetle işçi sınıfının erken ve açık çatışmalar yaşamasının önünü kesmeye çalışıyordu.

Bu yaklaşım işçi sınıfı tarafından da kabul gördü. İşçi sınıfı parti ve devlet aygıtıyla doğrudan ve açık bir çatışma yerine örgütlülüğünü pekiştirme yönünde hareket etti.

Aynı dönemde, Polonya işçi sınıfının mücadelesinde tarihsel köklere sahip İşçi Konseyleri ve Komiteleri örgütlülüğü yeniden sınıf içinde tartışılmaya başlandı. 1956 Ayaklanması sonrasında oluşturulan İşçi Konseyleri deneyimi -her ne kadar sonradan Gomulka yönetimince içi boşaltılmasına rağmen- işçi sınıfının hafızasında silinmeyecek izler bırakmıştı.

KOR'un işçi hareketinin yeniden yapılanması yönünde, işyerlerini temel alarak, işçilerin üretim sürecinin bütününde karar sahibi olduğu özyönetim organları kurulmasını hedefleyen örgütlenme anlayışı, işçi sınıfı içinde ilgi ve sempatiyle karşılanmaktaydı.

İşte bu konjonktürde -1978 yılında- Baltık kıyıları yeni bir grev dalgasıyla sarsıldı. İşçiler, hükümetin ücretlerin yeniden düzenlenmesi, işgününün uzatılması, ek çalışma sürelerinin konulması gibi kararlarına tepkilerini, greve çıkarak gösterdiler.

Zincirleme olarak yayılan grevler, bütün Baltık kıyılarının grev alanına çevrilmesine neden oldu.

Bu grev dalgası aynı zamanda bağımsız sendikaların kurulması yönündeki hareketinde başlangıcıydı.

Grev bölgeleri içinde, özellikle Gdansk'ta, KOR yandaşlarının etkisi fazlaydı. Oluşturulan grev komitelerinde KOR'a yakın kişilerin ağırlığı vardı. Direkt KOR üyesi olmayan bu işçiler, yinede KOR'un düşüncelerinin diğer işçilere taşınmasında, yaygınlaşmasında önemli rol oynadılar.

1978 grevleri, KOR'la işçi sınıfının daha da yakınlaşması ve bu yakınlaşmanın ittifaka dönüşmesini sağladı. 1978 grev-

lerinde KOR, grevleri örgütlemek ve yürütmekten öte bu eylemlere perspektif kazandırıcı bir şekilde hareket etti.

Jacek Kuron bu grevlere ilişkin düşüncelerini, tutuklanmadan önce yaptığı bir konuşmada şöyle açıklamaktadır:

"Doğrudan bir etkimiz yok. Bütün yaptığımız kararlardan ve taleplerden bazılarının dile getirilmesine yardımcı olmaya çalışmak. Haberleri yayınlıyoruz, işçilerin bizden istediklerini yerine getiriyoruz."[23]

KOR'un öncülüğünde başlayan özörgütlenme hareketi farklı işçi örgütlenme biçimleri yaratarak gelişti. Bu örgütlenmelerin en önemlisi, 1978 yılı Nisan ayında Baltık Özgür Sendikaları adıyla Gdansk'ta kuruldu.

Baltık Özgür Sendikaları içinde yer alan bazı öncü işçiler 1980 işçi eylemlerinde önemli rol oynadılar. Lech Walesa, Andrzej Gwiazda ve Anna Walentynowicz yalnızca bunlardan bir kaçıydı.

Baltık Özgür Sendikaları Kurucu Komitesi, yayınladığı ilk bildiride, Polonya'da ki sendikal hareketin durumunu değerlendirmiş, kitlelerde oluşan doğal tepkilerin nedenleri belirtmiş ve acil olarak Polonya'da demokratikleşme sürecinin başlatılmasının gereğini vurgulamıştır. Kurucu Komite, Baltık Özgür Sendikaları'nın Polonya'da demokratikleşme sürecinin başlatılmasına yönelik bir girişim olduğunu belirterek, sendikanın hedeflerini şöyle tanımlamaktadır:

"...Özgür Sendikaların hedefi emekçi halkın ekonomik, hukuki ve insani haklarını savunma mücadelesini örgütlemektir. Özgür Sendikalar, siyasi görüşlerine ve iş becerilerine bakmaksızın, bütün çalışanların [haklarını] destekleyip korumaya hazır ve istekli olduğunu duyurur."[24]

Kurucu Komite, KOR'la aralarındaki ilişkiyi de şöyle belirtmiştir.

"Robotnik gazetesinin yol gösterici ilkeleri bizimde ilkelerimizdir."[25]

Baltık Özgür Sendikaları gibi işçi örgütlenmeleri,1978 yı-

23. "Polonya'da Sınıf Mücadelesi", Demokrat Gazetesi, 1980.
24. Polonya Günlüğü, Metis Yay., 1985, s.43.
25. Age., s.43.

lında işçi hareketinin giderek şekillenmesine yol açtı. 1979'a girildiğinde bu birikimler, pratik eylemlilik ve grev dalgasıyla kendini dışa vurdu. 1979 yılı Polonya için bir anlamda grevler yılı oldu. Grev hareketinin merkezinde Gdansk şehri bulunmaktaydı. Bu merkezden gelişen işçi eylemleri ülkenin bütününü saran etkilere yol açtı. Gdansk şehrinin bu rolü, Polonya işçi hareketinin bundan sonraki döneminde de devam etti.

1979 yılında işçi hareketinde görülen yoğun eylemlilik, aynı yıl KOR'un işçi hakları ve taleplerini dile getirdiği İşçi Hakları Beyannamesi adında bildiriyi imzaya açmasıyla bir üst boyuta evrildi. Bildiri metni işçiler tarafından yoğun bir katılımla imzalandı. Bu imza kampanyası işçilerin bağımsız sendikalar kurma yönünde komiteleşme çabalarına da hız kattı.

İşçi hareketinde bu gelişmeler yaşanırken Polonya ekonomisi kritik bir döneme girmişti. Dış borç açığını kapatmak yönünde, Gierek yönetimi 1976 yılında yatırımları durdurma kararı almıştı. Yatırımlar içinde elektrik ihtiyacının karşılanması için elektrik santrallerinin kurulması projeleri acil bir önem taşımaktaydı.

Aynı dönemde açılan bazı büyük sanayi komplekslerinin yoğun elektrik tüketimi (Kozienice Çelik Sanayi Tesisleri gibi) uyumsuz ve çelişik durumlar yaratarak, ekonomik bunalımı artırıcı faktörler oldular.

1979 yılında yoğun sellerden dolayı tarımsal üretimde çok ciddi düşüşler görüldü. Bu sorunların biraraya gelmesi Polonya ekonomisindeki bunalımı derinleştirmekteydi.

1980'DE İŞÇİ GREVLERİ: SOLİDARNOSC'UN (DAYANIŞMANIN) DOĞUŞU

1980 yılına girildiğinde, 1979 yılından devam eden bazı grevler sürmekteydi.

Temmuz ayında hükümetin, yaşanan enflasyona göre,

çok düşük oranda işçi zammı yapılacağını açıklaması Gdansk'ta işçiler tarafından büyük bir hoşnutsuzlukla karşılandı.

Ursus kentinde 14 bin metalurji işçisi greve çıktı. Bu grevi Gdansk çevresindeki fabrikalarda başlayan grevler izledi. 16 Temmuz'da Lubnin'de köklü mücadele geleneği olan ayakkabı fabrikasında başlayan grev, demiryolu işçilerinin katılmasıyla genişledi, kısa sürede şehirdeki bütün fabrikalardaki işçiler greve çıktı.

11 Temmuz'da KOR'un ülkede acil önlemlerin alınmasına ilişkin açıklaması, daha sonraki günlerde işçilerin mücadele içinde savunduğu temel talepler haline geldi.

KOR'un acil önlemlere yönelik açıklaması kısaca şunları içermekteydi: Toplumu ilgilendiren tüm sorunlarda halkın katılımının sağlanması, başta et fiatları olmak üzere temel gıda maddelerinde fiyat artışlarının engellenmesi, temel gıda maddelerinde yaşanan sıkıntıların aşılması için özel girişimci köylülere destek verilmesi, insan hakları bildirgesinin Polonya hükümeti tarafından kabul edilmesi, vatandaşlık haklarının bütünüyle tanınması ve bu yönde bağımsız sendikaların kurulması, geniş örgütlenme özgürlüğü, grev hakkının yasal statüye kavuşturulması, sansürün kaldırılması, milis ve güvenlik görevlilerinin yetkilerinin sınırlandırılması, politik tutukluların serbest bırakılması.

KOR'un bu açıklaması yalnızca işçiler nezdinde değil toplumun her kesiminde geniş yankı yarattı ve ulusal düzeyde bir tartışma zemini açtı.

Ağustos ayında grevler daha da yaygınlaştı. 14 Ağustos'ta Gdansk'ta Lenin tersanesinde çalışan işçiler, tersaneyi işgal ettiler.

Bu eylem Polonya işçi hareketinde bir dönüm noktası oldu. Gdansk şehri de işçi mücadelesinin odak kenti haline geldi. Lenin tersanesinde başlayan grevin işgal eylemine dönüşmesi mücadelenin giderek militanlaştığını göstermekteydi.

Lenin tersanesi grev komitesinin talepleri, Baltık Özgür Sendikaları militanlarından olan ve 1979 yılının son ayların-

da işten atılan Anna Walentynowicz'in işe geri alınması, işçi ücretlerinde 1000 zloti'lik genel bir artışın sağlanması, hayat pahalılığının engellenmesi gibi temel başlıklar halinde toplanmıştı.

İşletme yönetiminin işçi ücretlerine zam yapacağı sözünü vermesi üzerine grev komitesi, grevi bitirme kararı aldı. Grev komitesinin bu kararı işçiler tarafından reddedildi, işçiler grevin devamı yönünde hareket ettiler. Grevin önde gelen militan işçilerinden olan Jerzy Borowczak grev günlerine ilişkin anılarını anlatırken, bu anılar aynı zamanda Polonya işçi sınıfının o dönemki özelliklerine ilişkin verilerle de yüklüdür. "...Pazar günü (17 Ağustos 1980) büyük bir ayin düzenledik ve bu ayin işçilerin çoğunu geri getirdi. Binlerce insan gelip kapının arkasında toplandı. Grevin devam etmesini istediler ve bize büyük cesaret verdiler ...Fabrikalar Arası Grev Komitesi (MKS) daha Cumartesi gecesinden oluşturulmaya başlanmıştı. O zaman grevde on dört fabrika vardı. Pazartesi günü bir sürü fabrika daha katıldı, akşama kadar 200 fabrika olmuştu ve bu sayı her dakika artıyordu..."[26]

Lenin tersanesinde grevin devam etmesi ve grevin Gdansk şehrinde ki başka fabrikalara yansıması nedeniyle grev komitelerinin arasında bilgi alışverişi ve koordinasyonunun sağlanması için Bölgesel Grev Komitesi ya da Fabrikalararası Grev Komitesi adı verilen bir organizasyona gidildi.

Bölgesel Grev Komitesi Ağustos ayı sonunda 400 fabrikada, çalışan işçilerin iradesini yansıtacak bir güce ulaştı.

Bölgesel Grev Komitesi, işyerinde bütün işçilerin katılımıyla seçilen grev komitelerinin kendi içlerinde seçtikleri delegelerin bir araya gelmesinden oluşturulan bir yapıydı.

İşyerlerinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin kararlar, o işyerinde çalışan bütün işçilerin katılımı ve onayıyla alınmaktaydı. Bu kararlar grev komiteleri aracılığıyla, Bölgesel Grev Komitesi'ne aktarılarak, bölgenin bütününe ilişkin ortak kararlar haline getiriliyordu. Bölgesel Grev Komitesi bu kararları uygulayan, yönlendiren bir misyonla hareket ede-

26. Age., s.52-53.

rek, işçilerin kolektif iradelerini yansıtan yapı işlevi görüyordu.

23 Ağustos'ta grevci işçiler SOLİDARNOSC (Dayanışma) adında bir gazete çıkardılar. Daha sonra, gazetenin bu adı, bağımsız sendikanın adı olacaktı.

Grevler, Polonya'nın tüm sanayi kentlerine yayıldı. İşçiler, Lenin tersanesinde olduğu gibi birçok işyerini işgal ettiler. Bu gelişmeler, Polonya'da işkolu temelinde şekillenen resmi sendikal yapıları işlevsizleştirdi. İşçiler, kendi inisiyatifleriyle coğrafi temelli ve işkolu ayrımı yapmayan işçi örgütlenmeleri yarattılar.

Yaygın bir şekilde mücadele içinden çıkan ve mücadelenin ihtiyaçlarına göre biçim alan grev komiteleri, bölgesel ve yerel düzeylerde örgütlülükler yaratarak, birbirleriyle ilişki kurdular.

İşçi hareketinde bu yükseliş Gierek yönetiminin acil önlemler almasına neden oldu. Hükümet önce işçi hareketinin yönlendiricilik misyonunu taşıyan KOR üyelerine ve grev komitelerine yönelik spekülatif açıklamalarda bulunarak (karşı devrimci oluşumlar, illegal örgütlenmeler gibi) saldırılarına meşru bir zemin yaratmak istedi.

Daha sonra tutuklama ve gözaltına alma operasyonları başlattı.

Hükümet bu saldırılarla işçilerin bağımsız sendikal örgütlülük yaratma yönündeki mücadelelerini engellemeyi amaçlamaktaydı.

Hükümetin bütün çabaları, işçilerin bağımsız mücadelesi ve örgütlenme arayışlarını engelleyemedi ve yeni bir grev dalgası işçi sınıfının yeniden ayağa kalkışını sağladı.

Yukarı Silezya'da maden işçileri, Baltık kıyılarındaki grevleri desteklemek için dayanışma grevine çıktılar. Maden işçileri grevi, kısa sürede bölgedeki tüm işçileri kapsayan bir grev hareketine dönüştü. Grevlere katılanların sayısı 300 bine ulaştı. Yukarı Silezya'da Gdansk'takine benzer bölgesel grev komitesi oluşturuldu.

Bürokratik aygıt bütün baskılarına rağmen bir türlü engel-

leyemediği işçi eylemliliklerini en azından bir ölçüde de olsa geriletmek için politik bir operasyon gerçekleştirdi.

Gierek parti genel sekreterliği görevinden alınarak yerine Stanislaw Kania getirildi. PBİP yönetimindeki bu değişiklik bazı sanayi bölgelerinde grevlerin bitirilmesini sağladı.

Bazı sanayi bölgelerinde hükümetle grevci işçiler arasında anlaşmalar yapılsa da, işçi sınıfı içinde bağımsız sendikal örgütlülüğün yaratılması doğrultusundaki tartışmalar ve çalışmalar devam etti.

31 Ağustos'ta Gdansk'ta hükümetle imzalanan anlaşmayla işçiler ilk olarak resmen bağımsız sendika kurma hakkı kazandılar.

Parti yönetimi her ne kadar bu anlaşmayı Gdansk'la sınırlı tutmaya çalışsa da gelişmeler parti yönetiminin beklentilerinin aksine oldu.

Gdansk'ta, 17 Eylül'de 500 işçi delegesinin katıldığı işçi toplantısında, bağımsız sendika kurulması yönünde karar alındı. Bu kararın alınmasından 5 gün sonra 22 Eylül'de Dayanışma Sendikası'nın kurulduğu ilan edildi.

Polonya'da artık işçi muhalefeti Dayanışma Sendikası önderliği altında gerçekleşecekti.

DAYANIŞMA SENDİKASI'NIN ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİMİ

22 Eylül'de kurulan Dayanışma Sendikası'nın başkanlığına Lech Walesa seçildi. Dayanışma olağanüstü bir gelişim seyri izledi. Dayanışma, Eylül ayının sonunda üç milyon üyeye sahipken, Ekim sonunda bu sayı iki kat arttı. Aralık ayına girildiğinde Dayanışmaya üye işçilerin sayısı sekiz milyona ulaştı. 1981 yılına girildiğinde Dayanışma Sendikası Polonya toplumunun umudu haline gelmişti. İşçi eylemleri de gittikçe radikalleşmekteydi.

Bu koşullar altında, 1981 yılının Şubat ayında, parti yönetimi Başbakan Pinkowski'yi görevden alarak, yerine aynı ka-

binede Milli Savunma Bakanlığı görevi yapan General Wejciech Jaruzelski'yi getirdi. Jaruzelski başkanlığa gelir gelmez, grevlerin 90 gün içinde bitirilmesi yönünde çağrı yaptı.

Lech Walesa önderliğindeki Dayanışma Sendikası bu çağrıya karşı, yeni hükümete sorunların çözülmesi için zaman kazandırmak amacıyla ılımlı bir tutum sergileyerek, grevleri durdurma kararı aldı.

Fakat Dayanışma Sendikası yönetiminin bu tavrına rağmen bazı sanayi bölgelerinde grevler sürdürüldü. Hükümet özellikle grevlerin devam ettiği bölgelerde Dayanışma Sendikası'nın örgütlülüğüne ve üyelerine yönelik değişik polisiye operasyonlara girişti. Güvenlik güçlerinin baskısıyla sendikanın fiilen faaliyet yürütmesi engellenirken, sendika üyesi işçiler de işten atıldı.

Dayanışma Sendikası yönetimi, Mart ayının sonunda hükümetin sendika ve üyeleri üzerindeki baskılarını protesto etmek için ülke çapında 4 saatlik uyarı genel grevi çağrısında bulundu. Dayanışma Sendikası'nın bu uyarısına rağmen baskıların devam etmesi üzerine, sendika yönetimi genel greve gidileceği doğrultusunda açıklamalar yaptı.

Eylül-Ekim aylarında 1981'de Gdansk'ta Dayanışma Sendikası'nın I. Kongresi gerçekleşti. Kongreye katılan 892 delege yaklaşık 10 milyon işçinin iradesini yansıttı.[27]

Kongre, Polonya işçi sınıfının birleşik gücünün yaratılması anlamında çok önemli bir adım oldu. Kongre, aynı zamanda işçi sınıfı içinde ki farklı eğilimlerin kendi aralarındaki mücadeleye de sahne oldu.

27. Dayanışma'nın örgütsel güç olarak doruk noktasında olduğu I. Kongre sürecinde, üyelerinin tahmini olarak onda biri parti üyesiydi. Bu sayının (1 milyon işçi), PBİP toplam üyesinin üçte birini temsil etmesi ilginç bir noktadır. "...Kökleri sanayi işçileri sınıfında bir örgüt olarak Dayanışma baştan itibaren PZPR, SZMP (Polonya Komsomol'u) ve resmi sendikalarda kısım görevlisi ve işyeri delegesi deneyimi bulunan ve büyük fabrikalarda çalışan işçilerin çok büyük bir kısmını kapsıyordu. Gdansk'taki bir Dayanışma liderinin 1980 Aralık'ındaki tahminine göre Dayanışmanın bölgelerdeki eylemcileri arasında PZPR üyelerinin oranı % 50 dolayında idi. PZPR'deki kol işçilerinin çoğu başlangıçta partiden istifa etmeden, enerjilerini PZPR'deki iç mücadelelere değil Dayanışmanın faaliyetlerine harcadılar." Oliver Mac Donald, "Polonya Girdabı: Dayanışma ve Sosyalizm, 11. Tez, sayı 9, 1989, s.232-233.

Üç ana eğilimde şekillenen bu güçlerin mücadelesi ilerde Dayanışmanın siyasal yönelimini ve gelişimini göstermek açısından önem taşımaktaydı.

"...Birinci gruptakiler, taban örgütlenmelerine dayalı bir faaliyet sürdüren Lodz, Wroclaw ve Lublin gibi şehirlerden gelen, doğrudan demokrasinin egemen olmasını hedefleyen, işçi özyönetimi üzerine olan tartışmanın eksenini oluşturan delegelerdi.

Ikinci grup, Lech Walesa önderliğini benimsemiş delegelerden oluşuyordu. Gerçekleştirilecek reformlarla sistemin dönüştürülmesini amaçlayan ve evrimci bir yol benimseyen bu grubun stratejisi; hükümetle yapılacak anlaşmalara dayanıyordu.

Üçüncü grup, Bağımsız Polonya'nın Konfederasyonu KPN adında bir örgütlenmenin siyasal çizgisini izliyordu."[28]

KPN'nin milliyetçi ve kapitalizmin restorasyonu yönündeki siyasal görüşleri, hükümetin Dayanışma Sendikası'na karşı propaganda yapma zemini yaratmaktaydı. Hükümet bu zemini elinden geldiğince kullanmaya çalışarak Dayanışma Sendikası'nı kapitalizm taraftarı bir örgütlenme olarak lanse etti.

Aslında KPN'nin sendika içinde gücü oldukça marjinaldi. Kongredeki toplam delegasyon sayısı 40'ı geçmiyordu.

KPN kongre kararlarında da etkili olamadı. Kararların belirlenmesinde doğrudan demokrasiyi savunan eğilim ile Walesa'nın grubu etkili oldu.

Doğrudan demokrasiyi savunan grup, özyönetimci bir anlayışa sahipti. Özyönetim düşüncesi Walesa grubu tarafından da kabul ediliyordu.

Walesa grubu, Dayanışmanın katı bir merkeziyetçilikle yönetilmesinden yanaydı. Bu görüş doğrudan demokrasi grubunca red edilmesine rağmen, Walesa grubunun çoğunluğu elde bulundurmasından dolayı onay gördü.

Kongrede KOR üyesi Edward Lipinski "...Polonya'da sosyalizme karşı çıkan güçlerin Dayanışma'dan değil, Polonya

28. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.5, 1988, s.1501.

hükümetinden geldiğini..."[29] söyleyerek hükümetin Dayanışmaya yönelik karşı kampanyalarına cevap verdi.

Walesa'da kongrede, daha sonra unutacağı açıklamalarda bulundu:

"...Ben bir işçiyim... İşçiyi işin efendisi yaptığımızda... sosyalizm bütün yönleriyle kapitalizmden çok daha iyi olacaktır."[30]

Walesa'nın danışmanlarından Geremek'in mülkiyet sorusuna ilişkin açıklamaları dikkat çekiciydi:

"Kamu mülkiyeti sorunu kesinlikle çözülmüştür. Batı sistemine geri dönüş uygarlıkta geri adımdır. (Polonya'daki) sisteme sosyalist olduğu için değil, yeterince sosyalist olmadığı için (Dayanışma tarafından) meydan okunmaktadır."[31]

Geniş bir uzlaşmanın ifadesi olan bu ve benzeri açıklamalar Dayanışmanın kuruluş dönemindeki niteliğini açığa çıkarıcı verilerdi.

DAYANIŞMA SENDİKASI'NIN TARİHSEL KÖKLERİ

Dayanışma Sendikası, Polonya işçi sınıfının mücadelesinin yükseldiği 1956 Poznan ayaklanması, 1970 Gdansk grevleri, 1976 yılındaki Varşova ve Radon kentlerindeki işçi eylemlerinin birikimiyle doğan bir örgütlenmedir.

Bu tarihsel dönemeçler Polonya işçi sınıfının bürokratik sisteme ve bu sistemin bir parçası haline dönüşmüş sendikalara karşı (kendiliğinden temelde de olsa) mücadelesinin gelişmesine ve bağımsız sınıf kimliğiyle hareket etmesine yol açmıştır.

Burada önemli bir faktörün de altını çizmekte yarar vardır. 1976'dan sonra Gierek yönetimi sanayi işçilerini partiye çekmek yönünde belirli politikalar uyguladı. Fabrikaların "Polonya Sosyalizminin Kaleleri" olduğu yönündeki propogan-

29. Gary Fields "Gdansk'tan Gelen Yol: Dayanışma 'Pazar Yerinde' Cenneti Nasıl Buldu?", Dünyadan Yansıma, Birinci Kitap, Mer Yay., 1992, s.124.
30. Agm., s.124.
31. Agm., s.124.

dalarla yürütülen bu politikalar, her ne şartta olursa olsun işçi muhalefetinin engelenmesine yönelik bir yaklaşımın ürünüydü. İşçilerin sorunlarının yapısal çözümünden öte, bazı ekonomik düzenlemelerle (ücretlerin yükseltilmesi, tüketim mallarının ucuzlatılması gibi) işçi sınıfının tepkilerini etkisizleştirme yönünde hareket edildi. Hükümetin bu uygulamaları kısmen başarılı sonuçlar verdi.

"1975-1979 döneminde parti üyeleri arasında işçilerin oranı yüzde 42'den yüzde 46'ya çıktı. Bu, Sovyet blokunda ki en yüksek orandı ve bu üyeler ağırlıklı olarak büyük tesislerde çalışmaktaydılar. PZPR (PBİP) üyesi kol işçilerinin yüzde 27'si en büyük 164 tesiste çalışıyordu. ...Her dokuz işçiden biri PZPR üyesiydi." [32]

Fakat bu durum parti üyesi olan ve parti üyesi olmayan işçilerin ortak mücadelesine engel olmadı. Bürokratik kastlaşma, rüşvet, yolsuzluk, resmi sendikaların işçilerden bütünüyle uzaklaşması işçi sınıfının bir bütün olarak harekete geçmesini kolaylaştırdı.

Diğer yandan, parti üyesi işçilerin geneline hakim olan Polonya'yı işçilerin yönettiğine inanç, bu işçileri sınıfın mücadelesinden kopartmadı. Tam tersine bu işçilerin mücadelede aktif rol oynamalarını sağladı. Parti üyesi işçilerin büyük bir kısmı apologetler konumuna düşmedi.

1980 yılında, mücadelenin odağında yer alan işyerlerinde oluşturulan Grev Komiteleri ve bu komitelerin koordinasyonunu sağlayan Fabrikalararası Grev Komiteleri, Polonya işçi hareketinde yeni bir dönemi işaretlemektedir.

1980 yılında gerçekleşen kitle grevleri bu örgütlenmeler üzerinde yükselmiştir. Bu süreç aynı zamanda Dayanışmanın ortaya çıkış sürecidir. California Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Gary Fields "Gdansk'tan Gelen Yol..." adlı makalesinde Dayanışmanın özelliklerine ilişkin şu tanımlamalarda bulunmaktadır:

"...İşçiler, 1980 yazında fabrikaları işgal ettiklerinde ve Dayanışmanın örgütlenme hücrelerine dönüşen grev komitelerini kurduklarında 20. yüzyıl işçi hareketinin başlıca gelenek-

32. Oliver Mac Donald, agm., s.226.

sel akımlarından birini izlediler.

Dayanışmanın tarihsel kökleri işçilerin kendi sendikaları da dahil olmak üzere, varolan otoritelere meydan okumalarında ve kendi işyeri kurumlarını oluşturmalarında bulunabilir."[33]

Gary Fields, Dayanışmanın ilk dönemini ve programının oluşma sürecindeki koşullarıda şöyle değerlendirmektedir:

"...Daha önce kurulan Sovyetler ve işçi konseylerinin aynı mücadele rahminden doğmuş olmasına karşın, Dayanışma ilk anda programatik olarak nereye dönük olduğunu gösterecek ipuçları vermedi. Görünüşte klasik marksizmden çok, kilise öğretisinden esinlenen işçiler ülkelerinin ekonomik, toplumsal ve politik çürümesine son vermek için içgüdüsel bir biçimde el yordamıyla hareket ettiler. Geniş bir ahlaki bakış açısı sağlanmasına karşın Katolik ideolojinin işçilerin örgütlenmeleri üzerine söyleyecek çok az şeyi vardı ve Polonya'nın yeniden inşa edilmesinin nasıl olacağı konusunda çok az yol gösterebiliyordu."[34]

Dayanışma Sendikası'nın kurulması işçi sınıfı içinde özörgütlenme düşüncesini yaygınlaştırdı. Aslında bu düşünsel etki, işçi hareketinin nasıl bir Polonya istediği yönündeki çabaların sonucu olarak ortaya çıktı. Bu noktada Jacek Kuron ve Karol Modzelewski'nin 1964 yılında kaleme aldığı "Polonya İşçi Partisine Açık Mektup" adındaki inceleme önem kazandı. İnceleme bürokratik sistemi ve sistem içi ilişkileri eleştirirken, özörgütlenme ve işçi konseylerine yapılan vurgularla Polonya'nın gerçek işçi devletine dönüşmesi yönünde işçi hareketinin nasıl şekil alması gerekliliğini ortaya koymaktaydı.

Jacek Kuron ve Karol Modzelewski'nin KOR'un kurucuları arasında yer alması ve Dayanışma hareketinin önde gelen isimleri olması, işçi sınıfının özörgütlenmeye ilişkin sorularına daha kolay cevap bulmasını sağladı.

KOR'un işçi hareketinin yöneliminde beyin vazifesi görmesi, bu cevabı daha anlaşılır kılmaktaydı.

---

33. Gary Fields, agm., s.125.
34. Agm., s.127.

DAYANIŞMA SENDİKASI'NIN ÖRGÜTLENME TARZI

Polonya'daki sendikal yapılar, bütün diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki sendikalarla benzer özellikler göstermekteydi. Devletin bütün kontrolünü elinde tutan Polonya Birleşik İşçi Partisi, sendikaları da kendine bağımlı bir kurum olarak ele almıştır.

Bürokratik sistemin bir parçası gibi hareket eden sendikalar, devletin ve partinin çıkarlarının hiç bir düzeyde zarar görmemesi yönünde faaliyet yürütmüşlerdir. İşçi sınıfına başından yabancılaşmış bu yapılar, işçi sınıfı içinde bürokratik aygıtın sürekliliğini sağlayacak kontrol mekanizmaları gibi hareket etmişlerdir. Bu yönde, partinin kararlarını emir-komuta ilişkisi içinde işçi sınıfına aktaran organlar olarak işlev görmüşlerdir. Ayrıca sendikalar, ekonomik olarak merkezi planlamanın uygulanması yönünde işçi sınıfını "motive" eden ve onu her düzeyde nesneleştiren bir role sahipti.

Sektör bazında ve ulusal ölçekte örgütlendirilmiş sendikaların merkezi Varşova'da bulunmaktaydı.

Polonya işçi sınıfı, kendilerine yabancılaşmış bu yapılara karşı tepkisini her zaman göstermiştir. Zamanla bu tepkiler, bilinçli bir öfkeye dönüşmüş, işçi sınıfına dayatılan her türlü uygulamaya karşı tavır alınmıştır.

Polonya işçi sınıfının devrevi yükselişleri bu öfke ve arayışın kitlesel bir dışa vurumudur.

Bu birikimlerle 1980 yılına girildiğinde işçi hareketinde önemli gelişmeler yaşandı. İşçilerin mücadelesi grevler, iş bırakmalar ve fabrika işgalleriyle gelişti. İşyeri temelinde örgütlenmeler yaratıldı. Ayrıca gelişen mücadelenin koordinasyonunu sağlamak yönünde Fabrikalararası Grev Komiteleri gibi, bölgesel düzeyde örgütlenmelere gidildi.

İlk başlarda, yaşanan acil sorun ve ihtiyaçların karşılanması, grevlerin örgütlenmesi ve sürekliliğinin sağlanması yönünde koordinasyon ihtiyacının ürünü olarak doğan bu yapılar, süreç ilerledikçe yeni işlevler kazandılar.

Bölgesel düzeyde yaratılan bu örgütlenmeler, ulusal çapta

yapılan bir organizasyonla (Ulusal Koordinasyon Konseyi) ülke düzeyinde etki alanı kazandı.

Bu gelişmelerin bütünü işkolu esasına dayanan resmi sendikal örgütlülüğü parçalarken, coğrafi temelde gelişen bağımsız sendikal örgütlenmenin önünü açtı. Coğrafi temelde gelişen bu sendikalar yerel ve bölgesel ölçekte işçi sınıfı içinde yaygın nüfuz kazandı.

Polonya işçi sınıfının varolan sendikal yapıların rehabilitasyonundan öte, kendi inisiyatifleriyle coğrafi temele dayanan bağımsız sendikal örgütlenmeler yaratmaları, toplumsal ve siyasal yaşamda daha etkili rol oynamalarını sağladı.

Bu süreç aynı zamanda işçi sınıfının birliğini güçlendirdi. Işçiler, işyeri temelinden yerel düzeye, buradan da bölgesel düzeye uzanan örgütlenmeler içinde inisiyatiflerini geliştirme olanakları buldular.

Dayanışma Sendikası örgütsel biçim alışıyla ve yatayda gelişen direkt işçi inisiyatifini yansıtan iç işleyişinin yarattığı zenginliklerle kısa zamanda bünyesinde milyonlarca işçi topladı.

ÖZYÖNETİM HAREKETİ VE DAYANIŞMA SENDİKASI'NIN PROGRAMI

Dayanışma Sendikası'nın kurulmasıyla özyönetim düşüncesi işçiler arasında daha yoğun tartışılmaya başlandı. Fakat bu düşüncenin hayata geçmesi yönünde ilk başlarda önemli adımlar atılamadı.

Bunun temel nedeni, devletin daha önceki süreçte sınıfın bağımsız mücadelesini engellemek yönündeki tüm müdahalelerini "özyönetim" adı altında gerçekleştirmesiydi.

Yaşananlardan dolayı özyönetim kavramının işçi sınıfının bilincindeki olumsuz imajı, gerçek anlamda özyönetim çabalarına karşı işçilerin tutuk davranmasına yol açtı.

Ayrıca sendika önderlerinde, Dayanışma Sendikası'nın örgütsel düzeyinde yaşanan yetersizliklerden dolayı, işçi kon-

seylerinin yaratılması yönündeki çabaların başarısızlıkla sonuçlanacağı düşüncesi hakimdi.

Özyönetim hareketi bu etkenlerden dolayı ancak 1980 yılının Ekim ve Kasım ayında bazı gelişmeler kaydetti. İlk olarak Lodz işletmelerindeki işçiler, İşçi Konseyleri örgütlenmesi çalışmalarında bulundu. Silezya'da da benzer gelişmeler oldu. Lodz ve Silezya'daki bu ilk çabalar olumlu sonuçlanmadı.

Hükümetin, Dayanışma Sendikası'nın kurulmasıyla işçi sınıfı üzerinde artan baskıları, sendikanın rahat çalışma imkanlarını ortadan kaldırmaktaydı. Ancak 1981 yılı Mart ayına doğru işçi sınıfı toplamsal yaşama ağırlığını koymaya başladı.

Ülkede yaşanan ekonomik bunalıma partinin bir çözüm bulamayışı ve buna paralel olarak işçi örgütlenmelerine yönelik saldırıları, işçileri ülke sorunlarına ilişkin acil çözüm arayışına zorladı.

"PBİP'in ülkenin gittikçe kötüleşen ekonomisiyle başa çıkmadaki başarısızlığı, Bydgoszcz Dayanışma örgütü eylemcilerine karşı provokatif güç kullanmasıyla birleşince, bu durum en militan işçilerin önemli bir kesimini doğrudan eyleme geçmek için kışkırttı."[35]

Büyük sanayi işletmelerinde İşçi Komiteleri oluşturuldu. İşçiler bu komiteler aracılığıyla işyerlerinde hem üretim hem de yönetimde söz sahibi olmaya başladılar.

İşçi Komiteleri, aralarındaki koordinasyon eksikliğini gidermek için toplantılar gerçekleştirdiler. Nisan ayı sonunda yapılan toplantı sonucu, Dayanışma Sendikası içinde bir komitenin oluşturulması kararı alındı. Şebeke diye tanımlanan bu komite 20'ye yakın işletmede örgütlenen işçi konseylerini/özyönetim organını temsil etmekteydi.

Şebeke Haziran ayında Dayanışma Sendikası'nın özyönetime ilişkin düşüncelerinin geliştirildiği organ haline dönüştü. İşçi Konseyleri'ne bilgi aktarımı yönünde hareket ederek, toplantılar yaptı. Yapılan toplantılar özyönetim düşüncesinin

35. Agm., s.131.

daha yaygınlaşmasını sağladı.

Gdansk'ta gerçekleşen toplantı, bu toplantılar içinde en önemlilerinden biri oldu.

"8 Haziran 1981'de ülkedeki bütün işçi konseyleri için bilgi verme toplantısı düzenlendi. Bu olay özyönetim hareketinin gelişmesinde belirleyici bir önem taşımaktaydı. Çünkü Gdansk'taki bu toplantı beş yüzü aşkın işçi konseyi temsilcisine özyönetime dayalı kamu işletmesi düşüncesini anlatma olanağı sağladı."[36]

Şebeke'nin işçi sınıfı üzerinde gittikçe güçlenen etkisi, hükümetin Şebeke'ye karşı saldırılarını yoğunlaştırmasına neden oldu. Bu saldırılar Şebeke'yle işçi sınıfı arasındaki bağı zayıflatmaktan öte daha da güçlendirici sonuçlar yarattı. Ayrıca Şebeke'nin özyönetim üzerine hazırladığı taslağın işçiler tarafından daha yoğun tartışılmasını ve sahiplenilmesini sağladı.

Şebeke, hazırladığı taslakta devlet mülkiyetinin, toplumsal mülkiyete dönüşmesi yönünde hedeflerini açıkladı.

Bu taslağa göre; "...kamulaştırılmış bir işletme özyönetim yoluyla denetlenir. Bütün çalışanlar tarafından seçilip işletmenin en önemli işleri konusunda karar verme hakkına sahip olan işçi konseyi ana yönetici güç olur. Konsey değişik adaylar arasında bir seçim yaparak bir yönetici atar ve yönetici yanlızca işçi konseyine karşı sorumlu olur. İşletme, işçi konseyi tarafından yönetilen bir komünal mülkiyet niteliğini taşır. Devletin işletme çalışmaları üzerindeki merkezileşmiş denetim gücü vergiler, gümrük resimleri, krediler ve devlet anlaşmaları gibi ekonomik araçlarla, ayrıca çevre korunması, teknolojik standartlar, sanayide sağlık koruması ve güvenlik gibi konulara ilişkin yasaların genel hükümleriyle sağlanır."[37]

Mazowsze bölgesinde, İşçi Konseyleri Bölge Koordinasyon Komitesi'nin oluşturulması, İşçi Konseyleri arasındaki eşgüdüm eksikliğinin giderilmesi yönünde önemli bir adım oldu. Kısa sürede farklı bölgeler arasındaki ilişkiler gelişti.

36. Polonya Günlüğü, Metis Yay., 1985, s.165.
37. Age., s.164.

Bölge Koordinasyon Komitesi, faaliyetleriyle ulusal düzeyde özyönetimin ülke çapında temsilini sağlayacak ortak örgütlenmelerin yaratılmasına da olanaklar sundu.

Bu çalışmalar içinde; Varşova, Jastrzebie, Olsztyn, Gdansk, Wroclaw, Bialystok ve Bydgoszcz'da bölgesel özyönetim koordinasyon komiteleri öne çıktı.

Dayanışma Sendikası'nın kongresinde, Şebeke'nin özyönetim taslağı ele alınan en önemli konu haline geldi.

Şebeke, işçi özyönetiminin ancak işyerlerinde oluşturulan İşçi Konseyleri aracılığıyla hayata geçirilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Fakat İşçi Konseyleri'ne yüklediği misyon ülke ekonomisinin rayına girmesi yönünde ekonomik müdahaleyle sınırlıydı.

Şebekenin özyönetim hakkında ki düşünceleri şöyleydi: "Özyönetim kavramı, iş yapma yeteneğini kısıtlayan ekonomiyle ilgili yönetim dairelerine bağımlı eski merkezi yönetim planlama sisteminin ülkedeki ekonomik bunalımın kaynağı olduğu düşüncesinden hareket etmektedir.

Bu bakımdan özyönetim ekonomik canlanmanın bir aracı olarak düşünülmektedir. Özyönetim işçilerin girişim gücüne dayanan bir kurumdur ve bu girişim gücü olmaksızın ekonomik durgunluğun üstesinden gelinemeyeceği açıktır. Öte yanda özyönetim, sosyalist bir ekonomide devlet yönetiminden bağımsız işletmelerin yönetici kuruluşlarını oluşturmak için başvurabilecek tek biçimdir."[38]

KOR, 23 Eylül 1981 tarihinde yayınladığı bildiride, faaliyetlerin yürütülmesi açısından koşulların değiştiğini açıklayarak, KOR'un yapı olarak işlevini tamamladığını ve yeni koşullarda KOR'dan çok daha etkili çalışabilecek yeni güçlerin ortaya çıkmasının gerekliliğini belirterek, kendini fesh edip, Dayanışma Sendikası içinde yeralma kararı aldı.

Böylece Polonya işçi sınıfının düşünsel gelişimine ciddi katkılarda bulunan KOR, Dayanışma Sendikası'yla kaynaşarak aynı örgütsel çatı altında yer aldı.

KOR kurucuları içinde yer alan J. Kuron ve K. Modzelews-

38. Age., s.165.

ki'nin 1964 yılında kaleme aldıkları özyönetime ve işçi konseylerine ilişkin tezlerine Dayanışma Sendikası'nın programında yer verildi.

Eylül-Ekim aylarında yapılan I. Ulusal Kongre'de Dayanışmanın programı açıklandı. Programın eksenini işçi özyönetim düşüncesi oluşturdu. Programda işçi örgütlerinin parti ve devlet aygıtından bağımsızlığının önemle üzerinde durularak işçi sınıfının ekonomik ve toplumsal yaşamda rolünün arttırılmasının gerektiği belirtildi.

Dayanışmanın I.Ulusal Kongresi, Polonya işçi sınıfının bağımsız bir güç olduğunu ortaya koydu.

ORDU YÖNETİME EL KOYUYOR: DAYANIŞMANIN POLİTİK DÖNÜŞÜMÜ

Dayanışma Sendikası'nın I. Ulusal Kongresi sonrasında, hükümet işçi sınıfına yönelik saldırısını artırdı. Yönetim siyasal ortamı terörize ederek, Polonya halkının örgütlü gücünü dağıtmak için, tutuklama ve gözaltına alma operasyonlarına girişti. Dayanışma Sendikası liderlerinin büyük bir kısmı gözaltına alındı.

13 Aralık 1981'de ordu yönetime el koyarak Sıkıyönetim ilan etti. Askeri darbe, bürokratik yapının Polonya'da yaşanan sorunlara ilişkin fiili bir çözüm arayışının ürünü olarak doğdu. Darbe, uluslararası dengelere bağlı olarak, Sovyetler Birliği'nin Polonya halkı üzerindeki parti-devlet denetiminin yeniden inşa edilmesi ve bağımsız sendikal yapılara son verilmesi isteminin yanında,[39] Polonya'daki güç dengelerinin sonucu ve gereği olarak gündeme geldi. Bürokrasinin krista-

39. Polonya ve Doğu Avrupa'daki diğer ülkelerde meydana gelen ekonomik ve siyasal gelişmeleri, bu ülkelerin iç dengeleri ve ihtiyaçları kadar Sovyetler Birliği'nin ihtiyaçları ve Soğuk Savaş'ın başlamasından 1990'lara kadar uluslararası düzeyde oluşan makro dengelerin gerekleri de belirlemiştir. Bu ülkelerde yaşanan her tarihsel dönemeçte, Sovyetler Birliği'nin belirleyici ağırlığı bulunmaktadır. Doğu Avrupa ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin hinterlandında yer alarak bir anlamda uluslararası düzeydeki makro dengenin oluşumunun parçalarını teşkil etmişlerdir.

lize bir yapı olmaması (bürokrasiyi oluşturan kesimler arasındaki varolan çelişkiler ve parti içinde farklı kliklerin çelişkileri) bürokrasinin bir parçası olan ama, daha organizeli ve elinde gücü bulunduran kesimin harekete geçmesini zorunlu kıldı. Askeri yönetim Dayanışma Sendikası'nı yasakladı.

Askeri yönetim, Dayanışma üyesi binlerce işçinin hakkında kovuşturma açarak işçilerin kazanılmış ekonomik-demokratik haklarına el koydu. Askeri darbeye karşı işyerlerinde direnişe geçen işçilerle ordu birlikleri arasında çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalarda bir çok işçi öldürüldü.

Askeri yönetim Dayanışma Sendikası'nın işçi sınıfı içindeki gücünü kırmak için, anti propaganda kampanyaları başlattı.

Baskı, tehdit ve şiddet yöntemleriyle partinin otoritesini yeniden sağlamaya çalıştı.

Dayanışma Sendikası bu saldırılar karşısında hükümetle açık bir çatışmaya girmeyerek, çatışma ortamından uzak durma eğilimiyle hareket etti.

Dayanışma liderlerinden büyük bir kısmı hapisteydi. Dayanışmanın dışarda kalan liderleri ise hükümetle uzlaşmacı politikalar geliştirdi. Bu politikaları piyasa ekonomisine düzülen övgüler ve sosyalizme yönelik eleştiriler izledi.

Sıkıyönetim sonrası gelişmeler, Dayanışma Sendikası'nın hızla yapısal dönüşüm içine girdiği koşulları yarattı.

Askeri yönetim, Dayanışmanın örgütsel gücüne önemli darbe vurdu. Dayanışma faaliyetlerinin bu dönemdeki temel stratejisi yalnızca varlığını devam ettirme yönünde oldu.

Dayanışma, askeri yönetimle uzlaşma arayışlarına hız verdi. 1982 yılında Dayanışma önderleri, hükümetle nihai uzlaşmanın sendikanın yaşamasını sağlayacak tek yol olduğunu düşünmekteydiler.

1983 yılı, Dayanışma Sendikası'nın iyice sağa kaydığı, burjuva ideolojisinin hareketin saflarında yaygınlık kazandığı dönem oldu.[40] Sendikanın tüm çalışmalarında piyasa eko-

40. Bu süreçte özellikle kilise, önemli roller üstlenmiştir. Kilisenin, Polonya siyasal yaşamındaki rolü ilginç evrelerden geçmiştir. Polonya'da kilise her zaman önemli bir kurumsal yapı oldu. Kilise geleneksel olarak muhafazakar kimliğini sürdür-

nomisi ve özel mülkiyet öne çıkarıldı.

1987 yılında Dayanışmanın yeraltı önderliği olan Geçici Koordinasyon Komitesi, ekonominin rehabilitasyonu için geniş çaplı bir özelleştirmenin gereğini vurgulayan doküman yayınladı.

Bu doküman, Dayanışmanın 1981 yılından sonra içine girdiği ideolojik savruluşun en uç noktası oldu.

Dayanışmanın yaşadığı bu (ideolojik-politik) dönüşüm PBİP'le yakınlaşmasının ve uzlaşmasının temellerini oluşturdu.[41]

---

mesine rağmen, siyasal iktidarlarla uyumlu bir politikada izlemiştir. Kilise, Polonya'nın yaşadığı toplumsal kriz dönemlerinde halkı her zaman "sağduyuya" davet etmiş, böylece siyasal iktidarlara karşı her zaman sadakatini göstermiştir. "1978 itibariyle 19913 rahip, 447 manastır, 2349 rahibe manastırı, 48 İlahiyat Fakültesi, Varşova'da üniversite düzeyinde bir İlahiyat Akademisi, 20.000 civarında dini eğitim merkezi ve 57 Katolik dergisi olan Polonya piskoposluğu militan bir antisosyalist karşı devrimci seferberlik, merkezi olmaktan uzak, statükoya karşı herhangi bir aktif projesi olmayan yerleşmiş, tutucu ve varlıklı bir kurumdu" (Oliver MacDonald, agm., s.242.) Gierek yönetimiyle Kardinal Wyszynski'nin uzun yıllar yönetiminde olan piskoposluk; kilisenin kurumsal özerkliğinin sürdürülmesine izin verilmesi ve tarımda kolektifleştirmenin durdurulması konularında anlaşmaya vararak, iyi ilişkiler geliştirdi. Bu ilişkilerden Gierek yönetimi, kitlelerin gelişen mücadelesine karşı, kilisenin supap işlevi görmesini hesaplıyordu. Kilise ise, kurumsal varlığını tehlikeye düşürecek gelişmeleri engellemek, uzlaşma ve aracılık misyonlarıyla varlığını güvenceye almak istiyordu. Kilise Dayanışmanın gelişim sürecinde de aynı refleksle hareket etti. Sovyetler Birliği'nden gelebilecek askeri müdahale ya da Polonya'da olası sert siyasal gelişmeler, kiliseyi kaygılandırmaktaydı. Kardinal Wyszynski'nin liderliğindeki kilise; işçi hareketinin ve Dayanışmanın mücadelesini ekonomik alanla sınırlaması, siyasal sorunlara müdahale etmemesi, KOR gibi laik siyasal oluşumların hareket içindeki etkilerinin azaltılması yönünde hareket etti. Kilise, "siyaset üstü" bir kurum misyonuyla Dayanışma ile parti önderliği arasında aracı rolü oynamaya çalıştı. Ağırlıkta kırsal kesimde etkili olan Katolik ideolojinin, bu süreçte kentlerde ve halk hareketi içinde de etkisini yaygınlaştırması yönünde politikalar izledi. Kilisenin içinde farklı eğilimler olmasına rağmen kilisenin izlediği politika genel hatlarıyla bu şekilde gelişti. Özellikle 1981 yılının sonlarına doğru kilise içinde gelişen, Yahudi aleyhtarı, anti-komünist, milliyetçi ENDECJA akımı işçi sınıfının içinde bulunduğu demoralizasyondan yararlanarak, işçiler üzerinde belirli bir oranda etkili oldu.

41. Askeri yönetimin Dayanışmayı ehlileştirmeye yönelik olarak izlediği taktikler, Dayanışmanın örgütsel-ideolojik evrimi, Dayanışma ve PBİP arasındaki ilişkilerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Doğu Avrupa Dosyası, Dünya Sorunları 7/3, Alan Yay., 1990, s.186-278.

1976 yılından sonra Polonya'daki ekonomik bunalımın aşılması için piyasa ekonomisi kurallarının hayata geçirilmesi farklı evrelerle 1981 sonrasında da devam etti.

Ekonominin rehabilitasyonu doğrultusunda uygulanan bu ekonomik politikalar, varolan krizi çözmekten öte daha da derinleştirdi.

1981 yılında ilan edilen sıkıyönetim ekonomik krize karşı sanayinin kilit sektörlerindeki çalışma düzenini askerileştirerek, yüksek emek üretkenliği yaratıp ekonomik gelişmeyi hedeflemekteydi. Askeri yönetimce yürütülen ekonominin "onarımı" operasyonu, köklü çözümler getirmekten öte kısmi başarılar sağladı.

"Yüksek fiat artışları ve asker zoruyla daha fazla çalışma sağlanarak... işçi sınıfından artı-değer sızdırılışı..."[42] kısmi başarıyı yaratan faktörlerdendi.

"1982'de devlet temel ihtiyaç maddelerine % 500 zam yaptı ve haftalık çalışma saatini de 48'e çıkardı. Sonraki yıl fiat artışı % 25 oldu."[43]

İşçi sınıfının örgütlenmelerine ve kazanılmış haklarına yönelik yoğun saldırılarla toplumsal muhalefet engellenmeye çalışıldı. Fakat dış yardımsız nefes alamayan ekonominin, dış yardımların kesilmesiyle sorunları daha da çoğaldı.

1983 yılında yapılan tüm ekonomik operasyonlar ekonomik krizi aşmada sonuç vermedi. Jaruzelski yönetimi, kapitalist ülkelerden kredi alabilmek için yeni bir siyasal vizyon içine girdi. Aynı yıl sıkıyönetim kaldırıldı ve IMF'ye üyelik için başvuruda bulunuldu. Bu değişiklik kapitalist dünya için yeterli görülmedi.

Jaruzelski hükümeti, ekonominin rayına girmesi için bu sefer devlet sübvansiyonlarında büyük kısıtlamalar getirerek bir çözüm bulmaya çalıştı. Devlet sübvansiyonlarının kaldırılması, Polonya halkı için yaşam standartlarının her düzey-

42. Gary Fields, agm., s.141.
43. Agm., s.141.

de düşmesi anlamına geldi.

1985 yılında Sovyetler Birliği'nde meydana gelen ekonomik ve siyasal gelişmeler, Polonya'nın devlet ve parti yapısını da etkiledi. Buna, Dayanışmanın yaşadığı politik dönüşümün eklenmesiyle PBİP'le Dayanışma arasındaki mücadele bütünüyle kendini yumuşamaya bıraktı.

1986'da IMF'ye kabul edilen Polonya'nın, IMF ve Dünya Bankası'nın baskılarıyla serbest piyasa ekonomisine geçişi daha da hızlandı.

"Nisan 1987'de, Polonya ekonomisi yavaş yavaş, kemer sıkmanında ötesine geçerek daha hırslı yeniden yapılanma programını düşünmeye başladı. Hükümet 'Polonya ekonomisinin bütün önderliği ve işleyişi değişecek', diyerek dikkatleri çekti ve 'bu kesinlikle merkezi ve devlet destekli planlama dışına çıkmak demektir' dedi."[44]

PBİP'nin piyasa ekonomisine geçişte düşündüğü politikalar, Dayanışma Sendikası'nın ekonomik sorunlara ilişkin düşüncesiyle bütünleşmekteydi.

1988 baharında Dayanışma Sendikası'yla direkt bağı olmayan işçiler, kemer sıkmaya dayalı ekonomik programa karşı greve çıktılar.

Genç kuşak militan işçilerin önderliğinde gelişen bu grevler, Dayanışma Sendikası'nın niteliğini açığa çıkaran işlev görürken ayrıca hükümet politikalarına karşı bir tepkiyi de ifade etmekteydi. Grevler, Dayanışmayı ve hükümeti zor durumda bıraktı.

Bu grev, Polonya işçi hareketinin yakın dönemine ilişkin ilginç bir gelişmeye neden oldu.

İşçilerin kontrol altına alınması için Dayanışma ve hükümet arasında görüşmeler başladı. Aynı görüşmelerde Dayanışmanın yasallığı sağlanırken, Dayanışmayı iktidara taşıyacak seçimlerin yapılması kararı alındı.

Dayanışma Sendikası hükümetle ilişkilerin tıkanmasına yol açacak grevi engellemek ve işçileri denetim altına almak için harekete geçti.

---

44. Agm., s.142.

Walesa, Lenin tersanesindeki grevci işçilere "sizinleyim" derken, "ama şimdi grev zamanı değil" sözlerini ekliyordu.

Jaruzelski hükümeti toplumsal meşruiyetini bütünüyle kaybetmekten dolayı çaresizlik içindeydi ve doğabilecek bir işçi ayaklanması hükümetin en büyük korkusuydu. Bu noktada Dayanışma, hükümetin işlevini yüklenerek işçi hareketini durdurma görevini üstlendi.

Dayanışma liderliği, grevlerin dört sanayi merkezinde sınırlı kalmasını sağlayarak, 1980-1981 yılları arasında olduğu gibi ülke geneline yayılmasını engelledi.

1988 grevi, Polonya'da toplumsal dönüşümü sağlayacak bir içeriğe sahip olmasa bile, Dayanışma ve hükümet arasında görüşmelerin hızlanmasına yol açtı.

Hükümet, Dayanışmanın grevleri durdurmasına karşılık olarak ortak görüşme teklifinde bulundu. Hükümetle Dayanışma liderliği arasında görüşmeler, pazarlıklarla başladı. Görüşmeler sonucunda anlaşmaya varıldı.

Polonya'nın 'yeniden yapılanması' doğrultusunda piyasa ekonomisi uygulamalarının hızlandırılarak, geniş ölçekli özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi kararları alındı.

Artık Jaruzelski hükümeti ve Dayanışma Sendikası işçi hareketinin durdurulması ve kontrol altına alınması için politik bir güç olarak ortak hareket ediyorlardı.

"Hükümet Dayanışmayı ezmedi, ama sendikanın ideallerini dönüştürdü. İşçi hareketini bastırmak için yürüttüğü uzun mücadelesinde PBİP, 'özgürce birleşmiş üreticiler' toplumuna herhangi bir geçiş olanağının yolunu kesti."[45]

1989 yılı Haziran ayında yapılan kısmi seçimlerde, Dayanışma Sendikası büyük bir başarı gösterdi. Kısmi seçimler için belirlenen 161 boş sandalyenin tümünü Dayanışma kazandı. Sejm-meclisteki yeni görünüm (460 üyeli meclisin 161'i Dayanışma üyelerince doldurulmuştu) ve senatoda Dayanışmanın ezici üstünlük sağlaması (100 üyenin 92'sini Dayanışma kazanmıştı), Dayanışmanın PBİP'in geleneksel müttefiki olan Birleşik Köylü Partisi ve Demokratik Parti'yle bir-

45. Agm., s.143.

likte hareket etmesini kolaylaştırdı. Dayanışma bu partilerle birlikte koalisyon hükümeti kurdu. Hükümetin başına Tadeusz Mazowiecki getirildi.

1980 yılında işçi olarak kapitalizme karşı olduğunu açıklayan Walesa, 1990'larda serbest piyasa programını uygulamak için Devlet Başkanı seçiliyordu.

Walese kimliğindeki değişim süreci, aynı zamanda hem iktidar hem de işçilerin temsil gücünü elinde bulunduran Dayanışma Sendikası'nın değişim ve tükeniş sürecinin ifadesi oldu.

1981'de yapılan I.Kongresi'nde 10 milyon işçiyi temsil eden Dayanışma Sendikası, 1990'lara gelindiğinde üyelerinin 4/5'ünü kaybetmişti.

BÜYÜK ÇÖKÜŞTEN 1998'E POLONYA

1989'da yaşanan büyük altüst oluştan Polonya diğer Doğu Avrupa ülkelerine oranla daha az etkilendi. Polonya'da 1989 öncesinde yaşanan ekonomik, siyasal, toplumsal gelişmeler bürokratik sistemi ve siyasal erki elinde bulunduran PBİP'in çöküşünü beraberinde getirmişti.

Bunun en somut örneklerinden biri PBİP'in yaşadığı örgütsel çözülüştür. PBİP, 1989 yılına 2 milyon 300 bin üyeyle girerken aynı yılın yazında üye sayısı 60 bine düştü. Üyelerin büyük bir kısmını da ordu mensupları, gizli polis, resmi sendika bürokratları ve değişik devlet görevlileri oluşturuyordu.

1989'da yapılan seçimler, PBİP'in yaşadığı çöküşün göstergesi oldu. Seçimler, PBİP açısından tam bir hezimetle sonuçlandı. Bu hezimete rağmen parti, Sovyetler Birliği faktöründen dolayı, yeni hükümette dört bakanlıkla yer aldı.

PBİP'in yeni hükümetin içinde yer alması siyasal güç olarak erimesini engelleyemedi. Yıl sonunda yapılan, parti kongresinde PBİP kendini fesh etti. Kongrede, fesih kararının yanında yeni bir ardıl partinin kurulması kararı da alındı. Bu karar doğrultusunda Polonya Cumhuriyeti Sosyal Demokra-

sisi (PCSD) kuruldu.

PCSD, 1990 başında girdiği yerel seçimlerde hiçbir varlık gösteremedi. Oyların ancak yüzde birlik kesimini alabildi.

Kapitalist-emperyalist sistemle hızlı bir entegrasyonun yaşandığı bu süreçte, piyasa ekonomisinin bütün kurallarının yerine getirilmesi için düzenlemelere girişildi.

Ekonomide, özel sektörün hızlı inşaası yönünde özelleştirme uygulamalarına başlandı.

Polonya'da "kolektif mülkiyet" diye tanımlanan her alanın özel mülkiyete devredilmesi uygulamalarına girişildi.

Özelleştirme, izlenen ekonomik-politikaların eksenini oluşturdu.

Özelleştirmelerle Polonya halkının tüm toplumsal ve ekonomik değerleri uluslararası sermayeye peşkeş çekildi.

Polonya halkının geçmiş bürokratik sisteme duyduğu reaksiyondan yararlanılarak, emekçi kitleler için yoksulluk, talan ve yağma anlamına gelen yeni politikalara halkın sessiz kalması, tabii olması sağlandı.

Polonya'da özelleştirme dalgası, ağırlıkta, hisse senetleri piyasası temelinde yürütüldü.[46]

Özelleştirmelerin başlamasıyla işyeri kapatmaları ve toplu tensikatlar gündeme geldi. İşsizlik giderek kronikleşti. Bir yıl gibi kısa zamanda (1990-1991 arasında) işsizlerin sayısı bir milyona ulaştı. Polonya halkı, özelleştirme uygulamalarıyla toplumsal şok dalgaları yaşamaya başladı.

1990-1993 yıllarında, Solidarnos Partileri olarak anılan ittifak, siyasal iktidarı elinde tutmaktaydı. Bu süre içinde kapitalist-emperyalist sisteme entegrasyon yönünde uygulanan radikal ekonomik politikalar, kitlelerde Solidarnos Partileri'ne karşı tepkilerin doğmasına yol açtı. "Vahşi kapitalizmin"kuralları, Polonya'yı toplumsal patlamaların eşiğine getirdi. Kitleler, yaşadıkları işsizliğe ve hızlı yoksullaşmaya karşı, yeni siyasal arayışlar içine girdi.

Solidarnos Partileri, uyguladıkları ekonomik politikalara

46. Doğu Avrupa'da, özelde Polonya'da, özelleştirme sürecine ilişkin daha geniş bilgi için bkz., Apathy, E., Ksıllag, I., Hunya, G., Mızsel, K., Patıkı, I., Retı, T., Doğu Avrupa'da Özelleştirme, Yapı Kredi Yay., 1995.

bağlı olarak siyasal yapıda bazı düzenlemelere gittiler. Siyasal yapıdaki düzenlemeleri içeren politakalardan biri de yeni seçim sisteminin belirlenmesi oldu.

Ülke barajına dayanan bu sistem (parlamentoya girmeyi yüzde 8'lik oy kazanmaya bağlamaktaydı) parlamentoda onaylandı. Ülke barajı sistemiyle hedeflenen PCSD'nin meclise girmesini engelemekti.

Siyasal olarak, sosyal demokrat bir çizgiyi temsil eden PCSD'nin ekonomik programı, Solidarnos Partileri'nin programından özde bir farklılık taşımamaktaydı.

Solidarnos Partileri, seçim sistemiyle bir yandan, iktidarlarını pekiştirmek isterken öte yandan, PCSD'nin eski rejimi hatırlatmasından yararlanarak yürütülecek anti-propagandalarla siyasal meşruiyetlerini korumak istiyordu.

Fakat 1991 yılında, Solidarnos Partileri'nin yaptıkları bu düzenlemeler, 1993 yılında kendi aleyhlerine döndü. 1993 genel seçimlerinde PCSD'nin bütünüyle silinmesi beklenirken, Solidarnos Partileri'nin iktidarı sürecinde yaşanan siyasal, toplumal ve ekonomik anafor, beklenenin tam tersi bir sonucun doğmasına neden oldu.

PCSD 1993 seçimlerine farklı sol gruplarla ittifak kurarak girdi. Demokratik Sol Birlik adı verilen bu yapı seçimlerde oldukça başarılı bir sonuç aldı. PCSD'nin önderliğinde oluşturulan Demokratik Sol Birlik toplam oyların yüzde 20.4'ünü kazandı. Yine bu seçimlerde Köylü Partisi 15.4 oy elde etti. Köylü Partisi'nin geleneksel olarak geçmişte PBİP'in ittifak partilerinden biri olması, Polonya'da yeni sosyal demokrat çizginin önünü açtı. Bu gelişmelerle Demokratik Sol Birlik iktidara geldi.

Seçim sonuçları Solidarnos Partileri ve Batılı hükümetler tarafından tam bir şaşkınlıkla karşılandı.

Sonuçlar "geçici bir durum, seçim kazası" olarak değerlendirildi.

Süreç, hiç de bu değerlendirmeye uygun gelişmedi. Bunun en somut yansıması, 1995 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde görüldü.

Halkoylamasıyla yapılan seçimler sonucunda, Polonya'nın yakın tarihinde önemli adlardan biri olan Walesa, devlet başkanlığını kaybederken, PCSD'nin önderliğinde biçimlenen Demokratik Seçim Birliği İttifakı'nın başkanı Kwasniewski, devlet başkanlığına seçildi.

Solidarnos Partileri giderek marjinalleşirken, Demokratik Sol Birlik Polonya'nın siyasal gündemine ağırlığını koymaya başladı. Demokratik Sol Birlik, 1989 alt üst oluşundan sonra PBİP kendini fesh etmesiyle ortaya çıkan irili ufaklı birçok partinin birleşiminden doğan bir organizasyondu.

Kristalize bir yapı olmayan Demokratik Sol Birlik içindeki en örgütlü güç PCSD oldu.

Birlik içinde, Çalışanlar Hareketi, Polonya Proleter Komünistler Birliği ve Polonya Sosyalist Partisi geleneğinden gelen partiler yer aldı.

Sendikalar (özellikle Polonya Sendikalar Birliği ve Öğretmenler Sendikası) PCSD'nin örgütsel dayanağını oluşturdu. Sendikal hareket tarafından PCSD'nin desteklenmesi seçimlerde başarısının yolunu açtı.

Bugün PCSD'nin önder kadrosu (Kwasniewski, Lezsek Miller, Wladislaw Cimoszewicz), PBİP'in politbürosunda yer alan, 1989 yılındaki hükümetlerde bakanlık yapan adlardır.

Aynı kişiler bugün Polonya halkının mafya çetelerinin egemenliğine, talan ekonomisine, işsizliğe, yoksulluğa karşı tepkilerini toplayan ve siyasal meşruiyetlerini bunun üzerinde kuran PCSD gibi partilerinde lider kadroları içinde yer almaktadırlar.

Bir dönemler "Komünist" partisinde ve kendini "sosyalist" diye tanımlayan bir devletin önemli yerlerinde görev almış bu kişilerin, bugün kapitalist restorasyonun önde gelen aktörleri olması ilk bakışta şaşırtıcı görünse bile, aslında bu; kitlelere, kitlelerin özgücüne ve onların özörgütlenmelerine dayanmayan sosyalizmin, ne oranda insanın özgürlük mücadelesinden uzaklaştığını göstermektedir.

Polonya işçi sınıfı, işçi sınıfı adına uygulanan bir siyasal rejimin toplum üzerinde yarattığı tahribatın bütün zaaflarını

bünyesinde barındırmasına rağmen, 1990'lı yıllarla birlikte özelleştirmelere, işyeri kapatmalarına ve toplu tensikatlara karşı grev, direniş ve iş bırakma gibi etkin eylemler gerçekleştirdi.

Bu eylemler, Polonya'daki yeni egemen sınıfın, emperyalist sistemle bütünleşme çabalarına karşı işçi sınıfının kendiliğindenci bir tarzda da olsa ayağa kalkışını gösteren birikimler oldu.

Bugün, Polonya işçi sınıfı, bağımsız kimliğindeki deformasyona, teorik ve örgütsel düzeyde yaşadığı parçalanma ve sancılara rağmen, tüm Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi yeniden şekillenme sürecini yaşamaktadır.

Bu şekillenme, bir yanıyla uluslararası ölçekteki işçi hareketinin yaratacağı etkiye diğer yanıyla Polonya İşçi Sınıfı'nın kendi iç dinamiklerine bağlıdır.

Abendroth, Wolfgang. *Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi;* Belge Yay., 1992.

Acar, Cemal. *Soğuk Savaş Dönemi, Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası;* 1991.

Akal, B. Cemal. *Modern Düşüncenin Doğuşu;* Dost Kitapevi, 1997.

Akınhay, Osman. (Der.) *Piyasa Sosyalizmi Tartışması;* Belge Yay., 1992.

Aktükün, İlker. *SSCB'den BDT'ye Nasıl Varıldı;* Sorun Yay., 1995.

Ali, Hasan. *Ispanya'da Neler Oluyor;* Marksizm Bibliyoteği, 1936.

Alsan, Cevdet. *Lenin ve Komünist Enternasyonal;* Sorun Yay., 1977.

Alvarez, A., *Doğu Avrupa'da Yazar ve Toplum;* Köprü Yay., 1966.

Amin, S., Giovanni, A., Frank, G.A., Wallerstein, I., *Büyük Kargaşa;* Alan Yay., 1993.

Amin, Samir. *Kaos İmparatorluğu;* Kaynak Yay., 1993.

Amittay, Jacobsen. *Siyasal Düşünceler Tarihi;* Savaş Yay., 1982.

Anderson, A., *Die Ungarische Revolution 1956;* Verlag Association GMBN, 1977.

Anderson, P. *Batı'da Sol Düşünce;* Birikim Yay., 1982.

Antonio de Blas, Juan. *Guernica'da Ağaç Var mı?;* Ayrıntı Yay., 1994.

Antropolojik Açıdan Şiddet; Ayrıntı Yay., 1989.

Anweiler, Oskar. *Rusya'da Sovyetler (1905-1921);* Ayrıntı Yay., 1990.

Apak, Rahmi. *Portekiz ve Salazar;* İzmit Selüloz Fabrikası, 1949.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990);* Cilt II, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1991.

Arnold, David. *Coğrafi Keşifler Tarihi;* Alan Yay., 1995.

Arrighi, G., Hopkins T.K., Wallerstein, I., *Sistem Karşıtı Hareketler;* Metis Yay., 1985.

Arvon, Henri. *Özyönetim;* İletişim Yay., 1991.

Ascherson, Neal. *The Polish August;* Penguin, 1982.

Ataöv, Türkkaya. *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri;* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1977.

Ataöv, Türkkaya. *Amerika Nato ve Türkiye;* Aydınlık Yayınevi, 1969.

Ataöv, Türkkaya. *Amerikan Emperyalizminin Doğuşu;* 1968.

Ataöv, Türkkaya. *İkinci Dünya Savaşı;* Birey Toplum Yay., 1985.

Aybar, A. Mehmet. *Neden Sosyalizm;* BDS Yay., 1987.

Aybar, A. Mehmet. *TİP Tarihi;* Cilt III, BDS Yay., 1988.

Baban, Cihad. *Adenauer;* Ulusal Basımevi, 1968.

Baby, Jean. *Çin Rus Çatışmasının İç Yüzü;* Gün Yay., 1967.

Bahadarlı, Z. Yusuf. *Dört Sosyalist Ülke;* Hür Yay., 1970.

Bahro, Rudolf. *Kızıldan Yeşile;* Metis Yay., 1984.

Barnett, Anthony, *Sovyetler'de Özgürlük;* İletişim Yay., 1988.

Barsoc, Cristian. *Kapitalizmin Çarkları;* Yazın Yay., 1997.

Bask Silahlı Örgütü ETA Hakkında Tarihsel Dokümanlar.

Baurderon, Roger. *Faşizm İdeoloji ve Uygulamalar;* Onur Yay., 1989.

Beauvoir, de Simone; *Günümüzde Sağcı Fikirler;* Dönem Yay., 1965.

Beer, Marx. *Sosyalizm ve Sosyal Mücadeleler Tarihi;* Can Yay., 1990.

Behrend, Hans. *Almanya Milliyetçi Sosyalizmi;* Remzi Kitabevi, 1965.

Berktay, Halil. *Bir Dönem Kapanırken;* Pencere Yay., 1991.

Berojkov, Valentin. *Tahran 1943;* Bilgi Yay.; 1970.

Bertrand, Louis. *İspanya Tarihi;* Kanaat Kitapevi, 1940.

Bettelheim, C., Santos, D.T., Luxemburg, R., Magdoff, H., Pilling, G., Szentes, T., *Azgelişmişlik ve Emperyalizm;* Gözlem Yay., 1975.

Bettelheim, Charles. *Nazizim Döneminde Alman Ekonomisi;* Savaş Yay., 1982.

Bettelheim, Charles. *Sosyalist Ekonomiye Geçiş Sorunları;* Bilgi Yay., 1973.

Bilge, Reha., Talu, Umur., Cerrahoğlu, Nilgün., Kumbaracıbaşı, Onur., Soral, Erdoğan., *Sosyal Demokrasi;* Turhan Kitabevi; 1984.

Blanc, Andre. *Balkan Ülkeleri İktisadı;* Gelişim Yay., 1975.

Bonev, Vladimir. *Birleşik Cephe - Halk Cephesi - Vatan Cephesi;* Bilim ve Sosyalizm Yay., 1977.

Boran, Behice. *Bütün Yapıtları;* Cilt II, Sarmal Yay., 1992.

Bosch, Juan. *Pentagonizm;* Ant Yay., 1969.

Brecht, Bertolt. *Faşizm Üzerine Yazılar;* Maya Yay., 1975.

Brejnev, Leonid. *Amacımız Barış ve Sosyalizm;* Temel Yay., 1976.

Brejnev, Leonid. *Sosyalizmin Elli Yıllık Başarıları;* Temel Yay., 1976.

Brejnev. *Biyografi;* Ser Yay., 1978.

Brinton, Maurice. *Bolşevikler ve İşçi Denetimi;* Ayrıntı Yay., 1990.

Brutents, K., *Günümüzde Asya ve Afrika Halklarının Kurtuluş Savaşımı;* Ürün Yay., 1979.

Brzezinski, Zbigniew. *Büyük Çöküş;* Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1994.

Bumin, Kürşat. *Sivil Toplum ve Devlet;* Yazko, 1981.

Büyük Savaş İkinci Dünya Savaşı Tarihi (1939-1945); Milliyet Yay., 1974.

Byrnes, James. *Açık Konuşalım Yalta - Potsdam - Moskova - Paris I - Londra II - Paris II - New York Konferanslarını İç Yüzü;* İnkılap Kitapevi, 1948.

Cabral, Amilcar. *Gine'de Devrim;* Koral Yay., 1974.

Cabral, Amilcar. *Son Konuşmalar;* Teori Yay., 1974.

Cangızbay, Kadir. *Siyaset Ötesi Toplum;* V Yay., 1987.

Carlo, Antonio. *Sovyetler Birliği'nin Sosyo-Ekonomik Karakteri;* Kaynak Yay., 1985.

Carocci, Giampiere. *Faşizmin Tarihi;* Remzi Kitabevi, 1965.

Carr, H. Edward. *Bolşevik Devrimi;* Metis Yay., 1989.

Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi;* Milliyet Yay., 1992.

Castillo, del Michel. *Karar Gecesi;* Can Yay., 1984.

Castro, Fidel. *Çekoslovakya Sorunu;* Aşama Yay., 1975.

Cerrahoğlu, Nilgün. *Bir Kanlı Gül İspanya;* Tekin Yay., 1987.

Chaliand, Gerard. *Gine Ulusal Kurtuluş Savaşı;* Aşama Yay., 1974.

Chauvier, M. Jean. *Sovyetler Birliği, Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler (1917-1988);* BDS Yay., 1990.

Cıngı, Aydın. *Diktadan Demokrasiye Güney Avrupa'nın Yeni Demokrasileri İspanya, Portekiz, Yunanistan;* TÜSES, 1990.

Claudin, Fernando. *Komintern'den Kominform'a;* Cilt I-II, Belge Yay., 1990.

Cliff, Tony, *Rusya'da Devlet Kapitalizmi;* Metis Yay., 1990.

Colleoni, Angelo. *Amerikan Emperyalizmi Tarihi;* Sosyalist Yay., 1997.

Cranston, Maurice. *Yeni Solun Eleştirisi;* Milliyet Yayınları.

Cunhal, Alvaro. *Portekiz'de Özgürlüğün Şafağı;* Bilim Yay., 1975.

Çağdaş Bir Önder Tito, Çağdaş Bir Ülke Yugoslovya; Tan Yay., 1977.

Çalışlar, Aziz. *Perestroika;* Amaç Yay., 1988.

Çekoslovakya Ağustos 1968; Ürün Yay., 1975.

Çelik, R. Ali. *İspanya İstiklal Harbi 1939;* Cep Kitapları.

Çervendineva, M., Pobornikova, S., Koleva, T., Mitef, B., Nedef, N., Boef, B., Radef, G., Dimitrof, M., Samokovlief, N., *Bulgaristan Komünist Partisi Tarihi;* Kızılırmak Yay., 1975.

Çukalas, Konstantin. *Yunanistan Dosyası;* Ant Yay., 1970.

Çulhaoğlu, Metin. *Sovyet Deneyinden Siyaset Dersleri;* Gelenek Yay., 1989.

Dalos, György. *Bindokuzyüzseksenbeş;* Alan Yay., 1990.

Davidson, Basil. *Afrika'da Milli Kurtuluş ve Sosyalizm Hareketleri;* Sosyal Yay., 1965.

Dayanışma Hareketinin Belgeleriyle Polonya Günlüğü; Metis Yay., 1985.

Delius, C.F., Grass, G., Schneider, P., Wallershoff, D., *Almanya Nereye Gidiyor;* Afa Yay., 1990.

Demirkan, Tarık. (Haz.) *Devrim Devrim Diye Diye;* Amaç Yay., 1989.

Deschamps, Hubert. *Sömürge İmparatorlukların Sonu;* Gelişim Yay., 1975.

Deutscher, Isaac. *Stalin;* Cilt II, Sosyal Yay., 1990.

Deutscher, Isaac. *Tarihin İronileri;* Belge Yay., 1991.

Deutscher, Isaac. *Troçki - Kovulan Sosyalist.*, Cilt III, Ağaoğlu Yay., 1974.

Deutscher, Isaac. *Troçki - Silahsız Sosyalist*, Cilt II, Ağaoğlu Yay., 1970.

Devrim Sonrası Toplumlarda İktidar ve Muhalefet; Metis Yay., 1984.

Dimitrov, George. *Faşizm ve Savaş Üzerine;* Sergi Yayınları.

Dimitrov, Georgi. *Halk Cumhuriyetine Doğru;* Habora Kitabevi Yay., 1970.

Dimitrov,Georgi. *Faşizme Karşı Birleşik Cephe;* Ekim Yay., 1989.

Djılan, Milovan. *Yeni Sınıf;* İstanbul Kitapevi, 1982.

Dobb, M., *1917'dan bu yana Sovyet Ekonomisinin Gelişimi;* Özdemir Basımevi, 1968.

Dobb, M., *Sovyet Ekonomisinin Gelişimi;* Özdemir Basımevi, 1968.

Dobb, Maurice. *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler;* Belge Yay., 1992.

Dobb, Maurice., Sweezy, Paul., Tahakasi, H.K., Hill, Christopher., Hilton, R., *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş Süreci;* May Yay., 1974.

Doğu, Fuat. *Kırmızı Karanfiller İhtilali;* 1982.

Donald, Mac Eileen. *Önce Kadınları Vurun;* E Yay., 1992.

Draper, Hal. *Proletarya Diktatörlüğü Tartışmaları;* Belge Yay., 1990.

Druloviç, Milojko. *Özyönetim;* Bilgi Yay., 1976.

Dutschke, Rudi., Le Feure, Wolfgang., Bendit-Cohn Daniel., Sauvageot, Jacques., *Ne İstiyoruz?;* Ararat Yayınevi.

Dünya Komünist Hareketi; Konuk Yay., 1977.

Dünya Sendikalar Federasyonu 1945-1985; Amaç Yay., 1988.

Edelman, Marek. *Varşova Gettosu Savaşıyor;* Z Yay., 1994.

Ehrenburg, İlya. *Faşizm Sonrası Avrupa;* Sel-Kan Yay., 1975.

Eisonhower. *Avrupa'daki Savaşımız;* Akba Kitapevi.

Emerson, Rupert. *Sömürgelerin Uluslaşması;* Türk Siyasi İlimler Derneği Yay., 1965.

Engel, A.B., Rosenthal, N.C., *Beş Narodnik Kadının Anıları Beş Kızkardeş;* Ataol Yay., 1992.

Engels, F., *Anti-Dühring;* Sol Yay., 1967.

Engels, F., *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm;* Sol Yay., 1970.

Engin, Aydın. *Solda Arayışlar;* Güncel Yay., 1996.

Enver Hoca Stalin'i Anlatıyor; Yurt Yay., 1988.

Enzensberger, M. Hans. *Ah Avrupa;* Metis Yay., 1990.

Eren, Ercan. *Piyasa Özgürlük ve Eşitlik, Piyasa Sosyalizmi;* Ezgi Kitabevi Yay., 1991.

Ergin, Mehmet. (Haz.) *Macar İhtilali;* Akşam Kitap Kulübü.

Erkiner, Engin., Göçmen, Doğan., *Rusya'da Komünistler Ne İstiyor?;* Ayraç Yayınevi, 1996.

Ervin, A., Csillag, I., Hunya, G., Mizsel, K., Pataki, I., Reti, T., *Doğu Avrupa'da Özelleştirme;* Yapı Kredi Yay., 1995.

Eryılmaz, Semih. *Yöre ve Bölge Araştırmasında Türkiye ve İspanya;* Toplumsal Dönüşüm Yay., 1993.

Eudes, Dominique. *Kapetanios Yunan İç Savaşı 1943-1949;* Belge Yay., 1985.

Fanon, Frantz. *Yeryüzünün Lanetlileri;* Sosyalist Yay., 1994.

Fanon, Franz. *Siyah Deri Beyaz Maskeler;* Sosyalist Yay., 1996.

Feher, F., Heller, A., *Doğu Avrupa Devrimleri;* Yapı Kredi Yay., 1995.

Fejtö, Ferenc. *Halk Demokrasileri Tarihi;* Cilt I, Kavram Yay., 1995.

Figueiredo, de Antonio. *Portugal Fifty Years of Dictatorship;* Holmes & Meier Publishers, 1976.

Fişek, K., *Sosyalist Devlet;* Gerçek Yay., 1970.

Forster, A. Marc. *Savaşan Dünya;* E Yay., 1975.

Fransız Solunun Ortak Hükümet Programı; Konuk Yayınları.

Fuçik, Julius. *Darağacından Notlar;* Yücel Yay., 1975.

Galbraith, J.K., Menşikov Stanislav. *Kapitalizm, Komünizm ve Birarada Yaşama;* Afa Yay., 1990.

Garaudy, R., Dubçek, A., Şik, O., Chamalik, R., Husak, G., Hajek, J., Goldstucker, E., *Prag 1968, Doğmayan Hürriyet;* E Yay., 1968.

Garaudy, R., *Sosyalizmin Büyük Dönemeci;* Milliyet Yay., 1970.

Garten, E. Jeffry. *Soğuk Barış ABD, Almanya ve Japonya Arasındaki Hegemonya Savaşı;* Sarmal Yay., 1994.

Gary, Ramain. *Polonya'da Bir Kuş Var;* Can Yay., 1983.

Gaulle, De Charles. *Umut Anıları;* Sinan Yay., 1971.

Gauzner, N., *Kapitalizmde Bilimsel ve Teknolojik Devrimin Çelişkileri;* Ana Yay., 1977.

Geiges, Adrion. *Gündelik Hayatta Perestroyka;* İletişim Yay., 1990.

Geleceğin Sosyalizmi; Sosyal Demokrat Yayınlar, 1991.

Gendzier, L. Irene., *Frantz Fanon;* Sosyalist Yay., 1997.

Gerçekleşmiş Sosyalizm Ülkesi DAC; Konuk Yay., 1979.

Gerger, Haluk. *Soğuk Savaştan Yumuşamaya;* Işık Yay., 1980.

Gersberg, S. *Sosyalist Toplumda Yaratıcı Yarışma;* Konuk Yay., 1978.

Glowacki, J., *Polonya Ölmedi Daha;* Kaynak Yay., 1983.

Golan, G., *Reform Rule in Czechoslovakia;* Londra, 1973.

Golovanov, V.I., *Bilimsel-Teknik Devrim ve Sosyalist Toplum;* Konuk Yay., 1980.

Gorbaçov, M., SBKP 19. *Parti Konferansına Sunulan Rapor;* Onur Yay., 1988.

Gorbaçov, Mihail. *Dünyayı Sarsan Üç Gün;* Real, 1991.

Gorbaçov, Mihail. *Ekim ve Perestroyka Devrim Sürüyor;* Bilim ve Sanat Kitapları, 1988.

Gorbaçov, Mihail. *Ekonominin Köklü Yenilenmesi;* Bilim ve Sanat Kitapları, 1988.

Gorbaçov, Mihail. *Her Şey İnsan İçin;* Dönem Yayınevi.

Gorbaçov, Mihail. *Nükleer Silahsızlanma ve Barış;* Bilim ve Sanat Kitapları, 1987.

Gorbaçov, Mihail. *Seçme Konuşma ve Makaleler;* Cilt I-II, Amaç Yay., 1988.

Gorbaçov, Mihail. *Yenilenme ve Kadro Politikası;* Bilim ve Sanat Kitapları, 1987.

Gorbaçov, Mihail. *Yolumuz Ekim'in Yolu Öncülerin Yoludur;* Dönem Yayıncılık.

Gorbaçov, Mihail., *SBKP MK 27. Kongre Siyasal Raporu;* Sorun Yay., 1987.

Gorbaçov. *Konuşmalar Makaleler;* Amaç Yay., 1988.

Gorbaçov. *Perestroika;* Güneş Yay., 1988.

Gramsci, A., *Felsefe ve Politika Sorunları;* Payel Yay., 1975.

Gramsci, A., Longo, L., Togliatti, P., Natta, A., Ingrao, P., Berlinguer, E., Radice, L.L., Amendola, G., Öner, Yılmaz. *Din Üretim Biçimleri Tarihsel Uzlaşma;* İletişim Yay., 1984.

Gramsci, Antonio. *Hapishane Defterleri;* Belge Yay., 1986.

Green, Gerald. *Soykırım;* Altın Kitaplar Yay., 1978.

Green, Gil. *Portekiz Devrimi;* Bilim ve Sosyalizm Yay., 1978.

Griffith, W.F., *Communism in Europe;* MIT Press, 1967.

Guerin, Daniel. *Faşizm ve Büyük Sermaye;* Suda Yay., 1975.

Gürses, Emin. *Ayrılıkçı Terörün Anatomisi IRA-ETA-PKK;* Bağlam Yay., 1997.

Güzel, Sehmus. *Devlet-Ulus;* Alan Yay., 1995.

Halk Demokrasileri Sosyalist Midir? Lutte Ouvriere, 1966.

Hallas, Duncan. *Troçki'nin Marksizmi;* Z Yay., 1997.

Halliday, Fred. *Yeni Soğuk Savaş Sovyet ABD İlişkileri;* Belge Yay., 1985.

Hammond, L. John. *Building Popular Power Workers' and Neighborhood Movements in the Portuguese Revolution;* Monthly Review Press, 1988.

Hanke, Erich. *Yeraltı Yaşamından Anılar;* Evrensel Basım Yayın, 1990.

Haraszti; Miklos. *Macaristan'da İşçi Olmak;* Kaynak Yay., 1984.

Harman, Chris. *Bureaucracy and Revolution in Eastern Europe;* Pluto Press, 1974.

Harman, Chris. *Class Struggles in Eastern Europe;* Pluto Prees, 1983.

Harman, Chris. *Doğu Avrupa'da Fırtına Koptu;* Uluslararası Basın ve Yayıncılık, 1991.

Hart, Liddell. *II. Dünya Savaşı Tarihi;* Cilt I-II, Yapı Kredi Yay., 1998.

Havemann, Robert. *Yarın;* Ayrıntı Yay., 1990.

Higgins, Hugh. *Soğuk Savaş;* Koza Yay., 1975.

Hitler, Adolf. *Kavgam;* Yağmur Yay., 1972.

Hobsbawn, Eric. *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı;* Sarmal Yay., 1996.

Hobsbawn, J. Eric. *Devrim Çağı;* Verso Yay., 1988.

Hoca, Enver. *Avrupa Komünizmi Anti-Komünizmdir;* Yurt Kitap Yayın, 1988.

Hoca, Enver. *Kruşçevciler;* Yurt Kitap Yayın, 1990.

Hodgson, Geoff. *Sosyalizm ve Parlamenter Demokrasi;* İletişim Yay., 1985.

Honecker, Erich. *ASBP Merkez Komitesi'nin IX. Kongre Raporu;* Ürün Yay., 1977.

Honecker, Erich. *Moabit Hapishanesi Notları;* Yazın Dergisi Yay., 1995.

Horvath, P.G., *Dün Köleydik Bugün Halkız;* Bilim ve Sosyalizm Yay., 1976.

Huberman, Leo. *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla;* Bilim Yay., 1976.

Ibanez, Blasco. *Kulübeler;* Yalçın., 1995.

Ionescu, G., *The Break up of the Soviet Empire in Eastern Europe;* Penguin, 1965.

Işık, Gül. *İspanya: Bir Başka Avrupa;* Metis Yay., 1991.

Işıklı, Alpaslan. *Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi;* Alan Yay., 1980.

Işıklı, Alpaslan. *Küreselleşme ve Demokratikleşme;* Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., 1995.

Ivanov, K., *Leninçilik ve Sovyetler Birliği Dış Politikası;* Konuk Yay., 1976.

İhtilaller ve Darbeler Tarihi; Cilt I-II, Cem Yay., 1967.

İhtilaller ve Darbeler Tarihi; Güneş Yayınları.

İkinci Dünya Savaşının Gizli Belgeleri; May Yay., 1968.

İlhan Atilla. *Hangi Sol;* Bilgi Yay., 1976.

İlk Çağlardan Günümüze Kadar Suikastlar ve Ayaklanmalar Tarihi; Milliyet Yay., 1973.

İskeçeli, Tahsin. *Yunanistan Buhranı;* 1969.

Jalee, Pierre, *Üçüncü Dünyanın Yağması;* Sosyal Yay., 1975.

James, Rhodes. *The Czechoslovak Crisis 1968.* Londra, 1972.

Jukov, E., İskenderov, A., *Çağımızda Ulusal Kurtuluş Savaşları ve Üçüncü Dünya;* Konuk Yay., 1975.

Jukov. *Düşünceler ve Anılar;* Sinan Yayınları.

Julien, Claude. *Amerikan İmparatorluğu;* Hitit Yay., 1969.

Kafaoğlu, B. Aslan. *Gorbachev ve Sosyalizmde Yeni Yollar - Rejkjawik Zirvesi - Reagan ve Terör - İrangate;* Broy Yay., 1987.

Kagarlitski, Boris. *Düşenen Sazlık;* Metis Yay., 1991.

Kagarlitski, Boris. *Elveda Perestroyka;* Kor Yay., 1992.

Kakınç, T. (Haz.) *Mussolini Kimdir? Faşizm Nedir?;* Kitap Yay., 1968.

Kakınç, T., (Der.) *Franco-Kımdir, Falanjizm Nedir?;* Kitap Yay., 1969.

Kalçef, Kamen. *Proleter Devrimci Dimitrof;* May Yay., 1976.

Kara Kitap Çekoslovakya 1968; İletişim Yay., 1988.

Karalar, Rıdvan., (Der.) Üsköl Zafer., *Sosyalist Ülkelerde Kooperatifçilik Üzerine;* Bilim Yayınları.

Kardelj, Edvard. *Bloksuzluğun Tarihsel Kökeni;* Toplum Yay., 1977.

Karinthy, Ferenc. *Budapeşte'de Bahar;* Milliyet Yay., 1978.

Kavukçuoğlu, Deniz. *Karl Marx'tan Günümüze Almanya'da Sosyal Demokrasi;* Ümit Yay., 1997.

Kay, Hugh. *Salazar and Modern Portugal;* Eyre and Spottiswoode, 1970.

Kısa Biyografi, *Leonid İlyiç Brejnev;* Ürün Yay., 1978.

Kolukısa, Can. *Fransa'da Mayıs Patlaması;* Kitap Yay., 1968.

Komünist ve İşçi Partilerinin 4. Toplantısı, Ürün Yay., 1976.

Konstantinov, F., *Sosyalist Enternasyonalizm;* Konuk Yay., 1979.

Konwicki, Tadeusz. *Polonyalı Olmak;* İletişim Yay., 1990.

Korcan, Kerim. *Dimitrof Geçiyor;* E Yay., 1978.

Kruşçev'in Anıları; Cilt I-II, Milliyet Yay., 1971.

Kruşçev, S. N., *XX. Kongre Gizli Raporu - Kişi Kültüne Karşı;* Pencere Yay., 1991.

Kuczyniski, Jurgen. *Nazi Yönetimi Altında İşçi Sınıfı ve Çalışma Koşulları;* Bilim Yay., 1979.

Kuntz, Joelle. *Portekiz Dün-Bugün;* Payel Yay., 1975.

Kuran, J., Modzelewski, K., *Tekelci-Bürokratik Sosyalizm;* Kaynak Yay., 1986.

Kurkov, Y., Rumyantsev, A., Timoteyev, A., *Lenincilik ve İşçi Sınıfının Uluslararası Devrimci Hareketi;* Konuk Yay., 1979.

Kürschner, Frank. *Angola Savaşa Devam;* Teori Yay., 1976.

Lajugie, De Jean. *İktisadi Doktrinler;* Remzi Kitapevi.

Lajugie, Joseph. *Ekonomik Sistemler;* Varlık Yay., 1968.

Lange, O., *Ekonomi Politik;* May Yay., 1965.

Lange, O., *Sosyalizm Ekonomi Teorisi;* Ataç Yay., 1967.

Lange, O., *Sosyalizmin Yeni Meseleleri;* Sol Yay., 1965.

Laszlo, Csaba. *Doğu Avrupa'da Çöküş Senaryoları;* Kavram Yay., 1996.

Laşin, A., *Sosyalizm ve Devlet;* Konuk Yay., 1979.

Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal Belgeler; Cilt I, Maya Kitapları, 1997.

Lenin İ.V., *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine;* Işık Yayıncılık.

Lenin, I.V., *Devlet ve İhtilal;* Bilim ve Sosyalizm Yay., 1978.

Lenin, I.V., *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri;* Ekim Yay., 1976.

Lenin, V.I. *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı;* Sol Yay., 1976.

Leninçilik ve Ulusal Sorun, Konuk Yay., 1979.

Lestien, Georges. *İki Dünya Savaşı;* Varlık Yay., 1966.

Lewerenz, E., *Komünist Enternasyonalde Faşizm Tahlili;* Sol Yay., 1979.

Lewinson, Richard. *İkinci Dünya Harbinin İçyüzü;* Üniversite Kitapevi, 1942.

Lindbeck, Assar. *Piyasa Ekonomisi ve Demokrasi;* Birey Toplum Yay., 1988.

Lucacs, György. *Tarih ve Sınıf Bilinci;* Belge Yay., 1998.

Lukacs, John. *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu;* Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, 1995.

Luraghi, Raimondo. *Sömürgecilik Tarihi;* E Yay., 1975.

Luxemburg, Rosa. *Kitle Grevleri;* Maya Yay., 1976.

Macciocchi, A. Mario. *Faşizm Analizi;* Payel Yay., 1979.

Malaparte, Curzio, *Hükümet Darbesi Tekniği;* Bedir Yay., 1969.

Mammach, K., *Hitler İktidarına Karşı Anti-Faşist Mücadele;* Bilim Yay., 1979.

Mandel, Allio. Lewy., *Avrupa Barış Aktivistleri., Nükleer Savaş ve Sosyalizm;* Yazın Yay., 1987.

Mandel, E., Harman, C., *SSCB Tartışması;* Yazın Yay., 1991.

Mandel, E., Novak, G., *Marksist Yabancılaşma Kuramı;* Yücel Yay., 1975.

Mandel, Ernest. *Barış İçinde Birarada Yaşama ve Dünya Devrimi;* Köz Yay., 1975.

Mandel, Ernest. *Contrôle Ouvrier Conseils Ouvrier Autogestion;* Vol. I.II.III, François Maspero, 1973.

Mandel, Ernest. *Çağdaş Toplum ve Marksizm;* Kardelen Yay., 1993.

Mandel, Ernest. *Dünya Sosyalist Devriminin Bugünü;* Yazın Yay., 1996.

Mandel, Ernest. *İkinci Dünya Savaşı nın Anlamı;* Yazın Yay., 1995.

Mandel. *Avrupa Amerika'ya Karşı;* Köz Yay., 1974.

Mandel. *İşçi Sınıfı Hareketi ve Bürokrasi;* Köz Yay., 1976.

Manvell, Roger. *Polis Devleti;* Büyük Dağıtım Yayınevi.

Maravall, Jose. *The Transition to Democracy in Spain;* Croom Helm. St. Martin's Press, 1982.

Marcuse, H., Wolf, P.R., Bergmann, U., Rabehl, B., *Görünmeyen Diktatör;* Ararat Yay., 1969.

Marcuse, Herbert. *Sovyet Marksizmi;* May Yayınları.

Marcuse, Herbert. *Tek Boyutlu İnsan;* May Yay., 1975.

Marksist - Leninist Partinin Temel Eğitim Dersleri; Sorun Yay., 1979.

Martinet, Gilles. *Beş Komünizm;* Bilgi Yayınları.

Marx K., Engels, F., *Alman İdeolojisi;* Sol Yay., 1987.

Marx K., Engels, F., *Felsefe İncelemeleri;* Sol Yay., 1979.

Marx, K., Engels, F., *Sömürgecilik Üzerine;* Gerçek Yay., 1966.

Marx, K., Engels, F., *Komünist Manifesto;* Aydınlık Yay., 1979.

Marx, K., *Fransa'da İç Savaş;* Köz Yay., 1976.

Marx, K., *Louis Bonaparte'in 18. Brumaier'i;* Sol Yay., 1976.

Marx, Karl., Engels, Friedrich. *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri;* Sol Yay., 1977.

Mason, S. David. *Revolution in East Central Europe The Rıse and Faal of Communism and Cold War;* Westview Press, 1992.

Mısırlıoğlu, Kadir. *Macar İhtilali;* Sebil Yay., 1979.

Michener, A. James. *Andau Köprüsü Macar İhtilali;* Tur Yay., 1972.

Miliband, R., Poulantzas, N., Laclau, E., *Kapitalist Devlet Sorunu;* Birikim Yay., 1977.

Mills, W.C., *Marksistler;* Ağaoğlu Yay., 1966.

Minc, Alain. *Yeni Ortaçağ;* İmge Kitabevi, 1995.

Mintz, W. Sidney, *Şeker ve Güç;* Kabalcı Yay., 1997.

Mishin, A. *Teoride ve Pratikte Burjuva Demokrasisi;* Bilim Yay., 1979.

Molyneup, John. *Marksizm ve Parti;* Belge Yay., 1991.

Mondlane, Eduardo. *Mozambik Kurtuluş Mücadelesi;* Yöntem Yay., 1975.

Montalban, V. Manuel. *Merkez Komitesinde Cinayet;* Afa Yay., 1992.

Motchane, D., Chevenement, P.J., *Sosyalizm İçin Anahtar;* Bilgi Yay., 1975.

Mozambik; Üç Kıta Yay., 1977.

MPLA Halktır (Program-Tüzük); Ürün Yay., 1976.

Mumcu, Uğur. *Aybar ile Söyleşi;* Tekin Yay., 1994.

Mungan, Belgin (Haz)., *Avrupa'nın Etnik Parselasyonu;* YGS Yay., 1998.

Mussolini. Faşizm, *Faşist Devlet;* Kağan Kitabevi, 1966.

Mussolini. *Faşizm;* Kağan Kitabevi, 1966.

Nally, Mc David. *Aşağıdan Sosyalizm;* Sosyalist İşçi Yay., 1993.

Nato-Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı; 1965.

Nemes, Donalt. *History of Revolutionary Workers Movement in Hungary 1944-1962;* Corvine Press, 1972.

Nettl, Peter. *Rosa Luxemburg;* Cilt I, Ataol Yay., 1990.

Nkrumah, Kwame. *Afrika'da Sınıf Mücadelesi;* Yücel Yay., 1976.

Nkrumah, Kwane. *Emperyalizmin Son Aşaması Yeni Sömürgecilik;* Gerçek Yay., 1966.

Nolte, Ernest. *Faşist Hareketler;* Hürriyet Yay., 1980.

Nove, Alec. *Uygulanabilir Bir Sosyalizmin İktisadı;* Belge Yay., 1991.

Olivera Salazar Kimdir? Korporatizm Nedir?; Tasvir Neşriyatı, Kimdir? Nedir Serisi.

Oran, Baskın. *Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli;* Bilgi Yay., 1997.

Özek, Çetin. *Direnen Faşizm;* Cilt I-II, İzlem Yay., 1966.

Özek, Çetin. *Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi;* Ant Yay., 1966.

Özgüden, Doğan. (Haz.) *Faşizm;* Akşam Kitap Kulübü; 1966.

Papandreu, Andreas. *Namlunun Ucundaki Demokrasi;* Üçüncü Dünya Yay., 1977.

Paraf, Pierre. *Halk Demokrasileri;* Payel Yay., 1968.

Payne, G. Stanley. *Falange - A History of Spanish Fascism;* Oxford University Press, 1962.

Pelikan, Jiri. *Doğu Avrupa'da Sosyalist Muhalefet;* Kaynak Yay., 1984.

Perinçek, Doğu. *Stalin'den Gorbaçov'a;* Kaynak Yay., 1990.

Plan, *Piyasa ve Sosyalizm;* Alan Yay., 1995.

Portelli, Hugues. *Gramsci ve Tarihsel Blok;* Savaş Yay., 1982.

Poulantzas, N., *Faşizm ve Diktatörlük;* Birikim Yay., 1980.

Poulantzas, Nicos. *Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci;* Belge Yay., 1981.

Poulantzas, Nicos. *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar;* Belge Yay., 1992.

Proletarya Diktatörlüğünün Tarihsel Deneyimleri; Inter Yay., 1989.

Purdy, David. *Sovvetler Birliği, Devlet Kapitalisti Mi Sosyalist Mi?;* Havass, 1978.

Putrament, Jerzy. *Eylül;* Cilt I-II, Tel Yay., 1973.

Rathfelder, S. Vogel. *Alle oder Keiner - Comisiones Obreras;* Berlin, 1974.

Reich, Wilhelm. *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı;* Payel Yay., 1979.

Reinhold, O., Rijenko, F., *Politikası ve İdeolojisiyle Günümüzde Anti-Komünizm;* Konuk Yay., 1979.

Renouvin, Pierre. *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918);* Altın Kitaplar Yayınevi, 1977.

Renouvin, Pierre. *İkinci Dünya Savaşı (1939-1945);* Altın Kitaplar Yayınevi, 1976.

Romero, Miguel. *Bask Ülkesi ve Katalonya'da İspanya İç Savaşı;* Yazın Yay., 1996.

Roosevelt, Elliot. *İfşa Ediyorum Atlantik, Kazablanka, Kahire, Tahran, Yalta Konferanslarının İç Yüzü;* Nebioğlu Yay.

Rosenberg, Arthur. *Bolşevizm Tarihi;* E Yay., 1969.

Rousseas, Stephen. *Yunan Cuntası ve CIA;* Devrim Yayınları.

Sabri, F. Behçet. *Büyük Devletler ve Komşu Hükümetler;* İstanbul Devlet Matbaası, 1933.

Sabuncu, Yavuz. *Sosyalist Ülkelerde Yönetime Katılma;* Birey Toplum Yay., 1985.

Samary, Catherine. *Plan, Piyasa ve Demokrasi;* Yazın Yay., 1992.

Sampson, A., *Avrupa Nereye Gidiyor;* Sander Yay., 1969.

Sander Oral. *Siyasi Tarih; İlkçağlardan 1918'e;* İmge Kitabevi, 1994.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994;* İmge Kitabevi, 1996.

Sarıca, Aybay. *Faşizm;* Bozak Matbaası, 1965.

Sarıca, Murat., Aybay, Rona., *Faşizm;* İzlem Yay., 1962.

Savran, Gülnur. *Sivil Toplum ve Ötesi;* Alan Yay., 1987.

Sayılgan, Aclan. *Dünyayı Saran Tehlike;* Ufuk Ajansı Yay., 1973.

SBKP 19. Konferans Belgeleri; Amaç Yay., 1988.

SBKP Merkez Komitesi 25. Kongre Raporu; Konuk Yay., 1976.

SBKP XIX. ve XX. Parti Kongre Raporları; İnter Yay., 1989.

Schilling, Barbara. *Bugünkü Portekiz'de Sınıflar Savaşı;* Sorun Yay., 1975.

Schreiber, S.J.J., *Amerika Meydan Okuyor;* Sander Yay., 1970.

Seghers, Anna. *Yoldaşlar;* ABC Yay., 1977.

Servan, J., Scheiber, J., *Bir Toplumun Uyanışı;* Sander Kitapevi, 1968.

Seton, Watson. *The East European Revolution;* Praeger, 1962.

Shirer, L. William. *Nazi İmparatorluğu Doğuşu, Yükselişi Çöküşü;* Cilt I-II-III, Ağaoğlu Yay., 1968-1969.

Shirer, William. *Günü Gününe Nazi İmparatorluğunun Sonu;* Cem Yay., 1982.

Shtemenko, M. S., *İkinci Dünya Savaşında Rus Harekatı 1941-1945;* Ararat Yay., 1971.

Sipols, V., Haalamof, M., *İkinci Dünya Savaşının Nedenleri;* Ağaoğlu Yay., 1975.

Siriani, Carmen. *İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi - Sovyet Deneyimi;* Belge Yay., 1990.

Sobolev, A., Minc, H., *Politik Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Halk Demokrasisi;* Dönüşüm Yay., 1991.

Sobolev, Alexander. *Üçüncü Enternasyonalin Kısa Tarihi;* Bilim Yay., 1979.

Soljenitsin. *Rusya Nasıl Kurtulur;* Remzi Kitabevi, 1992.

Solus, P.G., *Sosyalizmin Ekonomi Politiği;* Sol Yay., 1979.

Sovyetler Birliği; Değişim Seçmeler Dizisi, Cilt I-II.

SSCB ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Reformlar ve Türkiye ile İşbirliği İmkanları; ISO, 1990.

Stalin, İ., *Leninizmin İlkeleri;* Sol Yay., 1969.

Stalin, İ. *Sosyalist Ekonominin Meseleleri;* Sol Yay., 1967.

Strobl, Ingrid. *Faşizme ve Alman İşgaline Karşı Silahlı Direnişte Kadınlar;* Belge Yay., 1992.

Svoronos, Nikos. *Çağdaş Hellen Tarihe Bakış;* Belge Yay., 1988.

Swain, Geoff- Nigel. *Eastern Europe Since 1945;* St. Mantin's Press, 1993.

Sweezy, P., Bettelheim, C., *Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Süreci Üzerine;* May. Yay., 1970.

Sweezy, Paul. *Kapitalizm Nereye Gidiyor;* Ağaoğlu Yay., 1970.

Tahran Yalta Postdam Konferansları, Gizli Belgeler; Sinan Yay., 1972.

Thalheimer, A., Bauer, A., Tasca, A., *Faşizm ve Kapitalizm;* Suda Yay., 1974.

Thomson, George. *Kapitalizm ve Sonrası;* Kaynak Yay., 1997.

Tiaga, Manuel. *Yarın Bizimdir Yoldaşlar;* Yar Yay., 1996.

Tilly, Charles. *Avrupa'da Devrimler 1492-1992;* Afa Yay., 1995.

Togliatti. *Faşizm Üzerine Dersler;* Bilim ve Sosyalizm Yay., 1989.

Toğan, H., *Almanya'da Faşizm;* Haziran Yay., 1977.

Topuz, Hıfzı. *Kara Afrika;* Milliyet Yay., 1971.

Trelat-Brugere V., *Duvar Dibi İdamları;* Yörük-Geçit Yay., 1972.

Troçki, Leon. *Faşizme Karşı Mücadele;* Yazın Yay., 1993.

Trotskiy, Lev. *Geçiş Programı;* Kardelen Yay., 1992.

Tünay, Muharrem. *Siyasal Tarih;* İmge Kitabevi, 1995.

Türkdoğan, Orhan. *Türkiye Açısından Özyönetim;* Türk Kültür Yayını, 1977.

Türkiye Solunda Gorbaçov Erozyonu ve Sosyalist Tavır; Mücadele Yay., 1991.

Tütengil, O. Cavit. *Azgelişmişliğin Sosyolojisi;* Toplum Yay., 1971.

Uluslararası Dünyada Sosyalizm Konferansı 21. Yüzyıl Eşiğinde Sosyalizm; Belge Yay., 1989.

Ussan, Marsel. *Faşizm;* Töre-Devlet Yay., 1976.

Vaizey, John. *Çağımızın Devrimleri Sosyal Demokrasi;* Efes Yay., 1974.

Vieira, Luandino. *Domingos'un Gerçek Hayatı;* May Yay., 1976.

Vinterhalter, Vilko. *Josıp Broz Tito;* Su Yay., 1974.

Walesa, Lech. *Bir Umut Yolu;* Milliyet Yay., 1988.

Walicki, Andrezej. *Rus Düşünce Tarihi;* V Yay., 1987.

Walker, Martin. *Dev Uyanıyor;* Altın Kitaplar Yay., 1989.

Weber, Hermann, *III. Enternasyonal 1919-1949;* Belge Yay., 1979.

Weiss, Peter., Yücel, Can. *Saloz'un Mavalı;* Gözlem Yay., 1988.

Wells, G.N., *Kısa Dünya Tarihi;* Varlık Yay., 1959.

Werner, F. Hans., *Bugünkü İspanya'da Sınıflar Savaşı;* Sorun Yay., 1975.

Woddis, Tach. *Yeni Devrim Teorilerinin Eleştirisi, Fanon ve Afrika'da Sınıflar;* Bilim Yay., 1975.

Wolf, W., Klass, J., *Avrupa Kalesi;* Yazın Yay., 1996.

Yazman, T. Aslan. *İşgal Altındaki Almanya;* Duygu Matbaası, 1949.

Yeliseyeva, V.N., Manfred, Z.A., *Yakın Çağlar Tarihi;* Konuk Yay., 1978.

Yeltsin, Boris. *Bu Gidişe Karşıyım;* Altın Kitapevi; 1990.

Yeşil, H. *Faşizm Nedir? Sosyal Demokrasi Nedir?;* Dönüşüm Yay., 1994.

Yusufoğlu, Hicran. *Osmanlı Macar İlişkileri;* Türkiye Macaristan İlişkileri Geliştirme Derneği Yay., 1995.

Zagladin, A., Galkin, A., Timofeyev, T., *İşçi Sınıfı ve Dünya Devrim Süreci;* Konuk Yay., 1979.

Zaradov, K., *Leninizm ve Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş;* Temel Yay., 1976.

Zeman Zab. *Bir İmparatorluk Çöküyor Habsburg'ların Sonu 20. Yüzyıl Dosyası;* Milliyet Yay., 1976.

Zeman, B.A.L., *The Making and Breaking of Communist Europe;* B. Blackwell, 1991.

Zinn, Howard., Marable, Manning., Davis, Mike., Yılmaz, Veli., *Fatihler Yargılanıyor;* Tümzamanlar Yay., 1992.

Zinner, P., *Revolution in Hungary;* New York, 1962.

Süreli Yayınlar

50. Yılında İspanya İç Savaşı, Düşün, 28. sayı, Temmuz 1986.

1956 Macaristan'ı İşgal ve İşçi Konseyleri, İşçiler ve Politika, 4. sayı, Haziran 1989.

Ahmet İnsel, *İspanyol Komünizmi,* Yeni Gündem, 25. sayı, Temmuz 1985.

Alais Indra, *Çekoslovakya'daki Şubat 1948 Devrimi'nin Diyalektiği,* Dünyaya Bakış, 2. sayı, Haziran 1988.

Almanya Nereye Gidiyor, NPQ, 6. sayı, 1993.

Alvaro Cunhal, *Parti Olağanüstü Kongresine Rapor,* İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 15. sayı, Mart 1975.

Alvaro Kunyal, *Portekiz Devrimi'nin Sonuçları ve Gelişme Olanakları,* Ürün Sosyalist Dergi, 34. sayı, Nisan 1977.

Anarko Sendikalizme Bakış, Efendisiz, Aylık Politik Dergi, 6. sayı, Ekim 1989.

Aydınlık Sosyalist Dergisi, 1. sayı, Kasım 1968.

Berlin 1945. Hitler Faşizminin Yenilgisinin 40. Yılı, Düşün, Mayıs 1985.

Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, 32,35,38,40,41,42,43,44. sayılar, Şubat-Nisan-Kasım 1977-Haziran-Temmuz-Eylül-Ekim-Ağustos 1978.

Birlik ve Mücadele, 4. sayı, Mart 1998.

Catherine Mills, *Federal Alman Emperyalizmi*, Yurt ve Dünya Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları, 2. sayı, Mart 1977.

Demokrasi İçin Toplumcu Düşün, 11. sayı, Ağustos-Eylül 1979.

Deniz Kavukçuoğlu, *Almanya Meselesi*, Aydınlık Sosyalist Dergi, 14. sayı, Aralık 1969.

Doğu Avrupa Dosyası, Dünya Sorunları, 7/3 sayı, Alan Yay., 1990.

Dünya Solu, 8. sayı, Kış - Bahar 1992.

Dünya'dan Yansıma, Dördüncü Kitap, Mer Yay., Kasım 1992.

Dünya'dan Yansıma, Üçüncü Kitap, Mer Yay., Haziran 1992.

E. Şenay; *Macaristan 1956 - Tanklar Kime Karşı*, İlk Adım, 6. sayı, Ocak 1987.

Emek Gazetesi, 29.3.1997 - 17.6.1997 - 26.10.1996.

Emperyalizmin Bunalımı Dosyası, Dünya Sorunları, 4. sayı, Alan Yay., 1987.

Erich Jungmann, *Batı Alman Emperyalizmi*, Yeni Dünya Sosyalizm Sorunları, 5. sayı, Mayıs 1975.

Ernest Mandel, *Gorbaçov'un İkilemi*, Tartışma Defterleri, 5. sayı, Haziran 1987.

Ernest Mandel, *Sosyalist Planlamanın Savunusu*, İktisat Dergisi, Ağustos 1987.

Francisco da Costa Gomes, *Güçlükleri Yeneceğiz*, İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 15. sayı, Mart 1975.

Gazete Pazar, 20.7.1997 - 29.7.1977.

İlke, Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 10. Sayı, 1974.

İspanya: Nato Referandumunun Ortaya Koyduğu Gerçekler, İlk Adım, 2. sayı, Mayıs 1986.

İşçiler ve Toplum Kitap Dizisi, 1. sayı, Zed Yayınevi, 1987.

İşçiler ve Toplum Kitap Dizisi, 3. sayı, Zed Yayınevi, 1987.

İşçiler ve Toplum Kitap Dizisi, 4. sayı, Zed Yay., 1988.

Janusz Reykowski, *Polonya Nereye Gidiyor*, Dünya Solu Üç Aylık Sosyalist Çeviri Dergisi, 5. sayı, Bahar-Yaz 1990.

Jean Louis, *Panzehir - İşçi Mahallelerinde Dayanışma Eylem*, Efendisiz, Aylık Politik Dergi, 6. sayı, Ekim 1989.

John Keane, *Polonya Laboratuvarı*, Dünya Solu Üç Aylık Sosyalist Çeviri Dergisi, 5. sayı, Bahar-Yaz 1990.

Julide Ergüder, *Mocloa Sözleşmeleri*, Yeni Gündem, 25. sayı, Temmuz 1985.

Kocayan Faşizm; Ispanya, Özgürlük Yolu, 6. sayı, Kasım 1975.

M. Gunes, *1956 Macaristan Karşı - Devrimi*, İlk Adım, 7. sayı, Şubat 1987.

Macaristan Sosyalizmden Nereye?, Çözüm, Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Mücadelesinde, 23. sayı, Nisan 1989.

Marksizm ve Gelecek, 1. sayı, Haziran 1989.

N. Yıldırım, *Macaristan'da Ekonomik Reform*, Yeni Gündem, 1985.

Nigel Sawain, *Krizdeki Macaristan'ın Sosyalist Projesi*, Dünya Solu Üç Aylık Sosyalist Çeviri Dergisi, 4. sayı, Kış 1990.

Nilgün Cerrahoğlu, *Guernica'dan Gonzales'e İspanya*, Yeni Gündem, 30. sayı, Eylül 1985.

Nokta, 20-26.7.1997.

Nove, Marx, *Piyasa ve Yapılabilir Sosyalizm*, İktisad Dergisi, Ağustos 1987.

Onbirinci Tez Kitap Dizisi, 4. sayı, Uluslararası Yay., 1986.

Onbirinci Tez Kitap Dizisi, 6. sayı, Uluslararası Yay., 1987.

Onbirinci Tez Kitap Dizisi, 8. sayı, Uluslararası Yay., 1988.

Onbirinci Tez Kitap Dizisi, 9. sayı, Alan Yay., 1989.

Onbirinci Tez Kitap Dizisi, 10. sayı, Alan Yay., 1990.

P. Gilhod, *Portekiz'de Devrimci Mücadelenin Tarihi*, İlke Aydınlık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 16. sayı, Nisan 1975.

Polonya Dosyası: PSP-DD ve Josef Pinior ile Görüşme I-II, Sınıf Bilinci, 6. sayı, Mart 1990.

Polonya'da Sınıf Mücadelesi, Demokrasi Gazetesi, 1980.

Portekiz'de Karanfil Devrimi Sonrası İşçi Örgütlenmeleri, İşçiler ve Politika, 1. sayı, Mayıs 1989.

Radikal, 21.7.1997.

Rezso Nyers, *Macaristan'da Kırk Yılın Dersleri*, Dünyaya Bakış, 8. sayı, Aralık 1988.

Sosyalizmin Güncel Sorunları Dosyası, Dünya Sorunları, 6/2 sayı, Alan Yay., 1989.

Sömürgecilikten Günümüze Paralı Askerler, Düşün, Haziran 1985.

Ülkede Gündem, 29.7.1997, 8.10.1997, 12.12.1997.

V. Venetsanopulos, B. Auramova, V. Kadulin, *Portekiz Röportajı*, Yeni Dünya Sosyalizm Sorunları, 6. sayı, Haziran 1975.

Yarın Aylık Sanat Edebiyat Dergisi, 59. sayı, Temmuz 86.

Yeni Adımlar, 25. sayı, 1975.

Yeni Dünya Düzensizliği, NPQ, 2. sayı, 1991.

Ansiklopediler

Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, Cilt I-II-III-IV-V-VI, İletişim Yay., 1986.

Devrimler ve Karşı-Devrimler Ansiklopedisi, Cilt IV., Gelişim Yay., 1987.

II. Dünya Savaşı Ansiklopedisi, Cilt I-IV., Yener Yayınları.

Jacgues Pirenne, Büyük Dünya Tarihi, Cilt I-II-III-IV.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt I-V, İletişim Yay., 1988.

DİZİN

Adlar ve Örgütler Dizini

A

Ackermann, Anton 144.
Adon, Lopes Emilo 89.
Allende, Salvador 72.
Alman Komünist Partisi - KPD 142, 143, 144.
Alman Sosyal Demokrat Partisi - SPD 142, 143, 144, 170.
Alman Sosyalist Birlik Partisi - SED 144, 145, 146, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 162, 165, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 175.
Almanya Halk Konseyi 156.
Anai Artea 89.
Anti-Faşist Partiler Cephesi 143.
Antunes, Melo 113.
Apostel Hareketi 76.
Arana, Sabino 80, 84.
Aznar, Jose 76, 85.

B

Bağımsız Polonya'nın Konfederasyonu - KPN 316.
Bahro, Rudolf 156.
Baltık Özgür Sendikaları 309, 311, 316.
Barrios 94.
Bask Devrimi Partisi - EIA 91.
Bask Gençliği - EGI 83, 84.
Bask Milliyetçi Partisi - PNV 80.
Bask Öğrenci Birliği 83.
Beneş, Eduard 229.
Beria 245.
Berlinguer, Enrico 71.
Bethlen 180.
Beyaz Teröristler 180.
Bilak 250.
Birleşik Köylü Partisi 330.
Blanco, Carreo 90.
Blerut, Boleslaw 280.
Bohemya ve Moravya Komünist Partisi 268, 269.
Bolşevikler 274.
Borowczak, Jerzy 312.
Bölgesel Grev Komitesi 312, 313
Bölgesel İşçi Komisyonu 37.
Böszörmeny, Zoltan 183.
Brandt, Willy 171.
Branka 89.
Brejnev 252, 255.
BUND 274.
Büyük Budapeşte Merkez İşçi Konseyi 201, 207, 208, 209, 210, 211, 212.

C

Cabecadas, Mendos 105.
Caetano, Marcello 108.
Carillo, Santiago 71.

Carlos, Juan 63.
Carta Aberta 135, 136.
Castillo, del Michel 25.
Castro, Fidel 256.
CESID 95.
Churchill 279.
Cimoszewicz, Wladislaw 334.
Claudin, Fernando 71, 236.
Clementis, Vladimir 239.
COAC 67.
Costa, de Gomes 105, 108.
Csepel İşçi Konseyi 212.
Cunhal, Alvaro 111, 112.
Cyrankiewicz 284, 285.

Ç
Çalışanlar Hareketi 334.
Çek Katolik Halk Partisi 231.
Çek Ulusal Sosyalistleri 231.
Çekoslovakya Ulusal Direniş Cephesi 229.
Çernik 252, 255, 263.
Çin Komünist Partisi 213.

D
Dahlem, Franz 143.
Daranyi, Kalman 182.
Dayanışma - Solidarnosc 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331.
Demokratik Cunta 63, 64.
Demokratik Geçiş Platformu 63, 64.
Demokratik Halk Partisi 133.
Demokratik Kadın Hareketi 44.
Demokratik Koordinasyon 64.
Demokratik Parti 280, 281, 330.
Demokratik Seçim Birliği İttifakı 334.
Demokratik Sol Birlik 333, 334.
Demokratik Solcular Partisi 269.
Devlet ve Dış İstihbarat Partisi - PIDE 113, 122.
Devrim Komiteleri 199, 200, 203, 204, 210.
Devrimci Asker Konseyleri 134.
Devrimci İşçi Konseyleri 129.
Devrimci İşçi Örgütü - ORT 68.
Devrimci İşçi ve Asker Konseyleri 128.
Devrimci Sendika Hareketi - ROH 250, 251.
Devrimci Yurtsever İşçi Partisi - LAIA 91.
Dimitrov 181, 238.
Dubçek 217, 249, 250, 254, 255, 256, 257, 258, 262.
Dzerjinski 272.

E
Edelman, Marek 277.
1 Ekim Anti - Faşist Devrim Grubu - FRAP 63, 92.
Ekin 83, 84.
El Cordobes 38.
Emek Konseyi - URO 250, 251.
Emekçi Kurulları 261.
Enbata 85.
ETA (m) 91.
ETA (p-m) 91.
ETA - Berri 87.
ETA V 89, 90.
ETA VI 89, 90.
Etxebarrieta, Jose 85, 88.
Euzkadi ve Özgürlük - ETA 33,

44, 63, 73, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99.
Euzkadiko Ezkerra - EE 91.
Extabe. Jose Juan 89.

F
Fabrika Komiteleri (Çekoslovakya) 230, 269.
Fabrika Komiteleri (Macaristan) 184, 188, 211.
Fabrika Konseyi 129.
Fabrika Konseyleri (Demokratik Almanya) 141, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 157, 177.
Fabrikalar Arası Grev Komitesi - MKS 312.
Fanon 85, 87.
Fejtö, Ferenc 239.
Ferenc, Toke 201, 202, 204, 207, 208, 209.
FET Partisi 18.
Fields, Gary 318, 319.
Fierlinger 228.
Franco 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 34, 41, 44, 46, 47, 48, 53, 58, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 78, 80, 81, 82, 84, 89, 90, 91, 92,108.
Fransa Komünist Partisi 71, 72.
Fransız Gizli Ordusu 96.
FRELIMO 122.

G
GAL 95.
Gama, de Vasco 102.
Garrido. Blanco Angel Miguel 98.
Genel İşçi Sendikası - UGT 16, 31, 32, 47, 65, 74, 75, 76, 77, 78.
Gernika Birlikleri 81.
Gerö, Ernö 195, 199.
Gierek 288, 292, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 310, 313, 314, 317.
Gimes, Miklos 216.
Gomulka 239, 280, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 301, 306, 308.
Gonçalves, Vasco 134.
Gonzales, Felipe 72.
Gorbaçov 174, 267.
Gottowald, Clement 227.
Gömbös, Gyula 180.
Grev Komiteleri (Demokratik Almanya) 142, 162, 163, 164, 165, 167.
Grev Komiteleri 16, 32.
Grotewohl, Otto 144, 156.
Guardia Civil 95.
Gwiazda, Andrzej 309.

H
Halk Birliği - AP 69.
Halk Cephesi 31.
Halk Cephesi 126.
Halk İktidar Organları 244, 269.
Halk Milisleri 235.
Halk Ordusu 277, 278.
Halkçı Parti - PP 76, 97.
Halkın Devrimci Sosyalist Partisi 92.
Halkın İradesi 274.
Hazaszti, Miklos 218.

Herri Battasuna 93, 94, 96, 97, 98, 99.
Hitler 81,108, 141, 143, 144, 149, 168, 177,182, 183, 228.
Hitler Gençliği 108.
Honecker, Erich 173, 174.
Horthy, Miklos 180.
Hristiyan Demokrat Birlik - CDU 142, 143, 170.
Hristiyan Demokrat Parti - PPCD 63.
Husak, Gustav 239, 252.
Hücum Kıtaları - SA 17.

I
Imredy 182.
Indra, Alois 255.

İ
İnter - Sendikal 111, 123, 125, 126, 135, 136, 138.
İspanya Falanjı 17.
İspanyol Bask Taburu 95.
İspanyol Komünist Hareketi 87.
İspanyol Komünist Partisi - PCE 31, 32, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 73, 75, 77.
İspanyol Silahlı Grupları 94.
İspanyol Sosyalist İşçi Partisi - PSOE 31.
İşçi Komisyonları (Portekiz) 101, 120, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 138.
İşçi Komisyonları - CC.OO. 15, 16, 17, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 77, 78.
İşçi Komisyonları Bölge Koordinasyon Komiteleri 61.
İşçi Komisyonları Genel Koordinasyon Kurulu 61.
İşçi Komiteleri (Polonya) 297, 300, 322.
İşçi Komiteleri 60.
İşçi Konseyleri (Çekoslovakya) 225, 230, 244, 252, 253, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 269.
İşçi Konseyleri (Demokratik Almanya) 148, 151.
İşçi Konseyleri (Macaristan) 179, 195, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 210, 212, 213, 214, 215, 224.
İşçi Konseyleri (Polonya) 284, 286, 288, 308, 322, 323, 324.
İşçi Sendikaları Sosyal Dayanışma Federasyonu - FST 68.
İşçileri Savunma Komitesi - KOR 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 316, 319, 324, 326.
İşçileri Savunma Konseyi 128.
İtalya Komünist Partisi 71, 72.

J
Janik 250.
Jaruzelski, Wejciech 315.
Jogiches, Leo 272, 274.

K
Kadar, Janos 188, 195, 199, 215.
Kara Gömlekliler 17.

Katolik İşçi Gençliği - JOC 67.
Katolik İşçi Kardeşliği Hareketi - HOAC 67.
Kavin, Ludvik 256.
Kominform 233, 237.
Komşular Komisyonları 40.
Komünist Enternasyonal - Komintern 105, 276.
Komünist Partisi (Çekoslovakya) 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 255, 260, 263, 268, 269.
Komünist Partisi (Macaristan) 182, 184, 185, 186, 187, 188.
Konev, Ivan 230.
Kopecky 237.
Kostov 239.
Köy ve Tarım İşçileri Komisyonları 40.
Köylü Komisyonları 43, 52.
Köylü Partisi 280, 281, 330, 333.
Kruşçev 192, 245, 246, 247.
Krutwig, Federico 85.
Kuron, Jacek 306, 309, 319.
Küçük Mülk Sahipleri Partisi 185, 186, 187, 188.
Kwasniewski 334.

L
Lenin 145, 154, 246.
Liberados 85.
Liberal Demokratik Parti - LPD 142, 153.
Liebknecht 177.
Lipinski, Edward 316.
Lomax, Bill 218.
Loren, Sophia 38.
Lublin Kurtuluş Komitesi 279.
Luxemburg, Rosa 177, 272, 274.

M
Macar Komünü 179, 181, 214, 224.
Macar Nasyonal İşçi ve Köylü Partisi 183.
Macar Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi 183.
Macar Sosyalist Partisi 221, 222, 223.
Macaristan Demokratik Forumu 222, 223.
Macaristan Emekçi Halk Partisi 188, 189, 190, 192.
Macaristan Sosyal Demokrat Partisi 223.
Macaristan Sosyalist İşçi Partisi 205, 217, 223.
Macaristan Ulusal Hareket Partisi 183.
Madariaga 89.
Madrid Banka Emekçileri Hareketi 43.
Madrid İşçi Komisyonları 37.
Mahalle Komisyonları (İspanya) 40.
Mahalle Komisyonları (Portekiz) 131, 132, 133,139.
Maleter, Pal 216.
Manzaras, Meliton 88.
Mao 85, 87, 245.
Marchais, George 71.
Marchlewski, Julian 274.
Masaryk, Tomaş 226, 229.
Mazowiecki, Tadevsz 331.

Menşevikler 274.
Merkez Demokrat Birlik - UCD 63, 69, 70, 71.
Merkezi Komisyon 37.
Metal İşkolu İşçi Komisyonları Koordinasyon Komitesi 61.
Mickiewicz 289.
Miller, Lessek 334.
Mitterand 82, 96.
Moczar 279, 291, 292.
Modzelewski, Karol 306, 319.
MPLA 122.
Mussolini 17, 105, 182, 228.
Mülteciler Delegasyonu 43.
Münnich 206.

N
Nagy, Ferenc 187.
Nagy, Imre 187, 192, 193, 196, 198, 206, 214, 216.
Nasyonal Sosyalist Parti 228.
Navarro, Arias 63.
Neickelsburg, Laszlo 216.
Novatny 245, 246, 249, 250.
Nyers, Rezsö 221, 222.

O
Opus Dei 20.

Ö
Öğrenci Hareketi 44.
Öğrenci Komisyonları 40.
Öğretmenler Sendikası 334.
Öncü İşçiler - VO 67.

P
PAIGC 122.
Palledin Grubu 95.
Patton, George 230.
Pelikan, Jiri 249.
Petöfi Çevresi 195.
Pieck, Wilhelm 143.
Pilsudski, Josef 275.
Pinkowski 314.
Podgorni 252.
Politik Cunta 18.
Polonya Birleşik İşçi Partisi - PBİP 280, 281, 282, 292, 314, 315, 318, 322, 327, 329, 330, 331, 333, 334.
Polonya Cumhuriyeti Sosyal Demokrasisi - PCSD 331, 332, 333, 334.
Polonya Halkı 274.
Polonya İşçi Partisi 276, 277, 278, 280.
Polonya Komünist Partisi 274, 276.
Polonya Konsomolu - SZMP 315.
Polonya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi - SDKP 274.
Polonya Litvanya Sosyal Demokrat Partisi - SDKPİL 274.
Polonya Proleter Komünistler Birliği 334.
Polonya Sendikalar Birliği 334.
Polonya Sol Sosyalist Partisi - PPS 274.
Polonya Sosyalist Partisi 274, 280, 334.
Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi 277.
Portekiz Demokratik Hareketi 133.
Portekiz Gençliği - MP 108.

Portekiz Komünist Partisi - PCP 105, 111, 126, 136.
Portekiz Lejyonu 108.
Portekiz Sosyalist Eylem Grubu 132.
Portekiz Sosyalist Partisi - PSP 133.
Poulantzas, Nicos 109.
POUM 31.

R
Primo, de Riviera 105.
Racz, Sandor 215.
Radek, Karl 272.
Rajk, Laszlo 186, 195.
Rakosi 188, 193, 194, 195, 197, 205, 211.
Redondo, Nicolas 74, 75.
Requetes 17, 18.
Rivera, de Primo Antoino Jose 17.
Roosvelt 279.

S
Salazar 101, 102, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 131, 134.
Salgoviç 250.
Satojay, Pome 184.
Savunma Komiteleri 16, 32.
SBKP 105, 154, 156, 158, 166,194, 227, 238, 246, 252, 284, 287.
Sendikal İşçi Hareketi - AST 68.
Sendikal İşçi Muhalefeti - OSO 32, 65.
Serrano 19.
Silahlı Kuvvetler Hareketi - MFA 112, 113, 124, 127, 132, 133, 134.
Sipinola 112, 113, 114, 127.
Skarzeny, Otto 95.
Slansky 237, 239, 246.
Slovak Demokrat Partisi 231.
Slovak Komünist Partisi 232, 235, 239, 250.
Smirkovski 255.
Soares, Mario 135.
Sokak Komiteleri 60.
Sokolovsky 153.
Solidarnos Partileri 332, 333, 334.
Sosyal Demokrat Birlik 223.
Sosyal Demokrat Merkez 133.
Sosyal Demokrat Parti 223, 226, 227, 231, 235, 236.
Sosyal Demokrat Sendikalı İşçiler Birliği - USO 68.
Sosyalist Enternasyonal 268.
Sosyalist Koordinasyon Konseyi - KAS Alternatifi 92, 93.
Sosyalist Parti 274, 275, 280, 334.
Stalin 156, 157, 158, 167,189, 192, 197, 236, 238, 239, 240, 245, 246, 279, 284, 285, 287, 279, 284, 285, 287.
Stoph, Willi 171.
Suarez, Adolfo 64, 70.
Sudet Alman Sosyal Demokratlar 227.
Suslov 252.
Szabo, Gyorgy 198.
Szakasits 239.
Szczecin İşçi Komitesi 326.

Szigethy, Attila 198.
Szilagyi, Jozsef 216.

Ş
Şebeke 322, 323, 324.

T
Taban Kontrol Komisyonları 128.
Tarım Partisi 227.
Tejero 94.
Teleki, Pal 183.
Tisa 231.
Tito 189, 238, 239.
Toplu Sözleşme Komiteleri 32.
Toprak Talep Etme Komiteleri 185.
Truman 279, 280.
Tüm Katolik Kiliseler Kurulu 68.

U
Ulbricht, Walter 143, 150, 155, 156, 167, 168, 170.
Ulusal İşçi Konfederasyonu - CNT 16, 31, 32, 47, 65.
Ulusal Komisyonlar 61.
Ulusal Komiteler (Macaristan) 184.
Ulusal Kongre 129.
Ulusal Konsey 201, 209, 210.
Ulusal Koordinasyon Konseyi 321.
Ulusal Sendika 300.
Ulusal Vatan Konseyi 277.

Ü
Üretim Komiteleri (Macaristan) 184.

V
Vatan Ordusu - AK 276, 277, 278.

W
Walentynowicz, Anna 309.
Walesa, Lech 309, 314, 315.
Warszawski, Adolf 274.
Wyszynski 327.

Y
Yagüe 18, 19.
Yahudi Direniş Örgütü - ZOB 277.
Yugoslav Komünist Partisi 154.
Yüksek Devrim Konseyi 127, 133.

Z
Zapbtoçky, Antonin 235.

bibliotek

İspanya ve Portekiz işçi sınıfı, yarattıkları İşçi Komisyonları ve Mahalle Komisyonları örgütlenmeleriyle; umudun ayaklanmasını sağlayarak, ülkelerini karanlık bir dönemden çıkarmayı başarmışlardır.

Demokratik Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'da farklı adlarla, farklı tarihlerde doğan işçi muhalefetleri ve özörgütlenmeler, "sosyalizmin" bir uygulama biçiminin krizini açığa çıkararak, işçi sınıfının her düzeyde yaşadığı yabancılaşmaya ve depolitizasyona karşı, sınıfın yaratıcı ve başeğmez gücünü ortaya koyan deneyimler olmuştur.

Bu deneyimlerin bütünü, uluslararası işçi sınıfının kolektif bilinç ve hafızasına yeni birikimler ve katkılar sağlayarak, bugüne ışık tutmaktadır. Eşitliğin, özgürlüğün, adaletin kurumları olan özörgütlenmeler, geleceği kazanmanın da yolunu göstermektedirler.